РІД
ТА
ЗНАМЕНО

1

1 9 4 7

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ.

Ритовина, що її виконали два знані ритівники: Конрада Вауман (ур. коло 1618 р. в Антверпені, учень П. Боллю) та Іоганн Мейснер (ур. 1612 р. в Брюсселі, учень А. ван Опсталь та Н. ван дер Горст.)

Оригінал (пізніша відбитка, мідьорит розміром 167х113) знаходиться в Музеї ім. гр. Емерика Гуттен-Чапського в Кракові.

Підпис взято з листа Б. Хмельницького до Підканцелляра коронного кн. Андрія Тжебіцького, єпископа Перемиського, з Чигирина 20.8.1656 р. Знаходиться в Архиві кн. Чарторийських у Кракові (сдх 402 ф.151.)

На сторінці I окладинки мале Державне Знамено, що його прийняла Українська Центральна Рада 22.3. 1918 р. (Відбитка з печатки 1919 р.)

Рід та Знамено

Часопис присвячений знаменництву та родовідній справі

РІК І. ☆ Зшиток І.-1947 р.

НА НОВОМУ ШЛЯХУ.

"Хоч ми не всі шляхта, але з діда-прадіда военні,-себе за рівних лицарству й Вп. Панам вважаемо".

З листа Б.Хмельницького,в 1648 р., до каштеляна Ельбінгського,німця Вейера,якого він намовляв на козацьку службу перейти.

Справа зміцнення та викришталізування українських родів є в одвічній дії.

В горнилі формування української нації,в природньому,не кермованому гоні, зростали у нас роди, падали та йшли в небуття.

Дотепер увесь цей глибокий процес був тільки проявом відруху, справою тільки самого окремого роду. В значній мірі викликали та прямували його власні побудки інтереси, чи особистий гонор. Родовідну справу не ставили у нас метою, що підпорядкована вищим ідеалам і завданням, які сприяли б устаткуванню та величі нації. Не було у нас ще основних спроб уняти, в інтересах нації, ці дії в организовані рамки та надати їм обовязуючу силу.

Але все ж таки саме життя, повсякчасно, висувало родовідну справу й тісно з нею звязану справу провідної верстви.

Обставини творили в прастарі часи своерідну верхівку з старійшин родів. За княжих часів вилонялося боярство та дружинна старшина, що мали провід в державі. Пізніще лицарська верства представлялась в козацтві. А коли прийшло до відновлення української державности за Хмельницького, старшина знов стала провідною верствою, що обняла,навіть, адміністрацію. Тоді то питання скріплення родів та їх оформлення видвигнулося на порядок денний.

В ті часи стара шляхта наша,що віддавна вже опинилася в чужих рядах, масово переходить на бік Хмельницького й повертає на лоно рідного народу. Вона старається сформитися як шляхта і в нових обставинах.

За її зразком йдуть ті, що залишалися при своему народі й в памяті яких ще жеврілі спогади колишньої приналежности до еліти. В гербов-

никах вони шукають свої родові знамена та прастарим звичаєм нашим кладуть їх на сиґнети й печатки.

Нова старшина, що вилонюється в військовому процесі з шерегів козацтва, не відстає від них і будує собі нові родові знамена. Блискучі їх ряди й сьогодні свідчать про той масовий рух.

Не дивно, що тодішні наші державні мужі зостановлялися над уняттям цього природнього й одвічного процесу в карби державної орґанізації. Маємо натяки, що за часів Хмельницького й Мазепи були проєкти оформлення тих родів. А надання особливих привилеїв новій провідній верстві мало в собі, між і іншим, також одну з проб закріплення родів.

Однак в ті часи не спромоглися ми прийти до остаточного оформлення українських родів, зміцнення їх й уняття в карби державної льоґики. Це зробили за нас окупанти, які, зрозуміло, тільки в своїх інтересах, вписали майже всю українську провідну верству в "шляхту" та "дворянство". Щоправда, не йшло їм то легко. Але обставини були сильніщі за спротив нашої еліти. Вона в значній мірі улягла. А що не улягло, то розплилося в народньому морі.

Хоч справа родів одвічна й завжди діюча, вона довго буває приспана. Стає вона, звичайно, голосною в такі переломові часи, як Богданові, Мазепини, часи нашого Великого Зриву й нарешті, в теперішні часи лихоліття, коли рішається, навіть, доля буття української нації.

Формування української нації є в безпереривній дії. Геополітичні обставини, внутрішні стосунки, економічні умови та взагалі господарський уклад, мали першінне значіння в укладанні характеру людини й нації та спаяння нації в монолит. Свідомий, зверхній керунок в формуванні нації не відограв у нас, дотепер, майже жадної ролі.

Події останніх сорока літ надзвичайно ускладнили процес формування нації. Не тільки доплив чужої крови, а, передовсім, і здвиг в економічних стосунках, і в господарському укладі селянської маси, збуджує великий непокій за майбутнє формування й завершення його. Обставини видвигають на чолове місце справу розумної керми процесу, свідомого й цілковитого втручання в процес формування, щоб скермувати його в інтересах величи української нації.

Для завершення процесу устійнення української нації, зміцнення українських родів та їх оформлення й створення провідної верстви стає чоловим завданням.

На провідну верству припаде тепер і керма глибокими процесами в формуванні нації та виробленням і прищепленням соціяльної моралі.

Йде про устійнення укладу, що заважить на сотки літ, як не завжди. Бо в якому б керунку не розвивалося людство, справа роду й родини, а з ними звязана й розрідність нації, все будуть в засаді однакові, з малими тільки відхилами. І яких би форм не набирало збірне життя, якими б рисами воно себе не прикрашало, справа провідної верстви буде живо[illegible]омимо того, чи, навіть, усвідомить собі це нація.

Буття української нації і вся велич завдань, що ставить перед нею її положення в просторі, вимагає засадничого перегляду нашого ставлення до родовідної справи. На кращих зразках нашого минулого й сучасного, на основах нації українського стану, повинно прийти до оформлення й зміцнення українських родів.

Скріплений дух в родах скріпить і родини наші, ці основні комірки нації, та зцементує її. Животворний дух, в нових засадах виховання, сприятиме виправленню багатьох хибних рис нації. Це все дасть нації те, що потрібно для непоборного, могутнього руху її не тільки для досягнення своїх найвищих ідеалів, а й ведення нації на всі часи.

Основи під цю справу покладено ще на Україні. Там зачалося й її здійснення, яке не перервуть вже жадні обставини.

Спільним зусіллям кращих синів українського народу буде завершена не тільки нова структура українського суспільства, але й усталені тверді напрямні нації.

Доконати те, що не далося зробити минулим поколінням, припало на долю сучасного.

---ооо---

УКРАЇНСЬКА РОДОВІДНА УСТАНОВА.

Початки думки про потребу створення Української Родовідної Установи /скорочено - У.Р.У./ датується ще 1908 р.

З піднесенням російської революції 1905 р. заворушилися й українці. В громадському житті можна було бачити нові обличчя. Люди радо горнулися до українських установ.

Як стала ущухати розбурхана революційна стихія, зачався адміністративний натиск. Стало помітним, що багато осіб, які визнавали себе передтим за українців, потрохи відходили від нас і губилися поновно в московському морі.

В самостійницьких колах підносилося питання, як затримати ті роди, як скріпити їх так, щоб не було вже для них відвороту.

Совпало, що в той час в літературі пожвавився інтерес до українського знаменництва та родівництва. Творився в той час "Малоросійський Родословник". Багато родів шукало своїх слідів.

Тоді то й з'явилася думка, що треба закласти під роди тривкі основи. Що треба устаткувати та оформити роди. Треба намовляти до прийняття родових знамен та затягати роди до Української Родовідної Книги.

В той спосіб, гадалося, далося б закріпити українські роди, й в ідеях нової виховної системи виростити покоління, що жертвенно боронитиме українську державність.

Февдальна мораль, що при наявности в ній негативних рис, полишила нам найвищі в історії людства норми відношення громадянина до своєї батьківщини, суспільства, родини й своєї власної особи, в своїх найліпших формах мусила бути покладена в основу виховання.
Так гадалося здобути нові ряди незломних борців з високою національно-соціяльною мораллю. Створити в той спосіб провідну верству, якої обов'язком було б оформлення української національно-соціяльної моралі та виховання народу на засадах тої моралі.

Вязалося з тим і біологічну сторону, так звану популяційну політику. Бо йшло про те, щоб і формування української нації, що є в одвічній дії, уняти в форми регуляції.

Але тоді не було ще умов, в яких можна було б провести цю роботу.

Наш Великий Зрив 1917р. також не приніс нам розвязання цієї справи. Радикальний світогляд, що запанував тоді, відсував ці проблеми. Рахував їх пережитком і тільки в матеріялізмі вбачав ті форми, в яких розвиватиметься далі нація.

Оздоровлення прийшло по катастрофі 1920 р.

Перші публікації, які звилися за родовідну справу в 1923 р. в галицькій пресі, й закликали до створення родовідної організації, з центром у Львові, минули без відгуку. Але сталі статті в пресі та доповіді на зборах зробили своє. А коли надобре розпаношилася польська акція уловлювання нашої шляхти в, так звану, "шляхту загродову", то зацікавлення родоводною справою з 1937 р. стало набирати виразних форм. Зібрався невеличкий гурток, що намірився робити в тому керунку реальну

Спільним зусіллям кращих синів українського народу буде завершена не тільки нова структура українського суспільства, але й усталені тверді напрямні нації.

Доконати те, що не далося зробити минулим поколінням, припало на долю сучасного.

---ооо---

УКРАЇНСЬКА РОДОВІДНА УСТАНОВА.

Початки думки про потребу створення Української Родовідної Установи /скорочено - У.Р.У./ датується ще 1908 р.

З піднесенням російської революції 1905 р. заворушилися й українці. В громадському житті можна було бачити нові обличчя. Люди радо горнулися до українських установ.

Як стала ущухати розбурхана революційна стихія, зачався адміністративний натиск. Стало помітним, що багато осіб, які визнавали себе передтим за українців, потрохи відходили від нас і губилися поновно в московському морі.

В самостійницьких колах підносилося питання, як затримати ті роди, як скріпити їх так, щоб не було вже для них відвороту.

Совпало, що в той час в літературі пожвавився інтерес до українського знаменництва та родівництва. Творився в той час "Малоросійський Родословник". Багато родів шукало своїх слідів.

Тоді то й з'явилася думка, що треба закласти під роди тривкі основи. Що треба устаткувати та оформити роди. Треба намовляти до прийняття родових знамен та затягати роди до Української Родовідної Книги.

В той спосіб, гадалося, далося б закріпити українські роди, й в ідеях нової виховної системи виростити покоління, що жертвенно боронитиме українську державність.

Февдальна мораль, що при наявности в ній негативних рис, полишила нам найвищі в історії людства норми відношення громадянина до своєї батьківщини, суспільства, родини й своєї власної особи, в своїх найліпших формах мусила бути покладена в основу виховання.
Так гадалося здобути нові ряди незломних борців з високою національно-соціяльною мораллю. Створити в той спосіб провідну верству, якої обов'язком було б оформлення української національно-соціяльної моралі та виховання народу на засадах тої моралі.

Вязалося з тим і біологічну сторону, так звану популяційну політику. Бо йшло про те, щоб і формування української нації, що є в одвічній дії, уняти в форми регуляції.

Але тоді не було ще умов, в яких можна було б провести цю роботу.

Наш Великий Зрив 1917р. також не приніс нам розвязання цієї справи. Радикальний світогляд, що запанував тоді, відсував ці проблеми. Рахував їх пережитком і тільки в матеріялізмі вбачав ті форми, в яких розвиватиметься далі нація.

Оздоровлення прийшло по катастрофі 1920 р.

Перші публікації, які явилися за родовідну справу в 1923 р. в галицькій пресі, й закликали до створення родовідної організації, з центром у Львові, минули без відгуку. Але сталі статті в пресі та доповіді на зборах зробили своє. А коли надобре розпаношилася польська акція уловлювання нашої шляхти в, так звану, "шляхту загродову", то зацікавлення родоводною справою з 1937 р. стало набирати виразних форм. Зібрався невеличкий гурток, що намірився робити в тому керунку реальну

роботу.

Тоді то повстала У.Р.У. побудована на основах самоуряду знаменованих родів. Вибух війни не затримав розвитку установи. Роботу перенесено було до Києва, де й провадилися дальші підготовчі заходи. До ширшої розбудови й практичного переведення справи приступлено вже тепер, - на їзгойщині.

Справа усталення й зміцнення українських родів є одним з найважливіших завдань в розбудові української нації та зміцненні Української Державности. А тому, завданням кожного роду є негайно оформити свій рід прийняти родове знамено, втягнути рід свій до Української Родовідної Книги.

Знаменація роду, засадничо, не несе жадних привілеїв, а накладає тільки обов'язки супроти цілого народу й Української Держави. Хоч не виключене, що в майбутньому знаменовані роди матимуть деякі полегші в адміністративному поступованні, бо не потребуватимуть окремо доказувати свого українського походження.

Приналежність до знаменованих родів, і вписання роду до Української Родовідної Книги, вважається за найбільш почесне визначення роду.

Знаменувати свій рід може кожний чесний, характерний українець.

Знаменовані роди не користають з-яких небудь привилеїв, але на них накладається обовязок:

1. Оформити свій рід, установити Родову Раду та визначити Голову Ради з старшого в роді;
2. Провадити рід завжди як український;
3. Виховувати молоде покоління на характерних чесних українців, свідомих своєї мети й готових до жертв в щоденному житті та надзвичайних обставинах;
4. Запровадити літопис роду, старанно схороняти всі родові документи, світлини, родове листування і т.і. в родовому письмосховищі;
5. Стало провадити дослідження з минулого свого роду, посвоячених родів і написати історію роду;
6. Брати стало жваву участь в з'їздах, що їх скликатиме У.Р.У.;
7. Платити обовязкові щорічні та надзвичайні датки на утримання У.Р.У.

Українська Родовідна Управа узнає старий шляхетськийстан, але усталює, що надалі в Україні ніхто не має права вживати та публично виставляти свого знамена й приписувати собі старе шляхетство, поки того не узнає й не ствердить У.Р.У.

У.Р.У. реєструє шляхетські роди та їх знамена й втягає шляхетські роди в 2-гу "Українську Родовідну Книгу" /Книга старих шляхетських родів/, або в І-шу "Українську Родовідну Книгу" /Книга старих удостойнених родів - княжих та боярських/.

Хто рішається оформити свій рід та прийняти родове знамено, повинен:

1. Зложити до Управи У.Р.У. прохання, згідно долученого зразку;
2. Замовити в Мистецькому Відділі Управи два знамена в фарбах та одно графічного означення;
3. Представити метрики народження, шлюбу, смерти та шкільні свідоцтва принаймні 3-х поколінь;

4. Родовід принаймні 3-х поколінь;

5. Хоч короткий нарис минулого роду;

6. Свідоцтво некаральности та моральности прохача, засвідчене 2-ма вірогідними свідками;

7. Світлини членів роду прохача;

8. Підписати та вложити зобовязання, згідно долученого зразку.

Документи під числом 3 треба представити в світлинах, розміром точно документа,що виконують за невеликі гроші спеціяльні заклади,де світлять документи, рисунки і т.п.

Світлини членів роду треба представити при проханні,а далі регулярно достарчати в міру появи нових світлин.

Знамено роду /два в барвах і одне - графічного означення/ виконає Мистецький Віддіі У.Р.У.

Хто визнає себе приналежним до шляхти повинен ще додатково подати:

1/ Коли, при яких обставинах і защо саме відбулося надання шляхоцтва;

2/ зазначити хто саме,коли й до яких шляхоцьких книг був втягнений.

Коли нема відповідних документів,то стверди ти це підписом 2-х вірогідних свідків.

Коли буде проведено затвердження знамена та втягнено рід до Української Родовідної Книги, то представник роду одержить:

1. Одне барвне знамено великого розміру;

2. 20 малих відрисів знамена в графічному означенні;

3. Малу грамоту, що стверджуватиме вписання роду в Родовідну Книгу, з долученням знамена.

Кожний рід, який знаменовано та втягнено до Української Рдовідної Книги, стає членом У.Р.У.

Саму структуру У.Р.У., права й обовязки членів подає статут, прийнятий в 1937 р., та нарис укладу У.Р.У.

----ооо---

УКРАЇНСЬКА РОДОВІДНА КНИГА

Українська Родовідна Книга запроваджена з метою ввести в систему хронологічні записи роду та всіх його розгалужень, і схоронити для потомства документальні дані про рід.

Всі українські давні й новознаменовані роди будуть вписані до Української Родовідної Книги. Ці Книги провадить і доконує записів Управа У.Р.У. Тільки цей примірник Української Родовідної Книги має доказову силу.

Всіх Українських Родовідних Книг є чотири.

I. Книга давніх удостойнених родів.

II. Книга має дві частини:

1 частина - давніх шляхетських родів,
2 частина - козацько-лицарських родів.

--

III. Книга новознаменованих родів.

ІУ. Книга новоудостойнених родів.

Щоб схоронити в памяті майбутніх поколінь імена українських родів що знаменовані давніще, цебто старої шляхти та старих удостойнених родів, запроваджено запис їх в окремі книги.

До І-ої Книги будуть втягнені давні удостойнені роди княжої боярської та рівної їм гідности.

До ІІ-ої Книги будуть втягнені давні шляхетсько-лицарські роди.

Ця книга має дві частини. В частину першу будуть втягатися шляхетські роди.

Ті шляхетські роди, що дістали шляхетство чи гідність за службу або чин супроти України та українського народу, не будуть узнані та втягнені до І і ІІ Книги.

Але до тих книг буде вписана наша давня шляхта, що її окупант не узнав в шляхетстві.

В частину другу ІІ книги будуть втягнені всі роди,предки яких зазначені в гетьманських козацьких реєстрах,та ті, що були вписані в козацькі книги, так звані - "компуд".

До ІІІ-ої Книги будуть вписані новознаменовані роди. Цебто ті, що вперше оформлюють свій рід і прийняли родове знамено.

До ІУ-ої Книги будуть вписані новоудостойнені роди, представникам яких буде признано те удостойнення за надзвичайні заслуги для українського народу.

Всі знаменовані роди будуть вписані до книг з минулим і прийдешнім поколінням.

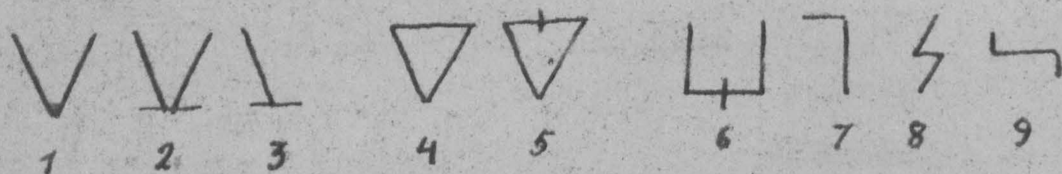
З огляду на те, що записи до книг робитимуться окремими вписами, за порядковим числом, то до книги кожного разу можна внести додаткові записи, які торкаються упущених даних, новознайдених, або записаних передтим скорочено та ріжних подій в роді.

В інтересах самого роду стало поповнювати записи в книзі. А тому кожну подію в роді, яка може, навіть, в теперешній час видаватися малозначною, треба втягати до книги. Такі додаткові вписи стосуються: народжень, шлюбів, смерти, укінчення шкіл, здобуття фаху, особливих дипльомів, відзначень в боях, ріжного роду нагород, купна й продажу нерухомостей і т.п. Взагалі всього, що віддзеркалювало прояви життя в роді. До вписів обовязково додавати відписи документів, або їх світлини.

Вписи ці важливі для роду в сучасному, а для майбутніх поколінь вони зявляться неоцінимим кладом та правним доказом.

З кожного запису до Книги представник Роду дістає завірений відпис, такщо матиме у себе в письмосховищі відпис всіх своїх сторінок з Родовідної Книги.

Крім того такіж відписи будуть переслані Земському Провідникові Знаменованих Родів. Він втягатиме їх у вторинну /дублет/ Книгу, яку провадитиме в головному місті Землі. Це на місцях улегшить вгляд до Українських Родовідних Книг.

Сучасні бортні знамена

До статті на стор. 18.

УКРАЇНСЬКІ ДЕРЖАВНО-НАЦІОНАЛЬНІ ВІДЗНАКИ.

Кожне державне знамено по суті й внутрішнім змістом має ту саму вагу та значіння, що й всяке інше знамено, цебто передовсім це символічний знак, що наглядним зовнішнім способом /графічно чи поліхромічно/ виявляє імя, суверенність, міць, гідність і право свого власника - держави.

Крім знамена, кожна самостійна, незалежна держава, як найбільший і найповніше організований людський колектив, посідає цілий ряд окремих, приналежних їй одній, знаків, що символізують собою її володарські та правні властивості.

Цими знаками постійно послуговується держава, як у внутрішньому, так і в міжнародньому житті, бо, вступаючи в певний правний стосунок чи то з власними громадянами й краями, чи з чужоземними державами, має вона просто звичайну необхідність відзначувати найлегчим, найпростішим і найвиразнішим способом усю суть і повноту своїх суверенних державницьких прерогатив. Для цієї мети й служать оті окремі та відмінні для кожної держави її власні знаки, що скрізь і завжи виразно й точно означують та характеризують усі її суттєві суверенні властивості, і які через те належать до найвищих, найголовніших і найпочесніших державних знаків-символів, що називаються державними емблемами. До державних емблем належать: державне знамено, прапор, печатка, та гимн. Перші знаки є емблемами наглядними, плястичними витворами геральдики і сфрагістики / наука про печатки/, в останній - гимн є емблемою слуховою й належить до витворів звукових, музичних.

Серед усіх найвищих державних емблем знамено займає перше почесне й найважливіше місце, як знак графічно-поліхромічний /рисунково-многобарвний/, цебто, з точки погляду геральдики та дипломатики, він найбільш виразний, повний і досконалий. Як емблема державна, знамено, щодо внутрішньої ідейної своєї вартости, підноситься на найвищий ступінь символічного вислову, бо є знаком людського колективу найвищої категорії.

Отже - державне знамено це символ найвищих моральних якостей держави,- наглядчий знак її імени, гідности, волі, сили й права. Знак цей усім наочно показує, постійно свідчить і підкреслює, що держава й нарід, які такий свій власний, відмінний від знаків інших країв і народів посідають, є цілковито вільні, самоуправні, нічиїй волі не підлеглі.

Україна, як і інші народи та держави, уживала своїх ріжних знаків вже з найдавніших часів. Перша писемна згадка, про такі знаки відноситься до X.ст.: в найдавнішім літописі відмічено, що посли князя Ігоря, при заключуванні договору з греками, мали свої окремі печатки. Та безперечно, що таких і подібних знаків в прадавній Україні вживалося більше, тільки що ані вони самі до нашого часу не заховалися, ані звістки про них до нас не дійшли.

Від X. до XI.ст. зберігся вже фактичний матеріял, що дає повну уяву про характер і спосіб уживання найдавніших українських знаків в княжій добі.

Найстарший з таких, досі відомих знаків, це родовий знак князя Володимира Великого, що називають історики "тризубом", який у значному числі зустрічається на тогочасних княжих монетах поруч з іменами князів, як знак їх власности, а також у вигляді тавра /на цеглині Десятинної церкви /та атрибутах /на нашийних медалях/. Що тризуб справді був князівським знаком Володимира Великого та його роду й що вживався він вже віддавна в значінні державного київського знаку, про це свідчать численні образи тризуба на срібних та золотих монетах київських князів: - самого Володимира Великого й його нащадків Святополка та Ярослава Мудрого.

~~Тризуб пізніше названо "володимирським" тому, що перше почали ужи~~вати його як державний і володарський атрибут в старій Україні за князювання Володимира Великого. Та найважливіше при цьому, що знак суверена був завжди заразом і знаком його землі, володіння "вітчини" і "дідизни", як є це ще й досі по всіх королівських та князівських державах.

Властиве значіння та походження самої фігури тризуба досі ще не зясоване, хоч деякі учені пробували вже пояснити його кожен своїм способом. Всі ці ріжноманітні, й досить таки довільні, пояснення викликають лише сумнів в їх правильності, бо мають багато суперечностей, так що треба на всі ці питання про значіння й походження тризуба дивитися тим часом як одні лише спроби та, інколи досить дотепні і влучні, здогади.

Сама фігура тризуба не залишалася постійно одностайно й графічний її вигляд підлягав у певних часах і випадках змінам, що особливо помітно на знаках Володимирових нащадків -- князів Святополка і Ярослава. Найхарактеристичнішою прикметою тризуба Володимирового була прямокутна основа, опукле ядро, трьохверхне закінчення і внутрішне оригінальне плетиво.

У знаку ж Святополка трьохвершність переходить в двохвершність /"двозуб"/, з хрестом на одному з верхів, і змінюється характер плетива, а в знаку Ярослава плетиво зовсім зникає. Знак повертається знов до трьохверхого вигляду й середній верх увінчується кільцем.

Одначе, без огляду на загадковість і незясованість походження та річевого значення тризуба та на його відмінність і змінність, що, врештою, відбувалася в рямках тодішніх знакових засад і звичаїв, цей український найстарший знак має для нас незвичайно високу історичну і геральдичну вартість. Найбільша вага його і цінність полягає саме в тому, що той тризуб, як князівський і володарський родовий знак, мав певну внутрішню традиційну сталість, а найголовніше - був уже в найдавніших часах знаком-символом нашої Київської Держави.

Другим українським старим, мало що молодшим від тризуба, але таким же важливим, цінним і шанованим знаком, що вживався в значінні державного знамена, є образ св.Михайла, родова відзнака княжого роду Мономаховичів. Вперше зявився цей християнський, досить розповсюднений в Европі знак, як тавро київського княжого роду, на дохованій срібній печатці князя Мстислава Мономаха при грамоті його в Новгороді, з XII ст. Треба при цьому відмітити, що св.Михайло, від принаття християнства, в уяві старих войовничих предків наших, замінив собою вояцького бога Перуна й був тому дуже популярний та шанований в Україні.

На печатці вел.князя київського Мстислава, сина Володимира Мономаха, св.Михайло представлений пеерможцем змія, списом разить його в полумінну пащу. Потім в дещо відмінному вигляді образ св.Михайла повторюється в цілому ряді печаток Мстиславових нащадків, переважно у молодшої княжої лінії, що запанувала на півночі. З того можна робити безсумнівний висновок, що цей знак не був випадковою відзнакою однієї особи, а справді відзнакою, знаменом сталим, тривалим і традиційним цілого княжого роду Мономаховичів, навіть і тоді, як дехто з того роду опинився поза межами України.

Отже, коли св.Михайло від найдавніших часів уважався за християнського опікуна України, переважно Київщини, як першого і головного осередка християнства, та коли він протягом століть був родовим княжим знаком нащадків славного і могутнього Мономаха, а за князювання сина його Мстислава, вел.князя Київського, був, як знак володарський, на урядовій печатці, а одночасно і державним знаком, та мусимо дійти до висновку, що знак цей має в Україні дуже давню традицію виїмкової пошани до самої особи св.Архистратига Михайла, як і традицію давнього уживання його образу в значінні знамена. Це треба підкреслити, бо дехто у нас твердить, що знамена з св.Михайлом зявився у нас аж по люблинській унії.

Натомість відомо,що образ св.Михайла фігурував в Україні ще до 1569 року,бо в знамені з часів Литовсько-Руської доби /ХУ.ст./. Правда, польська геральдика дійсно пристосувала для пізнішого київського воєвідства старе знамено київського князівства по своєму,змінивши дещо постать Михайла, але сам цей факт,що польська геральдика тільки переробила й оформила по новому давній знак,свідчить про те,що вона,як пізніше московська, мусіла рахуватися з місцевою традицією й використувати місцевий матеріял. Таким чином, образ св.Михайла,як володарський і державний знак Великого Князівства Київського, перетворився пізніше через історичні обставини і геральдичне оформлення в знамено Київської Землі.

До найстарших українських державних відзнак належить,витворений в Галицько-Волинській Державі, лев княжого українського роду Даниловичів. Вперше,правдоподібно,вибрав собі льва і почав його поміщувати на печатці князь Лев Данилович,як це видко з печатки,що її пізніше вживано й його внуками. На тій печатці опукло виображено з одного боку лицаря,озброєного списами і щитом, правдоподібно образ самого князя,а з другого льва, трактованого вже в ясно геральдичних формах,що вказувало б на впливи Заходу,але зверненого геральдично ліворуч /вправо від глядача/, що зраджує хибу,з незручності різьбаря знаку. Через неправильне обернення рисунку цієї печатки,репродукованої по книжках, досі уважалося,що фігура льва стоїть на чотирьох ногах. Одначе правильна орієнтація печатки,по її прямовісній осі, виразно вказує, що львине виображення має цілком правильну геральдичну поставу,цебто лев стоїть на двох задніх ногах з піднятим догори хвостом і т.д. Поскільки та перша печатка датується 1316 р., то видко, що вже на початку ХІУ. ст. в Галичину просякли певні звички і вимоги західної геральдики.

На печатці князя Юрія II, знак льва оформлено вже у справжнє знамено, бо фігура, мимо правильного геральдичного трактування,уміщена в полі щита трьохгранної форми,властивої для тогочасних знамен.

Від кінця третьої чверти ХІУ.ст. він перестає бути знаком княжим і переходить в категорію українських знаків суто-державних,бо, з припиненням панування в Галичині роду Даниловичів,заникає й їх родовий знак. Натомість галицький лев силою утвердженої вже традиції залишається і надалі знаком Галицько-Волинської Держави. Галицькі князі іншого роду, а навіть і чужі королі, що панували по Даниловичах в Галичині,залишили, за звичаєм, льва й надалі в характері галицької державної емблеми.Тому то й в новіших часах Західньо-Українські Землі приняли свій старинний,традиційний, рідний знак символом їх імени, колишньої слави і високої княжої гідности.

До старих геральдичних знаків України належить також і образ лицаря-козака,що фігурував у знамені "Славного Війська Запорозького", а пізніш у знамені Гетьманщини. Виникнув він в ХУІ-ХУП ст.

В перший раз документально образ лицаря-козака зявляється на запорозькій печатці гетьмана Гната Василевича з 1596 році. На ній зображено постать козака ще без мушкета, при одній тільки щаблі, підпертого в обидва боки руками. Від 1620 р. лицар-козак на печатці "коша війська запорозького" за гетьманування П.Сагайдачного приймає на плече мушкет, як свою найхарактеристичнішу додаткову знаменну прикмету,а в році 1622 у віршах на похорон гетьмана Сагайдачного вперше названо його "гербом" низового війська, запорозького". За останніх гетьманів,під московським пануванням,теж знамено стало державним знаком автономної Гетьманщини,уживано його на гетьманських печатках і козацьких військових прапорах полкових та сотенних й називали його в ті часи "національним гербом".

За гетьманування Б.Хмельницького, коли то ціла українська державна територія була поділена на полки,а Запоріжжя виділено в осібну військо-

во-адміністративну одиницю, з загального козацького знамена вилонилося специфічне знамено запорозьке-січове під власною назвою -"герб славного війська запорозького-низового". Нове знамено, натурально, дістало тоді й свою зовнішню відміну, додаток до основної знаменної фігури, лицаря-козака з мушкетом, одну побічну геральдичну відзнаку - ратище чи спис, що був поруч постаті козака застромлений в землю. В такому вигляді це кошове запорозьке знамено стало знаком всіх запорозьких володінь, а пізніше символом колишніх запорозькиз земель.

М. Битинський.

---ооо---

З МИНУЛОГО НАШОЇ ШЛЯХТИ.

6 грудня 1240 р. Батий взяв Київ. В крові хоробрих киян і в руїнах стольного града закрилася славна сторінка історії могутньої київської Держави. Завмерла міцна, своєрідна культура руська, що рівнялася західно-европейській. Висоту тої культури подивляють і тепер. "Несподівано швидкий розквіт київської цівілізації не може бути пояснений самим зовнішнім впливом візантійської цивілізації й до останнього часу він зоставався історично не зрозумілим" - висловився один московський вчений.

Осередок політичного життя переходить з Київщини на Волинь і землю Галицьку.

На північно-західній частині Волині стоїть невелике місто Володимир. Печать вікової занедбаности лежить на йому. Тільки величні руїни старовинних храмів і замка свідчать безмовно про ті далекі часи,коли він був стольним градом великої та сильної Галицько-Волинської Держави, катедральним містом волинських епископів і осередком культурного життя.

Ще з часів прихода на Волинський стіл кн. Ізяслава II Мстиславича /1146 р./ датується початок відокремлення Волини від Київської Держави. Міцно віддані своїм князям були бояри волинські. Коли в 1340 р. Волинь підпала під кн. литовського Любарта, що був одружений з донькою кн. Льва II, сина Юрія-Болеслава, литовці застали тут стару місцеву аристократію, що не пробитим муром стояла на своїй землі. Це були нащадки тих дружинників і бояр, з котрими творилася слава старо-київської і волинської держави під мудрими князями руськими.

Поступово литовці роздають землі в наділи. В північній частині Волині, коло Ковля, дістав наділ Хведір Ольгердович, родоначальник князів Сангушків. Вишневецькі, Заславські, Корецькі, Ружинські осіли на південній Волині та київських землях. Василь і Андрій Ольгердовичи дістали наділи в князівстві Сіверським, а Констянтин Ольгердович, родоначальник Чарторийських - Чернигів і Чарторию.

Володимир Ольгердович, родоначальник князів Олельковичів, дістав Київ і північну частину Київського Князівства. Сини Корията Гедеминовича, родоначальника Кориятовичів і Курцевичів, дістали Поділля, їх витиснули сильні польські роди.

Литовці легко підлягли впливові вищої української культури й благочестивої віри, що привело до злиття багатьох литовських родів з родами українськими. Ця українсько-литовська шляхта була тим елементом,що допоміг створити міцну литовсько-руську державу, яка аж - до 1569 року вперто боронила від Польщі свою незалежність та не згоджувалася на унії, що

часто їй були пропановані.

Наприкінці ХУІ століття найсильнішим родом, між князівських, був на Волині литовський рід Радзивилів. Вони держали Олицьку волость.

Між великопанськими назвами маєтності в Луцькому повіті: Кірдеїв-Гойських -- Гощу, Торговицю Чаплиців /перейшла потім до Корецьких/, Шпанів - також Чаплиців, Милятин - Бокіїв, Малин-Інло-Малинських, Варковичи - Мишків. В повіті Володимирському: Свинюхи - Гнівошів - Свинюшинських. В повіті Кременецькому: Лановці - Збаражських, Чолтан-Чолтанських, Ляховці над Горинью - Сенют, Шумбар - Боховитинів, Лобунь - Лобунських, Сус-Харменських, Мельниця-Семашків.

"Ще за часів Ягелонів, бояре осіли на своїх землях, як князі на уділах" - каже польський історик А.Яблоновський.

З бігом часу старі родові призвіща зустрічаються все рідше. Вони залишаються по традиції в самих старинних боярських родах : Богуш, Болбас, Бокій, Боховитин, Балабан, Дедерко, Данисько, Горностай, Гурко, Іело, Кірдей, Кисіль, Кішка, Костюшко, Мелешко, Мукосій, Мишка, Обух, Сербин, Семашко, Сенюта, Солтан, Шило. Правда, деколи змінюють їх трохи: Боховитин - на Боховитинович, Богуш - на Богушевич, Обух - на Обухович і тд. Але це є тіж самі старі родові призвіща. До призвіщ зачинають додавати назви маєтностей: Кірдей-Мильський, Мукосій-Баковецький, Боховитин-Козерацький.

Пани з меншим почуттям традиції немов забувають старе призвіще, звуть себе по маєтностям та міняють старі родові знамена на польські.

Вже на початку ХУІ століття почуваються польські впливи, але це більше зовнішні форми, які не йдуть глибоко. Наша волинська шляхта й далі говорить українською мовою, почуває себе православною, а політично стоїть за Литву, проти поляків.

В.Сенютович-Бережний.

------ooooOOO§OOOoooo------

Знамено й портрети членів роду Сенюта з знаменозбору Папроцького, видання 1575 року. Це видання уявляє собою переклад на польську мову незнаного українського знаменницького рукопису.

Сучасне знамено роду Сенють-Сенютович, зголошене в Українській Родовідній Установі.

Проф.Др. Михайло МІЛЛЕР.

МАТЕРЬЯЛИ ДО ПИТАННЯ ЗА ТРИЗУБ.

I. С т а н п и т а н н я . Література за тризуб - знак українських князів, до нашого часу досягла значних розмірів. Між тим багато питань, пов'язаних з цим національним українським символом, лишаються досі невиявленими, як і основне питання за його походження.

В одній з пізніших робіт, присвячених тризубу, автор заявляє: "Коли був би мій рукопис про тризуб з р.1920 вповні опублікований, всі пізніші публікації про тризуб були б набрали іншого змісту і автор,що написав статтю до "Української Загальної Енціклопедії не міг би твердити, що"значіння тризуба - невияснене". /О.Пастернак. "пояснення тризуба герба Великого князя Київського Володимира Великого". 2-ге вид.Прага, 1941 р., стор.57./. Ми не поділяємо оптимізму автора цієї праці і не думаємо разом з ним, що гіпотезою, яку він висунув, "пояснення монограми київського тризуба - закінчено". /Згадана праця О.Пастернака,стор. 44./. Навпаки гадаємо, що для повного розуміння київського тризуба потрібне ще довге збирання та накопичення матеріялу, тим разом і з джерел ще цілком не використаних.

Вся велика кількість література за тризуб, що накопичувалася за час від 1815 р. /перша гіпотеза М.Карамзіна/,уявляє собою майже виключно висловлювання ріжними авторами своїх особистих думок та гіпотез, звичайно не досить обгрунтованих. Здебільшого то є всякі пояснення тризуба формального характеру, що виходять лише з зовнішньої подібности тризуба до якоїсь іншої реальної речи з трьома кінцями. Таким схоластичним. ненауковим підходом до питання пояснюється незвичайна кількість самих різноманітних, та часто фантастичних "пояснень" тризуба, що маємо їх досі аж до 25. Замість того, щоб ретально збирати, досліджувати та публікувати нові матеріяли за тризуб, разом з аналізою й висвітленням цих матеріялів та їх стосунків до тризуба, більшість авторів, що бралися до цього питання, а їх було понад 40, поспішалися висловити та оголосити свою "здогадку", і таким чином зробити "науковий винахід". Наслідком того, за більш як 130 років накопичилося не стільки матеріялів за тризуб, скільки ріжних, часто протилежних, ділетантських та фантастичних "пояснень тризуба", що їх маємо трохи не стільки, скільки авторів бралося до цього питання.

Всі ці гіпотези та пояснення, в загальній сумі не виявили,а, навпаки, остаточно заплутали питання за тризуб. Недобру послугу,як і завжди в науці, творять попередні тенденції, на доказ яких історичні факти притягаються за волосся. Так у згаданій вище розвідці О.Пастернака, автор, як і багато інших, всіма силами намагається довести,що тризуб зайшов на Україну не з Скандинавії, а з Візантії. А хіба для достойности українського народу не однаково, звідки зайшов тризуб, чи з півдня, чи з півночи?

Не знаємо в історії таких народів та таких культур, що були б розвивалися цілком автохтонно, в умовах повної ізоляції. Міжплемінні зносини та взаємні впливи культур зустрічаємо вже в горішньому палеоліті,в звязку з розвитком обміну. Абсолютно "чистих" культур в історії нема, також як нема і "чистих" націй. Такі категорії мислимі лише теоретично Тимчасові ізоляції за силою природних умов, в які потрапляли деякі народи, як от тубільці Австралії, Америки, або десь на крайній Півночі,

неминуче затримували так розвиток культури, як і розвиток тих народів в цілому. Навпаки, в умовах найбільш сприятливих для всяких звязків та взаємного впливу, розвиток культур набуває найшвидчих темпів та досягає найвищих результатів, як то бачимо в сточищі Середземного моря.

Українська культура, як і всяка інша, в своєму формуванні та розвитку, підлягала впливам з півдня й півночи, зі сходу й з заходу. Ті впливи переробилися Народним Генієм і творили єдину українську національну культуру, що цілком відбивалася від культури сусідні народів.

Так само й відносно тризуба. Знаємо, що він набув свого оформлення та дальшого розвитку в українській ранній культурі, до якої він з того й належить. Але ж питання за те з якого боку, коли саме, в якій спосіб та від кого він дістався до української культури, дуже важне для історії тризуба та історії України взагалі, ні в якому разі не можна становити в звязок та в залежність від питань національного гонору та достойности. Між тим досить взяти в руки будь яку з попередніх розвідок за тризуб, як з неї кинеться у вічі насамперед якась тенденція, до якої вже добираються будьякі факти. Всі ті тенденції зводяться в основному або до великодержавного російського шовінізму та імперіалізму, або до пангерманських уявлень, або до неправильного розуміння українського патріотизму. Кожен з тих попередніх авторів добирав, або силоміць притягав,якусь купку фактів, яким ще часто додавав тенденційне освітлення. Певні дісципліни, цілі галузі знання, сила фактів - лишалися осторонь, або невідомі тим авторам, або непотрібні до їх уявлень. Відтси вся попередня література за тризуб, що накопичилася аж до цього дня, на сучасному рівні науки має значіння лише з боку того не занадто великого матеріялу, що там наведено. Наприклад, дуже цікавим єсть факт подібности деяких варіянтів князівських тризубів з сармато-аланськими родовими тамгами. Цей факт вимагає великих спеціяльних дослідчих робіт, та попереднього збірання матеріялу. Бо між сармато-аланською добою та Київською державою, як і їхніми культурами, маємо в Надчорномор'ї перерву на півтисячеріччя, яка виповнена цілком інакшим культурно-історичним матеріялом. Відтак ніякого звязку, ні хронологичного, ні реального між цими культурами, поки що не знаємо. Для того, щоб виявити можливість будь яких звязків між цими культурами - потрібні спеціяльні дослідчі праці, яких поки що не маємо. Отже при такому стані цього питання, та при високих вимогах сучасного наукового рівня, хіба ж можна писати наприклад, що "походження київського тризуба з Греції доводиться тим, що грецький бог моря Посейдон зображався з тризубом у руці". /Згадана вище розвідка О.Пастернака/. Хіба то є науковий доказ? Хіба ж Київський тризуб хоч в якій мірі нагадує той тризуб, що виображався у Посейдона в руці? А як би й нагадував, то в якій спосіб міг би тризуб поганського Посейдона, через кілька сторіч потрапити до Київа разом з християнською культурою? Або таки неймовірні заяви в тій же ж розвідці, як от що "Наші зносини з Грецією були давніші, як з Швецією. Давніші й безпосередні були ці зносини і звязки з Боспорським царством, в якому тризуб принятий на монетах царів". Та далі: "Наслідком безпосередних звязків Київа /України/... тризуб зайшов до Київа". /Згадана вище розвідка ст.ст.50, 57/. На якому то "хресті боспорських царів" був тризуб, знак поганського бога? Що то за "наші зносини та безпосередні звязки України й Київа з Бапорським царством", за часи якого не тільки Київа, а й словян не істнувало в природі? Вважаємо таки псевдонаукові та безвідповідальні твердження в популярних виданнях, розрахованих на ширші, не досить підготовані в фахових історичних питаннях маси, за дезорієнтуючі та компрометуючі - українську науку. Блискуча, але драматична історія великого українського народу, шукає лише реальної правди, і не потрібує розмальованих пряничних коників. Гадаємо, що на су-

часному рівні розвою української культури та науки, потрібне створіння спеціяльної науки - "Тризубознавства" або "Тринакології". Потрібна консолідація. Як всіх наукових сил, що працюють в терені цих питань, так і видання всіх матеріялів, що накопичились досі та дальших розвідок. Ці важки та відповідальні завдання створіння організуючого та керуючого осередка "тризубології" сучасна сітуація, очевидячки, вкладає на рамена Української Родоводної Установи.

II. Схема історії тризуба. Тоталізм виникає на стадії розвитку суспільства, яка характерізується матріархальною ордою з стате-віковим розподілом праці та облавним полюванням на великих творин, яко керуючим виробництвом. В залежності та внаслідок цього соціяльно-економічного устрою, виникають та складаються тотемні уявлення, які в дальшому переживають довгі часи і, в формі ремінісценцій, відомі і в сучасних культурних народів. В якості тотемів зустрічаються не тільки мисливські творини, але й основні знаряддя полювання, та виробництва. Для Европи цю добу пізнього палеоліту визначають орієнтовно 30.000 - 10.000 р. до нашого часу. Від палеоліту - не маємо ніяких слідів тризуба. Натомість править його попередник та прадів - гарпун, що робився з кості та рога. Деякі сучасні дикунські племена полінезійського кола, вживають в рибальстві подвійні та потрійні тризуби з остоями з очерету, або дерев'яними з зазубнями. Спираючись на ці етнографічні рівнобіжності, деякі дослідники /Форрер Р./ припускають можливість існування дерев'яного тризуба в палеоліті та неоліті Европи. /10.000 - 4.000 р. до Р.Х./, хоч і визнають відсутність фактичних тому доказів. За бронзову добу, твердить той же дослідник, вже доведено існування тризуба в Европі, але ми тому фактичних доказів також не знаємо і для бронзової доби на Україні, маємо ще гарпун з забубнями, але вже з металю /Катеринославський Музей, матриця з тальку, інв. ч.37046/. Безумовно тризуб з металевою робочою частиною, з'являється у найстаріших цивілізацій Сходу і звідти, історичним шляхом розвитку Середземноморського культурного кола, розповсюджується по Европі.

В стародавньому Єгипті, завдяки природним та історичним умовам, тотеми сформувалися ще в "додинастичному" періоді й існували в розвиненому вигляді в 4-му тисячиріччі до Р.Х. Це були місцеві божества, окремі тотемні речі та їх виображення для кожного Ному. Яко тотеми в Єгипті переважали тварини: бик, гадюка, крокодил, кішка, малпа, сокіл і т.д. Але були випадки "ототемлювання" і важніших знарядь праці та полювання. Відтак зустрічаємо тут, в приморському номі Нижнього Єгипту, де основним господарством було рибальство, тризуб яко тотем. Здається, це найдавнішій тризуб, відомий нам яко обожена річ, а разом з тим і знак-спілки родів. На всьому протязі стародавнього царства /3.200 - 2000 р. до Р.Х./ Єгипетська техніка розвивалася вже на базі бронзового металю. Звідси можна думати, що єгипетський тризуб - тотем був лляний з бронзи. Розвиток Єгипетської культури протягом древнього царства був в остновному автохтонний та спонтанний, а тому в самостійному тут виникненні тризуба та трансформації його в тотемний об'єкт та знак, здається, не може бути сумніву.

В Мезопотамії тризуб, очевидячки також бронзовий, відомий вже під час 3-ої Урської династії /3-е тисячеріччя до Р.Х./ в складі шумерської культури, елементи якої заходять в дальшому в вавилонську, більш розвинену культуру, яка вже розповсюджується по всій Малій та Передній Азії. Відтак і тризуб в вавилонській культурі /2-е тисячеріччя до Р.Х./ набуває вже далеко більшого розвитку та розповсюдження. В Месопотамії тризуб вживається рівнобіжно та поруч з двозубом і ості на них часто виоб-

ражаються в формі хвилястих клинків, яко лизнів полум'я. Тут тризуб, вже далеко одійшовши від свого первісного тотемного значіння, символізує блискавку та божество погоди. Найбільшого розповсюдження та уживання набуває тризуб в Асирії /перша половина 1-го тисячеріччя до Р.Х./, де часто зустрічається на царських стелях, в формі потрійної блискавки. Можливо, що в звязку з Месопотамською культурою, яка мала значний вплив на эгейський світ, тризуб з'являється і в Крито-Микенський культурі, і далі - в грецький митології. Деякі дослідники, досить обгрунтовано бачуть вображення тризубів в знаряддях, що їх несуть на плечах вояки на барельєфі відомої стеатитової минойської вази /2-е тисячеріччя до Р.Х./. Відомі також виображення тризуба на уламках срібла, що правили за гроші, з культури "Троя 2". /Початок 2-го тисяч. до Р.Х./.

Не підлягає сумніву появність тризуба, яко божеського атрібута та символа влади, в пізньо-минойську або гомеровську добу /12 - 8 ст.ст. до Р.Х./ в егейському басейні, коли остаточно оформлювався грецький нарід, його епос та митологія. Звідси виходить тризуб яко атрібут Посейдона - володаря морей та рік, а також і Персефони - дружини Гадеса, що був владикою підземного царства та вогню. В останньому разі значіння тризуба близьке до Месопотамського. Тризуб був державним знаком грецьких полісів - Троецени, Фалакарни та Пріени /Мала Азія/. Тризуб, яко державний знак, виображався на монетах Македонського, Понтійського та Воспорського царів, причому у останніх в досить пізні часи римської імперії /Котіс 123 - 131, Реметалк 131 - 153 і Рескупоріс 239 - 261/. З Греції, разом з її культурою та митологією, тризуб, в тому ж значенні божеських атрибутів та відповідних символів, перейшов до Риму. Залізний тризуб відомий також серед знаряддя Латенської культури, яку нав'язують до кельтів / 5 - 1 ст.ст. до Р.Х./. За імператорського часу тризуб в римський культурі, крім символичного значіння, уживається в рибальстві і, як зброя, у гладіаторів.

Перші металеві тризуби на Україні, які ми знаємо з археології, вже мають декоративний характер і символизують владу. Вони відносяться до доби раннього заліза /7 - 3 ст.ст. до Р.Х./. На цей час зустрічаємо тризуби в якості навершків на бунчуках скитських царів. Вони робилися з бронзи і насаджувалися на ратища. На їх вістрях підвішувалися дзвоники, або прироблялись фігурки птахів та оленів. Ці прикраси також мали релігійно-символичне значіння. Відтак той навершок бунчука в цілому творив доволі складну споруду, що символізувала вищу владу, з низкою додаткових до неї уявлень. В основі тієї складної композиції лежав тризуб. Один з дослідників тризуба, археолог з фаху, Д. Самоквасів, в 1894 р., навіть, висунув гіпотезу походження українського тризуба від скитського бунчука. В останні часи доведено, що в ранне-скитській культурі 7 - 6 ст. до Р.Х. ще панував месопотамський стиль. В звязку з цим дуже важно було б дослідити декоративний характер скитських бунчуків з боку їх стилю. В сармато-аланську добу, 1-4 ст.ст. нової доби, виображення тризубів та двозубів звичайні на надгробкових мармурових стелях та плахах. Очевидячки у цих племін, що знаходилися в стані роскладу родового устрою, тамги вже переставали бути знаками цілих родів і переходили на знаки окремих домів чи династій. Виображення тризуба та ангона, вже в досить розвиненому та стилізованому вигляді, відомі з тої ж культури на золотих орнаментальних бляшках, що нашивалися на одяг. Пізніші виображення тризуба та двозуба відомі на металевих прикрасах та бляхах з доби великого переселення народів і послідуючих сторін, в виробах так званого поліхромного або готського стилю. Але в наслідок переселення народів, та культура пересувається в Европу, в розвитку ж тризуба в Надчорноморських краях наступає визначна довга перерва, наповнена культурою пізніх кочовників-скотарів. Ця культу-

ра порівнюючи бідна, слаборозвинена, та немає ніяких слідів старих Надчорноморських традицій високих культур східньої та греко-римської. По всій великій степовій Надчорноморський смузі в розвитку старої культури настає повний застій, який триває аж до появи на узбережжі византійської культури, за археологичними данними з 9-10 ст.н.д. В ті ж часи, наприкінці 10-го ст. тризуб знову з'являється в Київі, в високо розвиненому вигляді, яко знаменний знак дому київських князів. Оскільки церковна культура надійшла тоді до Київа з Візантії, виникає велика спокуса бачити в українському тризубі одну з прояв цієї культури. І справді, серед попередніх дослідників тризуба зустрічаємо велику групу прихильників його византійського походження. Але ж треба пам'ятати історичну помилку всіх схоластичних дослідників. Підходячи до питання формально, вони не рахувалися з тим, що в Візантії склався февдалізм під впливом сасанідів, більш східнього типу, в формі деспотії, з великим царським двором. Ця форма февдального соціяльного устрою мала питомі їй риси та значно де-в чому відріжнилася від европейського "кляси чного" февдалізму. Отже в Візантії не було цілком лицарства, а разом з тим не було й ніякого знаменництва. Відтак не тільки тризуб, яко знак дому, а взагалі ніяке уявлення за знамено, з Візантії до Київа не могло бути занесено.

Раніше, ще за часів формування февдального устрою в Західній Европі, тризуб, двозуб та ангон з'являються там одними з перших родинних знаків, що після 10-го ст.ст. заходять на щити та перетворюються на знамена. Ці знаки бачимо в знаменах шляхетства та міщанства країн, що сформувалися на звалищах римської імперії. Таким чином можна гадати, що вони тут виникли яко потомки римського тризуба. Але далеко більш доказів маємо на те, що ці знаки, яко виображення зброї були занесені в Західну Европу готами та аланами, підчас великого переселення народів, з Надчорноморря.

В пізньому Середневіччі, з 15 - 16 ст.ст. в звязку з найвищим розвитком знаменництва, в Західній Европі, серед великої кількости нових виображень, символів та знаків, з'являється удруге тризуб. Але цей пізній тризуб виображають, звичайно, в реалістичному вигляді, здебільшого з держаком, і з київським тризубом вже нічого спільного не має. Пізній европейський тризуб хіба нагадує античний, але має з ним звязок лише ідейний, символізуючи владу та море.

Таким чином в генезі та розвитку тризуба-двозуба ніби то помічається безпосередній та логічний звязок, визначений Середземноморським культурним колом, його розвитком та рухом. Епіцентр та ареал цього кола окреслюється в такому вигляді: Єгипет-Мезопотамія, Мала та Передня Азія, Егейський Світ та Балкан. Звідси на захід - Апенін та Середня Европа, на Схід - Надчорноморські краї. Але покищо - це є гіпотеза, схема якої лише вказує шлях дальших глибоких досліджень. Бо не дивлячись на всю привабливість теорії культурних кругів та культурних запозичень, які й справді грали велику ролю в історії, треба дуже обережно досліджувати та обґрунтовувати фактами кожне окреме явище та питання. Бо за силою закона соціяльного розвитку та культурної конвергенції, у народів, що живуть в ріжних кінцях світу, в аналогичних природних умовах та на однакових ступенях соціяльного розвитку, виникають та формуються цілком тотожні ідеологічні уявлення, звичаї та форми матеріяльної культури. Первісне обогнення тризуба, яко рибальського знаряддя, могло виникати в Середземноморському сточищі в ріжні часи і у ріжних приморських народів, і незалежно один від одного, та цілком самостійно.

Проф.В. КОЗЛОВСЬКА

МІСЦЕ ЗНАХІДКИ ЦЕГЛИ З ВОЛОДИМИРОВИМ ЗНАМЕНОМ.

В зв'язку з питанням походження нашого державного знамена - тризуба, неодноразово згадували знаменницький знак кн.Володимира Святого, зображенийна цеглі з київських розкопів. Місцем, де знайдено цю дорогоцінну для нас пам'ятку, помилково визначають рештки Володимирової Десятинної церкви у Києві.

Ця помилка виходить з невірної підтекстовки під зображенням згаданої цегли з тризубом в Історії України акад. М.С.Грушевського /Михайло Грушевський, Історія України. Київ - Відень, 1921 р. с.81, рис.73/. Там місцем знахідки цієї пам'ятки вказано Десятинну церкву у Києві.

Бажаючи виправити цю неточність, дозволю собі згадати обставини знайдення київської цегли з тризубом, виходячи з даних розкопів відомого українського археолога В.В. Хвойки, якому належить честь знайдення її.

В 1907 та 1908 рр. в Києві, на Старому Городі, в садибі Петровського /ріг Володимирської вул. і Андріївського Узвозу/ В.В.Хвойка досліджував рештки цівільної будівлі Х ст. Розкопи виявили, що цей будинок на той час відзначався надзвичайною пишністю. Він мав два поверхи, з яких нижній був збудований виключно з червоного кварциту, а стіни горішнього поверху були складені з тонкої цегли, яка чергувалася з шарами каменів червоного пісковцю. Зовні будинок був прикрашений мармуром та іншим кольоровим камінням. Вікна складалися з певної кількости невеликих шибок круглої форми, а вихідні двері мали лутки з червоного шиферу. Всередині стіни були розписані фресками і оздоблені мозаїкою.

В будівельному грузі, з північного боку цього будинку, було знайдено тонку цеглу з рельєфним зображенням Володимирового тризуба. Цегла ця добре збереглася і мала чітке зображення тризуба. Вона була виставлена в Київському музеї разом з іншими речами з розкопів у сад. Петровського.

В.В. Хвойка пише: "Матеріял і засоби будівельної техніки говорять за те, що головна частина цієї будівлі була збудована значно раніше за Десятинну церкву. Де-які добудови до цього будинку, або поновлення його, могли бути зроблені за Великого Князя Володимира. На це показує також і знайдена біля північної стінки фундаменту глиняна плитка з рельєфним зображенням, цілком подібним до знаменницького знаку, що зустрічається на монетах Володимира Святого" /В.В.Хвойка, "Древнія обітателі Средняго Пріднепровья", Київ, 1913, ст.68/.

Згадана глиняна плитка з тризубом не є єдина. Я маю відомості, що аналогічна плитка переховувалася за дореволюційних часів у музейчику сучасної Десятинної церкви, тепер уже не існуючої. Фрагменти, здається, ще двох подібних плиток було знайдено під час повітніх повторних розкопів 30-х рр. біля місця кол.Володимирового палацу.

В.Хвойка неодноразово висловлював свій здогад, що Володимирова прибудова палацу на зовнішній стінці мала ряд плиток з знаменницьким знаком кн.Володимира. Певна кількість знайдених таких плиток нібито підтверджують це Хвойчине припущення.

Р. П.

СУЧАСНІ БОРТНІ ЗНАМЕНА.

Ще перший, знаний нам, збірник законів Ярослава Мудрого - "Руська Правда" установив велику кару за знищення знамен на бортних деревах. Бортними деревами називали такі дерева, в яких були житла бджіл в природних дуплах, відповідно поширених та прикритих дверцяткою.

Знамена на бортях були знаки власности. Їх то оберегав закон.

В 1942 р. довелося мені побувати на півночі Київщини, на, так званому, Київському Поліссі. Там я зустрів, в розломих лісах над Припятю, пасічника-бортника. Я звернув увагу на знаки, що були вирізблені на бортних деревах.

Бортник пояснив мені, що це знаки доказу його власности на ці бортні дерева. До бортей на цих деревах ніхто не має права, бо цей знак оберегає його власність. Це "святий знак" і ніхто не спробує його порушити.

На сусідньому дереві був знак трохи відмінний. Однак, пасічник заявив, що й та борть належить йому. А на запитання, чому знак відмінний, він пояснив мені, що то знак його сина. Він для нього видовбав борть. "Нехай і малий привчається", - сказав він.

Я згадав "Руську Правду". Тисячолітньою старовиною дихнуло на мене. В моїй уяві повстав бортник княжих часів, такий самий, як і той, що стояв коло мене, в сіро-жовтій самодільній сермязі.

Я прохав оповісти мені про різницю в цих знаменах, що так були подібні.

Бортник охоче оповів, що батько його мав знамено, як на малюнку під ч.1. А як зробив йому борть, то поставив на ній свій знак, тільки додав риску здолу. /Мал.2/ Коли ж батько помер, то він поставив поперечні риски під батьковим знаменом. Таким чином однаково позначив всі борті. Свому синові він поставив на бортне дерево знамено, як на мал.3. А як він помре, то син додасть скосну риску й всі бортні дерева його будуть мати одне знамено. А на запитання, яке знамено буде мати його внук, старий виявнив, що таке, яке мав мій батько /мал.1/. Виходило б, що четверте покоління повертало б до первісної форми знамена.

Мені стало ясно, що осьде джерело й причина ущерблювань та надавань в наших родових знаменах в давні часи. Ці ущерблення й надавання, навіть і в княжих знаменах, стільки утруднили нам тепер розпізнання родових знамен.

Зацікавлення бортними знаками зростало у мене. Переглядаючи далі бортні дерева, що були при нашій дорозі, зарисував я знамена, як на мал. 4 - 9. Виявилося, що знамена 4 і 5 належать одному родові - батькові й синові.

Характерна проста лінейна форма цих знамен. Це пояснюється тим, що знамена насічують особливою сокиркою, що вживають її до довбання бортей.

Розмір знамен на бортних деревах 5 - 10 ц.м.

Вдивляючись в ці знамена, бачимо їх красу, дотриманість форм та пропорцій і пізнаємо в них деякі наші старі родові знамена. А, головне, ці знамена дають нам поняття, на яких основах виникали у нас ущерблення та надавання в наших знаменах, чого в чуженецьких знаменах майже не спостерегається.

Знавці знаменознавства, певно, скажуть своє слово в цій справі.

М.Битинський.

ПРАВИЛЬНИК

для будови українських родових знамен.

1. Основні засади.

§ 1. Українські родові знамена будуємо згідно з загальними прийнятими в світі знаменницькими основними правилами. Одначе допустимі відміни суто-національні, історичні та побутові, притаманні українському знаменництву.

§ 2. Українські родові знамена /герби/ складаються з трьох основних органічних частин: 1.щита, 2/знаменового /нащитного/ титла /фігури/, 3.оточення щита. В оточення входять - увінчання щита; історичні і гідностеві відміни, заслужні та нагородні відзнаки і т.п.

II. Щит.

§ 3. Щит для українських родових знамен встановлено трьох форм § 1.модерний щит, т.з. французький, 2.історичний український щит - словянський і 3.історичний традиційно-побутовий щит, у вигляді видовженого шостикутника. /Див.Таблиця 1/.

Примітка: В деяких випадках, за дозволом Української Родовідної Установи /У.Р.У./, можна буде вжити щита й довільної форми, згідно з удоводненим бажанням знаменованого роду.

§ 4. Всі старі українські знамена, затверджені У.Р.У., згідно з бажанням знаменованих родів, зберегають старі, властиві тим знаменам, форми щита.

§ 5. Всі нові українські знамена, крім старих знамен, на печатках і сигнетах мають форму шостикутну.

III. Знаменове титло.

§ 6. Нащитне титло в українських знаменах може бути довільного змісту, вигляду й форми, згідно бажання й вибору власника знамена.

§ 7. У всіх старих родових знаменах, затверджених У.Р.У., нащитне титло затримує свою стару стильову форму і вигляд.

Примітка: Ці тітла на бажання знаменованих родів можуть бути також змодернізовані тим самим способом, що застосовується до будови нових знамен.

§ 8. Нащитне титло в нових українських знаменах може складатися з кількох окремих частин, відділених від себе, або знаменницько звязаних, але не більш трьох, щоб нагромадженням знаків не затушовувати читкість знамена /Див.табл.II/.

Примітка. Барвні таблиці до цього правильника не друкуємо. Мистці можуть відрисувати їх в Укр.Родов.Установі.

§ 9. В нових родових знаменах, що їх на бажання знаменованих родів утворює сама У.Р.У., нащитне титло по змісту,вигляду і форму будується на основі старих українських знаків- "різів". Схематична таблиця основних форм цих знаків і порядкова їх система знаходиться в У.Р.У. /Див.табл.ІІІ/.

ІУ. Барви знамена.

§ 10. Обарвлення щита й нащитного титла в українських родових знаменах може бути довільне, але лише в обсягу сімох з вичайних знаменницьких барв, прийнятих й українським знаменництвом, а саме: 1.червоній, 2.блакітній, 3.чорній, 4.зелений, 5.Пурпурній, 6.золотій /жовтій/ і 7.срібній /білий/. Знаменницькі барви поділяються на два роди: перші пять звуться тинктурові, а дві останні - метальові. Обарвлювати ними можна однаково й щит, і титло /Див.табл.ІУ/.

§ 11. Наряду з зазначеними барвами, в деяких випадках,допускається ще помічна барва природня - тілесна або рожева, для виображення в людських нащитних фігурах голих частин тіла. /Див. табл. У./.

§ 12. Обарвлення знамена може бути натуральне, в зазначених кольорах /§§ 10-11/, а також представлено і рівнозначним графічним способом /Див.табл.ІУ/.

§ 13. В нових українських знаменах вживаємо засадничо двох барв: для щита й нащитної фігури. У складних знаменах можна вживати і більше барв, але кількість їх не може - перевищувати трьох, двох головних і одної допомічної, для двохпільного щита або для другорядних частин нащитної фігури. /Див.табл:ІІ/.

Примітка: Старі родові знамена задержують властиве їм обарвлення,принагідно, навіть, і в більшій кількости барв.

§ 14. В тих укр.родових знаменах,оформлення яких доручено буде самій У.Р.У., обарвлення відбувається переважно в такому порядку: щит - в будь-якій довільній фарбі тинктурній, а нащитне титло - в барві метальовій /золотій чи срібній/.

Примітка: Відворотне обарвлення знамена, цебто - щит в фарбі метальовій, може бути допущено лише на виразне бажання власника знамена.

§ 15. Заборонено оформлювати родові знамена в одних лише тинктурних або метальових фарбах. Не можна накладати на тинктурне поле щита тинктурне титло, або, навпаки - не металеве поле щита метальове титло. Це суперечилоб одному з головних правил знаменництва - "Метадь на барву, а барву на метадь".

У. Оточення щита.

§ 16. В українських родових знаменах простір навколо щита заповнюємо певними знаменницькими фігурами,які визначають родові гідності. Їх приймаємо 4 ступені: 1.звичайні роди, 2.визначені роди, 3.заслужені роди, 4.особливо заслужені роди. Всі ці гідностеві родові відміни означуємо відповідним увінченням знаменового щита і додатковими до нього фігурами. Це увінчання усталює У.Р.У. В своєму знаменницькому оформленні воно підлягає точним правилам цього правильника.

§ 17. Згідно з попереднім параграфом, нові українські родові знамена мають таке загальне оточення щита:

I. Звичайні роди мають щит без оточення /голий/

2. Визначені роди - щит, увінчаний козацькою шапкою з футряною околицею.

3. Заслужені роди - щит, увінчаний такою ж шапкою, прикращеною двома чорними струсевими перами, а також лицарську стрічку, яка зпід шапки орнаментально опливає згори щит.

4. Особливо заслужені роди мають щит, увінчаний козацькою шапкою з футряною білою околицею з двома білими струсевими перами, також лицарську стрічку і, крім того, нащитне титло винесене на шапку між двох пер, як нашоломник /Табл.У./.

§ 18. Виняткову відміну в увінчанні щита мають ті знаменовані роди, основники чи голови яких брали участь у Визвольній Боротьбі України 1917-1921 рр. Знаменові щити таких родів увінчуються у всіх ступенях гідности відкритим старовинним українським шоломом у військових - золотим, у цивільних - срібним.

1. Звичайні роди мають щит увінчаний шоломом.

2. Визначені роди мають щит, положений на двох скісно схрещених мечах лезами догори й увінчаний шломом.

3. Заслужені роди - щит, увінчаний шоломом, з якого спливає орнаментально навколо щита лицарська покривка.

4. Особливо заслужені роди мають, крім усіх атрибутів попереднього ступеня./3/, ще і нащитне титло, винесене в нашоломник /Табл.УІ/.

§ 19. Старі боярські роди, що одержали від У.Р.У. знамена, мають звичайний щит, увінчаний пятилистною короною. Коли ж до них стосуються родові гідності ступенів 2,3 і 4 /§§ 17 і 18/, то корона до щита переноситься на козацьку шапку або шолом. /Табл.УІІ./.

§ 20. Старі родові знамена затримують властиве тим знаменам оточення щита без ніякого вищезазначеного гідностевого значіння. На означення ж в них родових гідностевих відмін 2,3 і 4-го ступенів до таких знамен додається під щитом коротка блакитна стрічка, що оточує його знизу з золотими літерами: 2-го ступня В.Р. - визначений рід, 3-го ступ.- З.Р. /Заслужен.Рід/ й 4-го ступеня О.Р. /Особливо заслужен.рід/ Табл.УІІІ/.

Примітка 1: Старі шляхетські роди оточення своїх давніх знамен на власне бажання, за згодою У.Р.У., можуть оправдяти новим способом, згідно з §§ 17-18, особливо при віднзначуванні вищих ступенів родової гідности /2 - 4 ст./. В такому випадку старі увінчання герба, звичайно, европейський закритий лицарський шолом, і всі інші додаткові при ньому знаменницькі фігури, заміняє старий українсь-

кий шолом або козацька шапка з іншими, принагідно, при них фігурами, відповідно до ступеня родової гідности. На згадані шолом чи козацьку шапку переносяться з старих знамен лише корони: шляхецька-пятилистка, баронська-семиконечна; графська - девятиконечна. Саме ж нащитне титло і щит не змінюються. /Див.табл.IX/.

Примітка 2: Оточення старих знамен княжих родів новим способом оправлятися не може. Ті знамена заховують своє, в знаменницькому значінню, оточення щита - увінчання княжою короною, принагідно мантію і т.п. Для відзначення ж нових відмін вищих ступенів родової гідности під знаменовий щит додається блакитна стрічка з золотими літерами, як зазначено в § 20.

Примітка 3. Високі духовні достойники, що не мають знаків вищих ступенів родових гідностей, в и н я т к о в о можуть своє особисте знамено прикрашувати митрою, яка одначе не увінчує щита, а виноситься понад нього. При знаках вищих родових гідностевих ступенів митра вживається. Цей знак також н е є р о д о в и м с п а д к о в и м, а суто особистим.

§ 21. Крім увінчання щита і додаткових до увінчання відповідних знаменницьких фігур, в оточенні знаменевого щита уживаємо ще й інші знаменницькі знаки, серед яких перше місце займають ордени та подібні нагородні відзнаки, що мають характер знаків виключно особистих і на спадкоємців родових знамен не переносяться.

Такі нагородні відзнаки й ордени завішуємо на приналежних їм орденських ланцюгах і стрічках в своїх натуральних барвах на знаменовий щит. Якщо таких відзнак на щит завішуємо більшу кількість, то під щитом укладають їх у відповідному знаменницькому порядку: 1.середина, 2.від середини вправо і 3. від середини вліво /Табл.X/.

§ 22. До оточення щита належать також і щитодержці, які одначе /крім старих знамен/, в нових українських знаменах не вживаємо, як знаменницькі фігури беззмістовні і зайві.

§ 23. Натомість іноді, на умотивоване бажання знаменованих родів /історична традиція, родовий клич тощо/, допущено буде за згодою У.Р.У. уживання гасел /девизів/ родових й особистих, які виображуємо на стрічках, що опливають щит знизу. В укр.знаменах гасла ці можуть бути в мовах українській, грецькій, латинській, словянській /Табл.XI./.

§ 24. На печатках і сиґнетах з оточення знаменового щита уживаємо лише знаки ступіневих відмін родової гідности, цебто щитове увінчання з приналежними до нього знаменницькими фігурами. Інші фіґури з оточення щита, як нагородні знаки, щитодержців старих знамен і гасла /девізи/ не вживаємо.

VI. Б а р в и о т о ч е н н я щ и т а .

§ 25. Обарвлення оточення знаменового щита переводиться в знаменницьких барвах, що мають своє опертя переважно на кольорах

щита і нащитного титла даного знамена. Тому вищезгадані фігури з оточення щита мають таке обарвлення:

а/ Верх козацької шапки, що увінчує щит в 2,3 і 4 ступ. родової гідности /§ 17/ має барву знаменового щита /червону, блакитну, зелену, пурпурну/. Лише щити чорної і металевих /золотої, срібної /барв увінчуємо однаковою шапкою з пурпурним верхом.

б/ Старий український лицарський шолом - золотий чи срібний - /18/ має принагідну внутрішню підшивку пурпурову.

в/ Схрещені мечі під щитом /§ 18 п.2/ мають леза срібні, а руківя - золоті.

г/ Лицарська стрічка /черезплечна перевязь/ /§ 17.п.3/ має поле в барві щита, а облямування і френзеля по кінцях - в барві нащитного титла.

д/ Лицарська покривка /§ 18 п.3/ - в барвах знамена: верх - кольор нащитного головного титла, а виворот - головний кольор щита.

е/ Корони /боярська - 19/ та інші /§ 19,прим.1/ мають барву золоту з блакитними перлами в обручі і в листових вибіжках або на шпичастих кінцях. Перла - у срібній оправі. Княжа корона має верх пурпуровий; обруч - футряний горностаєвий, а перехрестя - золоте з блакитними перлами. Корона увінчана широкораменним золотим хрестом з рубіном в середині.

є/ Гаслові /девізові/ стрічки /§ 23/ мають поле в барвах щита, а літери написів - в барвах нащитного титла:

Примітка: В старих шляхецьких знаменах,що мають родові гідностеві означення на стрічках /§ 20/, гаслові стрічки уміщуються під ними.

------::::::::::::------

---МАТЕРІЯЛИ---

Тризубоподібні композиції на образах св. Софії Київської. Подав проф. О. ПОВСТЕНКО.

На фресці "Зустріч св. Діви Марії з Лисаветою" XI ст. в Приділі Якима і Ганни.

На фресці "Заручени св. Діви Марії XI ст. в Приділі Якима і Ганни.

Фресковий орнамент XI ст. на образі "Святителів" в Михайлівському Приділі.

ПРАВОПИС УКРАЇНСЬКИХ ПРІЗВИЩ

З метою русифікації та полонізації, окупанти перекручували в документах українські прізвища. Часто-густо, замість українського прізвища, давали цілком інше, чуже.

В справі скалічених прізвищ та їх виправлення будемо ще докладно писати на сторінках "Рід та Знамено".

Тут хочемо звернути увагу на правопис українських прізвищ.

Тільки вийшла з друку книга П. Оксаненка "Український Правопис". Там ми знаходимо деякі вказівки в справі правопису українських прізвищ, які тут і наводимо.

Жіночі прізвища

1. Коли чоловіче прізвище іменник чоловічого роду на приголосний або _о_, то відповідне жіноче прізвище буде прикметник від тих іменників з наростком -_ова_ /-_єва_, - _ева_/:

2. Коли чоловіче прізвище - прикметник, то жіноче прізвище буде той же прикметник жіночого роду: Степовий - Степова, Палиїв - Палієва.

Відміна прізвищ

1. Чоловічі прізвища з прикметниковими закінченнями на _-ів_, _-їв_, _-ин_, _-їн_ відмінюються почасти як прикметники, а почасти як іменники, напр.:

	Однина		Множина /для всіх родів/	
Н.	Драгоманів	Бутвин	Драгоманови	Бутвини
Кл.	Драгоманів	Бутвине	Драгоманови	Бутвини
Р.	Драгоманова	Бутвина	Драгоманових	Бутвинів
Д.	Драгоманову	Бутвинові	Драгомановим	Бутвинам
З.	Драгоманова	Бутвина	Драгоманових	Бутвинів
О.	Драгомановим	Бутвином	Драгомановими	Бутвинами
М.	при Драгоманову /при Драгоманові/	при Бутвині /при Бутвинові/	при Драгоманових	при Бутвинах

Усі інші українські прізвища відмінюються як звичайні слова: прикметникові - як прикметники, іменникові - як іменники.

---ххх---

Б - Й

ЖИВЕ ЗОБРАЖЕННЯ ЗНАМЕНА.

Доводиться часто бачити, що в симпатичному юнацькому часописові "Пластун" уміщують ріжні знамена, прапори тощо. Такий спосіб популяризації чужого й рідного знаменництва можна щиро вітати, бо, нажаль, саме ця наука у нас найбільш занедбана. Ознайомлення з нею, в першу чергу молоді, справді, було б дуже бажано.

Але при цьому й редакції "Пластуна" і всім іншим видавництвам, що

берується за репродукцію ріжних знаменницьких знаків, необхідно взяти до уваги ту найголовнішу засаду, щоб усі знаменницькі репродукції подавалися згідно з вимогами знаменознавства й згідно з основними правилами знаменництва. Тільки тоді можна буде запобігти ширенню баламуцтва. Це тим більш необхідно робити, бо, як відомо, в Европі знакова символіка та знаменництво стоять на значній висоті. Европейці дуже добре розуміються на всякого роду знаменницьких витворах, уміють їх читати та помічати всякі помилки та недоладності. Отож усяке неправильне виображення знамен не тільки може збити з толку українське суспільство, а, навіть, осмішувати нас в очах чужинців.

Нажаль, якраз такого гріха недбайливости та неправильної репродукції знамен допускає часто й юнацький часопис "Пластун", що виходить в Авґсбурзі. Так, прикладом, на окладинці часопису "Пластун" вміщує в кутовій заставці свою пластову емблему - лілею, в яку вплетено тризуб. При цьому названу емблему виображено так, що в однокольорових рисунках її сам т р и з у б м а є а б с о л ю т н и й ш т р и х /затяжений густою барвою/. А такий штрих, з погляду знаменництва, вважається за ч о р н и й кольор. Таким чином виходить, що тризуб в лілеї виображено /часопис ч.2 і 4/ чорним, хоч, можливо, сам автор рисунку уявляв його собі в іншому якомусь кольорі.

В другому випадку таж пластова емблема представлена вже в кольорах /"Пластун" ч.5/. Вжито для того двох барв - синьої і жовтої. Тому читаємо той знак так: "в золоту лілею вплетено синій тризуб" /барва жовта і золота в знаменництві тотожні/. Чи справді саме цю думку хотів виявити автор знаковим способом, малюючи жовту лілею з синім тризубом? Але тоді повстає таке питання: чому вжито для пластової емблеми таких дивних кольорових сполучень,які суперечать натуральному барвному оформленню української пластової відзнаки? Бо ж відомо, що емблема українського пласту - с р і б н а лілея з вплетеним в неї з о л о т и м тризубом. Таке оформлення пластової емблеми,яку подав "Пластун" в ч.5, з'являється великою знаменницькою помилкою, що її, певно, зроблено несвідомо, бо не знані авторові знаменницькі засади та правила.

В інших, знов, випадках "Пластун", при виображеннях українського державного чи національного прапору часто уміщує тризуб на двохбарвному, синьо-жовтому полі. /В цьому випадку не торкаємося порядку прапорових барв/. Таке розташовання знамена на прапорі є цілковито неправильне, бо знамено це розуміли б так, що наш тризуб і на щиті уміщується в двохбарвному полі /як, прикладом, знамено Люксенбурґа/. Принаймні так прочитає наше державне знамено чужинець. Крім того, накладання хоч би половини з о л о т о г о тризуба на золоту ж /жовту/ частину прапорового полотнища є найгрубіщою знаменницькою помилкою.

Особлива помилка виявляється в ч.2 "Пластуна", де на обгортці,з нагоди 22 січня, виображені знамена Соборної України.Щодо виображення самих знамен, то авторові їх нема що закинути за винятком Державного Знамена, того якого зазначено абсолютним штрихом, в чорній барві. Це та сама помилка, що зроблено її й з тризубом у пластовій лілеї. Друга помилка в тому ж Державному Знамені є та, що щит нарисовано меньших розмірів за знамена 4-х провінцій.

Головна ж недоладність виявлена в оформленні цілої групи знамен зза неправильного їх розміщення. А саме: головне, Державне Знамено виображено нижче деяких провінційних знамен. Також і в розміщенні знамен цієї категорії виявлено хаотичність і нерозуміння значіння місця в гієрархії земських знамен. Знамено Кубані піднесене найвище над усією групою знамен, а знамено Буковини і Карпатської України піднесено над головні знамена метрополії й значнішої провінції, цебто Великої України /Св.Михайло/ та Галичини /Лев/.Треба було зробити якраз навпаки.

Все це вказує на те,що знаменницька культура у нас дуже ще слаба,коли, навіть,пластунський часопис,що,власне,має дотичність до ріжного роду знаків та емблем і мусів би добре розуміти їх значіння,допускає таких помилок.

§§§

З НЕДАВНЬОГО МИНУЛОГО

§§§

Культ української родини. Гр.-Кат.Церква проголосила була з липня 1938 р. по липень 1939 р. ювілейний рік з нагоди 950-ліття Хрещення України.

З благословення Високопреосвященного Митрополичого Ординаріяту, останній день ювілейного року був присвячений українській родині.

Отже маємо один з перших проявів у нас піднесення значіння родини.

Хоч церква українська завжди мала це своїм завданням, однак заслуговує особливо підкреслення, що це якраз зійшлося з початком нового руху в нашім суспільстві, скермованим до підтримання й уґрунтовання українських родів й пожвавленням діяльности Української Родовідної Установи.

Недовго тішилися. В польському часописові "Слово Народове" з 31.3.1939 р., ч.92, уміщено було замітку: -

"Від років повітове старство в Турці приміщено було в "руськім" будинку, на фасаді якого висів під дахом "руський лев". Тепер зауважили ми, що "лев" вже усунений. Нарешті."

Однак не довго тішилися, що знищили українське знамено... - всього 5 місяців.

Про нас не забували. Часопис польський "Герольд" в ч.1 з 1930 р. подавав, що у Львові існувало "Польське Наукове Геральдичне Товариство", яке видавало "Месенчнік Геральдични".

В Варшаві існував від 1920 р. "Геральдичний Інститут". А в 1929 р. було заложено "Геральдичну Колеґію Польщі". Дня 7 листопада, на перших зборах основоположників, рішено було назву доповнити: - "Геральдична Колеґія Польщі, Литви й Руси".

На тому ж засіданні повідомлено, що: -

" Проби навязання сталого контакту з "Союзом Литовської Шляхти" в Ковні, що провадчено було початково за посередництвом кореспондента в Кролевці, а далі за посередництвом Міжнародного Геральдичного Інституту в Парижі, не дали жадного наслідку, бо Литовський Союз Шляхти на всі спроби не відгукнувся".

Чи писали на "Русь"? Часопис про це умовчує.

Правдивий шляхтич. "Звьонзек Волинськей Шляхти Загродовей" видав в 1938 р. плякат, який було розліплено по всіх селах Волині. Під заголовком "Хто правдивий шляхтич?" закликає "Звьонзек" українську шляхту записатись в ряди шляхти польської. Перераховує ріжних польських графів та князів і зазначає, що "українська шляхта - то Говненко й Перденко". А тепер рішайте самі, належати вам до шляхти польської чи української" - закінчували вони свою "історичну" відозву.

Діяльність "загродової шляхти" на Волині та в Галичині взагалі вражала своєю примітивністю. Але в цій, останній, правда, вже відозві, вони перевищили, навіть, самі себе.

------::::::------

§§§

ЛЮДИ Й ПОДІЇ

§§§

Болючі втрати. Частину Українського Національного Музею в 1943 р. вивезено з Праги. Серед багатої збірки згинули важні для нас знамена, шляхетські грамоти, печатки та відбитки їх. Невідома доля цінної збірки книжок з ділянки знаменознавства та родознавства.

В 1940 р. німці вивезли книгозбір Українського Наукового Інституту в Варшаві. В 1942 р. вивезли з Парижу книгозбір ім.Петлюри. Рівнож згинув і книгозбір Укр.Наук.Інст. в Берліні.

Найбільший знаменознавчій книгозбір в Лайпцігу цілковито спалився під час минулих подій. В цій книгозбірні було багато матеріялів в справі українського знаменництва. Був також там майже неушкоджений примірник Папроцького з 1578 р., що уявляє переклад на польську мову невідомого нам українського знаменницького рукопису 16-го століття.

100-літній українець. Як подає "Новий Шлях" в ч.58 з 23 червня ц.р. упокоївся Павло Жолоб, родом з Галичини, що прожив 100 літ. Він прибув до Канади 40 літ тому. Мав три доньки. Полишив 27 внуків, 35 правнуків і 3 праправнуків.

Знамено Української Держави. 25-27 січня ц.р. відбулася наукова конференція в Вільній Академії Наук. На тій конференції професор Вол.Січинський доповів "Про античне походження Українського Державного Знамена".

Новий прапор Канади. Як подає "Новий Шлях" в ч.58, з 27 .7.1946, по кількох місяцях праці парляментарна комісія вибрала один з кількох сотків проектів нового канадійського державного прапору. Буде він червоний, з значно зменшеним "Юніон Джек'ом" в куті. Посередині, замість попереднього знамена, буде золотий кленовий лист з білою обвідкою. Проти цього взору противляться квебекські посли. А тому може наступити ще проволока з урядовим приняттям прапору.

Виклади про знаменознавство. На курсах українознавства в Ашафенбурзі, що відбувалися в 1945 і 1946 р. вперше у нас впроваджено виклади про українське знаменознавство. Виклади проводив наш знаменознавець М.Битинський. В осені 1945 р. відбулося 4 виклади про українське Державне Знамено та Прапор. На перших курсах українознавства 17 викладів про "Українське Знаменознавство". А на других курсах 12 викладів. В липні 1946 р. в "Живому Часописові" була доповідь про "Тризуб".

Виклади про тризуб. Наукова Колегія курсів українознавство в Ашафенбурзі улаштувала 5.X.1946 р. для своїх членів і гостей дискусійний вечір на тему - "Теорії походження тризуба". З доповідями виступали проф. В.Січинський та проф.М.Битинський.

В обидвох доповідях побіжно було зроблено короткий огляд дотеперішніх гіпотез, дослідів та головних висновків про походження українського тризуба - родового знамена наших князів.

Проф.В.Січинський докладніше ознайомив слухачів з гіпотезою понтійського походження тризуба від державного знаку боспорських цісарів,суперечній теорії норманського /скандинавського/походження тризуба.

Проф.М.Битинський натомість обстоював теорію походження тризуба від давніх українських "різів" /"карбів"/,, що підлягали змінам надавання та ущерблення знаку. По доповідях відбувся ширший обмін думок і висловлено було побажання видрукувати доповіді.

НН

МАТЕРІЯЛИ

НН

П е ч а т к и . В Галичі,на горі званій Карпиця,при розкопах колишньої церкви Спаса, знайдена в румовищах печатка єпископа Кузьми, з XII ст.

В 1896 р. знайдено в с.Демидові, присілку с.Молотова,біля Миколаєва над Дністром, срібний скарб, збережений в невеличкому глиняному посуді, в копаному в землю на новому кладовищі. Там знайдено три перстенці з печатками,- рисунки птахів і написи. Знайдені чеські монети датують скарб XIII - XIV ст. /М.Грушевський - "Молотівське срібло".- "Зап.Наук. Т.Ш." Т.1./.

К а т е д р и г е р а л ь д и к и т а г е н е а л о г і ї. В 1760 р. гетьман К.Разумовський виробляв проєкт заложення університету в Батурині. В 4 точці програму знаходимо, що мали бути "катедри древностей, історії літератури й політичної,генеалогії та геральдики. /Чтенія Москов.О-ва Історії і Древностей Російскіх" 1867 р., кн.2, ст.67 - 85/.

Д а в н і с т ь у ж и в а н н я п е ч а т о к в У к р а ї н і . Д-р Марко Антонович подає в своїй розвідці "Скитія й Єгипет в античному письменстві" /"Океанічний Збірник", кн.II, стор.10,1946 р./: "Численні знахідки єгипетських предметів, навіть у центральній Україні, на Київщині, доводять на скільки поширені й улюблені були ці єгипетські вироби далеко поза межами гелленістичного Єгипту. Попит на ці річі був такий великий, що довіз з Єгипту не вистарчав і тому повставали місцеві підрібки єгипетських предметів у грецьких колоніях на Україні. Очевидячки, довіз таких предметів з Єгипту не задовольняв потреб населення, або був задорогий.

З-поміж археологічного матеріялу,знайденого на Україні, що має відношення до Єгипту,переважають ушебті /культові фігурки, що їх стародавні єгиптяни вкладали в гроби померших. Ці фігурки виконували за них працю на тому світі/, і с к а р а б е ї , щ о ї х у ж и в а л и я к п е ч а т о к . Назва цієї печатки "ж у к о в и н а " зберіглася в Криму до XIV століття нової ери, як вказує В.В. Тураєв "Обект єгіптен е єгіптісан труве дан ля Рюссі Мерідіональ" -"Ревю Архіольжік", т.XVIII, 1911, 2, стор.20 - 35."

Це вказує, що печатки вже вживали в Україні в VII віці до Різдва Христового.

------ :::::: ------

НОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

МІЛЛЕР М., проф.д-р. "Нові знаходки тризуба". "Чорноморський Збірник", кн.УП, 1946 р. На ізгойщині.

Н.Н. "Який є український державний герб". Часопис "Новий Шлях", ч.5, 1946 р., на ізгойщині. Тут відповідь на статтю в ч.4 "Україн. Літопис".

Н.С. "Який є український державний герб". Часопис "Український Літопис", ч.4, 1946. На ізгойщині.

СІЧИНСЬКИЙ В., проф. "Український національний знак і прапор". Стаття в календарі "Новий шлях" на 1946 р. Виннипег, Канада.

КОТОВИЧ П. "Суспільна мораль". Стаття в додатку ч:35 до ч.61 часопису "Наше Життя", 7.9.1946. На ізгойщині.

ГОНДЖА П. "Завдання української молоді". Стаття в час."Українські Вісти" ч.35, 12.9.1945. На ізгойщині.

СРІБНИЙ П. - "Два світи". "На чужині", ч.19, 22.9.1946.

Автор вказує, що в нашій історії здавна діють дві напротивні сили. Але мусимо збудувати один світ української внутрішньої законности й моралі.

КНИГОПИС

Дотепер не маємо книгопису знаменознавчої та родознавчої літератури, що стосується українського знаменництва й родівництва. Умовини, в яких перебуваємо, стоять на перешкоді, щоб уложити такий повний книгопис. Щоб, бодай, в частині поповнити той пробіл, будемо стало містити в цьому відділі ту літературу, на яку дасться надибати.

Знаменництво

"Архівум кс.Сангушкув в Славуціє". Там багатий матеріял в справі українських знамен і родів.

ГРУШЕВСЬКИЙ М. Про знамено Хмельницького /Клейнод/ в "Історії України" Т.8/1, ст.272 /додаток/.

ЗАМОЙСКІ ЯН. "Нотати геральдично-сфрагістичне" "Студії та розправи". Т.УII.

ЛАГУНА СТОСЛАВ. "Ніезнане запіскі геральдичне". Краків. 1898.

МАЛЕЦКІ А., проф. "Студіє геральдичне". Львів, 1890.

"МІЕСІЕНЧНІК ГЕРАЛЬДИЧНИ". Видання Т-во Геральдичного у Львові /від р.1908/.

"ОТЧЕТ ІМП.АРХЕОЛОГ.КОМ.", за 1891 р. Спб.1893. /Стаття незнаного нам автора про знахідки в Керчі з тризубом і двозубом/.

ПАСТЕРНАК О. "Поясненя тризуба, герба Великого Князя Київського Володимира Великого". І видання на циклостилі. ІІ видання, Прага, 1941 р. /57 сторінок/.

ПАПРОЦКІ БАРТОШ. "Герби Рицерства Польскіего". Вид.ІІ, Краків, 1858.

ПОЛЯЧКУВНА ГЕЛЕНА, Д-р. "Стемата полоніка". Рукопис ч:1114 "Клейноти" Длугоша в книгозбірні Арсеналу в Парижі. Друковано в "Праце секції гісторії, штукі і культури" Т.І, зшиток ІІ. Львів, 1927.

ПОЛЯЧКУВНА ГЕЛЕНА Д-р. "Материали до геральдикі польскіей". Архив Коміс.Істор., Т.ХІ.

----- С т а н и -----

АНТОНОВИЧ В., проф. "Правное і економіческое положеніе крестьян в ХУШ ст." Архів Ю.-З. Россії. Київ, 1870 р.

БАГАЛІЙ ДМ., проф. "Займанщина на Левобережной Украіне ХУІІ - ХУШ в. в "Киевская Старина", 1883.

БОДЯНСЬКИЙ М. "Реєстр козаків 1649" "Чтенія Ім.Мос.О-ва". 1874.

БУДЗИНОВСЬКИЙ В. "Хлопська посілість в Галичині" /польс.мов./, Краків, 1892.

ВЛАДИМИРСЬКИЙ-БУДАНОВ М., проф. "Форми крестьянского землевладенія в Літовско-Русском государстве ХУІ в. 1892, Київ.

ВІТТІГ ВІКТОР. "Нієзнана шляхта польска" Краків, 1908.

ЄФИМЕНКО А., проф. "Малоросійское дворянство і его судьба" в "Вестник Европи", 1891.

КРИП'ЯКЕВИЧ І. "Русини властителі у Львові в першій половині ХУІ ст." "Збірник, присвячений М.Грушевському". Також в відбитці. Львів.

КУТШЕБА СТ. "Материали до дзієйув посполітего рушенія з лят 1497 і 1509". "Архівум Комісиі Гісторичней" Т:ІХ.

КСІЕНГІ ГЕРАЛЬД. КРУЛЕВ.ПОЛЬСКІЕГО" - "Гербаж родзін шляхти Крул. Пол." Варшава, 1853.

ЛАЗАРЕВСЬКИЙ О. "Малороссійскіе посполітие крестьяне /1648-1763/." в "Запісі Черніговского Губер.Статіс.Комітета".

ЛИННИЧЕНКО Ів. "Суспільні верстви в Галичині в ХУ столітті."Львів.

ЛИПИНСЬКИЙ В. "Шляхта на Украіне. Удзял єї в жицю народу українскіего". Краків, 1909.

ЛИПИНСКИЙ В. "З дзейув України" Краків, 1912.

МЯКОТИН В. "Прикрепленіе крестьянства левобережной Малороссії в ХУІІІ ст." 1894.

НОВИЦЬКИЙ Ів., проф. "Очерк історії крестьянского сословія на правобережной Украіне ХУІІ- ХУІІІ ст." Київ. 1876.

ПІЕКОСІНЬСКІ ФРАНЦ. Польска віеку ХУІ под вглендем розсєдленія сієн шляхти р.1564." Краків, 1906.

"ПОЧЕТ ШЛЯХТИ ГАЛИЦЬКІЕЙ". Станові метрики. Львів, 1857.

РОЗУМОВСЬКИЙ К. Лист його до справи про землю й шляхетство. "Чтенія Ім.Мос.О-ва". 1847, ч.6.

------- С ф р а г і с т и к а -------

ГРУШЕВСЬКИЙ М. - Молотівське срібло. - "Записки Наук.Т.Ш." Т.1.

КОНДАКОВ.- Русскіе клади. Т.1. СПБ. 1896.

ПЕТРОВ Н. - О некоторих монетах, приписивавшихся Ярославу Мудрому. "Кіев.Стар". 1890.

ТОЛСТОЙ І.І., граф. "Древнешніе русскія монети Вл.Кн.Кіевского". СПБ., 1882.

------ Р і ж н е ------

БРАНДЕНБУРГ.- К вопросу о каменних бабах.- "Труди УІІІ Археол.Сезда". Т.ІІІ. Тут згадка про "тамги" на "бабах".

ДЕМЕТРИКСЕВИЧ В. - Фігури каменне, т.зв. "баб", в Азиі і Европе.- "Справ.Акад.Ум.Видз.філолог". Кракув 1910. Тут про "тамги" на "бабах".

ДОРОШЕНКО Д. Огляд української історіографії". Прага, 1923.

КЕРШЕНШТАЙНЕР Г. "Що таке державно- громадське виховання". Переклад В.Сімовича. Раштат-Київ, 1928.

ПЕТРОВ Н.- Древнія изображенія св.Владиміра. Київ. 1888.

СІЧИНСЬКИЙ В. "Чужинці про Україну". 2. Видання. Прага, 1942.

УКРАЇНСЬКА ЗАГАЛЬНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ в 3 томах. Львів, 1932.

-------XXXXXX-------

Л И С Т Д О Р Е Д А К Ц І Ї

Високодостойний Пане Редакторе!

Прошу не відмовити надрукувати в часописові "Рід та Знамено" мій лист під заголовком: "Плагіят".

"В 1939 р. видано було у Празі друком мій альбомчик-збірку знаменницьких знаків під назвою "Державні віднаки України". Цей альбомчик містив 5 кольорових таблиць з проєктами українських державних знамен, печаток, корогов і прапорів, збудованих згідно з правилами знаменництва. Наклад цього видання був майже вичерпаний і ніде в продажу в більшій кількості мій альбом не з'являється..

Я був дуже здивований, коли в одній книгарні побачив в масовому продажу першу таблицю мого альбому, під назвою "Державний Герб Великий", що зназорнює український державний знак - Тризуб, оточений п'ятьма щитами з знаменами усіх українських земель.

По ближчому огляді таблиці, я виявив, що ця, до речі, не зовсім вдала, видбитка з великого державного знамена, є репродукцією з альбомчику державних віднак. При тому я устaлив деякі відхилення в рисунку, барвах, форматі й якості паперу супроти первотвору. Крім того мій авторський підпис під рисунком цілковито усунено.

З огляду на таке, заявляю, що я нікому, ніколи тут, на еміграції не давав ні авторської згоди, ні якогось іншого правного дозволу пере-

видавати мій альбомчик "Державні відзнаки України", чи то в цілому, чи способом репродукції окремих таблиць. Тому новоз'явлена в продажу таблиця з великим державним знаменом уявляє з себе звичайний огидний плагіят, злочин та підле використання авторського права. Цей злочин поповнив безсумнівно якийсь хитрий "рідний" спекулянт з метою легкої незаконної грубо-матеріяльної наживи з чужої праці й права. Під репродукцією - плагіятом навіть не означено фірми видавця".

З поважанням

М.Битинський.

В СПРАВІ ВЖИВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ВІДЗНАК.

До українських корпоративних об'єднань, ріжного роду організацій, підприємств та окремих осіб.

Українська Родовідна Установа, що діє як установа Геральдична, зауважила, що деякі організації, підприємства та окремі особи використовують українське Державне Знамено в його повному вигляді, або ущерблене чи наддаване, на ознаку своєї організації, підприємства і т.п.

Українська Родовідна Установа вважає, що треба уникати такого роду вживання нашого Державного Знамена, або навіть тематики з нього, щоб тим не обнижувати значіння та святости Державного Знамена.

Однак запровадження власних ознак цілком відповідає нашій прастарій традиції, а тому У.Р.У. заохочує ріжного роду українські корпоративні організації, підприємства та установи, незалежно від їх характеру, приймати свої власні знамена й широко їх вживати на печатках, блянкетах, виданнях і т.п., а також прийняти власний прапор корпорацій та організацій.

Рівнож необхідно, щоб всі виробничі заклади прийняли свої виробничі та товарові знаки й обов'язково накладали їх на свої вироби, як то одвічно було у нас.

У.Р.У. реєструє ці знамена, знаки й прапори та затверджує їх за власниками. Одночасно допомогає в розрібці тематики цих знамен, знаків та прапорів на наших прастарих основах і звичаях. А також виконує їх за посередництвом українських мистців.

УПРАВА
УКРАЇНСЬКОЇ РОДОВІДНОЇ
УСТАНОВИ

ЗБИРАННЯ ВІДБИТОК, ПЕЧАТОК, СИҐНЕТІВ ТА КНИЖКОВИХ ЗНАКІВ.

У.Р.У. збирає відбитки сиґнетів, печаток та книжкові знаки з знаменами, для схоронення в своїм письмосховищі, колекціях та для реєстрації їх.

Прохаємо всіх посідачів печаток та сиґнетів зробити по три сургучних відбитки та переслати їх до Осередкової Управи, як рівнож і 3 відбитки книжкових знаків.

При відбитках треба долучити пояснення чиї то персонально печатка й сиґнет, якому родові належить й подати назву знамена, як що воно таку має. Рівнож подати з якого року існує та печатка та сиґнет.

Бажано також мати 3 світлини загального вигляду сиґнета.

-----xxxxx-----

Хто має геральдичні та ґенеалогічні публікації, зокрема видання про українське державне знамено та прапор, а також видання "шляхти загродовой", прохаємо відступити їх Українській Родовідній Установі, або випозичити.

В звязку з замовленнями на печатки з знаменом та перстнів з печатками /сиґнети/ прохає українських ритівничих /ґраверів/ та золотарів /ювелірів/ зголосити свої адреси до Української Родовідної Установи.

--------:::::::--------

----МАТЕРІЯЛИ----

Нові знахідки тризуба.
Подав проф. д-р М. МІЛЛЕР.

Тмутаракань\Тамань\. Мстислав Володимирович. Знак, різаний наналуччі кістяна платівка.

Княждвір у Києві. \Перстень\

Святе Озеро біля Чернигова. \Перстень\

Знак на цеглі Десятинної церкви в Києві.

На правах рукопису Друковано 100 примірників.

НН

"РІД ТА ЗНАМЕНО" - Зшиток 1 - 1947

НН

ЗМІСТ

Додатки: Статут У.Р.У.,що його схвалено в 1937 р.- Блянк зголошення та зобов'язання.

Чисто технічні труднощі не дали змоги виправити друкарські похибки в цьому числі.

С Т А Т У Т
У К Р А Ї Н С Ь К О Ї Р О Д О В І Д Н О Ї У С Т А Н О В И .

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Н а з в а У с т а н о в и т а м і с ц е о с і д к у .

§ 1. Організація українських Знаменованих Родів, під назвою "Українська Родовідна Установа", а скорочено "У.Р.У.", побудована на основі самоуряду.

§ 2. У.Р.У. заснована на необмежений час.

§ 3. У.Р.У. діє на цілому українському просторі та серед еміграції.

§ 4. Місцем осідку У.Р.У. є кожночасне місце осідку Українського Державного Осередку.

О с н о в н і з а с а д и т а м е т а У.Р.У.

§ 5. У.Р.У. має основним завданням:

а/ розвиток та захист ідеових засад українського знаменництва й родівництва.

б/ оформлення, упорядкування, скріплення українських Родів та повязання минулого Роду з сучасним, а сучасного з майбутнім;

в/ об'єднання українських знаменованих Родів;

г/ скріплення родини;

ґ/ усталення напрямних в родинному вихованні молоді;

д/ упорядкування та розвиток українського знаменництва.

§ 6. З цією метою У.Р.У.

а/ організує збірове життя українських Знаменованих Родів;

б/ затягає Роди до Української Родовідної Книги;

г/ затверджує старі знамена на право їх публічного уживання;

ґ/ виставляє свідоцтва українського походження;

д/ реєструє старі та будує нові знамена для земель, повітів, міст, волостей, сіл та корпоративних об'єднань;

е/ реєструє старі та виробляє нові виробничі знаки для ремесників та виробників;

є/ провадить ріжного роду досліди в справах українського знаменництва та родівництва;

ж/ сприяє виправленню скалічених прізвищ та оформлює виправлення;

з/ розробляє та виконує нові знамена та відбудовує старі;

и/ провадить наукові заклади, присвячені знаменознавству та родознавству, й заохочує до дослідженнь над власним Родом і допомагає в тому;

і/ видає родознавчу та знаменознавчу літературу й часописи;

к/ розточає опіку над зубожилими знаменованими Родами та молодью й сприяє їй в здобутті освіти й виховання;

л/ заступає загальні інтереси й права знаменованих Родів перед законодавчими установами та владою.

ЧЛЕНСТВО

Права й обовязки членів.

§ 7. Кожний Рід, який знаменовано та втягнено до Української Родовідної Книги, стає членом У.Р.У.

§ 8. Знаменовані Роди не користають з-якихбудь привилеїв, але на них накладається обовязок:

а/ оформити свій Рід, установити Родову Раду та визначити Голову Ради з старшого в Роді;

б/ провадити свій Рід назавжди, як український;

в/ дбати про високий моральний рівень всіх членів Роду та їх віддану працю на добро української нації;

г/ старатися уникати в Роді мішаних подруж;

ґ/ виховувати молоде покоління на чесних та характерних українців, свідомих своєї мети й готових до жертв в щоденному житті та надзвичайних обставинах;

д/ запровадити літопис Роду, старанно схороняти всі родові документи та світлини й провадити стало дослідження над минулим Роду;

е/ брати жваву участь в житті У.Р.У.;

є/ платити обовязкові щорічні складки та надзвичайні датки на утримання У.Р.У.

§ 9. Члени мають право:

а/ кермувати справами У.Р.У., через своїх представників, на Снемі Знаменованих Родів;

б/ вибірати Земських і Повітових Провідників Знаменованих Родів;

в/ користати з порад і допомог У.Р.У. в справах оформлення та скріплення Родів і ріжного роду студій в справах Роду;

г/ користати з опікунчих, наукових та других установ У.Р.У.

КЕРМА У.Р.У.

§ 10. Кермують У.Р.У. й провадять її справи осередкові органи та органи на місцях.

§ 11. Осередковими органами вважаються: Снем Знаменованих Родів, Почесна Зверхність, Рада У.Р.У., Гонорова Рада та Управа. Місцевими органами - обрані Земські та повітові Провідники Знаменованих Родів.

Снем Знаменованих Родів.

§ 12. Найвища керма в У.Р.У. належить Снемові Знаменованих Родів

§ 13. Представників на Снем вибірає на 3 роки Повітовий З'їзд Знаменованих Родів, в кількості одного Представника на 100 Родів.

§ 14. На Снемі, з правом рішального голосу, беруть також участь Почесні Зверхники, члени каждоразової Управи, Гонорової Ради, Ради У.Р.У. та Земскі й Повітові Провідники Родів.

§ 15. Снем скликає Голова Управи У.Р.У. Кермує на Снемі каждоразово обраний Голова Снему.

§ 16. Снеми бувають звичайні і надзвичайні. Звичайний Снем відбувається один раз до року, на початку його. Надзвичайні - в міру потреби, на внесок Ради У.Р.У., або з почину Голови Управи.

§ 17. Повідомлення про день, час і місце Снему має бути подано до вагального відому на 30 днів перед його реченцем, а про час Надзвичайного Снему за 10 днів.

§ 18. Снем рішає звичайною більшістю голосів присутніх. Справи продажу нерухомого майна та зміни статуту вимагають більшости 2/3 голосів.

§ 19. До обсягу діяльности Снему належить:

а/ визначення витичних з діяльности У.Р.У.;

б/ видання засадничих вказівок зверхнім органам У.Р.У.;

в/ обрання Почесних Зверхників, Ради У.Р.У., Гонорової Ради, Голови, його Заступника, Писаря та 6 членів Управи;

г/ затвердження звіту з діяльности органів У.Р.У. та грошового справоздання за минулий рік;

ґ/ уділення поквітування Управі на внесення Перевірчої Комісії;

д/ затвердження пляну діяльности та кошторису на наступний рік;

е/ зміна статуту У.Р.У. та продажу нерухомого майна;

є/ розгляд відкликів в справах позбавлення знаменування.

Почесна Зверхність

§ 20. Почесна Зверхність - це надрядна клітина У.Р.У. Вона приходить до голосу та видає свій осуд в справах надзвичайної ваги, що заходять в житті У.Р.У.

§ 21. До Почесної Зверхности можуть бути покликані тільки члени Знаменованих Родів, що прислужилися для добра українського народу та мають глибокий життєвий досвід.

§ 22. Почесних Зверхників, в кількости до 30 осіб, вибірає Снем, більшістю 2/3 голосів.

§ 23. Обрання є доживотнє. Відкликання може наступити лишень у випадку позбавлення знаменування.

§ 24. Каждоразовим Головою Почесної Зверхности є найстарший віком Почесний Зверхник. Коли він не зможе виконувати своїх обовязків, або відмовиться, то на його місце вступає наступний, старший віком, Почесний Зверхник.

§ 25. Почесні Зверхники беруть участь в Снемі з правом рішального голосу.

Р а д а У.Р.У.

§ 26. Рада У.Р.У. складається з 21 членів, що їх вибірає Снем на протяг 3 літ.

§ 27. Щороку вибуває 1/3 членів. В перші 2 роки вони вибувають по жеребу, а в наступні роки в порядку старшинства вибору. Член Ради, що уступає, може бути обраний поновно.

§ 28. Рада обірає, зпоміж членів, Ради Голову Ради, його Заступника та Писаря.

§ 29. Рада відбуває свої сходини найменше 3 рази до року, в реченцях, що їх усталить Управа. В міру потреби Голова Ради може зарядити додаткові Збори Ради.

§ 30. Рада виділює з себе Перевірчу Комісію з 3 осіб, яка перевіряє найменше 2 рази до року грошевий стан, книговодство та господарство й стан майна У.Р.У. й представляє свої висновки Раді, висновок в справі річного справоздання Снемові.

§ 31. До обсягу діяльности Ради належить:

а/ всебічний розгляд діяльности Управи;

б/ устійнення напрямних дальшої праці Управи;

в/ покликання нового члена Управи до часу Снему, в випадку вибуття старого члена;

г/ припинення членів Управи в їх правах, що вимагає більшости 2/3 голосів Ради;

ґ/ на внесення Управи, позбавлення знаменування умовно, або й назавжди, окремих осіб або й цілий Рід, що нечесним поступованням плямують свій Рід та шкодять українській нації;

д/ рішення про набуття та продаж нерухомостей.

Г о н о р о в а Р а д а

§ 32. З метою всебічного розгляду всього, що торкається чести роду, його прав та відзначень, Снем вибірає Гонорову Раду.

§ 33. Гонорова Рада складається з Голови, його Заступника та 7 членів, обраних на 3 роки.

§ 34. Щороку вибуває 1/3 частина членів. Порядок вибуття як в § 27.

§ 35. Збори Гонорової Ради, в міру потреби, скликає Голова Гонорової Ради на внесення Управи.

§ 36. До обсягу діяльности Гонорової Ради належить видання осуду в справах:

а/ знаменування Родів та позбавлення їх знаменування;

б/ відзначення Знаменованих Родів;

в/ прав Роду та його чести.

Управа У.Р.У.

§ 37. Українську Родовідну Установу представляє Управа, яка й провадить всі справи У.Р.У.

§ 38. Управу вибірає Снем на протяг 3 літ в складі Голови, його Заступника, Писаря та 6 членів.

§ 39. Кождоразовий Голова Управи вважається й Головою цілої У.Р.У.

§ 40. Щорску вибуває 1/3 членів. Порядок вибуття як і в § 27.

§ 41. До обсягу діяльности Управи належить:

а/ знаменування українських Родів та затвердження за Родом родового знамена;

б/ надавання гідностей Знаменованим Родам за надзвичайні заслуги, що мусить бути ухвалено попеpед на спільному засіданні Почесної Зверхности, Гонорової Ради, Ради У.Р.У. та Управи;

в/ провадження Української Родовідної Книги;

г/ поради й вказівки в справах провадження Роду та напрямних родинного виховання молоді;

ґ/ позбавлення знаменування умовно або й назавжди;

д/ організація наукової роботи в справах знаменознавства та родознавства;

е/ видавання всілякого роду літератури та часописів, з обсягу знаменознавства та родознавства;

є/ опіка над зубожилими знаменованими родами та допомога в здобутті освіти для незаможних;

ж/ піддержування та розвиток родової традиції та пошанування пам'яти предків;

з/ сприяння в вивченні минулого Роду;

и/ провадження письмосховища так для Установи, як і для переховування родових документів, переданих Родами.

Органи У.Р.У. на місцях.

§ 42. Для налагоджування й піддержування найтіснішого звязку з знаменованими родами та проводу для них, в головному місті кожної Землі і в кожному повітовому місті закладається Провідництво.

§ 43. Повітових Провідників вибірають на повітовому зїзді представників Знаменованих Родів.

§ 44. Земських провідників вибірають в головному місті Землі на Зїзді

Представників на Снем від цієї Землі і Повітових Провідників.

§ 45. Земськйй провідник має своїм завданням:

а/ доглядати над діяльністю Повітових Провідників та узгіднювати її, залежно від вказівок Управи й місцевих обставин;

б/ провадити в окремій книзі список Знаменованих Родів Землі та втягати до тої книги всі відписи з Української Родовідної Книги, щоб в той спосіб мати другий примірник У.Р.К. на місцях.

в/ приймати від членів У.Р.У. документи, заяви, світлини й т.п. для втягнення в Українську Родовідну Книгу, а також д ля переховання в головному письмосховищі У.Р.У.

г/ збірати через Повітових Представників щорічні вкладки та надзвичайні датки.

§ 46. Повітовий Провідник є особа найближче проставлена до Знаменованих Родів на місцях, що має давати їм загальний провід та бути звязком між Родами на місцях та осередковими органами У.Р.У.

§ 47. Повітовий Провідник скликає, в міру потреби, Загальні Збори Знаменованих Родів з повіту й головує на них, та прикладає їм справи, що, згідно доручення Управи, поставлені до обміркування на місцях та обговорює місцеві справи Знаменованих Родів, а також, в речінці, вказаним Управою, провадить вибори Представників на Снем.

ЗАСОБИ У.Р.У.

Грошеві засоби.

§ 48. У.Р.У. утримують знаменовані роди.

§ 49. Засоби У.Р.У. складаються з:

а/ з щорічних складок в розмірі 1/4 % минулорічного прибутку, але не менш 1 доляра, які повинен вплачувати кожний Знаменований Рід;

б/ з надзвичайних складок, якщо то буде потрібно, висоту яких усталить Снем;

в/ оплат та переведені чинності;

г/ добровільних датків;

ґ/ прибутків від нерухомостей і спеціяльних уладжень;

д/ зисків від видавництв;

е/ та інших можливих впливів.

Річне справоздання

§ 50. Діловим роком в У.Р.У. вважається рік календарний.

§ 51. З кінцем року, найпізніще за 2 місяці, мусить бути уложено гро-

шеве й маєткове справоздання, що повинно виказати повний річний балянс з станом каси, рухомого й нерухомого майна, вірителів і боржників, капиталів та рахунка зисків і страт.

§ 52. До матеріяльного справоздання мусить бути долучене справоздання з провадження всіх справ.

§ 53. Повне річне справоздання, з увагами Перевірчої Комісії, передається на затвердження Снемові.

§ 54. Як річний балянс викаже зиски, то на підставі ухвали Снему 30% з них переливається до запасового капиталу, 30% в фонд опіки, 10% на видавничий фонд, решту 30% призначає Снем згідно своїм міркуванням.

§ 55. Снем може зарядити також надзвичайні датки на створення ріжного роду фондів при У.Р.У. та на набуття нерухомостей.

ЗМІНА СТАТУТУ.

§ 57. Про зміну статуту рішає Снем більшістю 2/3 голосів присутніх.

§ 58. Повідомлення про зміну статуту та проект тексту зміни мусить бути поданий разом з повідомленням про скликання Снему.

§ 59. Зміна статуту не може торкатися ідеологічних засад У.Р.У., як рівно ж жадний орган У.Р.У. не може зарядити скасування У.Р.У.

----------00000----------

До

Осередкової Управи

Української Родовідної Установи

....

/Від кого/

....

....

/Адреса/

З а я в а.

Прошу прийняти мене в Українську Родовідну Установу, втягнути мій рід до Української Родовідної Книги та затвердити моє родове знамено.

Долучую до цього:

1/ зобовязання усталеної форми, що я його підписав;

2/ нижче перераховані документи в первописах, в світлинах, в завірених відписах ....

....

....

....

3/ Мій родовід;

4/ Короткий нарис минулого мого роду;

5/ .... шт.світлин;

6/ .... марок на оплату: ....

....

....

....

7/ ....

....

....

Дня ....1946 р. ....

/Підпис/

у..........

З о б о в я з а н н я .

/ Випевнити в 2 примірниках/

Я, нижчепідписаний, українець ....
.... зголошуючи свій рід та своє знамено до реєстрації та втягнення до Української Родовідної Книги, цим підтверджую, що зобовязуюсь:

1. На завжди провадити свій рід як український;

2. Виховувати наступні покоління на характерних українців, свідомих національної мети й готових до жертв при всяких обставинах;

3. Оформити свій український рід утворенням Родової Ради та узнанням старшого в роді;

4. Уникати в роді мішаних подруж;

5. Відбувати сходини роду в випадках визначних подій, але не менш одного разу на рік, списуючи кожного разу відповідний протокол;

6. Запровадити "Діяріуш Роду" й старанно та подрібно записувати до нього всі події з проява життя в роді зараз же по їх відбутті. Втягати в діяріуш всі протоколи сходин роду;

7. Запровадити альбом для схоронення в ньому всіх родових світлин;

8. Запровадити письмосховище для схорони всіх документів роду та родинного листування;

9. Зібрати для письмосховища всі документи родові та маткові, які є на руках, та стало відшукувати документи, яких бракує;

10. Провадити досліди над минулим роду та приступити до писання, в окремому зшиткові, історії роду. Як нема документів, то в памяти списувати спогади про предків і минулі події в житті роду;

11. Брати жваву участь через представників роду в житті У.Р.У. та в виборах до її керівних органів;

12. Передплачувати часописи та видання У.Р.У.

13. Вплачувати в початком кожного року знаменну складку в 1/4% минулорічного зарібку, але не менш 10 мр.

Дня .... 1946 р.

....

/Підпис/

Рід та Знамено

2

1947

На правах рукопису Друковано 100 примір.

"РІД ТА ЗНАМЕНО" Зшиток 2 - 1947

"RID ta ZNAMENO" № 2 - 1947

" Lineage and Arms" - "Abkunf und Wappen"

- Орган внутрішнього звязку знаменованих родів -

В загальну продаж не подається.

Адреса до листування: "Ukrainische Heraldische Institut", /16/ Frankfurt a/M.-Höchst, Markt 5.-

---

ЗМІСТ

-----oooo-----

На правах рукопису Друковано 100 примір.

нн
н н
н "РІД ТА ЗНАМЕНО" Зшиток 2 - 1947 н
н н
н "RID ta ZNAMENO" № 2 - 1947 н
н н
н " Lineage and Arms" - "Abkunf und Wappen" н
н н
нн

- Орган внутрішнього звязку знаменованих родів -

В загальну продаж не подається.

Адреса до листування: "Ukrainische Heraldische Institut", /16/ Frankfurt a/M.-Höchst, Markt 5.-

---

З М І С Т

-----0000-----

ПОЯСНЕННЯ ДО НЕПІДПИСАНИХ МАЛЮНКІВ.

На 1 стор. окладинки збільшене виображення монети Боспорійського Цісарства /Південна Україна/. 400 рік до Р.Х. Деякі дослідники уважають тризуб на монеті прообразом Володимирового тризуба.

На 2 стор. окладинки бюст Ярослава Мудрого, роботи Герасимова на підставі знайденого кістяка князя в св. Софії, в Києві.

Між стор. 14 і 15 2 таблиці.

I ТАБЛИЦЯ. Ріжні форми клейн на посуді князівської доби.

II ТАБЛИЦЯ. I мал. Бронзова застібка з могили біля Керчі. Поховання чоловіче. При аналогічних похованнях знайдено бронзові фібули, золоті вінки. Розкопи переведено графом Бобринським. /Літерат. ч.1 - див. нижче/

Мал. II. /1/ З Танаісу, часів Тіберія Евпатора 155-171 н.е. /Літерат. ч.2/.
/2/ З Тамані. Початок II ст. н.е. є написом Херсонес. Стратілата Евпатора /Літер.ч.3/.
/3/ Знак царя Савромата II, 208 р. /Літ.ч.4/

Мал. III. Боспорська золота застібка /з Керчі?/. /Літер.ч.3/.

Мал. IУ. Знаки з 2-ох боспорських плит з Малек-Чесменського кургану /Керч/. /Літер.ч.3/.

Мал. У. Знаки в склепі /Керч, гора Митридата/. /Літер.ч.5/

Малюнки I - У подала проф. В. Козловська. Література до них:
1. "Отчет Археол.Ком. за 1891 р." Ст. 22-68. Спб. 1893.
2. Латишев - Древности Южной Россіи. "Матер. по арх. Россіи", ч.9, 1892.
3. Шкорпіль - Заметки о рельэфе на памятнике с надписью Евпатора. "Извес. Импер. Арх. Ком." Вып. 37, 1910. Спб.
4. Шкорпіль - Боспорскія надписи, найденныя в 1910 г. "Извес. Имп. Арх. Ком." Випуск 40, 1911 г.
5. И. Мещанинов - Загадочные знаки Причерноморья. 1933, ст.12. Ленінград.

Мал. УI. Бронзовий тризуб, в двічі побільшений, виконаний на "Золотому Току", в старому Галичі-Крилосі.

Мал. УII. Тризуб кн. Ярослава Мудрого та двозуба князів Ізяслава Ярославовича та Святополка Ізяславовича.

Мал. УШ. Знамено Юра Володимировича Долгорукого. /Подав проф. М. Міллер/

Мал. IX. Ганчарське клейно на голосниках в св. Софії. /Подав проф. М. Міллкр./

Мал. X. Тризуб на цеглі з палати кн. Володимира /X ст./ й знак на цеглі у Володимирі-Волинському /XII-XIII ст./. Зарисовка проф. В. Січинського.

-----ooOoo-----

Рід та Знамено

Часопис присвячений знаменництву та родовідній справі

РІК І. Зшиток 2.-1947 р.

П Р А Ц Я   П О К О Л І Н Ь.

"Ми переходові, а нація вічна". Кожний час не є подібний до уплившого й прийдешнього. Але були, є й будуть цінности в житті нації, що не минають безслідно. Вони такі ж самі, часом з іншим змістом чи іншою формою, переживають окремі покоління і лягають в основу поколінь дальших.

Не все переходить з покоління в покоління. Переходять тільки цінности, що творять правду нації й вони незалежні від часу й простору. Діюча сила їх безмірна, хоч часто й незрозуміла одразу не тільки для широкого загалу, а й цвіту нації. Тільки в історичній перспективі безстороннє наукове дослідження, незалежне від переходових чуттєвих впливів, відкриває їх і дає їм належну оцінку.

До тих правд, що з незапам'ятних часів лежать в самій основі української духовости, є й родовідна справа.

Присловута розплідність української нації виходить не тільки з біологічних причин. Вчасти тільки вона звязана з економічним положенням. Коріння її лежать значно глибше. Вони сягають психічного успосібнення нашої нації, що, може несвідомо, своє призначення вважає в виданні нового покоління, відповідного його виховання в чеснотах та вивінкування в дальший життєвий шлях. Бездітність вважається великою карою, що й на старість несе нещастя. Так одвічно було у нас.

Ось в таких умовах виростало поняття роду. Не тільки породити, а й відповідно виховати й передати поколінню свої загартовані в тяжких, безперервних боях з кочевим степом і ворожим Заходом, войовничі предки наші витворили й своєрідне поняття славности роду.

В своєму заповіті з 1654 р. пан Дольський з Любешова, Пиньського повіту, переказує своїм нащадкам цілком українську формулу: - "Славно вродитися, славно жити, славно вмерти. "В оцій, може не цілком зрозумілій для нас, рівнорядности славного народження з славним життям міститься суть давнього аристократичного світогляду. Слово "славнонародження" мало в цьому світогляді значно конкретніший, ніж у теперешньому їх розумінні, зміст. Воно вказувало на довгий ряд предків, що здобували шаблею, "кривавою заслугою" вольність і привілеї й передавали їх, як незнищимий скарб-клейнод своїм нащадкам. /Б.Ольхівський, наш талановитий молодий історик, що передчасно згас/.

Ці поняття, дотепер хвильово приспані, за впливом неправильно розуміння демократії, що одвічно в нас була в своєрідних формах, зачинають відроджуватися й діяти в звязку з пожвавленням формування української нації. Цьому формуванню хтять тепер наддати певні риси й ввести його в сточище розумових понять, замість інстинктивного його бігу в часи давні.

Ступені цього процесу вже почасти висвітлені й наукою. З часу, як з'явилися писані й безспірні джерела, знаємо, що родовідна справа, й та княже-дружинного устрою й пізніше, мала великий вплив на формування провідної верстви. В козацькі часи вона відродилася знову й сприяла розвиткові провідної верстви, вже вихованої в умовах родової традиції.

По козаччині, навіть, вписання в "дворянство", й то в основі, несло користь нації, бо зберегло нам хоч частину нашої аристократії, що так заважила на відродженні української нації й до цього часу береже родову традицію.

Всі ці процеси були ідентичні, хоч відбувалися в ріжних умовах і з пристосуванням до нових політичних і економічних коньюнктур.

І коли сьогодні відчувається необхідність процесу скріплення української нації, коли на службу нації повинен стати широкий загал, родовідна справа й справа провідної верстви вже не з замкненої касти, а з широких народніх мас, набирає поважного значіння.

Виявляється, що ми "бідні-богатії". Багаті позитивним психічним наставленням до роду й бідні тому, що не в умовах організованих родів виховані були покоління широких мас, що так тяжко заважили на нашій історії.

З народженням "Української Родовідної Установи" тепер тільки творяться нові умови оформлення й скріплення українських родів та виховання поколінь в нових умовах, що сприятимуть виявленню всіх творчих, незломних сил нації й закріплять з'явлення провідної верстви з широких народніх мас і то незалежно від їх світогляду та політичних переконань.

Процес цей довгий і розрахований на покоління. Він не перериваний, бо й нема сил, які б могли його застановити. З покоління в покоління він буде набирати могутности.

Ще багато є упереджень. Не всі одразу зрозуміють високі завдання, що ставить "У.Р.У" перед нацією. Тим більш, що подібних рухів не бачимо ми у інших народів. Це явище у нас самобитне, але сперте на прастарих наших традиціях, які взагалі були значно глибші та ідейніші, як у других народів.

І прийде час, коли майбутні покоління теплим словом згадають трудні початки великопімного чину сучасного покоління.

-----ooOoo-----

Р О Д О В І Д Н А   С П Р А В А

Пожвавлення діяльности "Української Родовідної Установи" та вихід у світ першого зшитка, першого у нас знаменницького часопису "Рід та Знамено" викликало різні відгуки.

Одні радо вітають нову у нас дію, оперту на основах прастарої нашої традиції й голосять своє приступлення.

Другі, більш здержливі в оцінці нового руху, вичікують вияснень в тих точках, що для них з'являються не з'ясованими.

Тільки пару голосів почулося з уємним вислідом і то тільки тому, що хибно зрозуміли ті засади, які покладено під розвиток родовідної справи. Коли проаналізувати ті голоси здержливі та уємні, що наплили до нас, то все зводиться в них до одного тільки хибного розуміння заложень У.Р.У." Повстає в них тільки одне питання: - "Чи це відновлення шляхецтва?"

Виникає це питання впрост з того, що неуважно прочитано засади, на яких діє "У.Р.У" й провадить родовідну справу.

Виразно було зазначено у нас, що знаменовані роди не мають жадних привілеїв. Тоді як шляхта в старі часи була упревилейований стан, то у нас на знаменовані роди накладаються тільки обов'язки супроти власного роду й нації.

Роди приймають родове знамено, як зовнішній знак роду, приймають його самі, реєструючи тільки в "У.Р.У." Шляхті ж знамено /герби/ наддавалися за особливі заслуги перед зверхньою владою, й то у нас чужою, окупаційною. Одночасно затверджувалося надання шляхетства й привілеїв.

Приняття родових знамен родами не нове у нас. Це було й до княжих часів, і в часи княжі, і в козаччині. Тепер тільки "У.Р.У. ввела це в певні організаційні рямки.

Затягнення роду до "Української Родовідної Книги" теж має тільки зовнішню подібність до впису в колишні станові шляхетські книги. Тоді той впис стверджував тільки привілеї. У нас впис має значіння схоронення в Родовідній Книзі та в письмосховищі "У.Р.У." всіх родоводів та родових документів і світлин. Старі роди наші по сотках літ тепер знаходять в станових книгах та літературі хоч уривочні відомості про своїх предків. Але пройдуть знову сотки й тисячі літ. Нащадки наші в нових книгах, вже українських, будуть знаходити подрібні родоводи своїх предків й писати історії своїх родів. В своїх же родових письмосховищах й "У.Р.У." будуть знаходити такі подробиці, про своїх предків, які ніхто, не в силі удержати в пам'яті. Бо, для прикладу, треба взяти сучасний стан. Чи сьогодні є багато таких, що знають місце і час народження свого батька, а цілком певно чи вряд хто скаже щось про свого діда та бабку. А про подробиці їх життя, діяльности, їх чеснот хіба має дуже приблизне уявлення.

Осьже не маємо завдання творити новий стан, нову станову організацію. Був на те час, та не зробили ми того тоді. Це був час козаччини.

Треба розуміти, що в февдальних умовах творилася й зросла шляхта. Вона була дитиною свого часу, своїх обставин і політичних і економічних. Тепер ті часи уплили безповоротно, а тому й відновлення шляхти у нас вже не буде мати місця.

Але февдальна мораль, при наявності в ній негативних рис, залишила нам такі чесноти, як поняття батьківщини й відношення до неї громадянина. Полишила найвищі в історії людства норми відношення громадянина до суспільства, родини, своєї власної особи й ті чесноти покладаємо тепер в основу виховання нових поколінь.

Організація роду через оформлення його веде до викриштализування роду, зміцнення його та нерозривного пов'язання з нацією на всі часи.

З знаменованих родів наших вийдуть ті висококультурні й безоговорочно віддані нації діячі, що творитимуть провідну верству.

Тому на запит, який ставлять нам, чи не відновляємо ми шляхетства є й едина відповідь: - Ні! Ми провадимо значно глибшу й суто українську роботу, яка має в своїй основі високі ідеали.

"У.Р.У." кличе до співпраці й оформлення своїх родів найкращих синів з широких верств нашого народу.

-----oooOooo-----

Яр Славутич.

ГЕРБИ

На страх оспалим і слабим -
Старий хижак, у зриві шалу,
Простерши крила в моря дим,
Злітає важко з п'едисталу.

От-от накинеться, от-от,
Залите кров'ю, тепле м'ясо
Пошле в обшитий дзьобом рот,
Ковтаючи жадібно й ласо.

А я,- у спокої стою
На хресті вітру й моря шуму
І в гордім захвиті таю
Мою невисловлену думу.

Воістину - епоха згуб!...
Як добре, що князі натхненні
Людяний, золотий ТРИЗУБ
Лишили в спадщину для мене!

Кіль, 1946.

-----oooOooo-----

Проф. д-р МИХАЙЛО МІЛЛЕР

МАТЕРІЯЛИ ДО ПИТАННЯ ЗА ТРИЗУБ

/продовження/

III. Завдання дослідів тризуба.

Правдивий тризуб - знаряддя до рибальства, складається, як і всі знаряддя, з робочої частини в вигляді металевої частини з трьома вістями, та дерев'яного держака, на якому та частина насаджена. Знаряддя це глибокої давнини й відомо у всіх народів Европи й Азії, що живилися з рибальства по річках або на морях. Назва тризуба у римлян - tridens у германців - Gere, Dreizack, у греків - trinacio, trinax по російськи - острога, трезубец /літературний/, по українськи - ості, сандоля, тризуб /літ./

Виображення тризуба, яко символа влади над морем, відомі вже з глибокої давнини, причому, як правило, тризуб виображався реалістично і в повному вигляді, з держаком, навіть в тих випадках, коли він наводився в якости самостійного знака - символа.

В українському знаменництві тризуб - родовий знак дома, князя Володимира Великого. Кожен князь з дому Володимира, зберегаючи в основі своїй схему тризуба, ускладняв якоюсь деталлю, завдяки чому виображення набувало характеру знаку питомого лише данному князеві, разом з тим те виображення ставало більше розвиненим та складним, віддалюючись від свого першоджерела - основної схеми. Між тим і найдавніші виображення тризуба Кн. Володимира, які ми знаємо, що відносяться до кінця 10 ст., уявляють собою вже складну, високорозвинену та стилізовану фігуру в різноманітних модуляціях. Виходячи з того, що розвиток та модуляції київського тризуба, яко родового знака, були пов'язані з кожним новим поколінням та з кожним окремим князем, не підлягає сумніву, що тризуб істнував в роді Кн. Володимира ще у його предків. Ці "доволодимирівські" тризуби ще не знайдені, через що ми їх і не знаємо.

Виображення Володимирова тризуба відомі головним чином на його металевих грошах та на цеглі його будівель. В доволодимирівську добу в Київської Русі ще не було кам'яного будівництва та металевої монети. Через те попередників Володимирова тризуба, ще не знайдено. Однак ці родові знаки й в найстаріші часи уживання, яко ознака власности, уміщалися також на зброї та на металевих прикрасах. Відомі також на каблучках, печатках, та яко верхушки на корогвах /мініятюри з літописів/. Як ото в недуже давні часи знайдено металеву бляху з тризубом на Рюриковому городищі біля Ладоги, на кістяному налуччі в Тамані та на металевій блящці в Галичі. Переконані в тому, що такі знаки попередників Володимира ще будуть знайдені з розвитком археологичних досліджень. Переконані також в тому, що ті знаки будуть далеко примитивнішими, схематичними, та підведуть нас впритул до виображення тієї речі, що лежить в основі всіх модуляцій київського тризуба. До того часу всі спроби вичерпального пояснення київського тризуба неминуче носитимуть характер більш-менш ймовірних гіпотез. За 130 років розвитку літератури за український тризуб було висунуто не меньш 25 гіпотез, з яких ні одна не відкрила тайни

Мал. до ст. "Матеріяли до питання за тризуб буде долучено до ч.3.

тризуба та не набула загального визнання. Всі дослідження попередніх
часів за тризуб, крутилися в завороженому колі, з якого не могли ви-
дертись. Це коло було окреслене формальним та ненауковим підходом до
питання. Майже всі дослідники, що писали за тризуб, брали знак з бо-
ку його форми, а тоді починали будувати більш-менш остроумні гіпо-
тези відносно його походження, на підставі зовнішньої та випадкової
подібності з будьяким предметом. В такий спосіб тризуб розглядався
одірвано від свого історико-культурного та соціального оточення, та
від тих умов, які його створили. Така ненаукова, схоластична метода
навела до висунення 25 гіпотез, однаково необгрунтованих та невизна-
них.

На сучасному рівні розвитку науки, мусимо відійти від безплід-
ної формальної схоластики. Вся попередня література за тризуб, має
на сьогодня лише історичнийінтерес. На ній треба поставити хрест. Ви-
вчення тризуба треба починати спочатку. Це нове вивчання тризуба по-
винно бути комплексним та надати питанню всебічне й вичерпальне ос-
вітлення. Вивчення генези тризуба необхідно вести в звязку з істо-
рією того суспільства та тих передпокладів, які обумовили появу тризу-
ба, його дальший розвиток та модуляції. Необхідно притягнення до ви-
вченнявсіх відповідних данних археології, історії суспільства, істо-
рії культури й мистецтва; та тих соціяльних умов, в яких, і в звязку
з якими виник та розвивався тризуб, рівнобіжно з спорідненими й не-
спорідненими, але пов'язаними з ним знаками. Вивчення тризуба треба
вести в історичній перспективі та на тлі тих соціяльних і культурних
явищ, що йогообумовили. Лише таке становлення питання буде науковим,
а з тим і результативним, великим досягненням нашого часу лічимо це
перенесення вивчання тризуба з ступеня імпотентних формальних шу-
кань на вищий ступень наукової розрібки питання.

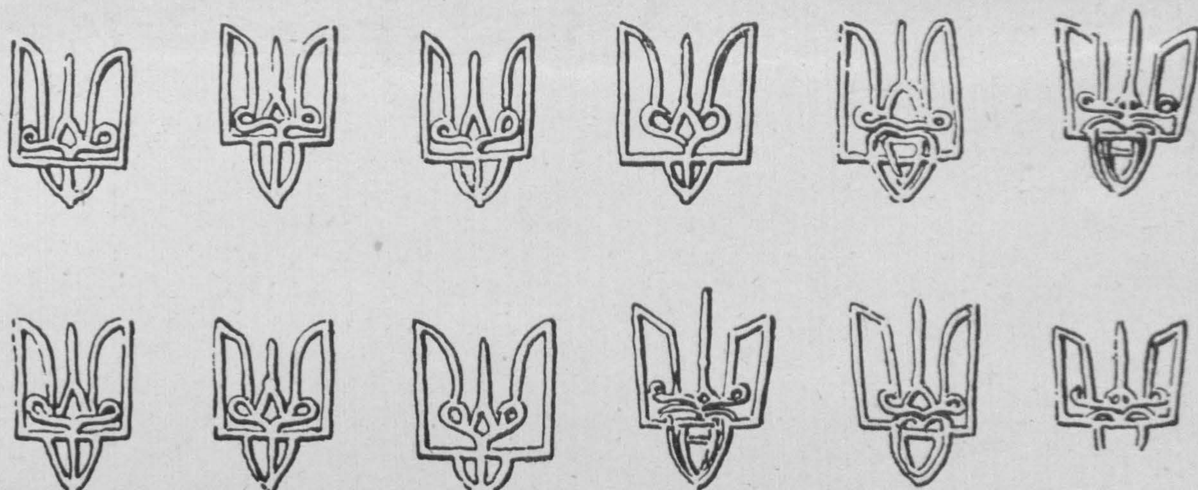
В цих умовах нового становлення теми, гадаємо необхідним по-
чинати з первісного накопичення матеріялу. Матерьяли та нотатки на-
ведені нижче по окремим питанням, не можуть претендувати на вичер-
пальну повність. Вони не вирішають питання, та не в тому їх завдання.
Вони лише наводять деякі факти з тих, що в дальшому, в міру їх на-
копичення, будуватимуть більш та більш обгрунтовану та могутню базу
для створдження вже на неї питання за походження вже самого україн-
ського тризуба. Широко покладена наукова база, дасть умови для все-
бічного висвітлення та розробки теми. В процесі збирання та накопи-
чення матеріялу, його сістематики та розгляду, виявляються, та точ-
но формулюються нові питання, другорядні самі по собі, але важні в
загальній сумі данних "тризубознавства". Разом з тим виявляється, но-
обгрунтованість та помилковість деяких гіпотез, що висувалися в свої
часи і чимало сприяли плутанині з питанням. Спрощення та відкидання
баласту, що історично накопичувався, буде увесь час очищувати та зву-
жувати завдання дальших досліджень, указуючи разом з тим і напрямок
цих досліджень. В цьому процесі посуватиметься наперед дослідча
праця.

Таким чином уявляємо собі плян наукового дослідження та ви-
чення історії тризуба в вигляді піраміди, яку мусимо скласти. А на
її вершку знайдеться правда, якої ми шукаємо.

До будови тієї наукової піраміди тризубознавства, конче потріб-
но розробити досконально таки теми, як от: 1/Тризуб в первісному су-
спільстві за данними археології та етнографії; 2/Піктограми та петро-
гліфи Сибиру й Середній Азії; 3/Тризуб у народів древнього Сходу /Єги-
пет-Мезопотамія/; 4/"Загадкові знаки Надчорноморря" та Аланські там-
ги; 5/Родові тамги, тавра та клейна тюрських народів, волзьких финів,
та кавказьких народів; 6/Елементи геометричного орнаменту в культурі
часів бронзи, в вишиванках Східньої Европи та в европейському знамен-
ництві; 7/Виникненнязнамен з родових знаків в звязку з формуванням

"клясичного" февдалізму; 8/двозуб та тризуб в їх історичному розвитку та взаємовідносинах; 9/Тризуб та його родичі, як холодна зброя в Середневіччі; 10/Тризуб у народів античного світу; 11/Тризуб та близькі до нього знаки в европейському знаменництві; 12/Ріжні форми українського тризубу, та аналіза їх стилізації; 13/Схеми українського тризуба в порівнянні до схем тризуба в европейському знаменництві.

Цей спис потрібних щодо розробки та збирання матерьялу тем, ні в якій мірі не охоплює всієї тематіки, яку надає тризуб. Мало того, що він мусить бути поповнений, але треба сподіватися, що в процесі праці виникатимуть нові й нові теми. Але й зараз, з такого попереднього, можливого спису, вже видно, що ця праця вимагає участи цілого колективу учених ріжних фахів-археологів, нумізматів, етнографів, істориків мистецтва, оріенталистів, фахівців з европейського знаменництва, то що. Звичайно також, в процесі самоїпраці, висування робочих гіпотез, які

Ріжні форми тризуба Вел. Князя Володимира на його монетах. Зарисовка проф. В. Січинського.

не передрішають остаточного питанняза тризуб, але указують напрямки розвідок та розшуків і тим висвітлюють шлях розвитку думок.

IУ. Т р и з у б в Е в р о п е й с ь к о м у з н а м е н н и ц т в і.

Виходячи з такого широкозакроєного пляну розвідок та досліджень, звернулися ми до перегляду европейських знамен шляхетських, міщанських та хатніх знаків /Hausmarke/. Переглянуто було звиш 800.000 знамен та знаменних знаків, головним чином Німеччини та взагалі Середньої Европи. Ці розшуки ні в якому разі не можна лічити закінченими, бо завдяки умовам післявійськового часу, що його тепер звуть "не війна, не мир", не мали змоги дістати всю потрібну літературу, відтак не змогли в достатній мірі ознайомитись з знаменництвом Скандинавії, яка можливо дасть цікаві аналогії та вказівки. Також залишились нерозглянутими знамена Іспанії, Англії, Росії, України, частково Італії.

Вибраження тризуба в европейському знаменництві добре відомі, хоча тризуб не належить до масово розповсюджених фігур, як напр. ангон,

або повна рожа, і зустрічається не часто. Тризуб зустрічається здебільш в реалістичному виображенні повного знаряддя, або його робочої частини. Схематичні виображення лише робочої частини, в невеликої кількости складних стилізованих виображень, до яких належить київський тризуб во всіх своїх модуляціях, тут не знаходимо зовсім. Схематичні виображення тризуба в европейському знаменництві, як і київського тризуба, дають дуже близьки форми і звертають до себе увагу. Зо всіх тризубоподібних фігур лише один ангон дає високо розвинену стилізацію основної фігури. Реалістичні виображення повного тризуба з держаком - пізні і відносяться до XУ - XУIII ст.ст. Схематичні виображення з робочої частини тризуба - далеко давніші. Деяки з цих схем ще не мають знаменницьких ознак і стоять ближче до родових тамг, що дає підстави відносити їх формування до "передзнаменницького" часу раннього Середньовіччя /У - X ст.ст./. Повний тризуб в німецькому знаменництві має окрему назву Gere або Dreizack.

Рис.рис.1 та 2 дають так би сказати канонічні виображення повного тризуба та його робочої частини, як вони прийняті в европейському знаменництві та наведені у X. Siebmacher's Wappenbuch, основному та найповнішому виданні в цій галузі знання. В обох випадках - остні однакової довжини, основи прості також як і кути між основою та крайніми остями. Повний тризуб не має зазубнів. В знаменництві побачимо деякі ухили від цих канонів, особливо що до робочої частини тризуба.

На рис.3 та 4 - оголена людина по пояс в воді, держить у руці тризуб. На рис.3 обабіч фігури - кущи очерету. На рис.4 фігура має опасанэ з листя. Очевидячки в обох випадках маємо божка річки. На рис. 5 тризуб з коротким держаком знаходиться в правій руці, яка виходе з хмари. В такому вигляді тризуб сімволізує владу. На рис.6 такий же скорочений тризуб в лівій руці, без хмари. На рис.7 - реалістичне виображення робочої частини тризуба з проткнутою рибиною. Рис.8. - повний тризуб в декоративному сполученні з дельфином. Рис.9 - кінцівка тризуба з розгорнутими бічними вістями та списовидним поширенням кінця середньої ості. Рис.10 - повний тризуб з округлою основою, розпіркою між вістями та зазубнями. Рис. 11 - повний тризубз трьох-кутньою основою, без зазубнів /виделка?/. Рис.12. Тризуб з простокутною основою та розпіркою і зазубнями. Рис.13. Тризуб з округлою основою. Рис. 15. Скорочений тризуб, простокутний з основи. Рис.16. - єдина й своєрідна форма тризуба з одним держаком та двома робочими частинами.

Наступні малюнки представляють схрещені тризуби. Рис.17 - перехрещені тризуби з пятьма остями, з яких 2 без зазубнів. 18 - Перехрощені тризуби. 19 - тризуби навхрест, типу що на рис.9-му. Рис.20-24. Тризуби роду Gablenz з ріжних країн. На рис.20 - два тризуби з зазубнями, рівнобіжно, під стрічкою. Рис.21 - в такому відношенні, увесь щит навскоси, без зазубнів. Рис.22,23 - кінцівки тризубів, без зазубнів, з розгорнутими бічними остями. Рис. 24 - без зазубнів, рівнобіжні вісті. Призвище роду натякає на виображення в данному разі вил, або виделки, але наявність серед модуляцій виображення з зазубнями дає основу віднести всю групу до тризубів. Рис.25-27 також дає модуляції тризубів з одного роду Hopfgarten, але тут коливання зовсім незначні. На рис.25 середні вісті мають на кінці списовидні, поширення; що дає підставу віднести всю групу до тризубів, також не дивлячись на присутність в призвищі слова " Рис.26-28 дають зовсім незначні коливання, що до загальних пропорцій знарядь. Рис.29 дає також розташовані навхрест знаряддя, близько подібні до рис.25-29. Теж саме маємо на рис.30, хіба що тут основи робочої частини - виокруглені. Цей знак з знамена того ж роду Hopffarten. До цього ж роду належать і тризуби навхрест з рис.32, виображення того ж типу, лише держаки тризубів значно довші. На рис.31 цікавий варіянт схрещених тризубів з відокремленою від остей та держака основою.

Рис.33-38 знамена роду Csornberg , що складають в сполучення 3-х тризубів. На рис.33 тризуби з зазубнями розташовані радіально, всередині спрощена рожа. На рис.34 - тризуби без вістей, розташовані радіяльно, посередині - знаменинька рожа. Рис.35 - тризуби радіально, без ніякого доповнення в центрі. Рис. 36 - тризуби розташовано зіркою. На рис. 37 довгі двозуби з довгими зубцями розташовано опахалом. На рис.38 - також опахолом, але тризуби з округлою основою і розгорнутими бічними вістями. Зазубні на рис.33 дають підставу віднести й цю групу до тризубів, крім рис.37. Рис.39 - схрещені два тризуби з зазубнями і трьома розпірками. Такого типу розпірки властиві деяким формам вил і мало пасують з тризубами, до яких відносимо ж однак ці знаряддя, завдяки зазубням. Рис.40 - тризуб з зазубнями та округлою формою бічних остей, схрещений з стрілою. Рис.41 - такий же знак того ж роду, лише тут тризуб має простокутну основу.

Рис.42. Тризуб схрещений з ангоном /   На рис.43 тризуб схрещений з косою. Наявність коси в цьому сполученні вимагала була б собі до пари вил, але наявність зазубней не лишає сумніву в тому, що маємо тут певний тризуб. На рис.44 - теж саме. Тризуб з округлою основою та розгорнутими бічними остями, відомого вже нам типу /Рис.13 і 14/ схрещений з цепом. На рис.45 - округлий тризуб, схрещений з стрілою, в концентричному сполученні з вінцом. Рис.46 - схрещені тризуби з округлою основою, що по своєму вигляду могли бути віднесеними до вил, але сполучення їх з лебедями дає основу віднести ці знаряддя швидче до тризубів. Рис.47-48 - схрещені тризуби того ж роду, в першому випадку - зверху зірка. Невиразна форма знарядь становити їх під сумнів і, в основі, то можуть бути й вили. Рис.49 - сторчові рівнобіжні рядки навершків тризуба. Форма не досить виразна, але натякає більш на тризуб, разом з походженням знамена з Венеції.

/ Продовження в наступному зшиткові /.

-----:::::-----

Проф. В.КОЗЛОВСЬКА

КЛЕЙМА НА ПОСУДІ КНЯЗІВСЬКОЇ ДОБИ

/За матеріялами кол.Всеукраїнського Історичного Музею ім.Т.Шевченка у Києві/.

Посуд та його фрагменти є найбільш численними речами, що їх знаходять в рештках давніх людських осель, починаючи з передісторичних часів. Це вказує на те, що посуд був необхідною річчю у щоденному побуті людини; він мав також значення і в культових звичаях.

Багато посуду залишилося також і з часів слов'янської та князівської доби. В городищах та рештках селищ того часу він здибається або в землянках /іноді у печах/, або як окремі знахідки поза рештками жител. В посуді варили страву; в ньому ж, підчас лихоліття, переховували цінності, що їх закопували у таємних місцях; в посуді ж складали перепалені кістки небіжчиків або клали їжу мерцеві, яку ставили до нього в могилу.

Слов'янський посуд вироблений частково був вже вироблений на ганчарському колі. За давніх передісторичних часів ганчарське коло не було відомо і посуд виробляли руками. На Україні ганчарське коло вхо-

дить у постійний ужиток з X ст. Але рівнобіжно з посудом, виробленим на колі, в хатньому господарстві за князівських часів використовували також посуд, грубо вироблений примітивним засобом без гончарського кола.

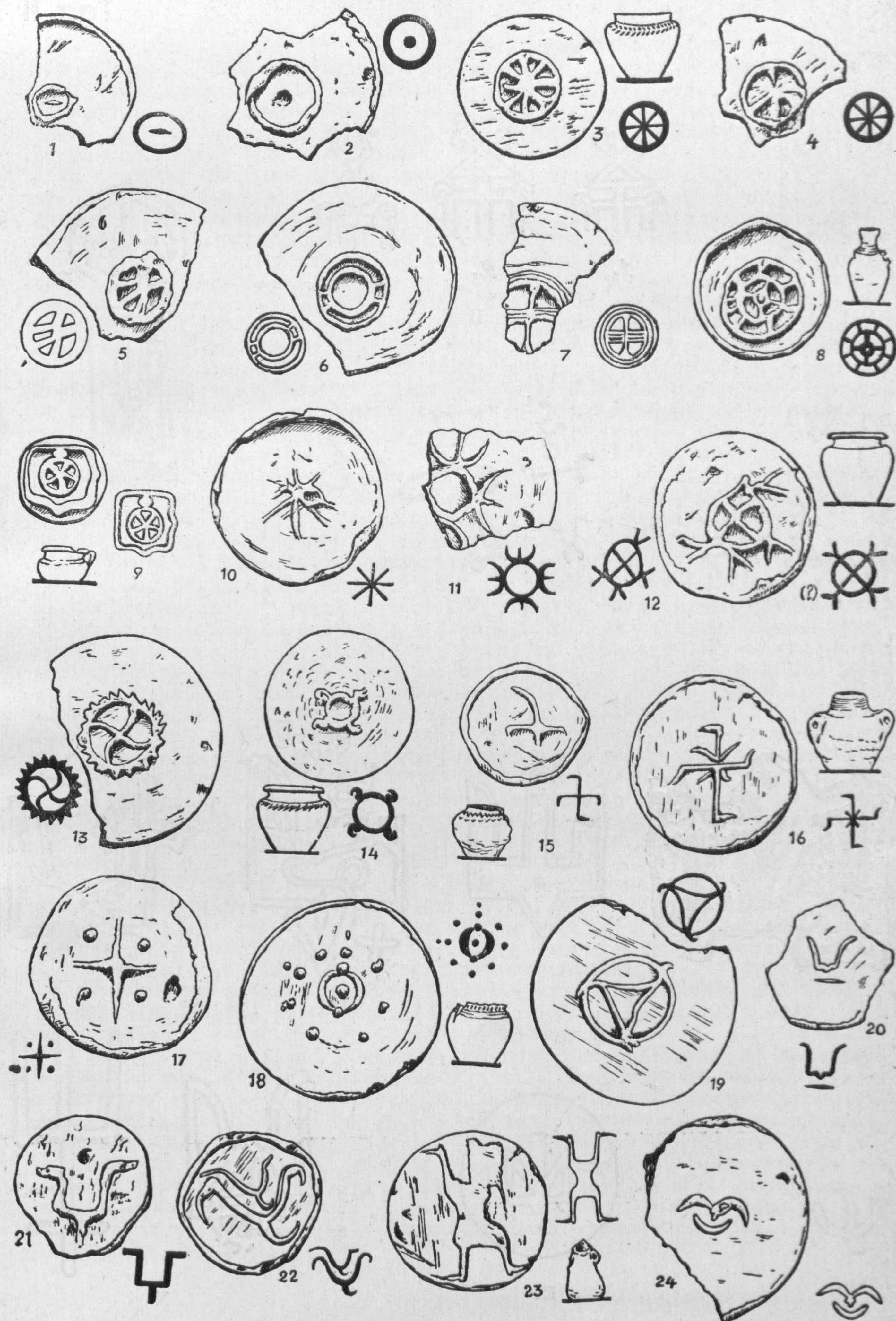
Денця певної частини посуду, виробленого на колі, мають клейна. Ці клейна були вирізані на дерев'яному гончарському колі і рельєфною фігурою відбивалися на денці посуду. Кількість посуду з клейнами порівнюючи невелика. Це видно з того, що посуд з клейнами складав до 15 % досить багатої збірки слов'янського посуду, що переховувався у кол. Київському музеї ім. Т. Шевченка. Вказівки на більшу або меншу спорадичність денець з клейнами, порівнюючи з посудом без клейн ми маємо у таких досвідчених археологів, як проф. В. Антонович, який, зазначаючи знахідки фрагментів посуду в деревлянських могилах, каже, що деякі з них мали клейна /1/. Академік М. Біляшівський констатує порівнюючи невелику кількість денець з клейнами на посуді городища "Княжа Гора" /2/. В. Сизов, кажучи про клейна на посуді Гніздавських могилок /X ст./, доводить, що на 1000 посудинок є 20-25 посудинок з клейнами /3/.

Посуд з клейнами на території Чехії датують X ст. та першою половиною XI ст. /4/. У Лівому Градці в Чехії було знайдено клейнований посуд разом з монетами Братислава I, тобто середини XI ст. /5/.

На території України слов'янський посуд з клейнами відносять до X - XIII ст. До точно датованих українських гончарських виробів з клейнами належать голосники з давньої Київської Лаврської церкви, зруйнованої у 1942 р., які датуються роками збудування цієї церкви, тобто 70-ми рр. XI ст. 6/. Це є 2 глеки старанного виробу заввишки 37 см., що мають на денці клейна - одно у вигляді колеса, друге літери . Можна припустити, що голосники ці було замовлено кращим київським гончарам.

Клейна завжди рельєфні і в більшості являють собою прості геометричні фігури. Найбільш поширений тип клейн на всій території стародавніх словян - це коло, що замикає хрест, зірку або свастику. Ці нескладні типи фігур були відомі також і за старіших часів, особливо у передісторичні часи. Такі саме зображення кіл знаходяться на дольменах/7/, на скельних змалюваннях /т. зв. "писаницях/ Сибіру 8/ та на інших пам'ятниках.

Цим зображенням ще з минулого сторіччя надавали символічне значіння. Над цим питанням найбільш працювали французькі вчені /і досі розробляють його/. Домінуючої ваги ці вчені надають двом фігурам - колу, що замикає зірку і нагадує колесо, і свастиці. Першу фігуру вони вважають за символічне зображення сонця і йменують її "ron solaire" у свастиці так само вбачають зображення сонця і головним чином зв'язаного з ним виявлення руху, життя /9/. Захопленням символікою пройнялися також російські вчені XIX ст., через що більшості пам'яток, навіть пізнішого часу, надавали релігійного значення. Отже тому у першій половині XIX ст. в російській історичній науці слов'янські городища вважали за релігійні місця /10/. Звичайно, що такий погляд на слов'янські городища, не кажучи вже про могили, утворив сприятливий грунт для пояснення клейн на посуді, як релігійних символів, а клейнованого посуду, як ритуального. Думка ця підтримувалася ще надзвичайною тотожністю найбільш поширених типів клейн з наведеними вище символічними сонячними фігурами. Уперше за символічне значіння клейн на посуді висловився р. 1865 К. Тишкевич /11/ з приводу знахідки дрогичинських пломб, яким він надав значіння релігійних талісманів. Правда, ще у ті самі 60-ті рр. А. Котляревський, якому Московське Археологічне Т-во доручило перегляд питання про згадані пломби, обережно подав думку про клейна на посуді як знаки разом і фабричні і власности

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
(?)
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24

I

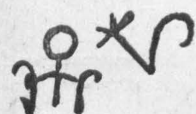

1. 2. 3.

II

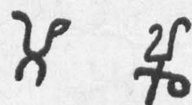
III

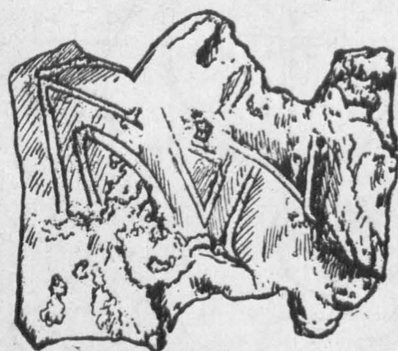

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

/12/, але думка ця не звернула на себе уваги. За пізніших і наших часів погляд на клейна посуду, як на символічні знаки, підтримував В.Сизов, дослідувач Гніздовських могилок, і дехто з сучасних наукових робітників, напр., Клетньова, що цілковито спирається на погляд останнього 13/. В.Сизову своїй роботі про Гніздовські могилки, розглядаючи клейна на посуді з цих могил, категорично визнає їх за релігійні символи й рішуче одкидає думку, що це могли бути знаки дрібного промислу. Висновок цей він базує на тому факті, що кількість клейнованого посуду в Гніздовських могилках дуже незначна /20-25 клейнованих посудинок на 1000 простих, про що вже згадувалося попереду/, а також на тому, що не знайдено клейнованих денець з цілком повторними клейнами. Але ці аргументи легко повернути проти його ж думки. Якщо посуд з могилок мати за ритуальний, а клейни на ньому за релігійні символи, то цілком природньо виникає питання - чому такий невеликий відсоток клейнованого посуду серед могилкової кераміки? Явище це ми маємо геть чисто по всіх слов'янських могильниках, де посуд находимо або з попелом небіжчика, або поставлений з їжою мерцеві. Далі, чим пояснити знахідки денець посуду з "символічними знаками" у побутовому смітті і цілого клейнованого посуду в печах землянок слов'янських городищ, яким наукові досліди давно вже повернули їх дійсне призначення фортець-осель, де за спокійних часів жила місцева влада, а під час небезпеки ховалося населення, що взагалі оселялося навкруги городищ, у селищах. Нарешті, самі типи деякого клейнованого посуду з городищ суперечать можливості вважати такий посуд за ритуальний, а тому й клейна за символічні знаки. А саме горщики з вухами, глечики, посудинки з двома вушками т.зв. "Київського типу" ніколи не здибаються у могилах й є тільки побутовим посудом, який іноді має виразні сліди звичайного хатнього уживання. Щож до зауваження В.Сизова про відсутність повторних клейн на слов'янському посуді, то проти правдивости його кажуть клейновані дення з Білогородських розкопів В.Хвойки рр.1909 і 1910. Підчас цих розкопів було знайдено 3 дення посуду /з яких 2 різного розміру/ з клейнами, відбитими одним штампом. Клейна ці /рис.17/ у вигляді хреста, між перехрестям якого є 4 перлинки. З них одно клейно /№ 19695/ відбите дуже невиразно, але розпорядок і простір поміж перлинами той самий, що й у №№ 17803 та 19698./13/.

З наведеного ясно, що клейна на слов'янському посуді не відогравали ролі релігійних символів і клейнований посуд разом з неклейнованим уживали в хатньому господарстві, ставили також у могилу, не вважаючи на те, чи мав він клейно, чи ні.

Татожність простіших типів клейн /але не всіх клейн!/ з сонячними символами давнього минулого, яка до наших часів вводить в оману декого навіть з досвідчених дослідувачів, не має з символами нічого спільного опріч зовнішнього вигляду. Але вийти ці фігури могли з символічних знаків найбільш приступних народним масам.

Більш правдивою і обґрунтованою є думка про клейна, як знаки майстрів-ганчарів, або власників гончарських майстерень. Цю думку підпирають і дані археології та етнографії.

В 1930 р. в Києві розкопами на горі Дитинці /14/ було виявлено в рештках землянки 1-ої половини XII ст. денце глиняного посуду тонкої роботи з дуже цікавим клейном. Це клейно являло собою чітко зроблений княжий знаменницький знак в вигляді тризуба. На жаль, ця цікава пам'ятка загинула підчас евакуації Київського музею. Не зберігся також негатив фотознимка, зробленого з цієї пам'ятки в натуральну величину. Зображення двозубів і деяких фігур, близьких до знаменницьких знаків, порівнюючи часто зустрічаємо на денцях глиняних посудинок XI-XII ст., знайдених на територіях великих старих міст. /Мал. 9,13,15,16,17,20,21і22,23/.

Клейна, що повторюють княжі знамена - тризуби і двозуби /3/ говорять за те, що князі мали свої ганчарські майстерні, в яких посуд відзначали клейном у вигляді княжого знамена. Спираючись на ці дані, можна припустити, що клейна, подібні і до знаменницьких знаків іншого характеру, могли виходити з ганчарських майстерень, які належали іншим представникам знаті /напр. боярам/, що мали свої знамена.

Звичайно не всі ганчарські майстерні належали знатним власникам. Прості ганчари могли для клейна брати перші-ліпші фігури, починаючи з найпростіщих. З них, видимо, найпоширенішими були зображення характеру солярних фігур.

З приводу того, що не всі посуди були відзначені клейнами, а лише порівнюючи з неклейнованим посудом незначна частина його можна висловити припущення, що при великому виробництві посуду відзначали клейнами перший посуд, скажім, кожної сотні. Для цього мали декілька ганчарських кіл, з яких деякі мали вирізані клейна, а інші були без клейн. Це припущення блискуче підтверджуєтьсяданими сучасної етнології.- Н.Смирнов р.1903 умістив у записках Рос.Археологічного Т-ва замітку під назвою "Живая Старина"/12/, де зазначає, що йому пощастило натрапити у с.Рогачеві, Дмитровського пов.,на Московщині на клейнований посуд, майстрів якого він відшукав. Посуд цей виробляли на ручних ганчарських колах найпримітивнішої конструкції. Кіл було декілька і їх змінювали. Деякі з них мали вирізану посередині фігуру характеру сонячного колеса,яка й відбивалася на денці посуду.

Дозволяю собі тут відхилитися від своєї теми й навести,як порівняння з клейнами - знаками майстрів-ганчарів,знаки,що їх знаходимо на деяких цеглах князівської доби. Знаки ці являють собою опуклі фігури різноманітного характеру,починаючи з найпростіших в вигляді, або літ П, Т. й кінчаючи складнішими,напр.,в вигляді розтягненої рішиточки. Такі знаки є на цеглах П'ятницької церкви у Чернігові на цеглах київського Спаса на Берестові та нацеглах інших церков князівських часів. Всі ті знаки на цеглах,що довелося мені бачити, є цілком осібними й ніде не повторюють фігур, властивих слов'янського посуду. Безсумнівно це є клейна майстрів, що виробляли цеглу.

Закінчуючи цю коротку розвідку про клейнований посуд слов'янської і князівської доби, не можу обминути, щоб не згадати ще за знаки, які зрідна трапляються на деяких стародавніх посудинках. Знаки ці відмінні від клейни. Їх надряпано чимось гострим, звичайно, на тулубі цілком закінченого і вже спаленого посуду і мають вигляд сполучених простих рисок,що інколи нагадують літери. Це є знаки власности, що їх було надряпано самим власником посуду. Всеукраїнський Історичний Музей ім.Т.Шевченка мав 2 посудки і фрагмент великого амфороподібного посуду з згаданими знаками, а саме: на горішній частині невеликої амфорки корсунського типу надрапано знак в вигляді літ.П /інв.№ 29870/. Друга посудинка - це є банька з короткою шийкою й двома вушками,XIV-XV ст., на опуклому боці якої надряпано знак подібний до літ.Ц, перекинутої до гори /інв.№ 31550/. Академік М.Біляшівський описує такі саме знаки власності на амфороподібному посуді і фрагментах такого ж посуду з Княжої Гори/19/. Під вушком посуду надряпано невеличкий прямокутний хрест і цілу низку фігур в вигляді андріївського хреста з рівнобіжними рисками вгорі, унизу й посередині, біля них рештки нібито літ.М. На одному фрагменті були знаки в вигляді трикутника з заокругленими кутками, а на відбитому вушкові від посуду зазначеного типу - 3 риски, що з'єднуються під кутом в одній крапці /т.зв. "сороча лапа"/, і,нарешті,ще на одному уламку амфороподібного посу-

ду - 2 літери М,В. Той факт, що знаки ці трапляються частіше на посуді амфороподібного типу, викликає думку, що за князівських часів позначали посуд цінніший, або той, що містив в собі щось цінне, напр. мед. Такими саме знаками позначені і деякі срібні монетні гривни князівських часів. Знаки власності зустрічаються й на речах старіших часів, а саме у скитську добу, на деяких бронзових площинах /наконешниках стріл/. На доказ того, що наші предки уживали знаки власності, можу навести свідоцтво найдавнішої пам'ятки нашого правознавства "Руської Правди", якій вони відомі під назвою "пятен" і "знамен". З "Руської Правди" ми довідуємось також, що "знамена" накладалося на бортні дерева або борті, на промисловому знаряддї, напр., сітках, а "пятками" пятнами коней /20/. Згадані знаки власності з нашого минулого майже точно повторюють такіж знаки, що їх уживають й нині народи крайньої півночі, а саме - Корели, Зиряни, Самоїди, Лопарі. Кожна сім'я у цих народів має свій окремий знак, яким і позначує всі свої речі, напр., ложки, лопати, серпи, сокири й т.інше. По цих знаках довідуються, кому належить знайдена або крадена річ. Приблизно теж саме ми маємо у Гуцулів. Вони позначають свої сокирки знаками в вигляді хрестів, кружалків, зірок. На Кавказі плем'я Джигетів позначає своїми родовими знаками посуд/21/.

У нас на Україні знаки власності дуже мало поширені. Відомі вони, напр., на Черніговщині. Тут деякі майстри позначали своє знаряддя. У кол.Сосницькому повіті існують бортні знаки/22/. Подекуди на Україні позначають кавуни. Але всі ці знаки не мають сталого характеру і не відограють тої ролі, що відограють знаки власности на далекій півночі.

Опис малюнків

Усі рисунки клейнів зроблено в 2/3 натурального розміру. Біля кожного рисунка денця з клейнами зображено геометричну або іншу фігуру, яку ганчар вирізував на ганчарському колі.

Інвентарні нумери Археологічного відділу кол.Всеукраїнського Історичного музею ім.Т.Шевченка у Києві.

Рис.1. Клейно простішого типу. Невеличке коло, що має у середині опуклу риску. Інвентарний № 18733. Фрагмент денця з посуду, виробленого на ганчарському колі. З городища XI-XII ст. біля с.Липляви на Полтавщині.

Рис.2. Клейно простішого типу. Коло, у середині якого бачимо круглу ямку. Інв. № 18737. З городища XI-XII ст. біля с.Липляви на Полтавщині.

Рис.3. Клейно в вигляді кола, що замикає 8-микінечну зірку. У цілому клейно нагадує колесо. Інв. № 12920 - горщик без вуха, заввишки 10 см., вироблений на колі; під шийкою оздоблений двома рядками втиснених рисок. На денці виразні відбитки дерева. З слов'янської могили X ст., розкопаної СЈ.Свирським на Волині.

Рис.4. Клейно попереднього типу, невиразно відбилося. Інв. - №. 18730 - фрагмент денця з посуду, виробленого на колі. З городища XI-XII ст. біля с.Липляви на Полтавщині.

Рис.5. Клейно типу, що вміщено на рисункові 3. Інв. № 19694 - фрагмент денця з посуду, виробленого на колі. З розкопів В.Хвойки у с.Білогородці на Київщині /XII ст./

Рис.6. Клейно в вигляді 2-х кіл, з яких менше вписане у більше й звязане з ним з 2-х боків 4-ма поперечками. Інв.№ 17866 - фрагмент денця з посуду, виробленого на колі. Знайдено у Києві. XII ст.

Рис.7. Клейно в вигляді потрійного кола, що замикає хрест з одним потрійним перехрестям. Інв. № 18727 - фрагмент денця з посуду, виробленого на колі. З городища XI-XII ст. біля с.Липляви на Полтавщині.

Рис.8. Клейно в вигляді 3-х концентричних кіл, що звязані між собою поперечками /зовнішне, більше коло з'єднане з середнім 8-ю поперечками, середнє з внутрішнім, маленьким, - 4-ма/. Інв.№ 9340 - посудка т.зв. "Київського типу", вуха одбиті; вироблено її на колі. Заввишки 18 см. з с.Андрушівки,на Київщині. XII ст.

Рис.9. Клейно в вигляді колеса, що уміщене в неправильній квадратовій рямці, з якою зв'язане з одного боку кулькою. Інв.№ 9444 - маленький горщичок з вушком. Заввишки 5 см., вироблено його на колі. Знайдено у Києві,на Флорівській горі. XII ст.

Рис.10. Клейно неясне,в вигляді заплутаної зірки. Інв.№ 9458 - посудка з 2-ма вушками, варіянт т.зв. "Київського типу", вироблена грубо, на колі. Заввишки - 11,5 см. Знайдено її у с.Букрині на Київщині. /XII ст./.

Рис.11. Клейно в вигляді кола, що з 4-х боків має додатка - півмісяць з вертикальною рискою посередині. Інв. № 18732 - фрагмент денця з посуду, виробленого на колі. З городища біля с.Липляви,на Полтавщині./XII ст./

Рис.12. Клейно в вигляді нерівного кола, що замикає хрест і має 4 вилкуваті додатки. Інв. № 12925 - горщик без вуха, заввишки 13 см. з посуду, виробленого на колі. З слов'янської могили X ст. Розкопи І.Свирського на Волині. Можливо, що тут ми маємо коло,перехрещене двома лініями з вилкуватими закінченнями, дуже невдало вирізане.

Рис.13. Клейно в вигляді кола, що замикає собою свастичний хрест і оточене 20-а зубчиками. Інв. № 18739 - фрагмент денця з посуду, виробленого на колі. З городища XI-XII ст. біля с.Липляви,на Полтавщині.

Рис.14. Клейно в вигляді кола, що з 4-х боків має додатки - круглясті гачки, повернуті в один бік,- варіянт свастики. Інв. № 12915 - горщик без вуха, під шийкою оздоблений хвилястою рисою /вильожкою/. Заввишки - 12 см., вироблений на колі. З слов'янської могили X ст. Розкопи І.Свирського на Волині.

Рис.15. Клейно в вигляді свастики з поширенням посередині. Інв. № 9386 - горщичок /вушко відбито/ товкостінний, вироблений на колі. Заввишки 8,5 сан. Під низькою шийкою оздоблений 2-ма рядками орнаменту /хвилястою рисою та низкою кривих рисочок/. Знайдено його у Києві,на Флорівській горі. XII-XIII ст.

Рис.16. Клейно в вигляді свастики з додатковими рисками по кутках перехрестів. Інв.№ 21675 - посудки з 2-ма вушками,варіянт т. зв."Київського типу", вироблено на колі. Вироб грубий. На денці з клейном збереглися відбитки дерев'яної дошки. Заввишки 16 см.Знайдено її у с.Вчорайше, Сквирського пов., на Київщині. XII ст.

Рис.17. Клейно в вигляді хреста, між перехрестьям якого є 4 перлинки. Інв.№ 17803 - денце з посуду, виробленого на колі. З розкопів В.Хвойки у с.Білогородці, на Київщині. В музейній збірці слов'янського посуду зберігалося ще 2 денці з клейнами цілком ідентичними, відбитими одним штампом, так саме з білгородських розкопів В.Хвойки. Інв. №№ 19695, 19698. XII ст.

Рис.18. Клейно в вигляді кружечка, що замикає перлясту опуклину має по одній такій самій перлинці з 2-х боків і оточена 10-ма перлинками,з яких дві парні. Інв. № 9332 - горщик без вуха, вироблений на колі, вінця відбиті. Горішня частина прикрашена рівнобіжними рисами,над якими уміщено низку коротеньких нарізних рисок. Зав-

вишка /без вінців/ 16 см. Знайдено його у Києві, на Подолі. XII ст.

Рис.19. Клейно в вигляді кола, що замикає трикутник, кінці якого висуваються за межі кола. Інв. № 17815 - фрагмент денця з посуду, виробленого на колі. З розкопів В.Хвойки у с.Білогородці, на Київщині. XII ст.

Рис.20. Клейно, що складається з 2-х частин- вилкуватої фігури і риси, лежачої під нею. Клейно вибито чітко на рівному денці. Інв. - № 18734 - фрагмент денця з посуду, виробленого на колі. З городища XI-XII ст. біля с.Липляви, на Полтавщині.

Рис.21. Клейно в вигляді двозуба з відігнутими в протилежні сторони кінцями. Знизу двозуб має сторчову риску. Клейно вироблене грубо. Інв. № 9372 - посудка глиняна, т.зв. "Київського типу", з двома вушками, вироблене на колі; частину вінців відбито; заввишки 16,5 см. Посудка у горішній частині оздоблена 3-ма втисненими у глину рисами і нижче від них - низкою кривих рисок. Денце нерівне - з ямками, напливами. Клейно виразне. Знайдене біля м.Канева, на Київщині. XII ст.

Рис.22. Клейно типу рис.21, що двоїсто повторює ту-ж саму фігуру двозуба. Менший двозуб вписано в більший. Інв. № 19696 - денце з посуду, виробленого на колі. З розкопів В.Хвойки р.1910 у с.Білогородці, на Київщині. XII ст.

Рис.23. Клейно в вигляді перев'язкуватої фігури з 4-ма додатками по кутках на взір ніг зі ступнями, що повернуті у протилежні сторони. Одна з ніг попсована підчас виробу посуду. Інв. № 9489 - посудка з двома вушками /одного бракує/, т.зв. "Київського типу", з червоної глини, грубого виробу на колі. Заввишки 12,5 см. Знайдено її у Києві на Флорівській горі. XII ст.

Рис.24. Клейно, що складається з 2-х фігур- горішньої, подібної до птаха, що летить, і нижньої - півмісяця. Інв. № 19697 - фрагмент денця з посуду, виробленого на колі. З розкопів В.Хвойки 1910 р. у с. Білогородці, на Київщині. XII ст.

/Рисунки були виконані В.Козловською з натури/.

Показник літератури

1. В.Б.АНТОНОВИЧ. Раскопки в стране Древлян. "Матеріали по Археологіи Россії", № 11, с.13
2. Н.БЕЛЯШЕВСКІЙ. Раскопки на Княжей Горе в 1891 г. Київ, 1892, с.35.
3. В.Н. СИЗОВ. Курганы Смоленской губ. Матер. по Археол. Россіи", № 28, с.11.
4. D-r I.L.PIC. Cechy za doby knižeci, sv.1, Praga, 1909, c.128.
5. IBIDEM. cc.327-328, а також тбл. XXXIII.
6. Обидва голосники переховувалися в Києві, в Лаврському Музеї.
7. D-r CHERWIN. Le symbolisme dans la ceramique americaine, Paris, 1910, c.10. LE CAPITAN, L'anthoropologie préhistorique à l'exposition de 1900. Revue de l'ecole d'anthropologue de Paris, 1900, c.247.
8. И.Т.САВЕНКОВ. О древних памятниках изобразительного искусства на Енисее. Труды XIУ Археол. С'езда, т.1.
9. D-r CHERWIN. Le symvolisme dans la ceramique americaine, Paris, 1900 cc.2,10,13,20. M.DECHELETTE, La culte du Soleil aux temps préhistoriques /Revue Archeol., 1909/. D-r E.T.HAMG, Le swastika et la roue solaire en Amerique. Memoires d'archeologie et d'ethnographie Americaines. Paris, 1885, cc. 59-67. G.de MORTILLET, Le signe de la croix avant le christianisme, Paris, 1865.

10. Историческая система Ходаковского. Русск.Истор.Сборн.,т.I, кн.3, 1837, сс.53, 54, 66.
С.ПАССЕК. Курганы и городища Харьк.,Валк. и Полтавск.уу.Русск. Истор.Сборник, т.XI, кн.2, 1839, сс.203, 219-220.
11. К.ТЫШКЕВИЧ. Свинцовые оттиски, найденные в реке Буг у Дрогичина. "Древности" Труды Моск.Археол.О-ва, т.I. 1865-1867, сс. 246,248.
12. А.КОТЛЯРЕВСКИЙ. Заметка к ст.К.Тышкевича о свинцовых оттисках. "Древности". Тр.Моск.Арх. О-ва, т.I, 1865-1867, сс.246, 248.
13. В.П.СИЗОВ. Курганы Смоленск.губ. Мат.по Археол.Р."№ 28. 1902,сс. 111, 112.
Е.Н.КЛЕТНЬОВА, Символика народных украс.Смоленск.губ. Гасмузеев. Смоленск, 1924, с.117.
14. Розкопи було переведено В.Козловською на південному кінці гори.
15. Питанню про тризуб і двозуб, як родовий знак київських князів, присвячена нова розвідка проф.М.Міллера - "Нотатки до питання про тризуб", видана на правах рукопису. Женева. 1946.
16. Е.МЕЛЯНИК. Роскопки в земле Луча."Тр.XI Археол.С'езда. Т.I. В.Б.АНТОНОВИЧ. Раскопки в стране Древлян. "Мат.по Арх.Р." № 11, Відчити з розкопів в "Известіях Археол.Кам." в.6, 1904 та багато інш.
17. Всеукр.Істор.Музей ім.Т.Шевченка, Інв. №№ 17803, 19695, 19698.
18. Н.СМИРНОВ, Живая старина. Записки Отд.Русск. и славянск.археологіи. Р.Археол.Общ., т.VIII, в.1-й 1905, сс.94-95.
19. Н.БЕЛЯШЕВСКІЙ. Раскопки на Княжей Горе в 1891 г., Київ, 1892, с.22.
20. "РУССКАЯ ПРАВДА" в 4-х редакціях. Изд.В.Сергеевича. СПБ. 1904. I,5; II,9; III, 32, 35: сс.1,5,11,18.
21. П.ЕФИМЕНКО. Юридическіе знаки. Журн.Мин.Нар.Просвщ., 1874, кн. 10, сс.65, 66, 146.
22. Ibidem с.66.

-------:::::-------

В. СЕНЮТОВИЧ-БЕРЕЖНИЙ

З МИНУЛОГО НАШОЇ ШЛЯХТИ.

/Продовження/

По першому литовсько-руському статуту від 1529 року, поляки рахуються чужинцями, вони не сміють займати уряди на Литві і мати земельну власність хоч би і через шлюби з волинянками.

В середині XVI ст. Волинь жила немов якесь удільне князівство, звязане з Литвою тільки адміністративно, а з королем польським - остільки він був великим князем Литовським. Шляхта волинська починала тоді відходити від старого порядку життя, але ще не вспіла перейти на новий польський взірець. Вона була горда переконанням, що своєю шляхотністю й славою не уступить нікому першенства перед собою,як казав кн.Вишневецький на Люблинськім соймі 1569 року.

З високомірністю приймали волинські пани посланців королівських і ще в 1564 році /перед самою унією/ в переробленім Литовськім статуті відокремність Литовсько-руської держави провозиться з більшою, ніж в 1529 році, упертістю.

Значно пізніще люблинської унії, міцний і енергійний король Стефан-Баторій не міг вкротити деяких свавільних волинських панів. Немало їх було в ту добу. Одних князівських родів біля тридцяти; більшість з них вже була в занепаді, але це не зменшило їхньої гордости. Росли в силі і знатності князі Коширські, Сангушки, Вишневецькі, Чарторийські, Заславські, Четвертинські, Пронські, Корецькі, Гольшанські, а над ними всіма стояв славний рід кн. Острозьких.

Слабіші і багато бідніші були князі Порицькі, Курцевичі, Кроп отки, Воронецькі, Соколинські, Ружинські, Масальські.

На територіі трьох волинських замків сиділо біля 100 старих шляхотських родів, серед яких найбогатішими було Загоровські, Сенюта-Ляховецькі та Гойскі. Польської панської колонізації на Волині тоді ще не було.

Небезпечне від ворожих нападів життя виковало з українців хоробрих, предприємних людей, котрім дивувалися самі поляки.

Відомий польський знаменознавець Бартош Папроцький в своїй відозві "До поляків" каже в 1575 році:

"Не думайте, що я лещу руським; я ще недавно живу між ними і не з ними був вихований; але я одразу оцінив їх славні діла, котрі заслуговують вічну память у нащадків. Далі він каже, як русини хоробро, як льви, боронять границі від турків й татар і, не маючи ніякої помочі від поляків, дають їм такий спокій для життя, як годованим волам. "А ви, каже він, рахуючі себе вищими від них випрохуєте собі в цих краïнах маєтки". Восхваляючи войовничі й національні риси українців, Папроцький соромить поляків, що мають від них лише вигоди, а коли треба битися, тікають до лісу. Він закінчує "Слава цьому народу росповсюджена і зацвітиться за ним, хоч би Польща й згинула".

В 15.. році пише бискуп Київський Верещинський, що міста і села українські пишаться свавільною свободою своєю та не хочуть знати ні панів своїх, ні їх ставлеників.

Нерідко приходилося не тільки селянам, а і шляхтянкам українським братися за зброю. Вони йшли на ворога разом з своїми кревними. Борзобогата - Красинська, княгиня Ружинська, Мильска, Тишкевичова і другі не були винятками.

В другій половині ХУІ століття шляхта наша підпадає під великий вплив західньої Европи, забуває простоту життя своїх батьків, охоче приймає европейську культуру, а від поляків звичаї, одяг і любов до розкоши.

Вже княгиня Софія /з Тарнавських/, дружина кн. Констянтина /Василя/ Острозького, внесла деяку мягкість в суворі звичаї волинської шляхти. З нею приїхало на Волинь чимало польських шляхтичів й шляхтянок, вихованих по модному та галантних в обходженню.

Наша шляхта знала Европу віддавна, куди їздила більш для науки. При кінці 14 століття польська королева Ядвига заложила на свій кошт при університеті в Праві бурсу для студентів з Литви й Русі, а такий самий "contubernium pauperum" був відкритий і в Кракові в 1409 році.

В 1457 р. кн. Казимир Ягайлович в своїй жалованій грамоті русько-литовській шляхті, дає між іншим право свобідного виїзду в чужі землі "для набиванія ліпшої фортуни, а любо для цвичення в учинках рицерских".

Князь М. Глинський, що в роках 1507-8 підняв повстання проти Польщі, а по невдачі втік до Москви, всю молодість провів в західній Европі. Він вчився там, потім був на службі при ріжних дворах. Побував в Італії та Еспанії.

Українські пани стали їздити до Европи не тілько вчитися, але і з метою подивитися на чужі землі. За часів реформаційних течій деякі з них, що вчилися в Саксонії, мали нагоду слухати Меляхтона, другі

познайомилися з самим Лютером. Вертаючи до дому, вони привозили з собою протестанські книжки таучителів протестантів для своїх дітей.

Реформаторські ідеї зазнали великого розмаху в самій Польщі, Червоній Русі, на Поділлю, Волині й Київщині. Віра православна, під впливом нових релігійних течій з заходу дуже занепадає, а наші князі церкви не дуже дбали щоб її підняти. Також і католицизм переживає велику кризу. На реформацію перейшло багато православних панів, та чимало католиків з епископами й ксьондзами. Польща і подані країни вкриваються в третій четвертині ХУІ ст. численними громадами: лютеранськими, кальвинськими, чеських братів, соцініанів /антітрініторіїв/. На Волині поширилося соцініянство, але вона і далі зоставалося осередком православної думки.

На Волині на чолі православія стояв в ХУІ ст. дім князів Острозьких. Православні вважали князя Константина /Василя/ Острозького стовпом і світилом благочистивої віри, покладали найого багато надій. Правда, Острозькийзробив багато для благочестя, але був людиною, що не любила ніяких конфліктів та хотів жити добре з усіма. Як каже М. Грушевський, Острозький інтересу до справ політичних, адміністрації й публичноїдіяльности взагалі видко не мав. Він радо зіставав ціле життя на другім плані сучасної релігійно-національної боротьби.

Папський нунцій Маласпина дає йому таку характеристику: "Острозький заступник православ'я проти католиків, він же прихильник Лютера й кальвиністів, приятель єзуїтів". Дітей Острожський виховав по католицьки і тільки один син його Олександр остався вірним православію. "Підчас Люблінської унії Острозький тільки зазначує свою опозицію, але без всякого опору здається на королівську волю". / М. Грушевський/.

Після унії православна шляхта досить швидко сполщиться з поляками, входить в польське культурне і політичне життя, члени знаменитих родів засідають в сенаті, а звязок з Варшавою становиться все тіснішим. Українська мова ще остається ознакою руськости, але практично в житті без польської не можна було обійтися.

Єзуїти, що прийшли до Польщі в 60-х роках ХУІ ст., підняли авторитет католицької церкви, розпалили релігійний фанатизм. Вони покрили землю сіткою шкіл, де виховували в католицькім дусі своїх учнів, між котрими було чимало православних. Зверхня, але блискуча великопанська культура шляхетської Польщі, це католицьке виховання іклясові інтереси, були причиною відступництва від своєї віри багатьох православних панів.

/Докінчення буде/.

------:::::------

Проф.д-р О.ОГЛОБЛИН.

МАТЕРІЯЛИ ДО РОДОСЛОВНОЇ КОСАЧІВ

I

Родословна Косачів, старого козацького роду Лівобережної України, не розроблена науково. І не через брак джерел, а через брак уваги з боку дослідників. Тоді як по інших країнах родословної визначних письменників присвячено спеціяльні монографії або ж десятки розвідок, опертих на документальному архівному матеріялі, українські дослідники життя й творчости великого українського поета - Лесі Українки, досі не спромоглися ні вивчити родословну Косачів, ні навіть зібрати відповідного документального матеріялу. Звичайно біографи поетеси обмежувалися скупими відомостями, опублікованими в працях О.Лазаревського /"Описание Старой Малороссии", т.I/ та Г.Милорадовича /"Родословная книга Черниговского дворянства"/. Майже не використаний матеріял, розкиданий по окремих родоводах капітальної праці В.Модзалевського /"Малороссийский Родословник", т.т.I-IУ/, який чомусь обминув родословну цього заслуженого українського роду, що, безперечно, відповідав і формальному критерію Модзалевського: походження від полкової старшини ХУIII ст. Архівні матеріяли також залишилися поза увагою дослідників. Отож, невеличка стаття Юрія Косача про рід Косачів /"Наші Дні", 1943, УIII, Львів/ не могла розвязати цього питання.

Працюючи над українським родознавством ХУII-ХУIII ст., ми зустрічали й занотували низку архівних матеріялів про окремих Косачів ХУШ ст. На підставі цих матеріялів складено було перший варіянт родоводу цього роду. На превеликий жаль, праця загинула підчас останньої війни. Не маючи нині можливости відновити ці студії, ми хотіли б звернути для майбутнього дослідника заціиілі фрагменти цих матеріялів, а передтим вказати на деякі джерела /як друковані, так і рукописні/, що без них вивчення родословної Косачів було б неможливе. Це тим важливіще, що Архів Чернігівського дворянства, де переховувалося "Дело о дворянстве дворян Косачей", здається, загинув.

З друкованих джерел до родословної Косачів передусім треба згадати "Малороссийский Родословник" Модзалевського. Далі, відповідні матеріяли містяться в "Обозрении Румянцовской Описи" О.Лазаревського й М.Константиновича, "Списках Черниговских дворян 1783 г.", опублікованих Лазаревським, "Опису Новгородсіверського намісництва 1779-1781 р.р." Треба також переглянути "Генеральне Слідство про маєтності Стародубівського полку 1729-1730 р.р.", "Черниговские Губернские Ведомости", "Труды Черниговской Губернской Архивной Комиссии" /зокрема, статтю П.Добровольського про подорож Катерини ІІ 1787 р. в У випуску "Трудов"/.

З архівних джерел, де є /або можуть бути/ матеріяли про Косачів треба назвати, окрім Центрального Архіву Стародавніх Актів у Харкові, Центрального Архіву Стародавніх Актів у Києві, Чернігівського Історичного Архіву /і, звичайно, центарльних архівосховищ Російської імперії/,- "Ревизскую книгу Стародубовского полка 1723 г." й "Румянцівський Опис" /полк Стародубівський/, що знаходяться в Київському Архіві Стародавніх Актів; "Родословну Книгу Новгородсіверського Намісництва 1788 р." /Рукописний Відділ Бібліотеки Української Академії Наук у Києві/; "Список дворян Новгородсіверського намісництва 1790 року" /Фонд Новгородсіверського намісницького Правління в Київському Архіві Стародавніх Актів/; формулярні списки чиновників Новгородсіверського намісництва 1787 р. /Київський Архів Стародавніх Актів/; родовідні мате-

ріяли В.Модзалевського, зокрема У том /неопублікований/ "Родословника" /Рукописний відділ Бібліотеки УАН у Києві/ та інші.

II

Традиційна родовлівна Косачів, складена десь у другій половині ХУIII ст./мабуть, коло 1784 року/, веде їх рід від "польськой короны шляхтича" Петра Косача. Фамілійна легенда Косачів веде цей рід ще далі, до Герцеговини ХIУ століття. Важко сказати, через брак документальних даних, наскільки правдиве твердження про те, що Косачі були шляхетського походження, й до того ще зайди з Польщі /або Білорусі/. На нашу думку, оперту на студіюванні української генеалогії ХУII-ХУIII ст., Косачі були місцевого, стародубівського походження, мабуть, з козаків, чи з міщан. Що це, справді, було так, можна виводити з того, що один з Косачів - Дмитро Косач був рр. 1715-1719 війтом у м.Почарі /Стародубівського полку/, отже був із значного міщанства. З другого боку, на козацьке /а не суто-міщанське/ походження Косачів вказує й те, що в Стародубівському полку, в сотні Почепівській, есело Косачі, відоме ще з польських часів /перша половина ХУII в./, яке у ХУШ столітті вже не було звязане з володінням Косачів.

Перший відомий нам родоначальник цієї фамілії був Петро Косач, Стародубівський городничий за полковництва Михайла Миклашевського /1690-1706/ і Івана Скоропадського /1706-1708/. Син його Василь Петрович Косач був послідовно значковим товаришем Стародубівського полку, асесором Стародубівського полкового суду й сотником Бакланським /1732-1755 р.р./. Син Василя Косача - Степан Васильович Косач, народ. коло 1705 року, був писарем Стародубівського полкового суду, далі Стародубівським полковим асаулом /1748 р./ і Стародубівським полковим писарем /1757-1763 р.р./ Р.1763, він був бунчуковим товаришем. Р.1767 він, як маршал шляхти Погарського повіту, брав участь у виборах до Катерининської Законодавчої Комісії 1767 року. Мабуть, незабаром після того він помер, залишивши дружину Тетяну Леонівну, народж. Пилатович, доньку значкового товариша /народж. коло 1713 р./, яка була жива ще р.1787 /але р.1790 згадується вже, як покійна/.

В Степана Васильовича Косача було кілька синів, з яких нам відомі Петро, Григорій, Василь і Федір. Петро Степанович Косач, "Из малороссийского шляхетства", почав службу р.1755 військовим канцеляристом. Р.1763 він заступив батька на уряді полкового писарства, а р.1768 дістав уряд Стародубівського полкового судді, який пильнував до 1778 року, коли він став бунчуковим товаришем. В 1782-1785 р.р. він був Погарським повітовим суддею, причому р.1784 дістав чин колезького асесора. В 1785-1789 роках він був, за обранням дворянства, засідателем Новгородсіверського Верхнього Земського Суду, а р.р.1791-1792 був Погарським повітовим маршалом шляхти. Як і його батько, Петро Степанович Косач був одним з чільних діячів Стародубівського полку. Зокрема, р.1768 він, разом з бунчуковим товаришем Федором Олександровичем Дублянським, керував Полковою канцелярією. Одружений з донькою генерального судді Олександра Павловича Дублянського, Петро Степанович поріднився з багатьма шляхотськими фаміліями гетьманщини, зокрема з Долинськими, Гудовичами, Дунин-Борковськими й Капністами. Немає сумніву, що в колах Новгородсіверської шляхти 1780-1790-х р.р. він посідав одне з перших місць. Р.1787 він мав тільки одного сина - "малолетнего" Степана Петровича Косача.

Брат Петра Степановича Косача - Григорий Степанович Косач, бунчуковий товариш, був обраний р.1782 на Мглинського повітового маршала. Р.1785 його було перебрано на на-

ступне трьохріччя. Людина незалежної думки й сильної волі, він в 1786-1787 р.р. не завагався виявити своє неприхильне ставлення до справи урочистої зустрічі Катерини II Новгородсіверським дворянством.

Третій брат - Василь Степанович Косач був на військовій службі, але дослужився лише до чина підпоручника. Після відставки, він р.1790 був обраний засідателем Погарського повітового суду. Р.1793 він, як депутат, брав участь у Новгородсіверському Губерніяльному дворянському Зібранні. Остання згадка про нього трапилася нам 1796 року. Він був одружений /1796 р./ з Агафією Рославець, племінницею бунчукового товариша Йосипа Рославця.

Четвертий брат - Федір Степанович Косач, вахмістр /мабуть, гвардії/ у відставці /1786 р./, був одружений /1785 р./ з донькою бунчукового товариша Павла Кириловича Лобисевича, племінницею славнозвісного українського письменника Опанаса Лобисевича. Через Лобисевичів він був посвоячений мало не з усіма визначними шляхотськими фамиліями Новгородсіверщини.

Окрім вищезгаданих осіб, в архівних документах кінця ХУIII століття ми зустрінули ще таких Косачів:

1/ Костянтин Косач підпоручник /1772,1783 р.р./ одружений з Євдокією Маньковською, донькою сотника Погарського /якщо це не помилка, замість Шептехівського/.

2/ Яків Косач, р.1790, м.Погар.

III.

Перед нами пройшли кілька поколінь Погарської /головної/ лінії Косачів. Але, окрім неї, ще в ХУIII ст. виділилася споріднена з нею Мглинська лінія Косачів, з якої саме й походив Петро Антонович Косач, батько Лесі Українки. Немає сумніву, що Погарські Косачі були споріднені з Косачами Мглинськими. Про це свідчить вже те, що Григорий Степанович Косач, погарчанин, стає маршалом Мглинського повіту. До мглинської лінії належали Матвій Косач, що згадується серед урядовців Новгородсіверського намісництва р.1787, й Захар Косач, гвардії підпоручник /1796 р./ За тими даними, що є в нас під руками, годі визначити звязок мглинських Косачів з Погарськими Косачами. Але, якщо відомості Милорадовича про пращура П.А. Косача-Максима Осиповича Косача точні, то можна думати, що Мглинська лінія відокремилася від Погарської ще в першій половині ХУIII століття. Вона походить од Йосипа Косача, який, можливо, був сином Петра /або Василя Петровича/ Косача. Внуком Йосипа Косача й був документально відомий нам, допіру згаданий Матвій Косач, народжений р.1740, губерніяльний секретар, другий син Максима Осиповича Косача, військового товариша /1765 р./ й абшитованого полкового судді. Це, мабуть, і був прадід Петра Антоновича Косача.

Подаючи ці уривкові відомості про Косачів ХУIII століття, маємо надію, що на підставі вказаних вище /а також і інших/ документальних джерел, майбутньому дослідникові роду Косачів не важко буде докладно й точно ~~встановити~~, як розгортання Мглинської галузі Косачів, так і звязок її з Косачами Погарськими, звязок, на нашу думку, безперечний.

----:::::----

Б. ЯСЕНЧИК

ВАДИМ МОДЗАЛЕВСЬКИЙ - УКРАЇНСЬКИЙ РОДОЗНАВЕЦЬ

Українське родознавство - цілком занедбана ділянка науки. Не було б Вадима Модзалевського з його фундаментальнимтвором "Малоросійський Родословник" і ми мали б порожнє місце. Ця п'ятитомова праця /пятий том не був остаточно оброблений і видрукований/ становить найбільшу заслугу нашого історика Лівобережної України. Всю наукову спадщину Модзалевського складають кілька десятків ширших чи менших архівних публікацій, та декілька дослідів з історії мистецтва, історіографії, та біографічних студій. Власне до біографічних студій історик наш прийшов так само через родознавство і смерть не дозволила йому завершити другу справу, яка могла стати так само життьовою справою Модзалевського - біографічний словник діячів української землі. Зважуючи те, що поклав він у скарбницю наших наукових цінностей, треба врахувати перш за все те, що науковій роботі він зміг віддати так мало часу свого короткого життя. Життьовий шлях не вів його до наукової діяльности і якщо Модзалевський став на цю роботу, то певно трапилося це через природній потяг його до краси й істини, що привів його до студій над старовиною та мистецтвом.

Вадим Львович Модзалевський народився 28 березня 1882 року /отже в цьому році добігає 65 років з дня його народження/. Рідне місто його - Тифліс на Кавказі, де батько під той час був членом Ради попечителя шкільної округи та головою кавказького цензурного комітету.

Вадим Модзалевський був пятим сином у великій родині Льва Миколаєвича відомого педагога, автора дитячих пісень, на зразок: "Дети,в школу собирайтесь". Старший брат Вадима /два перших померли в дитячому віці/ Борис Львович був на вісім років старше за історика. Загальну освіту Вадим Львович перейшов у військових школах: в першому кадетському корпусі в Петербурзі та в Миколаєвській Інженерній школі,яку скінчив р.1902. З усіх братів Модзелевських єдиний лише Борис Львович одержав звичайну цивільну освіту в петербурзькій гімназії та університеті, решта братів, почасти за життя батька, почасти вже після його смерти, здобули освіту у військових, морських, або інших привілейованих шляхетських школах, а сестри виховувалися в Маріїнському інституті. Розуміється військовий фах не притягав до себе майбутнього історика. Від шкільного часу його лишилася низка рукописів, зшитків, записних книжок, які свідчать про глибоке і серйозне зацікавлення допоміжними історичними дисциплінами, особливо знаменництвом та нумізматикою. Ці інтереси Вадима Львовича поділяв з ним брат його Всеволод, який був на 3 роки старше за небіжчика і вчився в Морському кадетському корпусі. Більший вплив на розвиток історичних інтересів Вадима Львовича мав, безперечно, брат Борис, який щойно скінчив тоді університет і почав службу в Архіві відомства імператриці Марії, а через рік в Архіві державної Ради /Государственного Совета/.

Юнкером Миколаївської інженерної школи Вадим Львович почав свою працю в архіві Департамента Герольдії, під проводом відомого родознавця Василя Руммеля, що завідував тоді цим архівом. Але самий характер наукових студій опреділився для Вадима Львовича не без впливу людини, яку він називав своїм хрещеним батьком на науковому полі - Олександра Лазаревського. "Очерки старейших дворянських родов Черниговской губернии", "Очерки Малороссийских фамилий", "Люди Старой Малороссии" - всі ці праці Лазаревського дали нашому історикові ґрунт

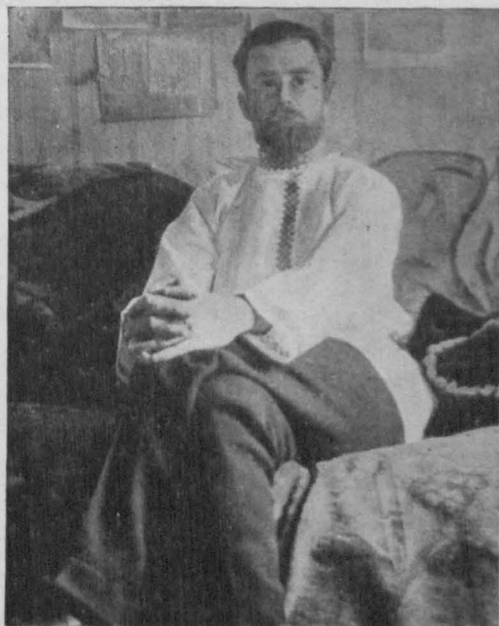
для самостійних розшуків і студій по архівах Петербурга та в архів самого Лазаревського по його смерті.

В бік родознавчих інтересів йшли також інтереси і старшого брата – Бориса. Словом, все зійшлося для того, щоб з Вадима Львовича витворити родознавця.

Після 3-х річного перебування в інженерній школі, р.1902. Модзелевський вийшов у саперний батальйон і оселився в Києві. На роки 1902-1906, роки перебування його у Києві припадає початок його літературної діяльности: р.1903 появляється в Російському Біографічному Словнику його перша більша праця - біографічний начерк про чернігівського полковника і наказного гетьмана Павла Полуботка. Інтерес до історії України, про який свідчить ця перша праця історика, був розбурханий в ньому, без сумніву, О.Лазаревським. Впливу Лазаревського завдячує наш історик і спрямовання цього інтересу на факти з історії Лівобережжя.

В.Модзалевський коло 1912 р.

В.Модзалевський в Чернигові в 1917 р. в своїй хаті.

Уважне й пильне студіювання "Описания Старой Малороссіи" замінило історикові офіційну наукову школу і названий твір Лазаревського був для Вадима Львовича своєрідною школою, свого роду університетським науковим семінаром.

Інтерес до української історії мусив, розуміється, зміцнитися в Києві, в осередку українського культурного життя, що виявлялося помітним чином за дореволюційної та революційної доби першого десятиріччя нового віку.

У Києві місце хрещеного батька, за смертю Лазаревського ще в березні 1902 р., заступив Вадиму Львовичеві історик Орест Левицький, що ввів тодіж Модзалевського в редакційний гурток "Київської Старини". В невеличких кімнатах останнього приміщення редакції на Благовіщенській вулиці струнка постать молодого красивого офіцера здавалася якимсь дисонансом, як згадували пізніше учасники тих редакційних зборів, а на сторінках журналу почали з'являтися одна за одною більші й менші статті та матеріяли - плоди серйозних архівних студій цього офіцера, і він

легко й скоро освоївся з редакційним гуртком.

Весь вільний час свій Модзалевський віддавав тоді історичним студіям. Для нього був одкритий дорогоцінний архів Лазаревського - збірки Сулимівського, Мотижинського, Любецького архівів та інших не виданих ще збірок родинних паперів, що передані були за заповітом Лазаревського до бібліотеки Київського університету.

Що-неділі одвідував він Ореста Левицького та Миколу Василенка, працював у бібліотеці останнього, просив його керувати його родознавчими працями.

І у військовій сфері своїй Модзалевський визначився бажанням грунтовної самоосвіти, взяв участь в гуртку офіцерів-саперів, що прагнули до того самого і був заарештований р.1906 у звязку з цим гуртком в якому брали участь інженерні частини.

По звільненні з під арешту, Модзалевський зараз же переїхав до Петербургу, де прийняв місце педагога-вихователя в Першому - кадетському корпусі, в якому ще вчився сам, з яким мав не розірвані звязки і до якого повернувся вже молодим істориком, що мав до 20 друкованих праць.

Петербург був потрібний Модзалевському для продовження архівних праць в Департаменті герольдії. Тоді вже намітилася та велика робота, що складає центр його наукової праці - "Малоросійський Родословник", перший том якого вийшов в 1908 році.

Роль та вихователя в корпусі забирала в історика дуже багато часу, але позатим увесь свій час він віддавав "Родословнику". Другий петербурзький період його життя /1906-1911/ визначається дуже малою науковою продукцією. Через два роки після першого тому, виходить другий том "Родословника" /1910/, як і перший " та дальші томи коштом Миколи та Андрія Стороженків, "малоросійські симпатії, яких відбилися на самому зоголовкові, на підпису під портретом Мазепи /"изменник России"/ тощо. Для праці над Родословником Модзалевський широко скористався як друкованими так і архівними матеріялами, що широко пливли до нього з приватних рук. Проте й урядові архіви бачили його в своїх стінах на протязі підготовчої роботи до видання "Родословника". На Україні він працював у Київському Центральному Архіві давніх Актів, в рукописному відділі бібліотеки Університету св. Володимира, в Архіві Київської Археографічної Комісії, в Харківському Історичному Архіві, в архівах Чернігівського та Полтавського дворянських депутатських зібрань, в Музеї В.Тарновського в Чернігові, а в Петербурзі в Сенатському Архіві, рукописному відділі бібліотеки Академії Наук та в Москві в Румянцевському Музеї. Всю величезну кількість історичного матеріялу збирав по цих архівах Модзалевський, одриваючися від служби, з великою наполегливістю оброблюючи зібраний ним матеріял та й той, що йому охоче надсилали представники українських шляхетських родин.

За цей час підготовчої до видання Родословника роботи маємо лише де-кілька статей в Російському Біографічному Словнику, де Вадим Львович співробітничав під власним ім'ям і під псевдонімами В.Сотниченко, В.Тарський, В.Т.

Але й під час напруженої роботи над першими томами "Родословника" не завмирають ширші науково-історичні інтереси історика: поруч зі студіюванням родинних паперів, з виписком біографічних даних, з складанням родоводів, Модзалевський студіює Румянцевський Генеральний Опис в тій його частині, що переховується в Петербурзі в Академії Наук, і кілька разів на протязі 1909-1912 рр. одвідує Московський Архів Міністерства Юстиції, пошукуючи там ширший матеріял адміністраційного, правного та побутового характеру.

Розквіт літературно-наукової праці Модзалевського починається з 1912 р., коли він повернувся на Вкраїну, примушений спокинути неспри́ятливий для його кволого здоровля Петербург, та через складні

родинні обставини - працю з Кадетському корпусі.

Після запалення легенів йому загрожував туберкульозний процес. Як раз в цей час Вадима Львовича обрали на секретаря Чернігівського дворянства і він опинився в любому йому Чернігові серед невичерпних архівальних багатств до історії гетьманщини. Після складної роботи вихователя, що відбирала в історика багато дорогого часу, праця в Архівній Комісії та в дворянській установі лишала йому стільки вільних годин, що він одразу ж по переїзді з Петербургу міг приступити до оброблення зібраного до цього часу історичного матеріялу,доповнюючи його місцевими розшуками. В цих перших роках чернігівського періоду Модзалевський написав до десятка статей не тільки до чернігівських офіційних видань; його праці цього часу друкуються й в Записках Львівського Товариства ім.Т.Шевченка. Маємо серед цих праць публікацію дрібних архівних джерел до історії гетьманщини, видання актових книг полтавського городового уряду XVII в., видання міської Стародубської книги того ж часу, публікацію матеріялів до історії взаємовідносин парафіян з священиками. За редакцією Вадима Львовича, як секретаря чернігівської Вченої Архівної Комісії, виходили її "Праці." За чернігівський період видано два дальших томи "Родословника" /III і IV/, причому в III томі вміщено було між іншим родовідний розпис Модзалевських, стародавнього чернігівського ж таки роду, історію якого Вадим Львович прослідив до XVII ст.

Особливу вагу з цих видань чернігівського періоду мають "Щоденник Якова Марковича", виданий Археографічною Комісією Наукового Т-ва ім.Шевченка та "Малоросійський Гербовник", складений разом з В.К.Лукомським та прикрашений малюнками знамен роботи Г.Нарбута.

Зовнішня біографія Модзалевського за цей час аж до початку революції не багата подіями.

Тільки з року 1917 життя і праця історика стає на нові рейки. Закликаний до нової роботи, він бере участь в утворенні викликаних революцією організацій. В Чернігові бачимо його на посаді керуючого справами губерніяльного Виконавчого Комітету, членом цього комітету, до того ж і членом Постійного Бюра і Ради при Губерніяльному Комісарі, секретарем Комісії в справах виборів до Установчих Зборів - російських та українських, нарешті в любій йому ролі комісара по охороні пам'яток старовини й мистецтва на Чернігівщині.

З 1918 року починається новий період в житті Модзалевського - участь його в розбудові української держави.

В квітні 1918 р. його запросили на посаду голови Архівно-Бібліотечного Відділу. Відділ цей входив спочатку до Міністерства Освіти, а потім до складу Головного Управління Мистецтв та Національної Культури, на чолі якого став давній знайомий Модзалевського Петро Якович Дорошенко, аматор-збирач старови, директор чернігівської дворянської гімназії. Рік 1918 був найщасливішим для Вадима Львовича роком з тих недовгих літ, що йому лишалося дожити. Творча і плідна праця під час розбудови своєї держави відкривала для культурної і наукової роботи широкі обрії. Йшла напружена робота по заснуванню Української Академії Наук. Секретарем Організаційного Комітету був Модзалевський. Мріялося довести до кінця справу з заснуванням Національного Архіву, Національної Бібліотеки й Національного Музею. Культурно-наукове життя клекотало й національне відродження, вимріяне десятиріччями, поставало в дійсності. Модзалевський щиро приклав своїх рук до розбудови державного життя в галузі науки й культури взагалі. В цей час Модзалевський веде й велику літературну працю, працюючи в редакції історичного журналу "Наше Минуле", співробітничаючи в "Книгарі" в "Україні."

В 1918-19 роки родовідні студії відходять на другий плян. На першому пляні тепер організаційна робота, а наукова йде по лінії зби-

рання матеріялів до історії судівництва часів давньої гетьманщини,до історії архівної справи та мистецтва. Модзалевський плянував заложення в Києві Національного Архіву, де були б зосереджені історичні збірки виключної наукової вартости. Він склав статут цього Архіву, виробив штати, склав законопроєкт, але історичні події не дали йому змоги зреалізувати ці пляни. Заснована з його участю Академія втягла його одразу в свою роботу. Крім керівництва в комісії біографічного словника, Модзалевський брав участь в академічній Археографічній комісії та в комісії західньо-руського права. Не менш важливу й велику роботу провадив Модзалевський в Академії неофіційній - в Українському Науковому Товаристві, де він був членом з самого початку його існування. В 1919 році Модзалевський відограв виключну ролю в житті Товариства. Він згуртував біля себе міцний молодий гурток,який реорганізував роботу секцій. Особливо це відбилося науковою історичної секції, яку було реформовано за пляном, розробленим за ближчою участю Вадима Львовича. В наслідок реформи секція розбилася на кілька комісій, які з надзвичайною інтенсивністю взялися за роботу і довели можливість перенесення центра ваги з наукових зборів і рефератів на роботу в комісіях, чорнову, буденну, але потрібну для розвитку науки, для притягнення до наукової роботи ширших кол науковців. Сам Модзалевський брав участь в архівній, археографічній та генеалогічній підсекціях і був тов.голови історичної секції в цілому. Крім того він був фундатором і душею секції мистецтва, де прочитав низку дуже цінних,рефератів,завжди опертих на новому матеріялі. Нарешті, в Науковому Т-ві Модзалевський був головою бібліотечної комісії, в завдання якої входила реорганізація й упорядкування бібліотеки Т-ва.

Такий був обсяг праці Вадима Львовича за останні роки. До цього треба додати ще участь його в редакційній роботі видавництва "Друкарь". Був він секретарем редакційного відділу і разом з головним редактором П.Зайцевим розробив такий широкий плян видавничої діяльности, що здійснення його збагатило б нас надзвичайно цінними виданнями з історії, історії літератури, мистецтва. Сам Модзалевський готовив для друку в серіях "Друкаря" - "Ґалерею українських засланців" та "Старовинний український портрет". Вже по смерти Вадима Львовича Українська Академія Наук видала його ширшу працю "Хути на Чернігівщині", яка добре репрезентує напрямок інтересів Модзалевського за останні роки й методи обробки зібраних ним матеріялів.

Варто підкреслити тут спрямовання його праць останніх років у бік джерельних студій з історії українського мистецтва. Артистична натура Вадима Львовича виявлялася в тому, що він в кожному своєму уподобанню бавився на мистецькому боці. Закоханий в старовину він розумів і відчував артизм старого побуту. В архівних розшуках своїх він залюбки визбірував дрібні матеріяли до історії українського мистецтва. Прикладні історичні дисципліни - сурагістіка, палеографія, генеалогія тягли його до себе своїм мистецьким боком. Форма старовинної печатки, старовинний начерк якогось автографу,старовинні предківські портрети сучаних дворянських родин,- все це мало в Модзалевському свого цінителя, що не просто з аматорським захопленням збирав, фотографував, репродукував, а вченого-мистця, що знав місце кожній рисочці, кожному розчеркові, кожній деталі. Ще в Чернігові перед 1918 роком видав він книжечку про основні риси національного українського мистецтва, позверхові газетні статті, що друкувалися в одній з Черниговських газет. Між цією аматорською брошурою і доповідями в акції мистецтв про лірництво на Україні, або статтею про штихаря Левицького ціла прирва - так змінився за якісь два роки підход до мистецтва в Модзалевського. Немає сумніву, що значну ролю в цьому відіграла дружба його з славетним графіком нашим Г.Нарбутом.

Модзалевський, як і Нарбут любив оточувати себе рідкими зразками старовинного мистецтва. Старовинна мебля, колекція шкла, срібла, збірка старовинних портретів,- все це відбивали цю характерну рису в загальній постаті знавця старовини і мистецтва. Лагідний, м'який і світлий він так пасував до свого мистецького оточення і цими рисами призаблював до себе людей. В нього не було ворогів. Красиве обличчя його світилося такою добротою, такою дитячою ясністю, що здавалося не має людини, яка б змогла скривдити Вадима Львовича. Біля нього було світліше й тепліше, за ним можна було йти туди, куди йшов він.

------:::::-----

Др Ярослав РУДНИЦЬКИЙ

ПРО УКРАЇНСЬКІ ОСОБОВІ ЙМЕННЯ

Особові назви /первісно йменння, пізніш ймення й прізвища/ відрізняють з найдавніших часів людину від довкілля й від інших людей. Найперші ймення, староукраїнськіх/ особові назви, містили ще й відповідне побажання новонародженій дитині, бажання опіки богів, слави, добрих прикмет, лицарськости й т.д., одне слово, означали все те, що дитина мала згідно з батьківською волею осягнути в житті. Зміст таких імен, що своїми початками сягають сивої давнини й повстали ще на староукраїнському передісторичному грунті, нам іще сьогодні ясний. І так:

Володимир - володіти світом, миром,
Всеволод - володіти всім,
Ярослав - славний із ярости, гостроти,
Святослав - славний із святости, сили,
Святополк - сильний полком, дружиною,
Богумил - милий богу, богам,
Домарад - гостиний вдома,
Сам /о/ бор - сам, беротися,
Бог /о/ дар - божий дар,
Бог /о/ дан - даний богом, і б.ін.

Ці первісні українські назви збереглися до наших часів у дуже малій кількості. До згаданих угорі можна ще додати такі, як: Болеслав, Б/о/ронислав, Брячислав, Вишеслав, Володар, Володислав, Всеслав, В'ячеслав, Добролюб, Доброслав, Доброніга, Добромир, Добриня, Ізяслав, Казимир, Любомир, Людмила, Мирослав, Мстислав, Остромир, Ростислав, Станислав, Судислав, Яромир, Ярополк.

Багато таких первісних, староукраїнських особових імен можна відтворити на основі місцевих назв, де вони зацілілили до сьогоднішнього часу. І так:

Білогост - н.м. Білогоща /т.зв. Білогорща к. Львова/,

Борислав - н.м. Бориславль /сьогодн. Борислав у Галичині/,

х/ Дехто називає їх "старослов'янськими", але цей термін неправильний і багатозначний.

Г о р о д и с л а в - н.м. Г о р о д и с л а в и ч і /к.Львова/,
Г о р и с л а в x/ - н.м. Г о р и с л а в и ч і /к.Мостиськ/,
Д о б р о г о с т - н.м. Д о б р о г о с т і в /к.Борислава/,
Д о б р о м и л - н.м. Д о б р о м и л ь /к.Перемишля/.
Д о б р о м и р - н.м. Д о б р о м и р и ч і /к.Грубешева/.
Д о б р о м и с л - н.м. Д о б р о м и ш л ь /к.Холма/.
Д о б р о с т а н - н.м. Д о б р о с т а н и /к.Львова/,
Д о б р о т в і р - н.м. Д о б р о т в і р /к.Камінки Струм./,
Ж д а н - н.м. Ж д а н н а /к.Дорогобича/,
Д о м а ж и р - н.м. Д о м а ж и р /к.Львова/,
Д о р о г о б и т - н.м. Д/о/рогобич, Д/о/р о г о б и ч к а /в Галичині/,
Д о р о г о г о с т - н.м. Д о р о г о щ а /к.Кам'яниця,Под./,
М и р о г о с т - н.м. М и р о г о щ а /к.Рівного/,
М и р о л ю б - н.м. М и р о л ю б і в к а /к.Харкова, к.Запоріжжя/,
Н е д а н - н.м. Н е д а н ч и ч і /к.Чернігова/,
Н е м и р - н.м. Н е м и р і в /к.Львова/,
Н е м и л - н.м. Н е м и л і в /к.Радехова/,
П е р е л ю б - н.м. П е р е л ю б /к.Чернігова/,
П е р е м и л - н.м. П е р е м и л ь /к.Берестечка/, П е р е м и л і в /к.Количинець/,
П е р е м и с л - н.м. П е р е м и ш л ь, П е р е м и ш е л ь /к.Славути/,
П е р е с л а в - н.м. П е р е с л а в и ч і /к.Поріцька,Волинь/,
Р а д о р о с т - н.м. Р а д о р о щ а /к.Житоміра/,
Р а д о м и с л - н.м. Р а д о м и ш л ь,
С е м и г и н - н.м. С е м и г и н і в /к.Стрия/,
С т а н и м и р - н.м. С т а н и м и р /к.Перемишля/,
Т у м и р - н.м. Т у м и р /к.Станиславова/,
Т у р а д - н.м. Т у р а д /к.Дорогобича/,
Т у с т а н - н.м. Т у с т а н ь, Т у с т а н о в и ч і /к.Дорогобича/,
Щ е д р о г о с т - н.м. Щ е д р о г о щ е /к.Ратна,Волинь/ і інші.

Про деякі давні українські особові імення свідчать і сьогоднішні українські прізвища, напр.:
С е м и м и р - прізв. С е м и р е н к о /з Семимиренко/,
С і м о в и т - прізв. С і м о в и ч
Д о м а з а р - прізв. Д о м а з а р та ін.

З розростанням і множенням давніх українських родів розросталися й особові назви. Творено т.зв. відвернені імення, напр.:
М и р о л ю б - Л ю б о м и р,
С л а в о м и р - М и р о с л а в,
Р а д о г о с т - Г о с т и р а д,
С л а в о б о р - Б о р и с л а в і інш.

Скорочувано двочленні імення, розбудовуючи їх за те різними наростками. Так повстала велика кількість назв, засвідчених у наших літописах, грамотах, метриках, реєстрах ітд. Пор.
С л а в к о - Я р о -, М и р о -, С в я т о -... с л а в,
С т а н ь к о - С т а н и - с л а в, м и р, Н е -, Т у - с т а н,
Я р о ш - Я р о - с л а в, - п о л к, - м и р ...
М и л о ш, М и л я т а - М о г у -, Д о б р о - м и л,
С л а в у т а - Я р о -, М и р о -, С в я т о -... с л а в,
Я р о т а - Я р о - с л а в, - м и р -, п о л к і.б.ін.

x/ Пор. назву князя Олега Гориславича з "Слова про Ігорів похід".

З жіночими йменнями не було в давнині ніяких труднощів: їх творили здебільшого від чоловічих при допомозі наростка -а, отже Ярослав-Ярослава, Борислав-Борислава й ін. Та були й окремі жіночі йменнія без відповідників у чоловічому назовництві; згадати б тут хочби Добронігу, що "добрістю" й "ніжністю" /нігою/ мала визначатися в житті й ін.

Політичні й культурні зміни в давньому українському житті принесли з собою чуже особове назовництво. З найдавніших чужих імен на українському грунті треба назвати германські /нордійські/ йменнія: Ігор, Аскольд, Дир, Ольга й ін.

Найважніші зміни в українському особовому назовництві зайшли з уведенням в Україну християнства 988 р. На місце досьогочасних староукраїнських імен уводиться йменнія грецькі й жидівські /гебрайські/. Отак дістається в українську мову велика кількість імен, вживаних у грецькій церкві. Вони втискаються насамперед у первісній грецькі /чи жидівській/ формі, згодом приймають звукові звички української мови й українізуються. Нпр. із Васілевса вдомашнюється Василь, Афтанасія-Опанас, Космаса-Кузьма, з другого ж боку, з Іоанна повстає Іван, Авраама-Обрам, Іеремії-Ярем й т.д. Подібно й жіночі йменнія : Євксенія-дає Оксану, Єфросинія-Пріську, Євдокія-Віввою, Євгенія - Івгу, Анна - Ганну й б.ін. Тут і там подибуються йменнія латинського походження, хоч вони назагал рідкі на українському грунті, пор. Павло, Ігнатій /опісля Гнат/, Наталія/Наталка/, Юліянна/-Уляна/ й ін.

А проте своя староукраїнська система особового назовництва довго й уперто змагалася з чужою, нові йменнія приймалися поволі й нерадо. У висліді бачимо, що напочатку наші перші князі мають звичайно подвійне йменнія: одне старе, українське, друге нове, грецьке: нпр. Володимир-Василь, Ярослав-Юрій і т.д. В сьогоднішній популярній, ненауковій термінології називають староукраїнські йменнія - поганськими, грецькі - жидівські й латинські - християнськими. Тимчасом справа не зовсім так: українська церква допускала й староукраїнські йменнія в уживання побіч нових і тим санкціонувала їхнє становище в українському реєстрі імен. Деякі з них, як нпр. Володимир, вивищено до гідности святих. Зокрема важні для нас із цього погляду назви типу: Богдан, Богдар, Богумил, Богуслав, Богута, Божена й т.п. Вони відповідають своїм змістом таким "християнським" імонам, як Теодор, Теодот, Теофіл, Теоклес, отже могли мати з боку церкви навіть підтримку.

З бігом часу, з ходом століть українські йменнія, себто а/ староукраїнські й б/ чужі українізовані устійнюються в двох традиціях: церковній і народній. Тоді як церква намагалася закріпити повні формою йменнія, отже Атанасій, Євтимій, Єлисавета й ін., народна мова щораз більше їх деформувала згідно з своїми законами й розвоєвими тенденціями, отже: Опанас, Юхим, Лисавета й т.д. Зокрема важні в цьому останньому випадку згрубілі й здрібніли наростки, що віддзеркалюють собою чуттєву наставу того, хто їх уживає. В літературній мові вживаються в одному випадку старі повні форми, в другому - українізовані, найчастіше ж і одні, й другі, залежно від ситуації, в якій даного йменнія вживаємо: при офіційному назовництві - повні йменнія, при неофіційному, дружньому, родинно-інтимному - скорочені назви.

В останніх часах запримічуємо тенденцію повороту до староукраїнського назовництва, до всіх отих Володимирів, Ярославів, Святополків, Любомирів і т.д. При цьому витворено деякі штучні йменнія, як, нпр. Квітослав/а/, Звенислав/а/, Звенигор/а/, Доброгор/а/, Красис-

л а в /а/, В і р о с л а в/а/, Г н і в о р/а/, Б о р и г н і в/а/, й т.д. Крім того, відновлено такі імення, як Буйтур, Лада, Ждан, Марена тощо.

-----ооОо-----

В. ЛУКОМСЬКИЙ ПРО МОСКОВСЬКЕ ЗНАМЕННИЦТВО.

Московське знаменництво виникло в ХУІІ віці. Засноване воно було на зразках европейських, а зокрема українських і польських. Для малювання знамен і різьблення печаток були [illegible] Петром І з України знаменознавці - мистці та ритівники /гравери/. Вони то й поклали основи московському знаменництву.

В своїй книзі "О геральдическом художестве в России" прецікаво про це подає В.Лукомський.

Передруковуємо тут характерні місця з його твору.

"Небагатьох притягає знайомство з знаменництвом. Звичайно перешкодою тому буває чи "політична" нетерпимість, що відкидає всіляке значіння яких то "порожніх" емблем стану, що вже "віджива", абож упередження, що знаменництво взагалі непотрібне й значіння в Росії не має. Тоді як всякий вдумчивий дослідник старовини, чи буде предметом його вивчення печатки, чи монети, акти державної важности чи гарні книжкові знаки, буде він оглядати архітектурні деталі величавого палацу, чи задумуватися над урною надгробного пам'ятника, побачить він "чийсь то" портрет, залюбується ніжним тканим килимом, хрустальним кубком чи ювелірним підвіском, такий уважний любитель старовини, неминуче, майже всюди зауважить знамено. А зустрінувши його, не раз й узагальнюючи свої спостереження, він укладе собі поняття про ту обширну область різноманітного знання, яку, в свою чергу охоплює знаменництво.

Ще в ХУІІ віці відомий знаменознавець Менестрі в своєму трактаті "Лярт дю бласон" уподобляє знаменництво енциклопедії. Він знаходить в ньому свою особливу теологію, що пояснює його таємничі символи, свою філософію, що розглядає суть його емблем, свою юриспруденцію, що спреділює право на користання знаменом, далі геометрію, що описує його фігури та розположення їх, історію - їх походження й причини, нарешті, географію, що вказує країну виникнення знаменництва, граматику, що розкриває своєрідну його мову.

Хоч наведена характеристика може здаватися застарілою й декілько перебільшеною, однак й до неї треба було б додати ще близько повязану з знаменництвом своївдну творчість-мистецтво.

Звязок цей знаменництва з мистецтвом двоякий: поперше - інтерес може уявляти знамено, зображене на витворі архітектури, малярства, різьби чи предмет прикладної штуки й, в такому випадку, знаменництво дає ключ до опреділення, по признакам знамена, часу чи місця виникнення цього витвору, іноді імени його творця, а частіше приналежности предмета, що досліджуємо тому чи іншому родові чи особі. Подруге - само знамено стає змістом творчости мистця, притягаючи його фантазію своїми приваблюючими формами та атрибутами: загадочними титлами, легендарними щитодержцями, дорогоцінними коронами, вичурним наметом. Тут знаменництво само - мистецтво, мистецтво своєрідне, іноді дуже тонко, часто-густо красиве, що завжди ярко відбиває стиль епохи й смак мистця.

Проф. Г. ВАЩЕНКО

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ НЕДОЛІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Історія українського народу повна разючих парадоксів. Він посідає може найродючіші в світі землі, - і живе в злиднях, а іноді мільйонами вмирає з голоду. В надрах української землі лежать багатющі поклади заліза, вугілля, марганця, живого срібла і ін., та все це йде на користь його сусідів. Україна має до 50 мільйонів населення - і все воно перебуває в поневоленні у чужих народів. Українці протягом століть своїми грудьми боронили Европу та її культуру від хижих східніх орд, - і кінець кінцем не могли зберегти своєї держави, що колись займала величезні простори і славилась своєю великою культурою.

За головну причину всіх цих невдач звичайно визнають географічне положення нашої батьківщини. Вона, як та чайка-небога, звела собі гніздо при битій дорозі, на шляхах диких азійських орд до Европи; і це гніздо її зруйнували.

Безперечно, ця причина дуже важлива, але вона не єдина.

Причин історичних невдач України треба шукати і в психології нашого народу. Отже проаналізуємо психологічні властивості українців.

Не мають своєї власної держави і живуть в поневоленні в першу чергу народи з низьким інтелектуальним рівнем. Це африканські негри, австралійці, полінезійці тощо.

Чи можна сказати про українців, що вони мають слабі інтелектуальні здібності, що вони не здатні до культурної творчости й тому самою долею призначені перебувати в залежності від більш здібних народів?

Це може сказати лише засліплений ворог України. Вся історія українського народу свідчить про його високі інтелектуальні здібності.

В XI-XII ст. українці були одним з найкультурніших народів Европи; Київ, що мав стотисячне населення, пишався своїми чудовими церквами, монастирями, княжими палацами. На Україні тоді було немало славних письменників, як церковних так і світських, а між ними автор однієї з кращих в світовому маштабі поем - "Слова о полку Ігоревім". Ці твори читали не лише бояри й духівництво, як це здебільша було на Заході, а йшли вони в широкі народні маси, підносячи їх культурний рівень та моральний стан.

В XVI-XVII ст. поневолена Україна зуміла так високо піднести культурно-освітній рівень свого народу, що це викликало дивування таких чужинців, як Павло Алепський, Боплан та інш. Павло Алепського особливо дивувало прагнення до освіти й знання широких мас нашого народу і в тому числі нашого жіноцтва. У XVIII ст., коли Україна була підступно уярмлена Москвою, вона стала для Москви керівником і організатором в галузі культури. Українці були помічниками в реформах Петра I, вони основували й організували на Московщині школи й друкарні; більшість вищих шкільних катедр на Московщині були обсаджені українцями; кращі митці в тодішній Росії були українці; наші композитори створили тоді величну церковну музику; сама російська літературна мова створена за великою участю українців.

Повторилося те, що було колись з греками й римлянами. Так само, як переможені греки стали вчителями римлян, так уярмлені українці стали вчителями москвинів.

В XIX ст. росіяни в галузі культури стали на власні ноги, а проте й тепер українці багато робили для піднесення російської культури. Україна дала Росії кращих письменників, як Гоголь, Чехов, Короленко, Достоєвський. Найкращий композитор в Росії - українець Чайківський; найкращий педагог - українець Ушинський; найкращий філолог - українець - Потебня; найкращі мистці-малярі - українці Рєпін, Ярошенко, Маковський та ін. Але найбільш переконливим доказом великих інтелектуальних здібностей українського народу є те, що він, будучи протягом століть поневоленим, все ж таки зміг створити свою художню літературу, що посідає одно з перших місць серед літератури слов'янських народів, свою науку, своє малярство й архітектуру.

Аналізуючи інтелектуальні властивості українського народу мусимо констатувати наявність у нього визначних здібностей до синтетичного мислення, що є найважливішою передумовою побудови філософських систем, широких наукових узагальнень. Єдиний оригінальний філософ на терені дореволюційної Росії - українець Сковорода.

На синтетичних властивостях мислення побудований, між іншим, і український гумор.

Отже причиною нашої недолі не є той чи інший ступінь наших інтелектуальних властивостей. Так само не можна вбачати такої причини в емоційних властивостях українського народу. Чужинці давно вже звернули увагу на високу моральність українського народу, на його глибоку, переважно внутрішню, релігійність. Так само ніхто не заперечував наявности в українців високорозвиненого естетичного почуття.

Залишаються вольові здібності. Тут саме й будемо шукати причин нашої недолі. Через якісь хиби волі ми не могли використати своїх великих інтелектуальних і естетичних здібностей в дії, не могли втримати своєї держави.

Але вольові процеси визначаються дуже великою складністю.

Як відомо, природною основою їх є темперамент. Отже дехто саме в темпераменті українця вбачає нашу найбільшу хибу.

Кажуть, що українець лінивий, апатичний, позбавлений ініціятиви.

З великою художньою майстерністю виображує ці негативні риси українця Гоголь.

Ось перед нами плентається за волами Солопій, апатичний, безвольний, ганчірка в руках своєї бідової жінки Хіврі.

А ось Пацюк. Він остільки лінивий, що йому важко простягти руку за вареником. Вареники, наперед викупавшись у сметані, самі стрибають йому в рот.

Поряд з ними можна поставити Івана Никифоровича Довгочхуна, що цілими днями голий лежить в кімнаті на килимі, милого, але безпомічного Афанасія Івановича, або Івана Федоровича Шпоньку, що дожив до тридцяти років і все ж таки тримається за спідницю своєї тіточки.

А проте, чи можна визнати за природні риси українця апатію й лінощі.

Ні. Цьому суперечить історія. Лінивий, апатичний нарід не зміг би протягом століть витримувати удари монгольських орд. Лінивий, позбавлений ініціятиви нарід, не міг би в XVI і XVII ст. тримати в страсі Туреччину, що перед нею тремтіла вся Европа.

А особливо велику міць духа, енергію й непоборну твердість виявив наш нарід в боротьбі з панською Польщею.

Історики розказують, що коли ляхи з живого Гонти здирали пасами шкіру, він не видав жадного стону. Самі кати жахнулись, коли мучили його, бо в Гонті вони вбачали непереможну силу духа й завзятість українського народу. І дійсно, Гонта не був єдиним винятком.

Таку ж твердість виявили тисячі годішніх українських селян і міщан.

Отже чи не наклепав на нас Гоголь?

Ні, не наклепав. Це великий митець-реаліст, що правдиво відбивав життя. Поряд з Солопіями та Пацюками він відбив в образах Тараса Бульби та Остапа кипучу енергію, геройство й непереборну мужність нашого народу.

Такі психологічні суперечності свідчать про те, що типовий українець має складний темперамент. Перш за все він не флегматик, як це твердить дехто з психологів. Він - холерико-меланхолік.

Як відомо, холеричний темперамент відзначається швидкістю й силою реакцій. Люди з таким темпераментом відзначаються великим запасом енергії, вони здібні запалюватися й уперто йти до поставленої перед собою мети, не зважаючи на всі перешкоди.

Меланхолічний темперамент характеризується повільністю й глибиною реакцій. Між подразненнями й реакціями у меланхоліка часто немає адекватности. Напр., незначна образа може викликати у нього глибоку обиду, що з часом не зменшується, а збільшується, як збільшується комок снігу, коли діти роблять снігового діда.

Відціля велика вразливість меланхоліка, спрямовання психіки на свій внутрішній світ, ніж на зовнішній; відціля також і нахил до журби й смутку.

Отже в душі українця в окремі моменти переважає то холерик, то меланхолік.

Солопій - не завше Солопій. При певних умовинах і обставинах він може стати Гонтою.

Тоді повстає питання: як же сталося так, що Гонти перетворилися на Солопіїв, Залізняки на Пацюків, а Наливайки на Афанасіїв Івановичів?

Як це не здається парадоксальним, а причиною цієї метаморфози є одна дуже шляхетна риса українця, властиво не вона сама, а її спотворення. Це духовий аристократизм. Треба відрізняти аристократизм духа й аристократизм положення й матеріяльного стану.

В передісторії і в початку історії ці два види аристократизму, внутрішній і зовнішній, поєднувалися між собою. Ахілл, Агамемнон, Менелай, Одіссей, Діомед і Патрокл, будучи вождями греків, поряд з тим були й аристократами духа, бо втілювали в собі ідеал людини, як його уявляли собі греки гомерівської доби.

Але в подальшому ході історії ці два види аристократизму часто роз'єднуються. Через те утворюється різниця в розумінні самого поняття "аристократизм". Є народи, для яких краща /арістос - найкращий/, достойна пошани людина - це та, що посідає високе становище в державі, має багато майна, добре й пишно одягається і т.ін.

Є народи, що в своїй масі в першу чергу шанують внутрішні якості людини: її розум, чесність, мужність і ін.

Перші можна назвати народами плебейськими, другі аристократами духа.

Найхарактеристичніша риса народів першої групи - це більша пошана до зовнішнього положення людини, ніж до її внутрішніх якостей, недостатній розвиток свідомости людської гідности, рабське ставлення до тих, хто панує. Найхарактеристичніша риса народів другої групи - це висока свідомість особистої людської гідности й пошана до гідности іншої людини.

В державному житті народи аристократичного типу визначаються тим, що їх порівняльно трудніше об'єднати, бо вони занадто цінують свою незалежність і йдуть лише за тим, кого поважають за його високі риси.

Народи плебейського типу значно легше об'єднати й тримати в покорі навіть чисто зовнішніми засобами примусу, бо вони шанують в першу чергу сильну владу. За-те ці народи, коли влада падає, обертаються в анархічну отару.

Як на приклад народу-плебея можна вказати на росіян.

Прочитайте, або пригадайте казку Єршова "Коньок-Горбуньок", або початок драми А.Толстого "Смерть Івана Грозного". Як там виображені бояри? Ці аристократи положення виставлені там, як справжні раби, плебеї духа.

Для них найважливіше - це місце біля царя. Коли хтось займе місце, що, на думку боярина, належить саме йому, він буде всіма засобами боротись за своє порушене "право", навіть коли б це коштувало життя. Боярин - чванливий. В одежі, в поведінці він підкреслює своє високе положення. Навіть влітку в урочисті моменти він вдягає на себе довгу "шубу" й високу шапку з пушнини. Він пишається своєю родовитістю й своїм майном. До нижчих від себе він ставиться з повним презирством, а на селян дивиться, як на скотину, як на істот, позбавлених всякої людської гідности.

І цей же чванливий самодур виявляє себе як останній раб перед царем. Перед ним, як перед божеством, боярин падає до землі обличчям, на потіху царя він може вдавати з себе блазня, в зверненнях до царя він називає себе негідним рабом, холопом і підписується презирливим ім'ям.

Такими ж рабськими рисами визначаються й маси російського народу: пошана до сильної, хоч і жорстокої влади, крайності в почуттях, низькопоклонство, улесливість, нещиріість, - ось властивості типового росіянина /ярославця, москвича, калужанина, туляка/.
До цього ще треба додати "широкую русскую натуру", що часто виявляється в п'янстві, в хуліганстві, в найбруднішій лайці і жорстокості. "Пісня про Стеньку Разіна", в якій оспівується цей "хам-герой", що з метою догодити п'яній ватазі кидає свою коханку-княжну в Волгу. І цю гидоту з великим захопленням співає вся Росія.

Нарешті, треба відзначити, як характерну рису типового росіянина - матеріялізм. Це здається парадоксальним, але про це пишуть самі росіяни, це відбите в творчості деяких російських мистців. Надзвичайно показовою що-до цього є книжка Е.Зам'ятіна "Русь", що являє собою стилізований коментар до картин мистця Кустодієва. Зам'ятін в своїй брошурі малює суцільну картину життя й настроїв справжньої "Руси", в якій вищі блага: сита їжа, гарна одежа, різні прикраси в хаті, гаряча лазня з березовими віниками, м'яка постіль, статеві втіхи.

Той, хто має все це, гордує й пишається, бо матеріяльні блага є для нього і для інших свідоцтвом його вищости. Той, хто не має, килимом стелиться перед сильним /"іди по мені"/ і заздрим "циганським" оком поглядає на нього.

Що-правда, риси матеріялізму властиві не всім росіянам. Між ними багато було визначних ідеалістів, відомих містиків, людей дійсно святого життя.

Взагалі росіянам властиві суперечності вдачі, що відзначають і вдумливі чужинці...

"...Вони мають природу, багату протиріччями, остільки здібну запалитись доброчинностями, як і загрузнути в пороках" - пише Роберт Вілтон /"Последнія дні Романових", Берлін, 1923 р./.

Але все ж таки характерною рисою типового росіянина є матеріялізм. Про це, між іншим, свідчить і той факт, що большевизм так швидко і майже без боротьби опанував російським народом і тепер уперто підтримується ним. Багато плебейських рис має й польський народ. Рідко де на земній кулі можна зустрінути таку чванливість, таку пиху

з причин родовитости,титулів, чинів, матеріяльного стану,одежі та інш., як в Польщі. Так само, як і багатьом росіянам,полякам властива нещирість, улесливість та інше.

Типовим народом аристократом безперечно були старовинні греки. Вони перші в історії людства висвітлили ідею гідности людини як такої, незалежно від її положення в суспільстві й матеріяльного стану. Зразком аристократа духа на довгі віки залишиться грецький філософ Сократ - цей мудрець з зовнішністю Сілена, скромно одягнений титан духа, що ціле своє життя служив правді і з величним спокоєм прийняв незаслужену смертну кару.

Серед некультурних народів за найтиповіших аристократів духа можна визначити американських індіян. Хоробрі, мужні й горді - вони уперто боронили свою свободу, аж поки майже всіх їх не знищили європейці.

Збереглась,між іншим, одна нечисленна група індіян, що її поселив американський уряд на півдні З'єднаних Держав і тримає її як своєрідний заповідник. Але й тепер ці залишки індіян зостались такими ж чесними, щирими й гордими, як і їх предки /Ільдо і Петров "Одностайная Америка"/.

Слід зазначити, що грекам так і не пощастило створити єдиної могутньої держави,а індіяни північної Америки ніколи її не мали.

До народів аристократичного типу /аристократів духа/ належить і нарід український. Де джерела цього аристократизму?

До цього, можливо, спричинилися геополітичні умовини його життя. Живучи на багатющій землі "при битій дорозі", українці, особливо ті, що обсіли південно-східні частини України, примушені були з давніх давен захищати себе від нападів кочовиків. Напади часто були несподівані й тому українцям треба було в першу чергу сподіватись на себе і на своїх найближчих сусідів, бо організована допомога під керівництвом князя могла прийти запізно.

Такі обставини мусіли були виробляти мужність, свідомість своєї гідности, лицарські риси вдачі.

Крім того, особливості психіки українця деякою мірою залежать від його конституції. За кляосифікацією конституцій Кречмера, типового українця треба віднести до атлетичної групи /високий ріст,струнка, пропорційна постава, розвинена мускулятура, особливо т.зв.раменного пояса, високі груди і великий об'єм грудної клітки, порівняльно малий об'єм черевної частини, підтягнутий живіт з міцною мускулятурою, довга м'язнева шия, відсутність нахилу до відкладання товщу/.

Як відомо, Кречмер з атлетичною конституцією пов'язує т.зв. шизоїдний темперамент, одною з найбільш характерних властивостей, якого він визнає інтровертованість психіки, або спрямування її на свої внутрішні переживання. Шизоїд звичайно самолюбивий і трудніше, ніж циклоїд, сходиться з людьми.

Одним з найбільш типових представників українського аристократизму був князь Святослав Хоробрий, цей взірець українського лицаря. Головним для нього в житті була лицарська честь. Позбавлений найменших рис підступности, він, ідучи на ворогів, наперед посилав сказати їм: "іду на вас!"

Він не боявся смерти і перед вирішальним боєм з переважаючою силою ворогів звертався до своїх вояків зі словами: "мертвії сраму не імуть!"

І разом з тим цей великий лицар жив надзвичайно просто: їв так само, як і його вояки,спав, підклавши під голову сідло,одягався так, що його по одежі ніяк не можна було розрізнити від звичайного вояка. Він остільки був величний своїми духовими якостями,що зовнішні ознаки величі були йому непотрібні.

Другим таким же прикладом справжнього українського аристократа може бути Володимир Мономах. Він, як лев, боронив українську землю від наїзників, був великим патріотом і організатором, користувався великою пошаною серед народу й князів - і в той же час відзначався великою скромністю: не соромився іноді робити працю смерда, часто приймав у себе за столом простих странників.

Можна ще як приклад привести св. Теодосія Печерського. Він був остільки смиренний, що не заперечував візниці, який, не знаючи святого, наказав йому замість себе правити кіньми, і разом з тим не вагався казати в вічі великого князя гірку правду.

Але аристократизм не був лише властивістю наших князів видатних церковних діячів. Він був властивий і масі українського народу.

З великою майстерністю аристократизм українського простого народу відбитий у відомій історичній пісні про Бондарівну.

Типовий плебей граф Потоцький дозволив собі обняти і поцілувати Бондарівну, що, як "пишная пава", гуляла з подругами. На це Бондарівна, як справжня аристократка, каже:

"Ой не годен пан Каньовський
Мене обіймати,
Тільки годен пан Каньовський
Мене роззувати".

Вона знає, що за таку відповідь вона розплатиться своїм життям, але інакше вона відповісти не може, бо цього вимагає її висока свідомість своєї людської і дівочої гідности.

Свідомість своєї гідности виявляє навіть "голота". Вона не дозволяє глузувати з себе й заявляє:

"А хто з нас, братці,
Буде сміяться,
Того будем бить".

Своєрідний вираз духовий аристократизм українця має і в піснях про кохання. У типового українця кохання має характер глибоких внутрішніх переживань. Краса "милого" або "милої" - це в першу чергу не "тілеса", а ті риси обличчя й постаті, що відбивають внутрішню, духову красу.

Навіть в тяжких умовах довготривалого поневолення більшість українців не загубила свідомости своєї людської гідности.

Нерозуміння цього було одною з причин поразки німців в останній війні.

Не розуміючи психіки українського народу, трактуючи його як бидло, німці ображали не лише національну, а й особисту гідність наших людей, дозволяючи собі іноді бити їх по обличчі.

Наш селянин міг стерпіти, коли у нього забирали збіжжя, або корову, але образи своєї гідности він стерпіти не міг й ішов у партизани. Аристократичні риси психіки, любов до волі в історії України відіграли велику позитивну ролю: вони були ґрунтом героїзму, що його так часто проявляв наш нарід в боротьбі з напасниками.

Але спотворення цих рис, виродження їх, спричинилося й до наших історичних невдач.

Духовий аристократизм часто поєднується з індивідуалізмом.

Ця риса властива більшості українців. Типовий українець дуже дорожить своєю незалежністю. Тому українці не живуть великими родинами, що складаються з багатьох поколінь. Звичайно старші сини, одружившись, відділялись від родини і заводили своє власне господарство. При батьках залишався тільки менший син, що й доглядав їх до смерти. Індивідуалізм українця виявляється також в тому, що він типовий власник, любить свою землю, й хоче працювати на ній самостійно.

Він має велику відразу до колективної господарки, бо, на його думку "гуртове - чортове". Але здоровий індивідуалізм не перешкоджує суспільній праці.

Українці, будучи індивідуалістами, виявляють великі здібності до різних видів кооперації. Так до революції у нас була дуже поширена "толока"; спільна праця селян під час косовиці, жнив,молотьби і т.ін.

Треба відзначити, що на толоці селяни працювали надзвичайно дружньо й добросовісно. Так само давно вже на Україні існують артілі, а наша кооперація має заслужену славу за свій широкий розмах і добру організацію.

Швидко й легко об'єднувалися українці у військові групи для боротьби за свою волю. Та всі ці об'єднання мають характер добровільний. Найважливішою передумовою їх є наявність певної вужчої чи ширшої ідеї, в яку люди вірять і для якої вони хотять працювати, або навіть віддати своє життя.

Але коли українець позбавляється ідеї,що об'єднує людей для спільної праці, його індивідуалізм перероджується в егоїзм.

Він тоді живе лише своїми особистими інтересами.

При цьому він може виявляти апатію, байдужість до всього,перетворитися,так би мовити, в рослину, або уперто боротись за свої особисті інтереси. Може бути й так, що мирний егоїст раптом перетворюється в егоїста войовничого. Таке сталося, між іншим, з Іваном Никифоровичем Довгочхуном. Цілими днями лежав собі чоловік голий на килимі і здавався добродушним флегматиком. Аж ось одного разу найближчий приятель його Іван Іванович назвав його гусаком. Зразу приятелі стали запеклими ворогами, пройнятими страшенною ненавистю. І скільки енергії виявили бувші приятелі у цій безглуздій боротьбі! Іван Никифирович зовсім забув за свій килим, не жаліючи ні здоров'я, ні майна, він уперто ходить або їздить від установи до установи, аби тільки якнайдошкульніше допекти своєму ворогові.

Сварка Івана Івановича і Івана Никифоровича із-за "гусака" - дуже характеристичне явище для українців.

Розвиткові серед українців огидних форм егоїзму особливо сприяла втрата своєї самостійної держави й поневолення поляками і росіянами. Поширився тип перекінчиків, що зрадили батьківщину й пішли на службу до її ворогів. Між ними багато з'явилось таких, що "за шмат гнилої ковбаси" охоче продадуть батька й матір,та з сиротини здеруть останню свитину.

З надзвичайною силою обурення плямував їх у своїх геніяльних віршах Шевченко. З великою майстерністю змалював типи українських егоїстів О.Олесь у своїй думі "Про вдову і трьох синів".

Вдова мала трьох синів: Івашечка, Василечка та Незнаєчка. На старості, захотівши спокою, вона з Незнаєчком іде до старшого сина, Івашечка. Але він так зустрічає матір:

"Моя хата скраю,
Нічого не знаю;
Себе пою, себе кормлю,
Про себе я дбаю".

Іде тоді вдова до Василечка. Але він їй каже:

"Чужу матір маю,
Її пою, її кормлю,
Про неї я дбаю."

Безпритульна вдова - Україна іде з Незнаєчком у безвість. Але по дорозі

"зустрічали їх люди,
На очі /Незнаєчкові/ наклали полуди,
Ніколи він світа Божого
Бачити не буде".

Вузькі єгоїсти, перекінчики і темна маса незнаєчків - така Україна початку двадцятого сторіччя.

Ось до чого привели українців егоцентризм і егоїзм.

Вони були причиною сварок між князями в період Київської Руси. Вони були причиною того, що українці, не зважаючи на лицарську мужність окремих князів і вояків, багато терпіли від кочовників. Це ясно усвідомлювали й кращі люди Київської Руси, а особливо Володимир Мономах і автор "Слова о полку Ігореві".

Індивідуалізм і егоїзм були причиною того, що Україна впала під тиском татарських орд і втратила свою самостійність. Через егоцентризм і егоїзм не здійснилися пляни геніяльного Богдана утворити самостійну українську державу, бо зразу після його смерти почалися сварки й боротьба за гетьманську булаву, з чого скористалася Москва.

Егоцентризм і егоїзм були причиною Полтавської трагедії.

Вони ж в 1918-20 роках, коли були всі можливості створити свою державу, звели на нівець всі зусилля героїв, що готові були життя своє віддати за Самостійну Україну.

Навіть тепер, на еміграції, егоцентризм та егоїзм розкладають наше суспільство й заважають йому з'єднатися в один суцільний національний організм.

Мало того, через відрив від батьківщини у декого з наших людей на еміграції егоцентризм виявляється в мегаломанії, нездоровому вождизмі, запеклій ворожнечі до інакомислячих, небажанні зрозуміти їх і т.ін.

Все це іноді має такі хворобливі форми, що нагадує симптоми справжньої шизофренії /хвороба, що характеризується психічною ізоляцією, замкненням психіки в сфері суб'єктивних переживань/.

Але становище наше не безнадійне. В сучасній титанічній боротьбі двох світів український аристократизм в його здоровій формі може відіграти велику й позитивну ролю.

Вольнолюбиві українці, що відчули на собі ввесь тягар ганебної вікової неволі, здібні, як рідко хто з інших народів, боротись за такий устрій життя, де буде панувати правда і воля.

Але для цього треба, щоб ми позбавились хворобливих рис індивідуалізму й егоїзму.

Головною передумовою такого оздоровлення нашого народу є захоплення не одиниць, а широких мас великою ідеєю.

Ця ідея - вільна Україна в дружній спілці з іншими народами, що кожен з них має свою вільну й самостійну державу.

Історія показала нам, як швидко, при наявності високої ідеї, перероджуються наші люди, як швидко вони з Солопіїв робляться героями.

Отже найважливіше завдання нашого часу - допомогти цьому переродженню й прискорити його.

------§:::------

нн

ЛЮДИ Й ПОДІЇ

нн

Українець в комісії прапора Канади. Між послами, обраними палатою послів до комісії, яка має вибрати прапор для Канади, є й один українець, посол Ф. Заплітний з Дофин, провінція Манитиба.

Знамено італійської республіки. Італійські народні збори прийняли в 1946 р. нове знамено італійської республіки, яке має такий вигляд: - На щиті фортечні мури з відкритою брамою. В лівому розі стилізовані морські хвилі, а в правому зірка, що промінює. На долі ріка, на якій виписано "єдність та свобода". Щит позатим оточено вінком з оливкових галузок.

Передшлюбні порадні. Як подає польська преса, Польське Євгенічне Товариство заложило у Варшаві дві передшлюбні порадні, що мають служити як доповнення до "установи цивільних шлюбів". Католицькі кола побоюються, що ці порадні приймуть традиції давніх пораден "свідомого материнства".

Щедрий дар. Збирач старовинних монет Біликів подарував київському музеєві свою збірку монет князя Володимира, Ярослава удільних князів та других. Разом біля півтори тисячі монет. Збірку оцінюють в один мільйон карбованців.

С т о л і т н я. Большевицьке радіо подає з Києва, що біля Січеслава живе столітня бабуся, Марія Якимова, що мала 11 дітей. Сьогодні вона має 107 внуків та правнуків.

Американці стають більші "Укр.Триб." в ч.15, 1947 р., надрукувала, не подаючи джерела, що "американські фабриканти ліжок вирішили, на своєму зібранні в Чікаго, надалі виробляти ліжка на 10 цм. довші, бо сучасні американці, в наслідок добрих життевих умов, стали вищі, ніж були їхні батьки".

нн

НОВІ ПУБЛІКАЦІЇ

нн

Юр К о с а ч. "Джон Голсвортси і регабілітація аристократії" "Україн. Трибуна" 8.XII. 1946. Розглядаючи в своїй новітній публікації твори англійського письменника Джона Голсвортси, Ю. Косач дає цікаві рядки, щодо української аристократії.

Наводимо їх тут в цілому:

"В своїй книзі "Шляхта на Україні" /1909р./ В'ячеслав Липинський закликав правобережну спольщену шляхту "зв'язати свою долю з українським народом і стати до праці на користь рідного краю". Звичайно - надаремно, Одна з найглибших українських книг -

"Листи до братів хліборобів" того ж В.Липинського звертались,між іншим, і до вмерлого для нації елементу, до здезукраїнізованої аристократії українських земель. Також надаремно. І зденаціоналізована і ще свідома нечисленна аристократія України сходила, іноді безславно, з кону історії. В буремних роках 1917-18, коли "чорнозем підвівся", провідництво нації на її історичних шляхах перебирала в Україні з рук рідно-хатянських і просвітянських гуртків дужа й революційна молода сила селянської стихії. В дальших роках формування української національної спільноти і її еліти вирішав не аристократизм походження,крови, а аристократизм д у х а . Тій же українській аристократії,що додержала в роки неволі вірність своєму народові, і непречно, дала й свій вклад у діло культурного відродження, залишалось приєднатись до загального процесу боротьби за державність без усяких мрій не лише про керівництво, але й п р о п р и в і л е ї к а с т о в о ї з а м к н у т о с т и . Чи не символічним стає те, що монументальний селянський епос Уласа Самчука "Волинь", не найшов досі рівного відповідника в нашому сучасному письменстві, з іншою соціологічною тематикою, хоч напевно саги українських аристократичних родів Скоропадських, Милорадовичів, Дорошенків, Кочубеїв, Капністів, Ханенків, Драгоманових, Галаганів, Леонтовичів, Шершевицьких, Шеметів і ін. могли б бути канвою не одного роману. Справа мабуть не в недостачі талантів, а і в самій темі, що не належить до тих центральних тем,на які спрямована сучасна українська література.

Вигибання аристократії явище з а г а л ь н е і, в с в і т л і в е л е т е н с ь к и х с о ц і я л ь н и х з д в и г і в о с т а н н і х 150 л і т , з р о з у м і л е . Саме тому, неомонархістична доктрина новітньої доби хоче спертись не на один шар суспільства, а апелює до всього народу.

Тільки в Англії, в цьому дивному і чудесному острів'яному світі,по зелених луках йоркшірських майоратів г а р ц ю ю т ь н а к о н я х в п о г о н і з а л и с о м а б о с и д я т ь б і л я в а т р а н у п о с т а р о в и н н и х з а м к а х а н г л і й с ь к і а р и с т о к р а т и т а к с а м о у п е в н е н о ,як з а ч а с і в В і л ь г е л ь м а З а в о й о в н и к а . Не зважаючи на те, що якраз цей острів від доби чартистських рухів /20-30-ті роки мин.ст./ є кузнею далекосяжних соціяльних реформ,а політичний провід перебирають тут нераз люди, що не мають а н і г е р б і в а н і г е н е а л о г і ч н и х д е р е в і щ е в ч о р а б у л и п о р т о в и м и р о б і т н и к а м и".

Світогляд і провідна верства.

Часопис "Християнський Шлях", в ч.41 за 1946 р., приносить статтю д-ра Б.Лонгини на тему "Світогляд і провідна верства". Пишучи про прикмети та ролю провідної верстви в житті народів, переходить автор до української провідної верстви. Стаття кінчиться таким висновком:

"Досвід з історії останніх десяток літ на наших землях і трагічна доля нашого народу, увязненого кайданами практичного матеріялізму скеровують нас ясно надорогу християнської концепції життя, християнської культури, християнського духа. Тому наша провідна верства, що наклььовується, повинна мати виразний християнський світогляд і на ньому будувати своє життя.І тільки в тому випадку ми, як нація, вирвемось з зловіщих обіймів хаосу, переслідування, насильства й неволі та виборемо собі нове життя. кращу долю і ввійдемо у світ кращий, справедливий, християнський - світ св.Володимира".

нн

МАТЕРІЯЛИ

нн

Участь шляхти в повстанні – В листах Радзивила-Сирітки є згадка, що в загонах Наливайки було до 200 шляхтичів. Сам Наливайко твердив на допиті, що був в зносинах з кн. Острозьким, котрий мав намір використати козаків проти великих польських панів.

До питання про походження галицької шляхти. Справа походження дрібної селянської шляхти, що масами заселює гірські й підгірські околиці в Галичині, Буковині та Закарпатті, майже цілковито не піддана науковому розглядові. Дехто висловлював думки, про походження тої шляхти з боярської верстви княжих часів.

Нема мови, що за княжих часів ця шляхта й творила боярську верству. Але треба припустити, що походження її значно давніше. Воно мабуть сягає часів розгрома Дакії, заселеної українською расою, римським імператором Трояном в 305 р. Тодішня дакійська провідна верства мусила тікати в гори. Друга масова еміграція в гори відбулася при остаточному розгромі Дакії угорцями та занятті їми цілої території.

Непророблено дотепер ще й наукового аналізу знамен тої шляхти, до чого закликав ще проф. М. Грушевський в своїй історії України.

І ось в розвідці д-ра Ярослава Рудницького "Український наголос як функційна проблема" /Прага, 1942/ знаходимо:

"Так нпр. в селі Крушельниці /Бойківщина/ частина селян говорить в и б р а т и , в и н е с т и , в и п а л и т и ..., інша ж частина в і б р а т и , в і н е с т и , в і п а л и т и ... Приростка в и - вживають селяни м у ж и ц ь к о г о походження, приростка ж в і - селяни шляхетські. В Турчанщині /Бойківщина/ селяни вживають – як стверджує Штібер – після м'яких , а : з я т ь , с я д у , к о н я ... /як у літературній мові/, шляхтичі ж мають на цьому місці -е, отже з е т ь , с е д у , к о н е ... В обидвох випадках сутнє, релевантне вживання в и - чи в і -, 'а чи 'е не в значеневій площині /бо в і н е с т и значенево = в и н е с т и , з е т ь = з я т ь/, тут важне п о х о д ж е н н я , с о ц і я л ь н а п р и н а л е ж н і с т ь мовлянина. В и - й в і -, 'а чи 'е по м'яких має в мові функцію соціяльну, точніш має функцію тільки в площині с о ц і я л ь н і й ; в значенево-відрізняльній, або діякритичній площині ж воно без ваги, його функція з цього погляду рівна зерові.

Коли ж навпаки і шляхтич і селянин вимовлять однаково: к о с а й к о з а , то тут ця соціяльна функція звуків с та з рівна зерові; вони сповняють фукнцію не відрізняння мовляч з уваги на їх соціяльну приналежність, ці звуки релевантні, сутні для значення обидвох слів, отже вони мають фукнцію значенево-відрізняльну, діяктричну, без уваги на те, хто їх вимовляє".

Це незвичайно цікаве зауваження могло б служити підтвердженням думки про прихід в давні часи тої шляхти з Дакії, коли б провести аналіз-порівнання з мовою словацькою, бо й серед словаків є значний кількість старих поселенців Дакії. Вплив прихідців на старі місцеві племена, треба припускати, був дуже великий. Та й самі словаки в своїй історії називають себе приходцями з Дакії. Довелося б при цих розслідах звернути увагу й на близкість словацької мови до української, зокрема до лемківської говірки.

Подаємо це як матеріял й висловлюємо побажання, щоб Вп.Д-р Я. Рудницький вніс і свою думку з точки мовознавчої. Хоч, очевидячки, сучасні обставини, з огляду на брак джерел, не спри́ятимуть всебічному висвітленню цієї справи.

Ю.Рудич.

-----::::-----

ннн

КНИГОПИС

ннн

БОЛСУНОВСКІЙ К. "Родовой знак Рюриковичей, великих князей Кіевских". Київ, 1908.

АКЧОКРАКЛЫ О. "Тамги Крымских татар". Известия О-ва истории, археолог. й этногр. Тавриды. Симферополь, 1927.

МЕЩАНИНОВ И. "Загадочные знаки Причерноморья". Ленинград, 1933.

ОРЕШНИКОВ А. "Классификация древнейших русских монет по родовым знакам". Известия Акад.Наук: Отд.Гуманит.Наук: № 3, Ленинград, 1930.

РЫБАКОВ Б. "Знаки собственности в княжеском хозяйстве Киевской Руси X - XII ст.ст." Советская Археология. VI. Москва - Ленинград, 1940.

/Ця стаття цікава, як совітський, матеріялістичний підхід до розгляду тризуба. Вона трактує тризуб з усіма його відмінами, лише яко знак родинної власности, відкидаючи будь яке його знаменницьке значіння./

БИТИНСЬКИЙ М. "Мазепинці по полтаві". Варшава.

1. ПРОФ.ДР М.МІЛЛЕР, Нотатки до питання за тризуб. На правах рукопису. Вид.Укр.Суходолового Інституту. 11.Женева, 1946.
2. О.ПАСТЕРНАК, Пояснення тризуба герба великого князя Київського Володимира Великого. 2-ге вид. Прага, 1941.
3. ШКОРПИЛЬ, - Боспорскія надписи, найденныя в 1910 г., "Извєстія Имп. Археол.Ком." вып.40, 1911.
4. ШКОРПИЛЬ, - Заметки о рельефе на памятнике с надписью Евпатерія. Изв.Имп.Археол.Ком., вып.87, 1910.
5. И.И. МЕЩАННИКОВ, Загадочные знаки Причерноморія. Ленинград, 1933.

"Kodeks dyplomatyczny Małopolski". Tom I-IV.

PIEKOSINSKI, prof. "Dynastyczne pochodzenie szlachty polskiej". Kraków

JABLONOWSKI O. "Grupy Heraldyczne rodowe".

PIETRUSKI OSWALD. "Elektorów Poczet". Lwów. 1845.

"Elektorowie królów". Rocznik Tow.Heraldycznego.T.I.Lwów.

FEDOROWICZ KAZ. "Dostojnicy i urzędnicy w l.1374-1506."

"Księgi genealogiczne szlachty odnośnej gubernii, gdzie dany ród wylegitomowany".

MALINOWSKI prof. "Heraldyka", T.I i 2. Warszawa.

SEMKOWICZ Wład. "Wywody szlachectwa w Polsce XIV-XVII w." Rocznik III.Tow.Herald. Lwów.

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК - Серія Мовознавство. III.Запитники. ч.I.

З а п и т н и к
для збиранняматеріялів до українського озобового й місцевого назовництва

Загальна увага: - Записувати точно за вимовою,без уваги на те, чи форма даної назви літературна, чи ні. Всюди зазначувати наголос. Відповідати на окремому аркуші паперу за порядком запитань, під відповідним числом.

1/ Які хресні ймена вживалися в селі чи місті,з якого походите ви або ваші співрозмовники?

2/ Які були здрібнілі й згрубілі форми цих імен?

3/ Що рішало про вибір хресного імення /церковна, історично-національна, родинна традиція, припадковість і т.д. /Чи були подвійні хресні йменння?

4/ Які були прізвища в даному селі чи місті?

5/ Які були прозви, що вживалися на місці або поруч прізвищ?

6/ Як пояснював народ поодинокі йменна і прізвища?

7/ Яка була офіційна, а яка неофіційна /народня/ назва місцевости - з якої походите,згл. походить ваш співрозмовник?

8/ Як називали сусідні села людей із даної місцевости, а як їх жартівливо прозивали?

9/ Як називалися окремі замешкалі частини поселення?

10/ Як народ називав довкільні луки, поля, луги, ліси, полонини і т.п.?

11/ Які були назви гір, вершків, горбів і горбків, скель і т.д.?

12/ Як називалися ріки, потоки, потічки, стави, озера,заливи й т.д.

13/ Як народ пояснював собі повстання окремих назов?

Прохаємо давати відповіді на поставлені питання тільки тоді, коли їх певно пригадується.

Для кожної місцевости виповнюємо запитник на окремому аркуші, зазначивши йменння й прізвище автора відповідей і записувача.

Матеріял надсилати на адресу: Авгсбург, Сомме-Казерне, Бл.IУ, кімн.I9, Музей-Архів УВАН.

МОВОЗНАВЧА ГРУПА
УВАН

нн

"УКРАЇНСЬКА РОДОВІДНА УСТАНОВА"

нн

"У.Р.У." - це об'єднання українських знаменованих родів.

Основне завдання "У.Р.У." - оформлення й скріплення українських родів.

Оформити й знаменувати свій рід може кожний чесний, характерний українець.

"У.Р.У." в своїй діяльності:

1. Допомагає оформленню українських родів та дає вказівки в провадженні їх.
2. Виробляє родові знамена та затверджує їх за родом.
3. Реєструє українські роди та затягає їх до Української Родовідної книги.
4. Провадить родовідні пошукування.
5. Допомагає виправленню скалічених прізвищ.

Хто хоче оформити й назавжди закріпити свій рід, тому "У.Р.У." висилає поучення про вступ до "У.Р.У."

нн

ВИДАННЯ "УКРАЇНСЬКОЇ РОДОВІДНОЇ УСТАНОВИ"

нн

1. Поучення про впис в Українську Родовідну Установу. 1946 /30x21/ 8 стор.
2. "РІД ТА ЗНАМЕНО". Часопис. Видано дотепер зшитки 1 і 2 /30x21/ 1947.
3. ІСТОРІЧНІ ЗНАМЕНА. Випуск I. - 4 листівки з 16 знаменами українських гетьманів. /В друку/.
4. Проф. В. КОЗЛОВСЬКА - Місце знахідки цегли з Володимировим знаменом. 1947. /30x21/. 2 стор. Відбитка.
5. Б. ЯСЕНЧИК - Вадим Модзалевський - український родознавець. З 2 портретами. 1947. /30x21/. 6 стор. Відбитка.
6. Проф. В. КОЗЛОВСЬКА - Клейна на посуді князівської доби. З 24 малюнками. 1947. /30x21/ 8 стор. + таблиця малюнків. Відбитка.
7. Проф. Д-р О. ОГЛОБЛИН - Матеріяли до родословної Косачів. 1947. /30x21/ 3 стор. Відбитка.

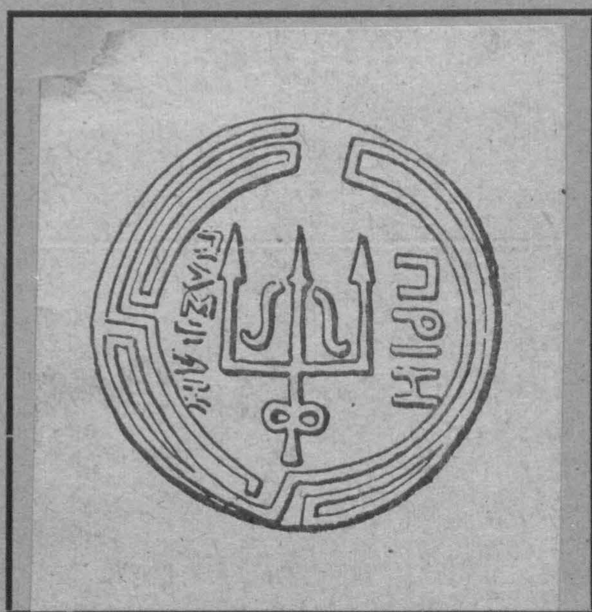
нн

Хто має геральдичні та генеологічні публікації, зокрема видання про українське державне знамено та прапор, а також видання "Шляхти Загродової", прохаємо відступити їх Українській Родовідній Установі, або на короткий час випозичити.

В звязку з замовленнями на печатки та обручки з печатками /сигнети/ прохаємо українських ритівників /граверів/ та золотарів /ювелірів/ зголосити свої адреси до Української Родовідної Установи.

нн

РІД
ТА
ЗНАМЕНО

3

19 47

"РІД ТА ЗНАМЕНО" Зшиток 3 - 1947 ÷÷÷ "RID ta SNAMENO" No 3 -1947
"Lincago and Arms" - "Gen..e et Armes" - "Abkunf and Wappen"

На правах рукопису.- Друковано 100 пр. - Орган внутрішнього звязку знаменованих родів - В загальну продаж не подається.

З М І С Т

Сторн.

------0000------

"РІД ТА ЗНАМЕНО" Зшиток 3 - 1947 ÷·÷ "RID ta SNAMENO" No 3 -1947
"Lineage and Arms" - "Gen..e et Armes" - "Abkunf and Wappen"

На правах рукопису.- Друковано 100 пр. - Орган внутрішнього звязку знаменованих родів - В загальну продаж не подається.

З М І С Т

Сторн.

------0000------

/ До статті на стор. 17 /

ТАБЛИЦЯ РОЗПОДІЛУ

РАСОВИХ КОМПОНЕНТ ГОЛОВНИХ ЕВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ

Національні Расово-Комплексні Типи	Расові компоненти		
	Головна	Підставові	Побічні
1. УКРАЇНСЬКИЙ	/д/-Динарська	/ж/-Арменоїдальна /а/-Нордична	/е/Середземноморська /г/Субнордична /в/Сублапоноїдальна.
2. СЕРБО-ХОРВАТСЬКИЙ	/д/-Динарська	/ж/-Арменоідальна /а/-Нордична /е/-Середземноморська	/р/-Літоральна /к/-Орієнтальна /і/-Північно-Західня
3. АНГЛІЙСЬКИЙ	/і/-Північно-Західня	/е/Середземноморська /а/-Нордична	/г/-Субнордична /р/-Літоральна
4. ФРАНЦУЗЬКИЙ	/і/-Північно-Західня	/а/-Нордична /е/-Середземноморська /О/-Альпійська	/р/-Літоральна /к/-Орієнтальна
5. ІТАЛІЙСЬКИЙ	/е/-Середземноморська	/а/-Нордична /О/-Альпійська /р/-Літоральна /і/-Північно-Західня	/в/-Сублапоноідальна /к/-Орієнтальна /м/-Мідітерраноідальна
6. НІМЕЦЬКИЙ	/а/-Нордична	/О/-Альпійська /г/-Субнордична	/л/-Лапоноідальна /д/-Динарська
7. РОСІЙСЬКИЙ	/л/-Лапоноїдна	/г/-Субнордична /а/-Сублапоноїдальна	/н/-Арктична /п/-Палеоазіатична /т/-Центрально-Азіатична

Рід та Знамено

Часопис присвячений знаменництву та родовідній справі

РІК І.

Проф.д-р МИХАЙЛО МІЛЛЕР

МАТЕРІЯЛИ ДО ПИТАННЯ ЗА ТРИЗУБ

/Продовження/

Р о б о ч а ч а с т и н а /концівка/ т р и з у б а. Рис.50 - Зразкове реалістичне виображення робочої частини тризуба /Gereisen або Prezecklanze/. 51 - також саме виображення, хіба з дірочкою на рурці. Рис.52 - концівка тризуба над трьома хвилястими лініями, що символізують море. 53. Пласке виображення кінцівки тризуба, з круглим поширенням на рурці, яке, можливо, має початок в реалістичному кольці, що набивалося на рурку. Рис.54. Концівка тризуба з п"ятью остями, всі з зазубнями. Рис.55 та 56 - кінцівки тризуба з округлими розгорнутими бічними вістями, того ж типу, що й на рис.13-му, особливо 14-му. З них на рис.56 на рурці - коротке перехрестя, можливо схематизована та ж деталь, що й на рис.53. Рис. 60 - концівка тризуба в пласкому виображенні. 61. Така ж пласка кінцівка з кільцем на кінці рурки. 62. Пласка кінцівка тризуба з тупими вістями без зазубнів та кільцем на кінці рурки. Рис. 63 - - також схематизована пласка кінцівка тризуба, з поперечним перехрестям рурки, яка закінчується стрілою. Рис.64 схематізована пласка концівка тризуба без зазубней, з стрілою на кінці рурки. Рис.65 - схематизована кінцівка тризуба з перехрестям рурки. Рис.66 - цікава схематизована кінцівка тризуба з рівної довжини остями без зазубнів. Рис.67. Таж сама схематизація повного тризуба з коротким держаком, в лівій руці. Рис.68. Три кінцівки тризуба схематізовані так саме, як і на рис.66. Схематізована в то й же манер кінцівка тризуба, з легким поширенням всіх кінців. Рис.70 Кінцівка тризуба з маленьким кільцем на кінці, того ж типу, що й на рис.61 та 62. Рис.71 - кінцівка тризуба з перехрестям рурки, одною відгорнутою назовні крайньою вістю та другою, чи вкритою стрічкою, чи, мабуть, відтятою. Рис.72. Кінцівка тризуба того самого типу що на рис. 71, тільки без перехрестя. Одна крайня віст - відтята. Правдоподібно це є схематизація озобистої зброї, що виникла з тризуба й яку бачимо в більш реалістичному вигляді на рис.рис.89 та 90. Рис.73 дає ту ж схему кінцівки тризуба, що й на рис.62, з меншим кільцем. Рис.74. Єдина схема кінцівки тризуба, в якої повністю є

відсутним стріжень. Стріжень або рурка в виображенні тризуба або двозуба єсть незмінний реквізіт, який не зника ніколи. Отже в наведеному зразку маємо цілком одиноку виключну. Рис.75 дає цікаву стілізацію кінцівки тризуба, на якій кінці остів замісць зазубнів - півкола з розетками в основі. Рурка закінчується орнаментальною стрілою. З приводу цього треба згадати, що на багатьох формах стилізації тризуба Ярослава Володимировича середня вість закінчується кругальцем. Рис.76 дає цікаву стилізацію тризуба з перехрещеною і зігнутою руркою. Аналогію до цієї стилізації дає тризуб з цегли Десятинної церкви в Києві. /76 а./ Рис.77. Також дає цікаву стилізацію в схемі. Тут кінцівка тризуба, як і на рис.74, не має стріжня. Середня вість на горішньому кінці перехрещена, на середині має коло, що робить її подібною до "держави". Перехрещення середній ості на прикінці, відомі також і в модуляціях Київського тризуба /Святополк Ярославович/. Рис.78 дає якусь на перший погляд незрозумілу форму, яка пояснюється шляхом порівняння до рисунків 79 - 81, з яких бачимо, що на рис.78 єсть стилізоване та схематизоване виображення держави з тризубом на неї замісць хреста. Рис. 79. дає державу в схематизованим тризубом на кулі. Рис.80. - Держава з великим тризубом, порівнюючи до кулі. Рис.81. - держава з тризубом стилізованим. Рис.82. Стилізована кінцівка тризуба. Рис. 83 - 85 дають схематично стилізовані концівки тризубів з Підкарпаття. Ці стилізації наближаються до европейських, як от рис.83 та рис.81. На рис.84 та 82 ріжниця лише в тому, що у першого крайні вісті розгорнути назовні, а у другого похилені до середньої вісті. Підкарпатський тризуб рис.85 майже тотожній европейському на рис.65. Рис.рис. 86 та 87 дають лінейні схеми тризуба. Рис. 88 - пластично оброблена схема тризуба типа рис.66-68.

Деякі спостережінн я. В наведених вище матерьялах, починаючи з ч.53, маємо зразки стилізованих та схематизованих виображень робочої частини тризуба в европейському знаменництві. Схема концівки тризуба уявляє собою фігуру, що складається з 5-ти елементів, або реквизитів, які й творять в повному сполученні - тризуб. При великій кількости модуляцій складного українського тризуба, находимо ріжноманітні форми, що далеко відходять від свого прообраза. В багатьох випадках в процесі розвитку та трансформації тризуба, у нього дегенерують та навіть повністю відпадають окремі елементи. Алеж, як порівняємо між собою всі відомі нам форми українського тризуба, то побачимо, що в складі схеми тризуба єсть такі елементи, що ніколи не відпадають, та обов"язкові для всіх без винятку тризубів. Найбільш змінливим в процесі розвитку та модуляції, єсть елемент 2 /див. Мал./, або середня ость, яка змінюється, зменшується і часом відпадає зовсім. В останньому разі тризуб переходе на двозуб. Це саме явище спостерігається і в европейському знаменництві в численних зразках тризуба та двозуба. Таким чином незмінною основою тризуба ніби то єсть знак ⊥ Але ж ми не схиляємося до можливих звідси висновків, що двозуб єсть попередник тризуба, який таким чином уявляє собою форму вищого розвитку двозуба. Такий висновок був би передчасним. Можливо,що навпаки, двозуб розвинувся з тризуба. А найбільш імовірне - одноразове виникнення двозуба й тризуба їх рівнобіжний але самостійний розвиток. У всякому разі питання відносин між двозубом та тризубом - дуже важне і вимагає спеціяльного дослідження.

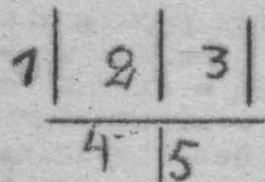

Схема тризуба

В двох випадках серед наведенного матерьялу, маємо тризуби, в яких відсутнім єсть елемент 5, тобто стріжень або рурка /рис. рис. 74 та 77/. Як що визнати і цей елемент змінним, то тоді основна схема тризуба набуде вигляд двозуба без стріжня. ⊔

Поки що таких зразків серед модуляцій київського тризуба, здається не знаємо. Але знахідка їх не уявляється неможливою. У всякому разі питання зміни та зникнення елементів тризуба і виведення звідси його незмінної основи – також вимагає спеціяльних дослідів.

Схематизовані виображення в європейському знаменництві, звичайно кінцівки тризуба, уявляють найбільщій інтерес з боку наближення до українського тризуба. Схематизація, спрощення виображення, веде до вияви його основи, тобто до первісного, основного виображення даної речи. В такому разі схематизація уявляє собою ніби то атавізм виображення. Схематизацію українського тризуба зустрічаємо головним чином серед Прикарпатських виображень, зроблених нарізкою або копчених свічкою, хоч схеми тризуба зустрічаються і серед князівських тризубів. Аналогично тому зустрічаємо і в Германії схематизацію тризуба, залежно від матерьялу та засобу передачи, найбільш серед хатніх знаків / Hausmarke/, та рідше серед знамен. Хатні знаки, в цілому далеко старші від знамен, дещо аналогичні тамгам і ведуть свій початок більш від раннього Середневіччя /5 – 10 ст./, в деяких випадках наводять знаки ще передісторичних часів. Серед хатніх знаків знаходимо правдиві руни , двозубі знаряддя, іноді доповнені окладнючими рисами, також і схеми тризубів. Серед останніх знаходимо зразки цілком тотожні схемам українського тризуба як от рис.рис.65 та 85 / /. Якесь явище, зустрінуте один раз – есть випадок. Але як те явище повторюється – воно становить закономірність.

Ранні схематичні знаки, в тому числі й тризуб, з розвитком знаменництва, діставалися до знамен і іноді зберегалися там в своєму первісному вигляді і в часи пізнього Середневіччя. Всі ж реалістичні виображення тризубів, як от на рис.3, 4 та інших, також як і в складних композиціях або арматурах, в європейському знаменництві – пізнього походження, 16–18 ст.ст. Високорозвиненої стилізацій тризуба, характерної для Київського тризуба, що перетворює його часом на складну декоративну композіцію /дармовіси/, в європейському знаменництві не зустрічаємо зовсім. Маємо тут лише початки стилізації, що й не набувають дальшого розвитку.

Відтак рахуємо найважніщим фактом, що його надають зібрані нами матерьяли європейських тризубів – близість та спорідненість найстаріших форм європейських тризубів до простіших форм українського тризубу. Ця неповторна подібність остільки важна в питанні генези українського тризуба, що вимагає пильнішої до себе уваги. Треба перевести розшуки по всіх друкованих джерелах всіх рішуче простіших виображень тризуба та близьких до нього знарядь з європейського знаменництва та символіки / Simbildkunde /. Бо наведені мною вище зразки ні в якому разі не претендують на потрібну вичерпальну повність. Разом з тим треба зібрати всі виображення українського тризуба, чого досі не маємо. Очевидячки для зборів Надкарпатських тризубів по селах, потрібна спеціяльна експедиція. До цього матеріялу треба додати відповідний текст з описом кожного знаку та його походження. Звичайно, висуваючи наперед факт подібности деяких модуляцій українського тризуба до середньо-європейських, ми далекі від будьякої скороспілої гіпотези за походження українського тризуба від німецьких ранніх зразків. Більш того, таку гіпотезу ми б уважали не тільки за необґрунтовану, але й помилкову. Гадаємо припустимим, в формі робочої гіпотези, шукати спільного для европейських та українських тризубів пня десь у гущарі раннього середньовіччя. Причому відшукання того пня, від якого пішли галузі в середнівіччі по Европі, не перерізує пасми, що можливо потягнеться від того пня чи до античности, чи може до культури часів бронзи. Принаймні маємо близьку аналогію в кількох символичних знаках, що лежать в основі українського народнього геометричного орнаменту. Ці ж знаки зустрічаємо в орнамен-

тації вишиванок північної Росії, надволзьських финів, та в килимах дагестану і Середньої Азії. Ці ж знаки зустрічаються в деяких німецьких знаменах раннього походження. Також характерні вони для готського стилю орнаментації. Більшість цих знаків зустрічаємо на кераміці часів бронзи та бронзових виробах культури Гальштатської, Кобанської та будійської Індії. Але ж немає підстави говорити про якісь позичення в данному разі. Запозичення могли бути, але в далеко вужчому колі та в меньшому мірилі. В"цілому ж очевидячки маємо справу з символичними знаками праарійської культури. Аналогія історії тризуба до історії згаданої групи символів робить можливим знахідку в дальшому і якогось тіснішого звязку між ними.

У. Знаки-родичі тризуба.

В первісному вигляді тризуб уявляє собою доволі примитивне знаряддя, яке зустрічається й у сучасних дикунів, зробленим з дерева. Виникнення цього знаряддя можливе ще в дометалевому періоді. Тризуб - знаряддя до рибальства і походить від свого безпосереднього предка - гарпуна. Таким чином виникнення тризуба треба пов"язувати з часами найбільшого розвитку рибальства в якості найважнішої форми господарства, що й маємо в неоліті. З появою та розвитком хліборобства, але не раніше його плужної форми, тобто часів бронзи, тризуб набуває значіння сільсько-господарчого знаряддя. Відтак виникають вили тройчасті, двозубі, пізніше й чотирьохзубі. Ще пізніше, на початку нової доби, тризуб, як і двозуб, набувають значіння ручної військової зброї. Ці знаряддя, в військовому ужитку, розвиваються, набувають ріжних форм та держаться на озброєнні аж до появи та розвитку огнепальної зброї. Ці знаряддя звемо "бойовим тризубом", тоді як попередній тип - "сільсько-господарчим тризубом", а перший - морським. Це є три основні типи тризуба. Крім того в часи римської імперії з"являється дворогі виделка до їжи / bifurca /. Ці ж виделка,в формі що вживалася підчас варки м"яса, набували - великого розміру. В Середневіччі з"являються удосконалені виделка з трьома зубцями.

Всі ці форми, що виникли з тризуба, з дальшим розвитком набувають, кожна собі, деякої специфіки що до форми, властивої кожному з тих родичів тризуба. Найбільш з родичів тризуба віддаляється в своєму розвитку та форма бойового тризуба, що зветься "angon ",або " Glere." В цій формі тризуба бічніості, в більшій або меньшій мірі, розгортаються назовні, аж до загину кінцями униз. Форма "angon" - єдина з групи тризубів, яка набуває в европейському знаменництві надзвичайне розповсюдження, а разом з тим виску та складну стилізацію. Рис.89 дає бойову частину ручної зброї, що уявляє собою бойовий тризуб з відтятою однією бічною вістю. На рис.90 маємо ту зброю в повному вигляді, з держаком. Такого роду зброя була розповсюджена в Середневіччі і давали ріжні форми кінцівки. Зброю цього типу уживали міщане та селяне в боротьбі з кінними,закутими в панцирі, лицарями. До групи цієї зброї належать і такі форми,як алебарда, Франціска, рогатина /дворога/, протозан та інші. Деяки з форм цієї зброї безумовно походять від тризуба і майже повністю зберегають його форму.

В и л а . Рис.91 дає перехрещені тройчасті вила. В виображенні в данному разі вил, немає сумніву завдяки вигнутої в одної площі форми робітничої частини. Рис.92 - перехрещені також очевидячки вила. На рис.93. - перехрещені вила, як то можна думати по вигину зубців та багатьох розпірках, що доходять трохи не до кінця. Але ж на рис. 39 маємо те саме знаряддя без вигину і з зазубнями. Кошовка в середині нічого не додає,та як може пасуватися так з тризубом, як і з вилами. Отже маємо тут, або скоріше на рис.39, один з дуже численних випадків змішування ознаків тризуба з вилами. Рис.94 дає декоративну форму знаряддя, яку доводиться віднести до вил завдяки призвищу

Gabler. Рис.95 - тризуб є знаряддя, перехрещене з лопатою дає підстави віднести його до вил. Рис.96. Реалістичне виображення знаряддя, яке по формі швидче відноситься до вил. Рис.97. - Сумнівне знаряддя, що по загальним пропорціям наближається до вил, а по довшій середній ості - до тризуба. Рис.98. - Сумнівне знаряддя. Короткі та широко розставлені ості роблять його більше подібним до вил. Рис.99 наводе бойовий тризуб, в якому вже намітився перехід до ангону. Характерними рисами цієї переходової форми є виокруглена основа та розгорнуті надвір кінці бічних остей. Принципово це та ж сама зброя, що й на рис. 89-90, тільки востанніх зразках одну бічну вість відтято. Рис.100 дає знаряддя, що найбільш нагадує по своїх пропорціях - виделку. На рис.101 - чотирьохзубі, очевидячки, вили. Рис.102 - тройчасті вила, як то видко й з прізвища Gabel Рис.103 - також вила,судячи по загальній формі та пропорціям. Рис.104 перехрещені невиразні знаряддя з кошівкою в центрі, які можуть бути віднесені до вил по аналогії з рис.93. Рисунки 105, 106 та 107 дають невиразні або мішані форми. Рис.108 дає кінцівку очевидячки зброї близької до рис.99.

Рисунки 108 - 112 дають групу знарядь з 5 - 7 коничними зубцями. На рис.109 це знаряддя має короткий держак, на останніх - круглі державчки, на двох з дірками. Всі знаряддя, не дивлячись на значну модуляцію форми, пов"язуються також одним родом, до знамена до якого вони належать.

Д в о з у б и . Двозуби, як в реалістичному виображенні, так і в схематизованому уявляють найближчу аналогію тризубу з всіма його змінами, виключаючи хіба зазубні, яких на двозубах ніколи не буває. Серед двозубів панує тип робочої частини з округлою основою та розвернутими кінцями /Рис.рис.113, 115, 116, 119, 120, 123, 132, 133/. Здається немає сумніву в тому, що маємо в цих виображеннях бойову зброю. В цьому переконує нас тотожність цього типу з боевим тризубом /на рис.99, 160, 161/, сполучення цього виду двозуба з стрілою на рис. 129, 131 та 127, а також і сама форма з розгорнутими кінцями, при якій це знаряддя не могло вживатися ні яко сільсько-господарські вила,ні яко виделка. Що до назви, то в німецькому знаменництві всі двозуби, звуться словом Habel , яке має значіння взагалі знаряддя з вістями або зубцями. У французькому знаменництві зустрічаємо дві назви "fourche " і "fourchette ", але практично вони не різняться і не визначають точно функції знаряддя. В бойовому значінні вказаного вище типу двозуба переконує також рис.116, де двозуб, утверджений на хмарі, символізує владу, та рис.120, де в тому ж значінні двозуб знаходиться в руці, що висувається також з хмари. Отже маємо підстави бачити в цьому типі двозуба - середньовічну зброю, досить добре відому і з історії. На рис.125 маємо таку ж форму двозуба, але в даному разі його бойова частина поставлена на держаку. Той же загальний тип двозуба має своєрідну форму півмісяця, як от на рис.114, 126 та 134. Отже і в даному разі можна бачити зброю швидче, ніж господарчі вила або виделку. Рис.121 та 136 дають кінцівки двозуба трохи вигнуті в одній площі, що наближає їх до вил. Рис.118, 122 та 124 дають тип двозуба з простокутною основою та коротким держаком з кулястим закінченням. Основою цього виображення могли бути й виделки найстарішого типу. На рис.139 маємо схрещені двозуби з кінцями на один бік. Таки вила вживалися під час варки в великих казанах цілих баранів або частин худоби й ще, не дуже давно, їх можна було зустрінути у калмиків та на Кавказі. Рис.рис.135, 143, 144, 146 та 149 дають схематизацію двозуба в той самий спосіб, що ми бачили й в виображеннях тризуба. З них на рис. 135 бачимо виокруглену основу, на інших простокутну. На рис.145 та 147 бачимо схему двозуба, з якого кінці остей загнуто внутро,посередині - розпірка,до якої доходе стрижень.Як що загнуті кінці не уявляють декоративного моменту,то можуть мати значіння зазуб-

ніз. На рис.148 маємо схему з перехрещеними навскоси вістями. Цікаву схему бачимо на рис.150, де перехрещено, також навскоси, стріжень.Ця фігура має аналогію в київських двозубах, також з перехрещеним стріжнем.

З короткого перегляду зразків двозуба в европейському знаменництві бачимо, що тут панує виображення двозуба - зброї, що вживалася в Середневіччі найбільш піхотою в бою проти кінноти. Родинний звязок цього двозуба з тризубом - безсумнівний. Тризуб "морський", в своєму основному вигляді, вживався до рибальства. Ним били такий,порівнюючи малий, об"єкт, як рибу, через що те знаряддя мало класичних 3 вісті, а траплялися і з більшою кількостю. Принаймні на р.Донці я бачив рибальські ості, що мали по 4 й більш зубців. З початку Середневіччя, з розвитком ручної зброї і неретворенням тризуба на знаряддя проти такого великого об"єкту як людина, більша кількість остей виявилася зайвою. Тоді тризуб для полекшення зброї, перетворюється на двозуб, шляхом відкидання однієї ості. Цікаву та переконуючу переходову форму маємо на рис.рис. 89 та 90, де після дегенерації бічної вісті знаряддя в цілому ще зберегає форму тризуба. Але відкидання середньої вісті виявилося далеко практичнішим, яка форма й набуває загального вжитку в вигляді двозуба. Звичайно це не означає, що двозуб взагалі з"явився лише в Середневіччі. Двозуб такий же престарий як і тризуб, але також як і тризуб, в залежності від соціяльно-економічних умов в ріжні часи та у ріжних народів, двозуб зміняв свої функції, або зникав зовсім, з"являючися знова в інші часи та в нових умовах. Під час довгих перерв двозуб, як і тризуб, зберігалися лише в казках та символічних виображеннях у поколінь, які вже забули практичне призначення цих знарядь, та надавали їм схематичної або декоративної форми,за якою тепер буває іноді нелегко відшукати первісну основу.

А н г о н , а б о т р и з у б б о й о в и й . Ця ручна зброя в французькому знаменництві зветься "angon ", в німецькому "Gleve " /від лат.слова gladius /, а в повному вигляді з держаком -Glevenstab. Однаково ж в французькому знаменництві концівка ангона, що часто змішується з трьома ліліями, зветься fleurdelise , в повному вигляді - baton fleurdelise . Скипетр з ангоном на вершку -Lilienzerpter. Ангон уявляє собою ручну зброю, що виникає та розвивається з тризуба. Як то ми казали, тризуб в повному вигляді не досить пристосований та зручний для бою великих людських мас. Тим то з початку середніх віків, з розвитком війсокового мистецтва та ручної зброї можемо побачити ріжноманітні зміни тризуба, в відшукуванні найдоцільніших форм Відтак у тризуба відпадає або крайня вість, або середня, після чого виникає двозуб, як то ми згадували. Іншим шляхом у тризуба починають бічні ості вигинатись назовні, як то бачимо на переходових формах на рис. 160, 28, 41, 9. Цю переходову форму маємо й серед модуляцій київського тризуба, особливо на печаткових перстенях. Але дальшого розвитку цієї форми серед українських тризубів не маємо. З дальшим переходом тризуба до ангона кінці бічних остей вигинаються ще більше і від того вже гублять свої функції колоття. Разом з тим їхні вигнуті боки перетворюються на леза, як от рис.161. З дальшим розвитком бічні ості відгибаються вже від самої основи. Виникає ангон, який одноразово коле, середньої вістю-списом, та ріже бічними вістями, що набувають форми кривих ножів, в формі гака. В такому вигляді,з невеликими відмінами та модуляціями, ангон набуває великого розповсюдження, яко зброя, що трималася аж до розвитку огнепальної зброї. Разом з тим ангон набуває надзвичайного розвитку в знаменництві, де він посідає мабуть перше місце серед всіх знаків. Так в Armorial General

I.Rietstap мають ангон не меньше 4 % всіх наведених знамен,що творять більш 5.000 зразків. З своїм розвитком ангон, в руці воєводи, стає ознакою військової влади, а далі і влади взагалі /скіпетр/. В вигляді символа влади, бачимо ангон в руках всяких можновладців та воєвід 15 - 18 ст.ст., тоді як ангон, яко зброя, давно вже вийшов з ужитку. Цілком тотожню історію можемо указати на прикладі булави, яка з'явилася яко зброя, що в енеоліті, з каменю, набуває ж найбільшого розповсюдження та розвитку в Середньовіччі. Тоді ж булава заходе до знаменництва. Зникає булаватак само з розвитком вогнепальної зброї. Але на портретах европейських можновладців та воєводів, що писалися до 18 ст., вона збереглася, як і в багатьох знаменах. А на дону булава, яко ознака влади отаманів, від Наказного до хуторських, держалася аж до 1920 р. В звязку з своїм символичним значенням війсьвової влади, потім влади взагалі, ангон значно поширений в знаменах держав та иших тітулованих домів. Серед бюргерських знамен його не зустрічаємо, як і в жатніх знаках. Може найбільш розповсюджений ангон в знаменах Франції, де він є знаменним знаком королівської дінастії Капетингів, а разом з тим заходе у всі знамена старофранцузьких провінцій / Anguleme, Soissons, Evreux, Etampls, Delarasche,Aubigny, Vendome,Artois, Alençon, Orleans, Anjou, Dauphin etc./
Разом з тим ангон дуже розповсюджений в знаменах Німеччини, Італії, Англії, Угорщини і Польщі. Такому розповсюдженню ангона в знаменництві, крім його символіки, сприяла його форма, що дає велику кількість модуляції та можливості їх стилізації. Аналогичне тому, як тризуб в своїх виображеннях взнаменництві змішується з виображеннями вил в такій мірі, що між ними зникає будь яка різниця, так виображення ангона взнаменництві часо переходять в "три лілеї" в такій мірі, що різницю між ними не можна розпізнати. Звідси взнаменництві таж плутанина з назвами "три лілеї" та "ангон", як то було й з тризубом та вилами. Сполученняангона з трьома лілеями дає часом влучні та декоративні форми.

На рис.168 - реалістичне виображення звичайної кінцівки ангона. На рис.163 - та ж кінцівка в контурі. На рис.162 - гіпертрофірована форма з бічними вістями, одігнутими кінцями майже до держака. На рис.164 - колесо з 3-х ангонів. Рис. 165, 166 та 167 наводять модуляції кінцівки ангона. Рис.рис.169-176 дають зразки ангона в повному вигляді, з держаком. З них на рис.173 ангон має бойову частину з обох кінців. Такій же тип в схемі на рис.186. На рис. 177, 178 та 179 - ангон вже повністю перетворився на скіпетр. На рис. рис. 171, 172, 174 маємо звичайний бойовий ангон, тоді як на рис. рис. 169, 170 та 173 кінцівка ангону вже має декоративну основу, що ніби то повторює форму бойової частини вменьшому вигляді, з переходом середнього зубця в держак. Відси переходимо до надзвичайно розповсюдженої фігури кінцівки ангона, без держака, з декоративною обробкою основи та кільцем, що перетинає ангон посередині. Таки зразки бучимо на рис.рис.180, 189. З них типовим зразком є рис.182. На рис.188 контур ангона набуває складного декоративного вигляду. Ці стілізації ангона відбилися великим впливом на середньовічних дверних шпугах, що часто набували складного мистецького вигляду, і були досить відомі і на Україні. Таку ж складну стілізацію бачимо й на рис.189. На рис.187 типова кінцівка ангона, що наближається до декоративного виображення. Рис. 180 та 191 дають так звані " Glevenrad " - колеса в 8-ми ангонів,розташованих радіально по формі щита. На рис.192 - контур двох схрещених ангонів з короткими держаками. Ангон схрещений з тризубом зустрічали раніше, на рис.42. Рис.193 дає крайню форму стилізації кінцівки ангона, при якій вона майже губить подібність до свого першообразу. Рис.194 дає цікаву форму високої стилізації ангона, при якій він наближається вже до декоративної квітки. Рис. рис. 200 - 20- на-

водять контури стілізованих кінцівок ангона на аланських золотих бляшках 3 - 4 ст.ст. н.д. З них бачимо на рис.200 - реалістичну форму ангона, а на 201 її складну стилізацію, в якій бічні ості закручуються всередину. Цією особливостю фігура генетично більш повязана з звичайним тризубом. На рис.203 - лінейна схема ангона, висічена на маpмурі.

Рис.рис. 195 - 199 дають деякі форми "трьох лілей" та їх переходу до ангона. Три лілеї в реалістичному виображенні звуться в німецькому знаменництві - Gartenlilien Sternlilien , або Kaiserlilien. На рис.197 - три лілеї в примитивнішому та грубішому виображенні. На рис.198 три лілеї з трьома коріннями, геральдично стилізовані. На рис 195. три лілеї від одного стебла, мають замісць квіток - ангони. Так само і на рис.196 три лілеї, від одного пня, що виходять з хмари, мають замісць квіток- ангони, в виображення яких, і в багатьох інших випадках, переходять квітки лілей шляхом стилізації. На рис.199 - декоративна стилізація в контурі трьох лілей з одного стебла, квітки яких також ближчі до ангона.

Рис.204. дає своєрідну форму ангона, в його крайньому розвитку. Короткий оформлений держак та не здатна до практичного вжитку кінцівка, вказують на те, що це есть ангон - знак влади, своєрідна форма скіпетра. Німецькі націсти бачили в цій фігурі стілізоване виображення древне-саського жертовника, в якому середню вість вважали за язик полум"я. Але реальних підстав для цього тлумачення я не знайшов.

Рис. 205 виображає зброю, що виникла з ангона шляхом відкидання однієї бічної ості. Але від неї ще лишається шматочок основи, яко рудімент, що вказує на походження знаряддя. Аналогію ми бачили в рис. рис.89 та 90, де тим же шляхом відіймання бічної ості полекшується все знаряддя та набуває іншої форми. На рис.206 регенерувавша ость вже не лишила жадних слідів, від чого виникає вже нове знаряддя, що зветься багром.

/Продовження в наступному числі/.

-----:::::-----

Д-р В. СЕНЮТОВИЧ-БЕРЕЖНИЙ

З МИНУЛОГО НАШОЇ ШЛЯХТИ

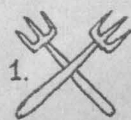
/Докінчення x/ /

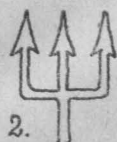
В цілях боротьби з впливами єзуїтів, православні відкривають свої школи. Так повстають братські школи і так поступово виникла систематична наукова освіта в Україні, що готовила борців на ниві національно-релігійного руху.

Представники тіх родів, що держалися віри батьків, продовжували боронити свою мову, православіє й національні права.

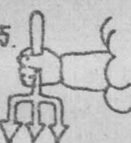
x/ Автор прохає виправити омилку, що трапилася з вини Редакції на стор. 10 ч.1 "Рід та Знамено". Треба: "був одружений з донькою кн.Льва II, сина Юрія Львовича", а написано "сина Юрія-Болеслава.

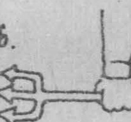
1. Gere (Dreizack)

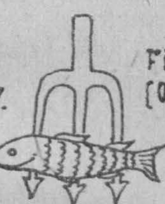
2. Ger (eisen)

3. V. Forsch (Preussen)

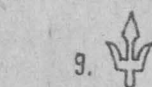
4. Henk (Preussen)

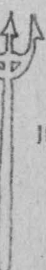
5. Stickel (Amsterdam)

6. Breuner (Burger)

7. Fischmeister (Oberösterreich)

8. Burghard (Hamburg)

9. Lipfel (Hamburg)

10. Heue (Bav.)

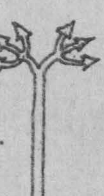
11. Hout (Luxemb.)

12. Krottendorf (Styrie)

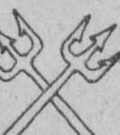
13. Seemann

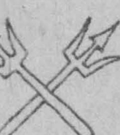
14. Bruggen (Baden)

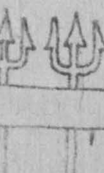
15. Breuner (Burgerl.)

16. Arken (Cologne)

17 Streithorst (Preussen)

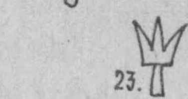
18 Streithorst (Preussen)

19 Streithorst (Preussen)

20. Gablenz (Pommern)

21. Gabelenz (Sachsen)

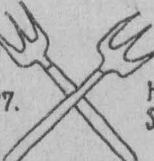
22. Gabelenz (Preussen)

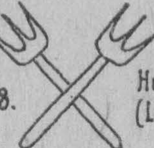
23. Gabelentz

24. Gabelentz (Hessisch)

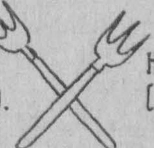
25. Hopfgarten (Preussen)

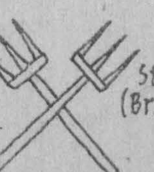
26. Hopfgarten (Schwarzburg)

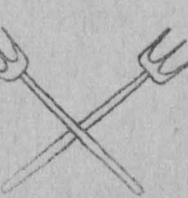
27. Hopfgarten Sachsisch

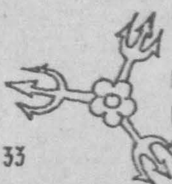
28. Hopfgarten (Lippescher)

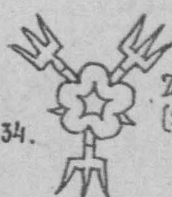
29. Miltitz (Preussen)

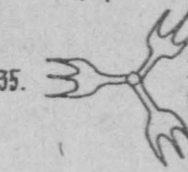
30. Hopfgarten (Hamburg)

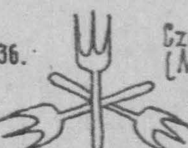
31. Streithorst (Braunschw)

32

33 Czornberg (Kroatien)

34. Zornberg (Silesia)

35. Zornberg (Silesia)

36. Czornberg (Mähren)

37. Czornberg (Mähren)

38. Czornberg (Kroatien)

39.

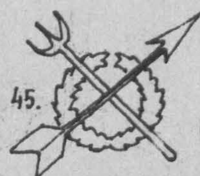
40. Lutterot (Baden)

41. Lutterot (Baden)

42. Behaim de Wessenburg (Nürenberg)

43. Klingel (Ingolstadt)

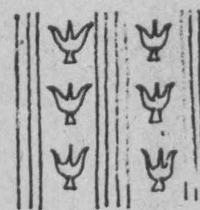

44. Berekhofer (Autr.)

45. Kiehn (Strassburg)

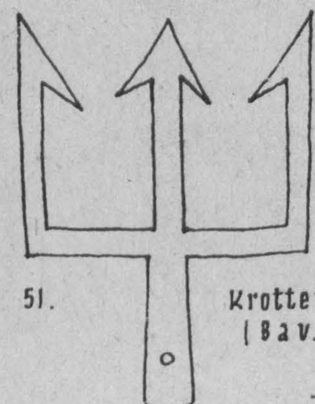

46. Post (Utrecht)

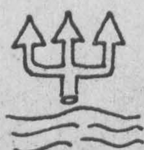

47. Brouwer (Zel)

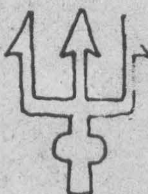

48. Brouwer (Dordrecht)

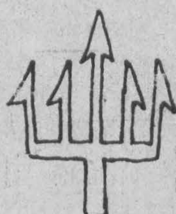

49. Mengolo (Venise)

50. Eben

51. Krottendorf (Bav.)

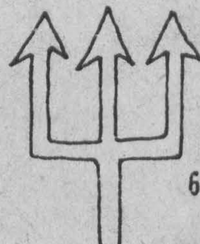

52. Gerlach (Burger)

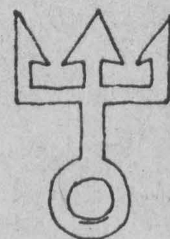

53. Eglinger

54. Bertnang (Wörtemb.)

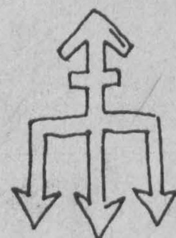

55. Pfeffel (Burg.)

56. Brueggen

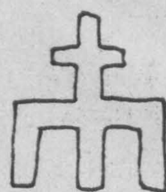

60. Ebnet

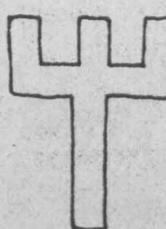

61. Eben

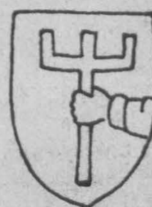

62. Достоевський

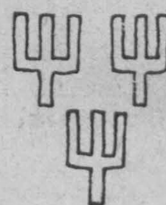

63. Heer

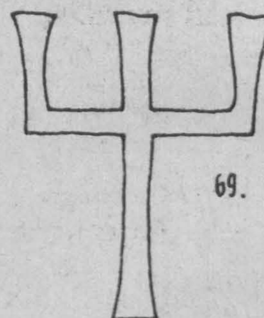

64. Паскевич

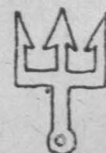

65. Habler

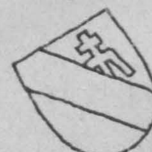

66. Fugger

67. Breuner (Burg)

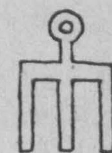

68. Thurow (Anhalt)

69. Binder

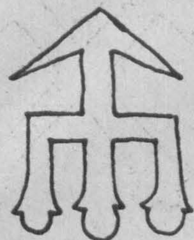

70. Krottendorfen (Niederösterreich)

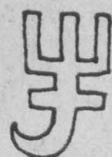

71. Kretzhmer (Bürger)

72. Reich (Börger)

73. Ehlers.

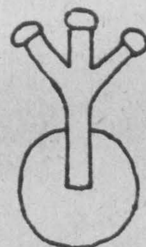

74. Huege (Schlesien)

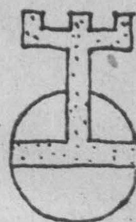

75. Leihelmair

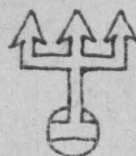

76. Stenn

76 a. Цеглина Десятинної Церкви.

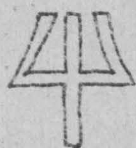

77. Kramer

78. Krottendorf

79. Wehrkamp

80. Wehrkamp

81. Wehrkamp (Franst.)

82. Stytzing. (Branden.)

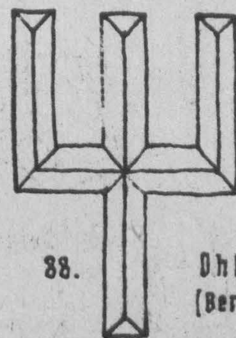

83. Підкарпаття

84. Підкарпаття

85. Підкарпаття

86. Eimers

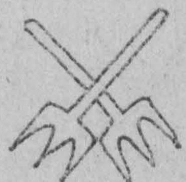

87. Bischof

88. Ohle (Berg

89. Raab

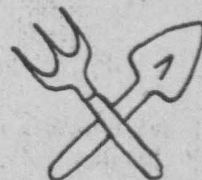

90. Berner de Gottenradt (Brunswick, Preussen)

91. Salza (Sachs.)

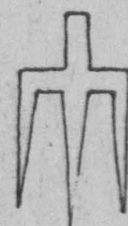

92. Christian (Burger)

93. Ruther.

94. Gabler (Burger)

95. Aurbach (Mühlhausen)

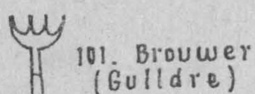

96. Lohmichen. (Sachs.)

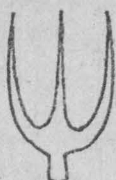

97. Bietke.

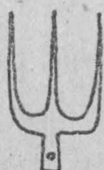

98. Glotzner (Burger.)

99. Massingh (Brab.)

100. Bakker (Schiedam)

101. Brouwer (Gulldre)

102. Gabel (Sachs.)

103. Bohusch (Boheme)

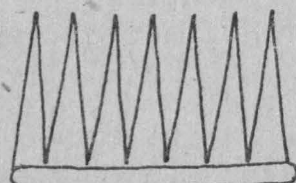

104. Walleran (Zeil)

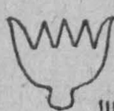

105. Wyntges (Zwalle)

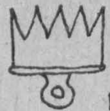

106. Ferber (Meklenburg)

107. Lendemeter (Rotterdam)

108. Methnitz (Carinthie)

109. Totzenbach (Niederösterreich)

110. 111. 112. Totzenbach (Niederösterreich)

113. Kotounsky v. Stolzenheim (Möhren)

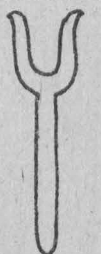

114. Haun (N. Österreich)

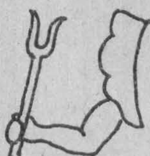

115. Gobelkofen (Ob. Österreich)

116.

117. Gärz (Salzburg)

118. Schwarzburg

119. Schwarzburg

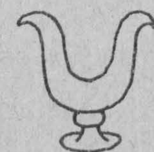

120. Kinckius (Preussen)

121. Getzeldorf.

122. Schwarzburg

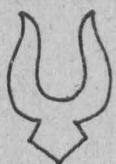

123. Ferber (Preussen)

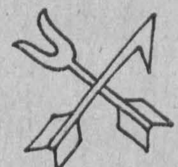

124. Gabelentz Preussen

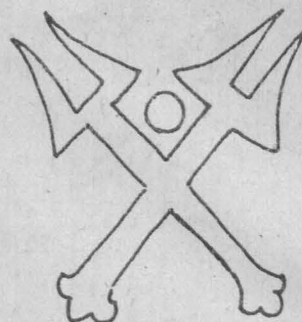

125. Schadner (N. Österreich)

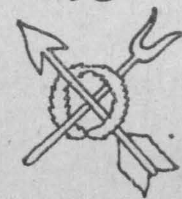

126. Ramsdor

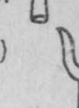

127. Öry Ungarn

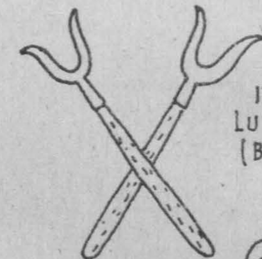

128. Kauer (Bayer)

129. Singer

130 Mus.

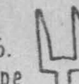

131. Bolen

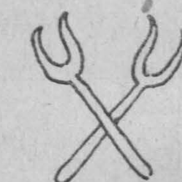

132. Lequede (Preussen)

133. Lutteroth (Baden)

134. Balch (Brandenburg)

135. Gölnitz (Preussen)

136. Wrampe (Sachsen)

137. Gabelkoven (Möhren)

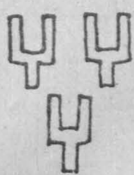
138. Kalkrenth (Preussen)

139. Kalkrenth (Möhren)

140. Hablhafin (Kraina)

141.

142. Kalkreuth (Preussen)

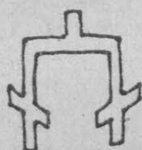

143. Vogt (Anhalt)

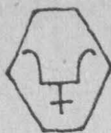

144. Clockner

145 Henkel

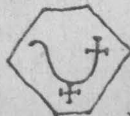

146 Kestlingerode (Göttingen)

147. Henkel

148. Helling

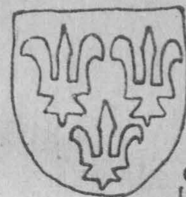

Княжа Гора

149. Clockener

Михайлівський Манастир у Києві

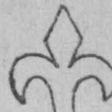

150. Clockener

160. Brück.

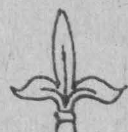

161. de Prince (Paris)

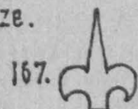

162. Klofe (Schlesien)

164 Pergheimer (Ob. Öst.)

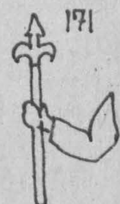

163. Zeller zu Zell (Oberösterreich)

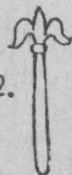

165. Glefenspitze.

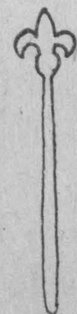

166. Gusner (Preussen)

167. Angos-Bigorre

168. Zell (Nieder österr.)

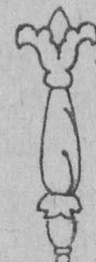

171

172.

174 Taxis und Turn

175. Brödker

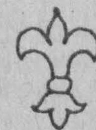

176 Gustav I. Schweden

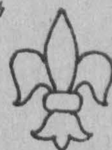

177. Gerzogtum Preussen

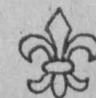

178 Kurfürst v. Brandenburg

180 H. Anton.

179. Graf v. Zollern

181. Siegebert Gr. Elsass (1225)

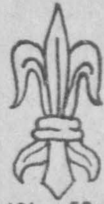

182. Sulzbach.

183. Der Kung v. Serillia

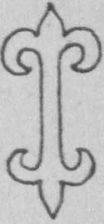

169 Kurfürst Brandenburg.

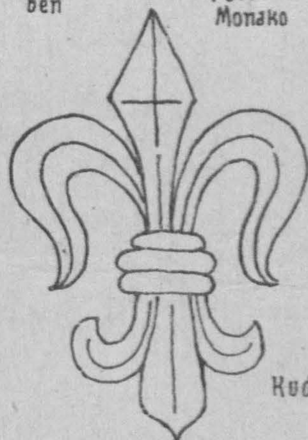
170. Graf Taxis und Turn

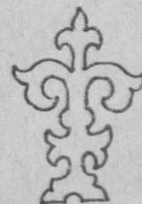
173. Pfalz-Sulzbach

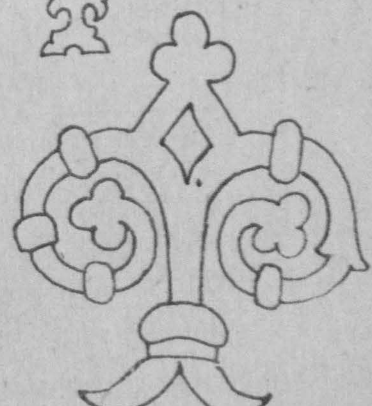

184. F.Fugger v. Baben

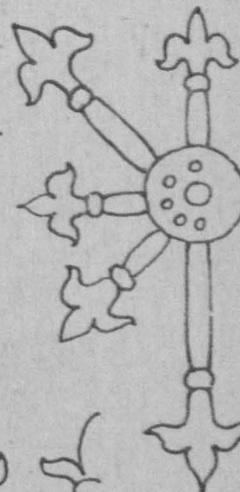

185 Fürst Monako

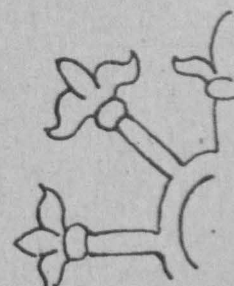

186. Brucker Preussen

187. Kuddlen.

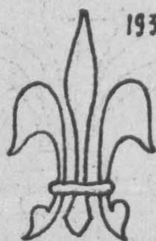

188. Sporchen (Hannov., Preussen)

189. Scheramberne

190. Fürst Kasimir v. Pommern (1170)

191. Herzog v. Kleve

192. Ol (1336.)

193. Grzycki (Polen)

194.

195. Diederichs (Preussen)

196. Bagossi (Siebenburgen)

197. Anhang (ob. öster.)

198. Markgraf V. Vohburg

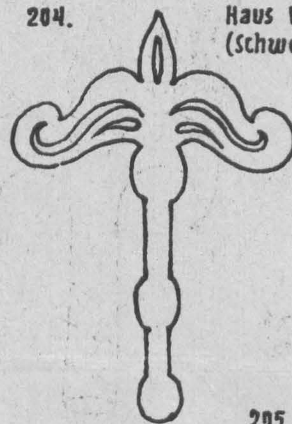

199. Gott-Schlacht (Burgerl.)

200.

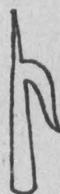

201

202

203

204. Haus Wasa (Schweden)

205. Hack

206. Rasecki v. Mirov (Böhmen)

207. Radwan (Polen)

208. Grodecki (Schlesien)

209. Paskiewicz (Polen)

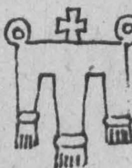

210. Swisczewski (Polen)

211. Montfort (Salzburg)

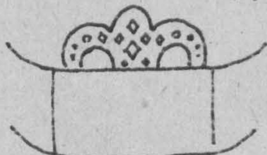

213 Gammerstein (Oldenburg)

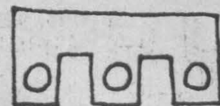
212

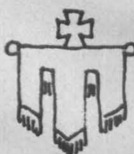

214 Schimanowicz (Pr)

215. Pelkowski.

200ª Начільник у формі янгна на „готській" короні з Пантикапея

200ᵇ Звичайна форма зубців на коронах середневіччя.

216.

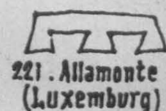

217. Brandys (Polen)

218. Mannel (Burg.)

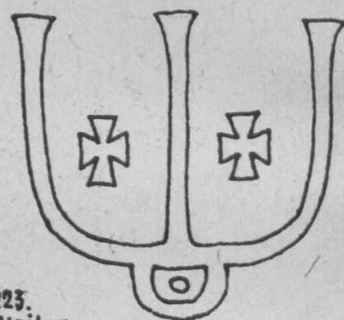

219. Kmita (Polen

219ª Eberhard (Schlesien)

220 Eberhard (Preussen)

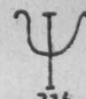

221. Allamonte (Luxemburg)

222. Metternich (Schlesien)

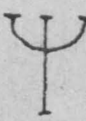

223. Weiler

224.

226

226

Die Man-Rune

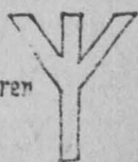

227

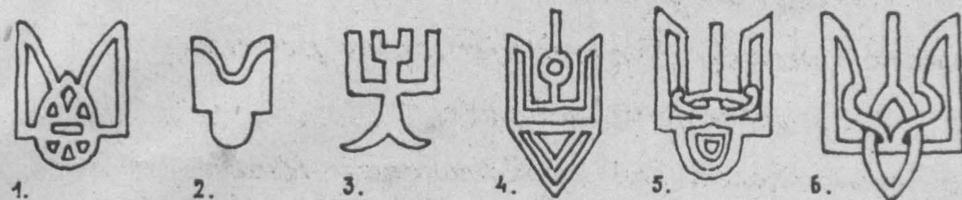

227ª

Eluhs

238.

229.

230 Heinz (Ravens-Leuren

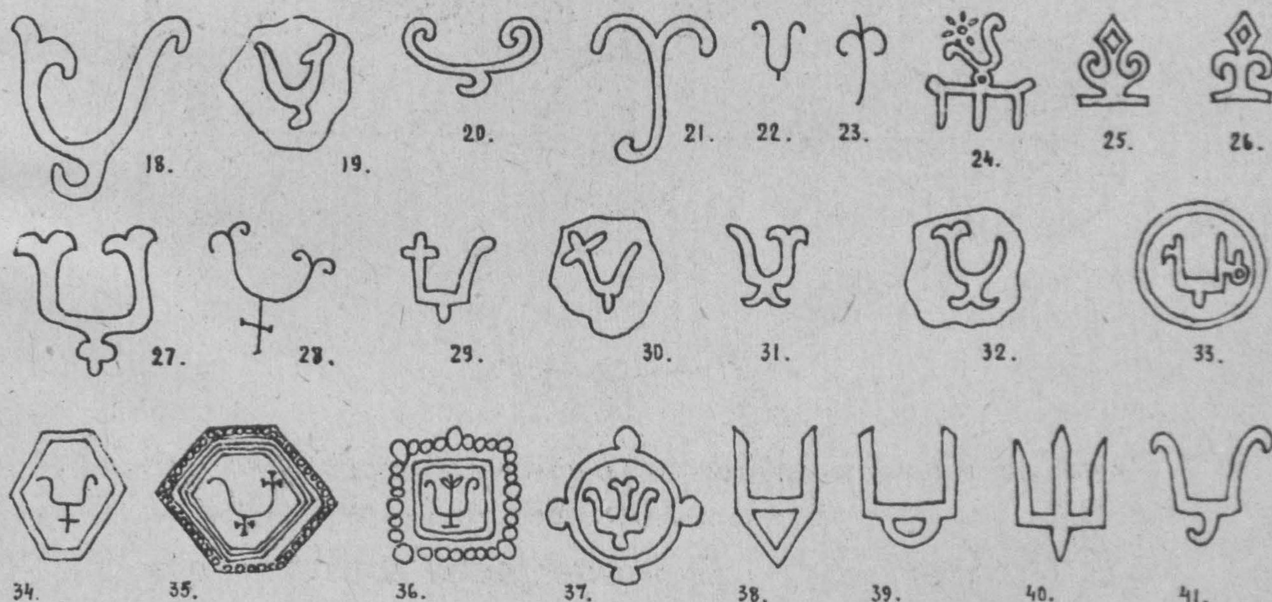
Тризуби Володимира Великого
1. На плитці з княжої палати в Києві
2 і 3. На цеглі Десятинної церкви
4,5,6. На грошах.

Дармовіси: 7, 8, 9, 10 - Київ, 11- Новгород, Рюрикове городище.

12. Бляха до паса з Приладожжя 13. Монета Ярослава (Георгія) Володимировича 14. Клеймо на днищі макітер-голосників Св. Софії. 15. Володимир (Василь) Всеволодович. 16. Ізяслав (Дмитро) Ярославович (монета) 17. Святополк (Михайло) Ізяславович (монета)

18.-19. Андрій Юрович Боголюбський
20,21,22,23. Аланські Тамги на мармуровій плащці в Ростовському н/Д. музеї.
24. Знак на узді з Керча.
25-26. Сарматські золоті бляшки (тризуб та ангон)

27-28. Всеволод (Андрій) Ярославович
29-30. Всеволод (Кирило) Ольгович
31-32. Олег (Михайло) Святославович
33. Київ
34. Княжа гора
35. Михайловський манастир, Київ. Каблучка

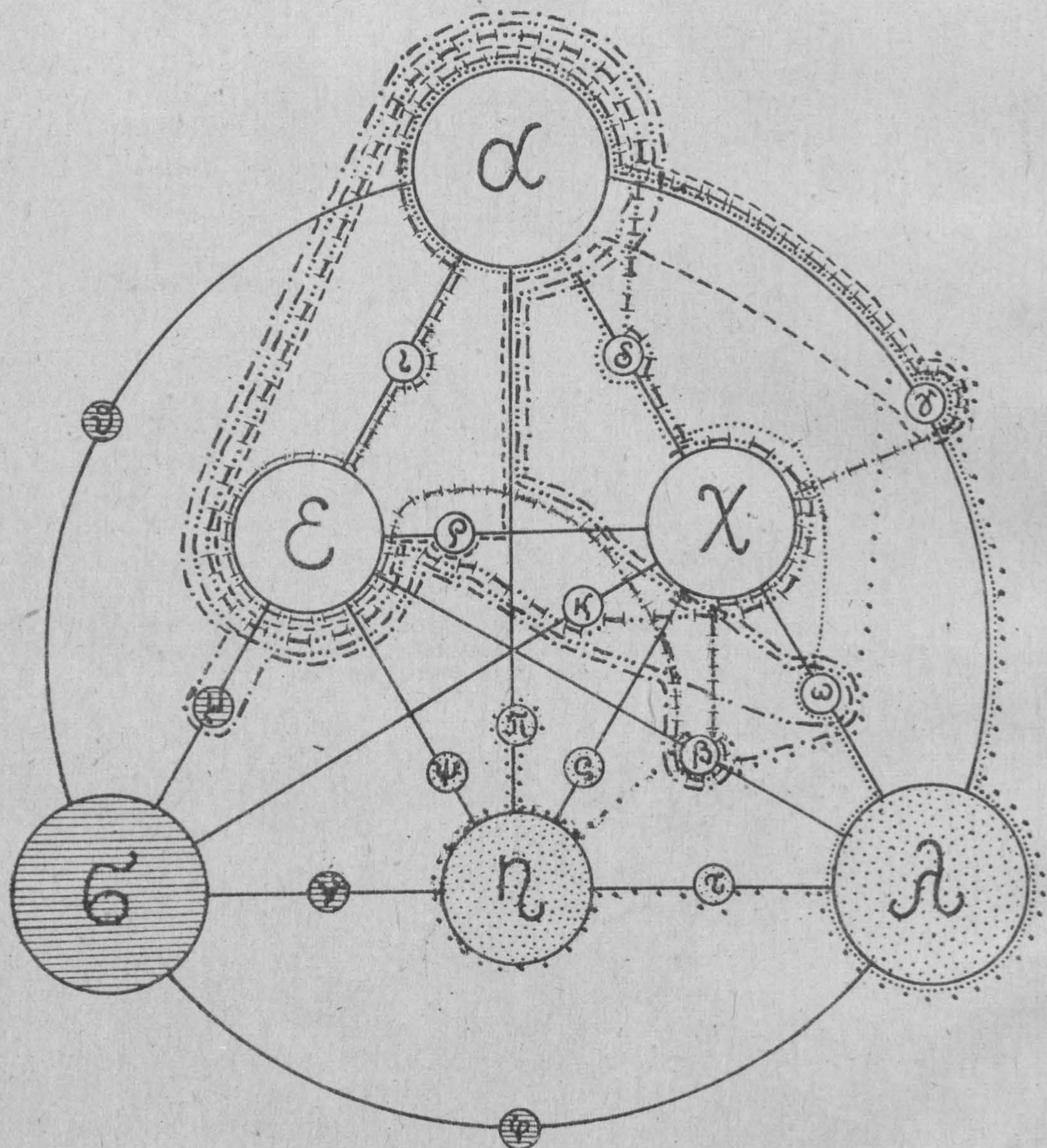
36. Святе озеро, біля Чернигова
37. Княжий двір, Київ. Перстень
38 - 39 Схеми-основи тризуба
40. Основа тризуба
41 Основа кривого тризуба.

Діаграма

Гіпотетичного укладу взаємовідносин расових компонент людства.

(На підставі теорії біологічної тройдільности - Кювіе, Бернштайн, Росінський).

Расові складники: Білі в полях білих
Жовті в полях крапкованих
Чорні в полях пружкованих

Расові складники українського національного расово-комплексного типу в забарвленому полі. Н·Н·Н·Н·Н·Н

I Первісні раси:
- α - Нордична
- λ - Лапоноідна
- б - Нігрицька

II Мішані раси першого ряду:
- χ - Арменоідальна
- ε - Середземноморська
- η - Арктична

III Мішані раси другого ряду:
- δ - Динарська
- ι - Північно-Західня
- γ - Суднордична
- ω - Альпейська
- ρ - Літоральна
- κ - Орієнтальна
- β - Сублапоноідальна
- μ - Медітераноідальна
- τ - Центрально-Азіатична
- ς - Пацифічна
- π - Палеоазіатична
- ψ - Палеоамериканська
- φ - Австралоафриканська
- ν - Негроідальна
- ϑ - Австралоідна

До 1589 р. стояло в правилах люблельського трибуналу, до котрого відносилися воєвідства Волинське та Брацлавське, що писарі земські цих воєвідств мусять мати окремі книги й всі діла в тих книгах вести письмом руським, а також всі діла в руській мові видавати. Значно пізніше, в 1632 р., на конвокаційнім соймі в Варшаві рішалася справа руської шляхти, котра бажала мати, як і до цього часу, всі привілеї, листи, мандати та всі другі справи київського, волинського і брацлавського воєвідств писані руською мовою. Теж саме повторює волинська шляхта на свойому соймику в 1638 р. Це все доказує, що і через 80 років після люблинської унії шляхта наша не згубила в своїй масі почуття своєї окремішности.

Князем Острозьким була заснована Острозька Академія, котра стала на чолі православних сил. Ця Академія мала свою друкарню. Такі ж друкарні були в Заблудові у кн. Ходкевича, та на білорусько-українському пограничу, у кн. Юрія Сангушка.

В 1580 р. виходить в Острозі з друку знаменита Біблія слов"янською мовою. Це видання є тісно зв"язане з ім"ям Герасима Смотрицького, подільського шляхтича, одного з перших членів Острозької академії, нашого першого літератора й публіциста.

В Галичині дуже велику ролю в обороні православія грало львівське міщанство. В 1573 р. була там відкрита друкарня, а львівське братство стало центром культурно-національної думки.

В цій культурній праці наша вища шляхта піддержувала дуже тісний звязок з міщанами львівськими, віленськими та луцькими.

Трохи пізніше дійшло до співпраці між правосл. українськими й білоруськими панами та протестантами з метою оборони своїх вір.

В результаті, після сандомірського з"їзду, в котрім взяли участь делегати шляхти волинської, київської, брацлавської, подільської та з"їзду люблинського, де були також і делегати братств, православним були зроблені уступки, що мало велике моральне значіння.

В 1615 році жінка маршала мозирського Стефана Лозки, Гальшка Гулевичівна, записала фундацію в Києві на свій тамошній двір і маєток "тим тільки, котрі в православному благочетії, східній церкві в послушенстві і благословенстві св. Патріярха Константинопольського невзмінно тривають". На цих добрах мали повстати релігійні і просвітні інституції. Так зародилася будуча Київсько-Могилянська Академія, котра стала розсадником теології та літературної освіти.

В ту добу козаччина вже стала сильним фактором за гетьманування Петра Конашевича -Сагайдачного.

Організатором перших козацьких відділів на початку XVI ст. був шляхтич старого роду Остап Дашкович, староста Черкаський, та Предслав Лянцкоронський, староста Хмельницький. Вже в середині XVI ст. ми бачили на чолі козаків таких представників старої знаті, як: славний кн. Дмитро Вишневецький, князі Ружинські, Самійло Зборовський і багато меньш видатних шляхтичів.

В першій половині XVII ст. Україна збірає свої сили, церква православна кріпне під захистом козаків. В 1620 році Патріярхом Теофаном була відновлена українська православна єрархія. і посвячено в Києві владик. Це викликало велике обурення в Польщі.

Козаки, що носили в собі дух військовости, стали носіями всіх лицарських чеснот і не даром Богдан Хмельницький міг висловитися, що козаки за рівних лицарству й паном себе вважають Коли він підняв повстання проти Польщі, велика частина православної шляхти, а між ними чимало й окатоличеної шляхти, що між козаками духу козацького набралися, взяла участь в боротьбі. Рахується, що козакуючих шляхтичів було від 6 - 7 тисяч, число дуже велике для тієї доби.

Хто з українців не чув за полк. Федоровича-Богуна, Станислава

Мрозовицького /Морозенка/, вихованця краківського та падуанського університетів, Станислава Кричэвського, що покрив себе славою під Лоевим?

Волинський шляхтич полковник Григор Гуляницький і 20 других Гуляницьких, сотник житомирський Соколовський, Аксак, Боховитйн, Гулевич, Ярмолинський, Виговський, Мазепа, Скоропадський, Немиричі, Солтан, Тишкевич, Гоголь і тисячі других добували Україні "през шаблю" її права.

Здійснялися мрії київського католицького епископа Верещинського, що походив з незадовго перед тим спольщеної української шляхти на Холмщині. Ще на прикінці XVI ст. він плянував створити Козацьку державу у васальній залежности від Польщі.

Життя й обставини змінили його мрії, але стремління до своєї власної держави втілювалося в дійсність, а вірними і освіченими помічниками старому гетьману Богдану були й сини української шляхти.

Ця наша шляхта, що ще зберегала в собі традиції Київської держави, зв"язала їх з новою провідною верствою України козацьким панством, в котре потім і сама в великій мірі влилася.

-----:::::-----

Д-р М.АНДРУСЯК

ДО СТАТТІ "З МИНУЛОГО НАШОЇ ШЛЯХТИ"

В статті "З минулого нашої шляхти" надруковано помилково, що "в 1340 р. Волинь підпала під кн. Литовського Любарта, що був одружений з донькою князя Льва II, с и н а /?/ /підкреслення моє. - М.А./ Юрія-Болеслава".

Основною помилкою є називання галицького князя Льва II Юрієвича /1315-23/ сином його наслідника князя Болеслава-Юрія II Тройденовича /1323-40/.

В дальшому проблема одруження пізнішого волинського князя Дмитра-Любарта Гедеминовича досі в історичній літературі спірна. Одні історики вважають його зятем Льва II чи Андрія I Юрієвича, дехто зятем Болеслава Юрія II. Автор цих рядків у своїй розвідці "Останні Романовичі - нащадки Мстислава й Романа Даниловичів" висуває здогад, що Дмитро-Любарт був одружений або з донькою Володимира Даниловича, внука Мстислава, або з донькою Дмитра Васильковича, внука Романа, якого нащадками були пізніші волинські князі.

-----:::::-----

Проф.д-р Б. КРУПНИЦЬКИЙ

БІОГРАФІЧНЕ ПРО РІД ОРЛИКІВ

Пилип Орлик народився 11 жовтня ст.ст. 1672 р. у селі Кошуті Ошмянського повіту на Віленщині. Помер 24 травня ст.ст. 1742 р. в Ясах.

Одружився 23 листопада ст.ст. 1698 р. з Анною Герцик, дочкою полтавського полковника Павла Герцика.

Анна Орлик проживала, по виїзді гетьмана в Туреччину /1722-1742/, спочатку в Кракові, а пізніще в Східній Галичині - в Станиславові, де маємо відомости про неї ще в 1750-56 р.р. Коли померла, невідомо.

6 листопада ст.ст. 1699 р. народилася старша донька Гетьмана, Анастасія, в Полтаві. В 1723 р. Анастасія вийшла заміж за генерала графа Штенфліхта, від якого мала двох синів: Карла-Густава, що мав ім'я по Карлу XII, і Пилипа - по Гетьманові. В 50-х рр. XVIII ст. Пилип Штенфліхт був старшиною в регіменті свого дядька Григора Орлика та часто їздив у Стокгольм з доручення дядька в козацьких справах. Одружився він з дочкою шведського сенатора Ферзена і, як твердить Борщак, що нині в Швеції живуть його нащадки.

Анастасія Штенфліхт, уроджена Орлик, померла в Кілі в 1728 р. Тоді генерал граф Жан Штенфліхт, її чоловік, одружився вдруге з її молодшою сестрою, Варварою /Басею/ Орлик. Коли саме, точно невідомо й можливо в 1732 р.

Варвара /Бася/ Орлик народилася 7 жовтня ст.ст. 1707 р. Її хресними батьками були Мазепа і Анна Обидовська. Це була з черги четверта дитина Орликів. Коли померла, невідомо.

Другою дитиною був старший син Григор Орлик, що народився 21 листопада ст.ст. 1702 р. /в Батурині/. Приймали його до хреста гетьман Мазепа і Любов Кочубіївна. Помічник батька, дипломат, військовий, граф і генерал-поручник Людовика ХУ, Григор Орлик одружився в 1747 р. з Оленою маркизою Дентевіль з старого французького роду. Дітей у них не було.

Приймаючи участь в семилітній війні в французькій армії, граф Григор Орлик помер від рани під Бергеном 4 листопада /якого стиля не знаю/ 1759 р. Його дружина, що була придворною дамою, померла в Парижі в 1775 р.

Другим сином Орлика був Михайло, що народився 29 липня ст.ст. 1704 р. в Батурині /знову Мазепа хресним батьком/. Помер в Салониках, де був разом з батьком і ділив його вигнання. В Діярії П.Орлика зазначено точно, коли. Я на жаль не маю під руками і можу тільки сказати, що в першій половині 20-х років XVIII ст.

Син Яків народився в Бендерах 23 жовтня ст.ст. 1711 р., помер в 1741 р. у Вроцлаві в Єзуїтськім манастирі, де переховувалися сини Орлика /за виключенням Григора/ в критичні часи пошукувань московських агентів за родиною гетьмана. /Хресний батько сам Карло XII, шведський король/.

Дочка Марта народилася в Бендерах 5 червня ст.ст. 1713 р., вийшла заміж за Дзержановського.

Марія-Ганна народилася в Рюгені 19 жовтня ст.ст. 1715 р. Можливо, що вона залишалася при матері.

Ближчих відомостей про Марту і Марію-Ганну Орликів не маємо.

Нарешті остання дитина Орликів, Катерина, народилася в Християнштадті 5 листопада ст.ст.1718 р., померла в 1719 р.

Орлики були чеського походження, з старої баронської фамілії, дуже розповсюдженій в самій Чехії, в Моравії і на Шлеську.

Відомо, що дві лінії їх виемігрували. Одна виемігрувала в Польщу в часи гуситської революції і прийняла до родового імени ще назву "де Лясіска". Галузь цієї лінії перенеслася на Литву, і з неї безпосередньо походив будучий український гетьман П.Орлик.

Друга лінія, протестанська, виемігрувала, правдоподібно, після подій 1620 р. в Прусію і тут увійшла з часом у склад німецької аристократії, зберігши свою стару назву "фон Орлік".

-о-

Література:

БАРВІНСЬКИЙ Б. - "До побуту Ганни Орлик в Станиславові", Ювіл.Збір.на пошану М.Грушевського, Київ 1928.

БОРЩУК І. - "Orlikiana", Хліборобська Україна, Відень 1922-1923, збір.VII і VIII.

БОРЩУК І. - "Великий Мазепинець Григор Орлик, генерал-поручник Людовика XV /1742-1759/", Львів 1932.

"Діярій гетьмана Пилипа Орлика" /опрац. ЯН ІЗ ТОКАР ТОКАРЖЕВСЬКИЙ-КАРАШЕВИЧ/, Праці Українськ.Науков.Інст., Варшава 1936, т.XVII.

HERMANN FREIHERR von EGLOFFSTEIN.- "Kaiser Wilhelm I und Leopold fon Oŕlick", Berlin 1904.

"Grosses Universal - Lexikon aller Wissenschaften und Künste, welche bishero durch menschlichen Verstand und Witz erfanden worden". Leipzig und Halle 1740, Bd. 25, S. 1953/Orlik/

КРУПНИЦЬКИЙ Б. "Гетьман Пилип Орлик /1672-1742/. Огляд його політичної діяльности". Праці Українськ.Науков.Інституту, Варшава 1938, т.42.

КРУПНИЦЬКИЙ Б. "З життя першої української еміграції". Прага 1940. Видання Українськ. Історичн.Філолог. Товариства в Празі.

ОГІЄНКО І. "Варшавська збірка про Орлика", Записки Чина Св. Василія Вел., Львів 1935, т.VI, вип.1 - 2.

-------:::::-------

Р.П.

РІД КНЯЗІВ РЕЙС.

/З матеріялів, що подав проф.д-р М. Міллер/.

В Німеччині є княжий рід Рейс. Він вважає себе руського походження й прізвище своє пояснює - рус, русин.

Готський альманах, останнього видання, подає цікаві для нас матеріяли про цей рід. Виявляється, що князі Рейси це потомки по жіночій лінії короля Данила Романовича, а саме:

Король ДАНИЛО Романович Галицький /упок. 1264 р./

СОФІЯ. Віддалася за графа фон Шварцбург

ЮТТА графіня фон Шварцбург

Ютта в 1280 р. віддалася за Гайнріха фон Вайда, графа фон Пляуен, /Пляуен в ті часи ще був на слов"янській території, цілковито не германізований/, який по своїй дружині та теші й одержав прізвище "Дер. Ройс", тобто Рус або Русин. У його потомстві персональне прізвище "Ройс" повертається на родове.

Від початку й до 1945 р. рід Ройс живе в Тюрингії, де розгалужується на дві лінії - старших та молодших. Кожна мала свою резиденцію. В 18 стол. Ройси дістають княжу гідність.
Цей розгалужений рід пов"язаний з багатьма европейськими королівськими домами. Так в 19 стол. Герміне Ройс була другою жінкою імператора Вільгельма II. Елеонора Ройс була другою жінкою короля Фердінанда Болгарського. Одна Ройс була за російським вел.кн. Володимиром. Від неї всі Володимировичі - Борис, Кирил і другі, що були наступниками московського престолу.

Старша галузь Ройс мала резіденцію і замок в м.Цейтц, молодша в Гері та Кестрітц. Обидва ці міста Цайтц та Гера лежать на р.Ельстер,що впливає в Заале, а остання в Ельбу. На тій же річці Ельстер, трохи на південь лежить і місто Пляуен, з якого й походить перший Ройс і в якому ще 200 літ тому назад панувала слав"янська мова.

На північ від Гери досі зберегається замок надзвичайної краси Шварцберг, в якому жила Ютта, донька Софії Даниловни.

З князів Ройс старша галузь вимерла після І світової війни, не маючи чоловічого покоління. Молодша, Гера, має одного підстаркуватого й бездітного. А ще молодша галузь, Кестрітц, має багато чоловіків й досить численна. З наступом большевиків Ройси втекли з Тюрингії, здається, до північної Баварії.

За рід Ройс в Німеччині є ціла література, лише ми, українці, нічого не знаємо про потомків своїх великих людей.

------::::------

Б.Я.

ДО ІСТОРІЇ РОДУ ДРАГОМАНОВИХ

Нижче наведений документ подаємо в копії, що в свій час була зроблена одним з полтавських дослідників в архиві Полтавського Дворянського Депутатського Зібрання.

Документ цей наводить низку невідомих даних і дат з історії роду Драгоманових і біографічних фактів з життєпису Степана Драгоманова, війта переяславського магістрату.

Через то, що полтавські архіви майже цілковито знищені, публікація цієї приватної копії, хоч і не звіреної нами з оригіналом, все ж придасться не тільки родознавцям, а й біографам Михайла Драгоманова,бо подавець цього документу Аким Драгоманов приходиться дідом знаменитому історикові і політичному діячеві. Найбільше відомостей про рід Драгоманових знаходиться в спогадах О.Косач /Олени Пчілки, в "Україні" 1926 № 2-3.

Подано 1784 года іюня 17 дня.

В Комиссію о разборѣ дворянства Черниговской губерніи.

Доказательство войскового товарища Акима Степановича сына Драгоманова о дворянском его достоинствѣ.

Род его Драгоманова, сколько по неоспоримым доказательствам есть

известно, происходит из шляхетства греческой націи, ибо отец его Стефан Юріев сын Драгоманов, по шляхетской природѣ своей, как с представляемых у сего в подлинникѣ письменных видов видѣть можно, и 1728 года в бывшем Переяславском полку чрез двадцать пять лѣт служил в чинѣ значковаго товарища, а потом в награжденіе толь долговременной в разных военных походах продолжительной службы, в 1755 годѣ от бывшей генеральной военной канцеляріи опредѣлен первѣе к правленію за войта в магистратѣ переяславском, а потом в 1756 годѣ и дѣйствительно произведен чин настоящаго войта Магистрата переяславского, в котором чинѣ в 1768 в годѣ и умре; поелику же сей чин по содержанію степеней бывших малороссійских чинов и правительств был почетный, то потому он, Драгоманов, как чиновничей сын, малороссійскою коллегією произведен войсковым канцеляристом в 766 годѣ, а наконец за добропорядочное и усердное в том званію продолженіе службы произведен в настоящій чин войскового товарища. В доказательство изложенного представляет он, Драгоманов, в оригиналѣ гетманскій 1757, августа 23 и бывшей генеральной войсковой канцеляріи 755, октября 13, 756 года, генваря 26 чисел данные... его на тѣ чина и службу его с вышепоказаннаго 1728 года из прилагающія ордера, о которых поелику неоспоримо доказывается, что род его, Драгоманова, по шляхетном отцѣ его состояніи и чинам, восходит дѣйствительно до ста лѣт, то, в разсужденіи того, и просит он, Драгоманов, во исполненіе в высочайшей грамотѣ о дворянствѣ правил, рассмотрѣнія о внесеніи его с женою и сыновьями Іваном, Алексѣем, и дочерьми Еленою и Парасковіею в надлежащую по роду дворянства часть родословной книги по Черниговской губерніи. На чин же его Драгоманова, прилагается патент сентября 30-го 1783 года, также, что он по женѣ его, дочерѣ умершаго полкового Гадячскаго судьи дочерѣ Аннѣ имѣет во владѣніи недвижимое имѣніе и подданных людей уѣзда Гадячскаго в селѣ Монастырских Будищах и уѣзда Лохвицкаго в селѣ Сергѣевкѣ, там же при хуторѣ состоящем у Меликах его, называемых Колодяжнянскаго, о том выпись из бывшаго земскаго повѣта Гадячскаго суда 777 года, сентября 16 дня, выданному, у сего ж прилагается; каков же в родѣ его, Драгоманова, с давних времен употребляется предковскій герб, с одного образѣц при сем включается. Войсковый товарищ Яким Драгоманов 1784 года, іюня 13 дня.

----:::----

Д-р В. СЕНЮТОВИЧ-БЕРЕЖНИЙ

ІСТОРИЧНА ДОЛЯ УРКАЇНСЬКОГО БОЯРСТВА

За княжої доби нашої історії державне життя концентрувалося в руках князів і дружин, що були при них. Дружинники служили князям по вільному договору й доки були договором обов"язані служили віддано, користаючи з права відмовити договір, або перейти служити іншому князеві. Князі розуміли свою залежність від дружин і дбали про її вдоволення, а бойові небезпеки і веселі пирування скріпляли їх взаємний звязок.

Державні і адміністративні справи князі не рішали самі, а радилися з старшою дружиною, мужами досвідченими і авторітетними. Не був князь самостійним і в рішеннях воєнних, бо дружина могла відмовити.

послух: "О себе еси княже замислил, а нейдем по тебе, ми того не ведалі".

Старші дружинники князівсько-дружинного устрою звалися боярами.

В XII і XIII ст. значна частина таких дружинників сідає на землю і в ціх віках вториться земельна боярська арістократія. Нерідко дістають вони від князів села "в державу". Бояре були княжіми урядовцями, начальниками більших округів, мали в своїх руках адміністративну і екзекутивну владу. У видатніших і заможніших з них були свої дружини "отроків". Наприклад боярин Свінельд мав таку гарну дружину, що їй заздрили навіть дружинники самого вел.князя.

Гарна дружина була і у боярина Ратібора.

Підчас війни бояри брали участь в поході з своїм князем, а який з них мав отроків, або дружини, посилював ними княже військо.

Галицькі бояре, що відзначалися своїм можновладством і пихою приводили своїм князям цілі полки.

Треба підкреслити, що крім духовенства князі і їх дружини були довший час головними носіями християнства, бо воно повільно проникало в нарід, який ще сотні літ жив в старій вірі і звичаях, аж поки християнство не стало рідною йому вірою.

Поняття чести і вартости роду стояли в ті часи дуже високі і випадки, коли худородні бояре видвигалися на перші місця, траплялися рідно. Між великими і дрібними боярами завжди була дуже велика соціяльна просторонь, яка не зникла за цілий час існування боярства як верстви.

В середині XIУ ст. литовці внесли в визволені від татарів країни свої порядки феодального характеру і при вел.кн.Ольгерді землі були роздані в володіння на ленних правах князьям литовським і руським та значнішим боярам.

Кожний литовський князь був для своєї области не тільки владою політично-державною, як намісник литовський, але і владою военною, бо стояв на чолі оборони землі від ворогів. Крім того, володіючи селами і містами, був він для населення і дідичем-можновладцем.

Являючися по суті верствою служилою, бояре згубили в нових умовах своє буле значіння, а володіючи землею несли не легкі военні обов"язки супроти держави. Цікавим є, що стара традиція права служити вільно якому господареві хочеш, довго жила і ним користалися. Напр. в 1503 р. Остап Дашкович, що пізніше був старостою канівським та черкаським, а мав заслужену славу хороброго і хитрого воїна, перейшов часово на службу до Москви. Розгніваний король польський потребував його видачі, але Москва відмовила, бо Дашкович, як муж "мітний", себто значний, мав право по старим традиціям служити кому хоче. Цім правом користався і кн.Дмитро Вишневецький, який також переходив на службу до Москви, а в 1558 році разом з московським військом виступає проти татарів.

Бідніші бояре, як "путні", або "панцерні", несли обов"язки служби підводової та военної, ще дрібніші становилися звичайними слугами панськими, старостинськими, або замковими. Значна частина, не маючи що робити, просто бідувала. В XIУ-XУ ст. соціяльна ріжниця між дрібними боярами і селянами мало помітна, вона існувала більше в їх обов"язках, диктованих державою.

Дрібне боярство, несучі дуже тяжкі военні тягари, до привилейованої верстви не належало. Навіть в часи панування вел.кн.Витовта селянинові жилося вільніше ніж боярству.

Лише в XУІ ст. шляхетська верства стала різко окремим тілом, але в головній своїй масі дрібне боярство в гербовну шляхту не влилося. Пізніше цей елемент охоче пішов в козацькі ряди і відіграв там значну ролю.

З зміста одної грамоти, якою король Жигимонт старий наділяв в першій чверті XУІ ст. кн. Конст.Островського замком Степань, виразно видно як трактувалося в ті часи дрібне боярство.

Грамота ця гласить:
"дали село и вечне даровали и записали замок Степань с местом и з их бояри и з их слугами путними и з мещаны и з данники, людьми тяглыми, з селы боярськими зо всим правом и панством и властью, ничого на нас и наши наследники не оставляючи".

В становищі галицького боярства і захожої сюди польської шляхти протягом XIV-XV ст. зайшли великі зміни. Спочатку польського панування вони були "майже васалами королівськими", як висловився наш відомий історик проф. Линниченко. Поступово їх становище становиться подібним до становища шляхти корінних польських земель, доки в 1434 році зовсім не зрівнялося з ним. Це потягло за собою корінні зміни що до організації військової служби, яка стала відбуватися по польським військовим законам. Заведене і тут "посполіте рушення" не було подібним ні давній руській службі ні службі на підставі февдальних зобовязань. Колись надзвичайно сильний кляс боярський зникає тут к XVI ст. майже безслідно. Більш щаслива заможніша частина його зробилася шляхтичами, а бідніша занепала вкінець.

Кидається в очі, що шляхта галицька українського походження належить до кількох улюблених знамен.

Найбільше родів мало знамено, що носило назву "Сас /біля 50/ за тім іде "Корчак" /біля 40/ за ними слідують герби "Кірдея", "Салава", "Голобок".

На Поділлю, яке є дуже тісно звязане з Галичиною, мало залишилося корінних українських родів і шляхетська верства, вірніше службово-военна класа, формується тут в другій половині XIV ст. головно з виходців з Галицької Русі, Волині і других земель.

Ще за часів Витовта польські магнати з Галицької Русі мали дуже великий вплив на Поділля і бажали його об"єднати з Короною. Після 1340 р. їм вдалося приєднати західну його частину, але Брацлавщина залишилася за Литвою.

В околицях замків Хмельницького і Барського шляхта доволі довго не губила свого народнього характеру. В 1550 р. люстратор замків, говорячі о тамошній шляхті, ділить її на шляхту українську служебову і на панів шляхтичів польських. В районі замку Барського подібну українську шляхту і формально за привилейовану клясу не рахували, бо вона не мала " wolnosci prawa ziemskiego dziedzicznego koronnego."
Ця шляхта знаходилася в залежности від юрисдикції місцевого замкового суду, а не суду земського, як шляхта, що мала привилеї права земського. Таку дрібну руську шляхту іменують в актах " "bojarones", "mani", wassali" чим підкреслюють її стан залежности.

На Волині боярство було сильне і солідарне, та тому щасливіше вийшло з доби державно політичних змін. Тут занепад боярства не відбувся так різко, він торкнувся, як і всюди, найслабішої його частини, але в цілому верства ця втрималася перетворюючися поступово з зем'ян на шляхту.

Назву "зем'ян" ми зустрічаємо по перше в 1438 р. в привилеях ленних, які надавав кн. Свидригайло. Земляне були станом служебово-военним, володіючим землею в февдальній зависності від короля, або місцевих значних князів. Вони мали свої з"їзди подібні польським соймам, але знаходилися в зависности від великих панів, які держали уряди воєвод та старост і мали право суда над зем'янами.

Також за кн. Свидригайла виступає на історичну арену "шляхта хоруговна", в яку влилися і старі роди боярські.

Землі, що під февдальними обов"язками було роздано зем'янам, переходили і на їх синів, але залишалися і далі власністю того, хто їх надавав. Вони могли бути відібрані, оскільки зем'янин не додержував умов володіння. Між тим ми бачимо, що ці землі в середині XVI ст. являються вже власністю родів, які на них сиділи.

Поступово з значніших старих родів, переважно українського боярського і литовського походження, формується родова волинська шляхта.

По першому статуту 1529 р. проводяться границі між клясами, але ще було далеко до рівноправности в привилейованій верстві /шляхті/, в якій його бідніша частина, з меньщими привилеями, ставить своєю метою добитися загально шляхетської рівноправности, незалежно від заможности цебто такої рівноправности, яка існувала в Польщі. Другий статут 1566 р., званий "волинським", значно наблизив права цієї шляхти до польської норми, а рештки нерівности знесла Люблинська Унія 1569 р. Всі князі, пани і земяни стали називатися об'єднуючою назвою для всіх - "шляхта".

Я згадував, що Козаччина дала в себе захист і можливість існування для багатьох представників занепалих боярських родів. Це явище дуже яскраво відбилося підчас походів Северина Наливайка на Молдавію /1594-1595 р./

Д-р М.Антонович в своїй розвідці "Студії з часів Наливайка" каже: "Антонович /Володимир/ пояснює соціяльний склад війська Наливайка, як викинених можновладцями дрібних земян, панцирних і путних бояр, збройних слуг і взагалі нижчих верств военної кляси.

Позбавлені своїх ленних володінь, ці елементи мусіли обертатись або в звичайних слуг при дворах можновладців, або шукати якогось военного заняття, а це на практиці мало ріжнилося від звичайного розбишацтва. Цілий рух Наливайка дістав таким чином ціхи аналогічности з останніми конвульсіями рицарського стану в Німеччині - повстанням Зікінгена /1522/ та Трумбаха /1568/.

Підчас повстання Богдана Хмельницького ці самі елементи і дрібна шляхта відіграли доволі значну ролю, даючи Великому Гетьманові не одну тисячу випробованих воїнів. Про ролю шляхти взагалі в цю добу, як дрібної, так і значної, дуже докладно, і з великим почуттям історичної правди, оповідає нам Вячеслав Липинський в своїх історичних творах "Z dziejów Ukrainy" і "Україна на переломі".

-----:::::-----

Д-р Т.ОЛЕСЕВИЧ-ОЛЕСЮК

ОСНОВНІ РАСОВІ КОМПОНЕНТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Вже півтораста літ тому назад Квіє, спостерігаючи всю ріжноманітність фізичних форм людського роду, здав собі справу з того, що в основі їх лежать три підставові фізично-біологічні складники: білий, жовтий і чорний.

Антропологична наука до наших днів не лише нагромадила величезний фактичний матеріял, що характеризує окремі народи й племена, але й доглянула закони, що керують процесами ріжничковання і синтезовання людства. Расове ріжничковання людства розвивається безперервно на біологічних підставах спадковости та шляхом постепенного усталення мішаних форм.

Первісна теза Кювіє про засадничу біологичну тройдільність людського роду дістала повне потвердження у вислідах новітніх дослідів Ф.Берштайна над основними властивостями крови та її групами. Досліди над процесами дідичення, при яких головну ролю відіграють в оплодженому людському яйці сполучення і поділ батьківських та материнських хро-

мозомів, рівнож виказують кількости хромозомів кратні до числа три.

При застосованні до процесів расового мішання та дідичення статистичної методи і опираючися на засаді тройдільности, сучасна антропологія доходить до такого гіпотетичного образу взаємного устосункування расових складників людства, як то представлено на приложеній тут діяграмі.

Первісне зріжничковання людства репрезентують три характеристичні первісні раси: Нордична, Лапонаідна і Нігрицька. Через схрещення цих рас повстали слідуючі три мішані раси першого ряду: Арменоідальна, Середземноморська і Арктична. Наступне схрещення поміж собою зазначених шести рас першого і другого ряду дало нових пятнадцять форм мішаних рас другого ряду. Разом ці раси дають двадцять одну компоненту антропологичних форм людства.

Генетичні взаємовідносини поміж окремими людськими расами зазначено на діаграмі безперервними лініями.

У сучасній порі в світі не існують вже народи, які в чистому виді репрезентували би яку будь з вказаних вище рас. У висліді довготривалих історичних процесів змішування, сучасні народи представляють з себе вже дуже складні расово-комплексні типи, в яких уділ тих чи інших расових компонент знаходиться в надзвичай ріжноманітних відсоткових взаємовідносинах. Звичайно, окремий національний расово-комплексний тип репрезентує якась одна головна расова компонента, що охоплює найбільший відсоток людности даного народу. Обіч неї, чи то в чистому виді, чи то в формі окремих домішок існують у досить значних відсотках інші підставові расові компоненти. Нарешті, на окремих територіях народу репрезентовані бувають побічні расові компоненти, як вислід впливу сусідніх національно-расових комплексів.

Розподіл расових компонент головних европейських народів представляє згрубша приложена тут таблиця і пунктовані лінії на діаграмі.

При уважному розгляді таблиці і діаграми виразно кидається в очі: поперше значна близість обсягів західно-европейських расово-комплексних типів /англійського, французького та італійського/ з обсягами типів українського та сербо-хорватського; подруге цілковита відосібненість від інших европейських народів расово-комплексного типу росіян, які мають лише частинне взаємне просякання лише з німецьким комплексним типом. Взаємочинність українського і російського расово-комплексних типів за дотеперішніми даними виявляється мінімальною.

Діаграму і таблицю уложено на підставі праць головним чином польських антропологів, зокрема Чекановського, однак без увзглядження певних варіянтів клясифікації і номенклатури, що є ріжні у окремих антропологів.

Праці українських антропологів вповні вичерпуючо й переконливо встановили, що, по своїм антропологичним прикметам, населення корінних українських земель належить у найбільшому відсоткові до групи, яку в антропологичній систематиці позначено літерою грецькою дельта /д/, або до, так званої, ДИНАРСЬКОЇ РАСИ.

Динарська раса повстала внаслідок довготривалого процесу змішання і злиття основної, автохтонної людности українських земель, що належала до, так званої АРМЕНОЇДАЛЬНОЇ РАСИ /група ж/ з людністю, що прибула на Україну пізніше і належала до, так званої, НОРДИЧНОЇ РАСИ /група альфа-а/. При статистичному уйняттю загальна кількість осіб з переважаючими компонентами згаданих щойно трьох основних рас сягає серед українців більше ніж 80 %. Лише на окраїнних українських землях відсоток цей дещо знижується на користь домішок інших расових компонент. Власне такими побічними домішками на північному і північно-східному пограниччях України є компоненти рас субнордичної /група ламбда/ та сублапоноїдальної /група бета/, а на південному і південно-західному пограниччі компоненти середземноморської раси /група епсилон/.

Археологичні дані дозволяють нам нині ствердити, що людність арменоідальної раси від прадавніх часів, у кожному разі від кількох тисячоліть перед Різдвом Христовим, незмінно проживала на сучасних українських землях і від правіку була вже осілою, хліборобською, з високо розвиненим суспільно-громадським життям, з торговлею, з прекрасним мистецтвом.

Людність ця створила на Україні так звану "Трипільську Культуру", яка була лише льокальною відміною тогочасної великої середньо-европейської та егейсько-азінітської культури. Геніальні мистецькі зразки цієї культури були пізнані в часі останнього семидесятиліття через археологичні розкопки так на Україні, як в Мікенах наКриті /"Лабірінт царя Миноса"/ а також у Малій Азії.

Арменоїдальну расу антропологично характеризують такі фізичні прикмети: 1/Темна пігментація хвилястого, нераз кучерявого, волосся; 2/Шкіра матова; 3/Очі темні, дуже часто чорні, великі, випуклі, не широко розставлені; 4/ніс довгий, великий, лукувато випуклий з грубими крилами і довгою тонкою перегородою; 5/чоло високе, без розвинених надбровних луків; 6/долішня щелепа низька і вузька; 7/череп дуже округлий з вузькою і плаского потилицею; 8/зріст вище середнього, тулуб довгий, плечі широкі, грудна клітина вигнута. - Духовними прикметами, окрім вже зазначених високих мистецьких здібностей, слід вважати зрівноважену гармонійну психіку, оперту на фізичній та моральній стійкості, що її здобули собі арменоіди у вічному круговороті мирного хліборобського життя і праці достосованої до природнього сонячного циклю.

Приблизно біля початку першого тисячоліття до Різдва Христвого, з півночі, десь з околиць Скандинавії та побережжя Північного та Балтійського морей, почали надходити на центральну та південно-східну Европу великі людські маси, приналежні до н о р д і й с ь к о ї р а с и. Ці нордійці, в числі яких були предки словяно-литовців, германців, кельтів, траків, іллірів, греків, - знаходилися в тому часі ще на дуже низькому поземі культурного розвитку. Войовничі та підприємчиві, міцно звязані в здобичницькі ватаги-племена, рухливі ловецькі кочевники-нордійці, без великого труду підкорили собі мирну, осілу арменоідальну хліборобську людність та зруйнували її стару багату культуру. Лише згодом ці нордичні варвари-завойовники, постепенно змішуючися з автохтонами-арменоїдами, перейняли деякі залишки старої арменоідальної культури та на її основі створили нові форми життя і культури. Яскравим прикладом такого процесу може служити історія старої Греції.

Очевидно, подібний расовий та культурний процес відбувався в тому часі і на українських землях, де на арменоідальне расове підложе одна за другою напливали ріжні нордійські хвилі. Такою черговою великою, історично вже занотованою, хвилею нордійців був прихід у другому столітті по Різдві Христовім з околиць нижньої Висли сильних войовничих племен германських ГОТІВ, які, підкоривши собі місцеву людність, створили були в басейні Дніпра, аж до Чорного моря могутню, але короткотривалу, державу. Цю державу в половині четвертого віку зруйнувала свіжоприбула, орда ГУННІВ.

У наступних століттях цей приплив на українські землі нордійських елементів рівнож не припинявся. Велика торговельна дорога з півночі на південь, з Балтійського моря до Чорного і дальше до Царгороду, постійно притягала в околиці Дніпрової річної системи численних торгівців та вояків з Скандинавії. Вони власне, як твердить норманська школа істориків, і спричинилися у половині IX віку по Р.Х. до державно-політичного оформлення Руси-України. Таким чином узагалі цей період нордичної інвазії на українські землі тривав менше повних двох тисяч літ.

Фізичні прикмети нордійської раси так характеризує в своїй статті, поміщеній в географії України Проф.Кубійовича, український антрополог др.Р. Єндик:

"Ознакою нордійської раси є ясна пігментація; тонке, легко хвилясте волосся, блакитні, сталеві очі, біла, тонка, просвітлена кровю шкіра,

яку вкриває густе волосся. Обличчя подовгувате й вузьке, риси виразисті, чоло високе з легким луком над бровами, очі не глибоко в голові, з довгою поземою щілиною, повіки тонкі, віддаль поміж очима досить велика. Насада носа висока і вузька, хребет його простий і вузький, носові крила тонкі, носова перегорода довга і тонка. Уста середні, губи тонкі, зуби довгі. Долішня щелепа сильно розвинена, з сильним вистайним підборіддям. Вуха тонкі й великі, з відстайними платками. Кості тіла тонкі й довгі, шия довга, грудна клітка вузька й довга, черево невелике, тулуб короткий, ноги й руки довгі, стопи вузькі, пальці довгі, підбиття ноги високе. Ріст високий, стан гнучкий, голова довга".

Характеристику духовних прикмет нордійської раси німецька антропологична наука подає в виразах повних суперлятивів. Причини цього загально відомі,- наслідки рівнож.

Нині не вважаємо за можливе, ані повторювати цих німецьких характеристик, ані їх опрокидувати. Занадто бо болюче відчуваємо ще практично-політичну гостроту німецьких нордично-расових концепцій, щоби ми могли здобутися на потрібний спокій і обєктивізм в цій справі. Між тим потреба вповні обєктивної оцінки нордичної компоненти фізичної і духов ної і духовної істоти української нації,- є цілком очевидною. Тому ми рішаємося навести тут повністю міркування, що до істоти і прикмет нордичної раси, англійського Професора Ернеста Баркера поміщені у його праці: "Народній характер". Його думки приймаємо тут, яко арбітральні.

- "Чи можливо звільнити нордійську расу від мітичного німбу та викрити, чим в дійсності вона була і є?

Одно є ясним: - Предки мусіли мати фізичну віпорність, яка уможливила їм оселення у високих географичних широчинах, а їх наступники постійно гартувалися та мужніли в боротьбі з суворістю клімату і дикістю природи, при чому брак було штучних охоронних засобів, що їх винайдено було в пізніших часах. І ще одно нетрудно ствердити: - росіяні навколо морей Північного та Балтійського, були, до певної міри, випхані на море. Сумнівна була би гіпотеза, що вони мали пристрасть до моря плавства, або, що були від початку та по своїй натурі племенем морським. Найдавніші памятки північної літератури славлять більше життя на суходолі, аніж принади моря.

Але нордична раса, замкнена в тісному і мало гостинному просторі, вздовж побережжя північних морей, кінець-кінцем була змушена до акції та експансії на морі, змушена пустититися на морські дороги. Тут вона ствердила, що, як каже англійський поет, "на тяжку спробу виставляє себе той, що довго мандрує глибоким морським шляхом",- і виросла на міру цієї спроби.

Поминувши діяльність Арабів на Середземному морі та Індійському Океані, велике мореплавство в новій історії було ділом по восьмому і Англосаксонців по шіснадцятому століттях.

Одпорна та фізично мідна, схильна, чи змушена до життя на морі, нордична раса виказала неструджену активність і авантурничий хист дослідчий і колонізаційний, що може допомогти зрозуміти, одначе не усправедливити, міт про нордичну вищість...

Нордійці, як каже Мадісон Грант, на цілому світі є расою жовнірів, моряків, авантурників і відкривців, але передовсім керівників, організаторів і аристократів, в острому протиставленні до селянського в своїй істоті і демократичного характеру альпійців. - Трудно щось більше над це сказати, а, навіть, сказати стільки, це значить вже, може сказати забагато...

Дехто твердить, що нордичні народи характеризує індивідуалізм, вказуючи, яко докав, на розповсюдження протестантизму серед цих народів. Треба признати, що відкривча та колонізаційна діяльність побуджує духа незалежности і полягання на себе. Інші знову вважають, що нордична раса посідає не менше, ніж середземноморська, дар артистичної творчости. Видається, однак, безсумнівною правдою, що велике мистецтво починає

развиватися лише тоді,коли, так як в старовинній Греції, народ нордичний увійшов в контакт з расою середземноморською і щось з свого сурового характеру вложив у багату, але не уйняту ще в норми творчість, яку там застав.

Мішанина нордично-середземноморська є мішаниною двох рас історичних і виразистих, які досконало взаємно себе доповнюють. Одна може вносити в цей звязок фізичну силу і певну безпосередню моральну тугість,яка часами впадає в сувору жорстокість, або навіть у варварство. Друга - посідає може делікатніші ідеї та значніше багацтво артистичних здібностей.-

Північні /Нордичні/ Геллени прибули до середземноморських країв,які тоді вже мали стару цивілізацію і давню артистичну традицію. Принесли свій смисл стислости і суворости,який щораз більше просякав те мистецтво, яке застали. Так начеб злилися разом прозорі гірські води з теплішим і мутнішим струмком. Прикмета чистости і ясности прибула до давньої буйности і чим дальше слідкуємо розвиток грецької штуки, тим більше переконуємося, що цей розвиток стремить в напрямку щораз делікатнішої простоти.-

В Англії сполучилися з собою тіж елементи, що і в Греції... Але й кожна інша расова комбінація, а не лише нордично-середземноморська, має свою ціну, аби лише скомбіновані елементи не були занадто ріжні.

Народи пишаються своєю расовою чистотою... - Колиб вони були більше свідомі, вони могли би, з більшою підставою, пишатися власне "расовою нечистотою"... Очевидное є елементи, яких краще не сполучувати, бо вони так різні, що їх потомство, з своєю погано дібраною мішаниною суперечних прикмет, буде незрівноважене і негармонійне. Схрещення Сходу і Заходу, або чорних із білими, має свої небезпеки. Але сполучування різних відмін рас Европи, сполучених подібною, помимо всіх детальних ріжниць, підставою, - то зовсім що іншого.

Правдою є, що "Фортес креантур фортібус ет боніс" - сильні родяться з сильних і добрих. Правдою є рівнож, що сполучування різних племен має свої евгеничні користі. Діти з таких звязків наслідують можливості обох сторін, поле для нових відмін є широке, нові комбінації наслідуваних якостей можуть створити нову духовну потугу і багатшу цивілізацію. Трудно вияснити генезу геніяльности, але можливо,що більш правдоподібною є поява її в роді з мішаною кровю.

Народ, расово мішаний, може піти дальше в своєму розвиткові і виростати вище, аніж народ, що виводиться з якогось лише одного племени. З другої сторони, народ мішаного походження може більше терпіти по причині проблем та поділів, незнаних народам більше одноцілим.

Раси мають особливу тривалість і, хоч будуть постійно на даній території поміж собою сполучуватися, всеж лишаються чисті, незмішані елементи і протиставлення різних расових прикмет може знайти свій вираз у формі політичних конфліктів."

----:::::----

Галина СЕЛЕГЕНЬ

ПОСТУП АБО ДЕГЕНЕРАЦІЯ?

З усіх проблем, які повстануть перед урядами країн, що брали безпосередню участь у війні, є чи не найбільш цікавою і важливою з громадського і політичного погляду - устілення нормальної репродукції людности і, як її передумова, правильне розвязання питання про ролю і становище жінки в післявоєнному суспільстві.

Большевики, як відомо приділяли особливо поважну увагу становищу жінки, для якої вони урочисто й гучно деклярували волю від домашнього вогнища, обовязків дружини й матері.

І не дивно. Жінка, як виховательвка своїх дітей, й як супровідник свого чоловіка, завжди мала й матиме великий вплив на громадянське життя через своє родинне оточення.

Треба було позбавити її цього впливу, відібрати у неї право виховувати своїх дітей, розхитати моральні підвалини родинного життя.

Совєтська пропаганда не жалує засобів, намагаючися переконати жінку, що домашнє вогнище є знаряддям закріпачення, що справжнє її покликання - це широка громадська й виробнича діяльність, що виховання дітей є справою держави.

Але красномовніше слів, міцніше засобів совєтської пропаганди були матеріяльні умови післявоєнного існування, які спостерігаємо й тепер, з досвіду сучасної війни.

Після першої світової війни лишилася велика кількість самотніх жінок, до того ж, часто обтяжених дітьми, яких треба було виховувати й матеріяльно утримувати, здобуваючи власною працею кошти до життя. Той самий стимул - здобування засобів до життя- існував не тільки у самотніх жінок.

Надзвичайно низький матеріяльний рівень існування пересічної міської родини примушував і заміжню жінку шукати праці, оскільки, чоловік, голова родини, не спроможний був на свій заробіток утримувати родину.

Пересічний заробіток представника інтелігентної праці, службовця дорівнював близько 300-350 карбованців, що складало, приміром, місячну вартість продуктів споживання одного їдця при такому рівні цін на основні продукти харчування:

Мясо	15 карб.	за кілограм
масло	15-20 "	" "
цукор	3.50"	" "
хліб	1.50"	" "
молоко	2.- "	" літр

Ще гірше стояла справа з одягом. Пальто коштувало 400-500 карбованців, пара черевиків 200-250 карбованців, чоловічий одяг 400-500 карбованців.

Не дивно, що жінка мусіла працювати поруч з чоловіком, тому що тільки загальний заробіток двох-трох членів родини давав їй змогу якось існувати, хоча на дуже низькому рівні.

Втягування жінки у виробничу діяльність відбувалося поволі, досягши найвищого рівня в останні роки перед війною і це цілком зрозуміло.

Лаштуючися до війни, совєти розвинули велику воєнну промисловість, яка вимагала нових і нових тисяч робітників і керівничого складу на виробництві, попит, який не можна було задовольнити тільки чоловічою працею. Почалася організована робота по втягуванню

жінки в процес громадського виробництва.

Питома вага жінок у загальній кількости осіб, зайнятих в різних галузях народнього господарства і культури, складала ще за кілька років до другої світової війни близько 20%.

Вже в роках, що безпосередньо попереджають початок війни, жінки складали 45-50% всіх зайнятих осіб, так званих - "самодіяльних".

Жінки використовувалися, звичайно на легшій і, як правило, гірше сплачуваній праці.

На канцелярській роботі в останні часи перед війною було жінок 80%, в легкій промисловости 60-70%. Багато жінок нараховувалося в ділянці медичної справи і в галузі народньої освіти.

Це було декілька років до війни, але безпосередньо перед нею і вже підчас війни жіноча праця замінює майже всюди чоловічу і навіть просякає в такі галузі, які раніше вважалися для неї неприступними: гарячі цехи, підземна робота.

Чи було це справжнє звільнення жінки, як це гучно проклямували большевики й чи зробило воно її щасливою?

Так, вона працювала поруч з чоловіком й навіть мала, сумне право розділяти з ним відповідальність за ніколи несодіяні гріхи й провини

Але волею долі вона, як правило залишалася на ~~нижчих~~ посадах, хоча й виконувала часто відповідальну й складну працю.

Її заробіток завше залишався на ~~нижчому~~ рівні ніж у чоловіка, навіть за тарифною сіткою, а на практиці різниця була йще більша, тому, що чоловік часто-густо користувався з різних додаткових засобів і джерел, які були для неї неприступні.

Робочий день жінки, хоча й однаковий за законом, фактично був значно довший, тому що вона не мала змоги й вміння оминути існуючого порядку, що легко вдавалося чоловікові.

Праця жінки на виробництві чи в установі жадною мірою не позбавляла її від обовязків по обслуговуванню власної родини, на яке мусіла витрачати усі вільні години призначені для відпочинку.

Повертаючися до дому, після цілого дня тяжкої виснажуючої праці, ця "невільниця волі" ще до пізнього вечора варила, шила, прала, допомагала дітям в навчанні тощо.

Таким життям жили майже всі без винятку советські жінки й воно було для них справжньою каторгою, цілковитим невільництвом, а діти, за цих умов уважалися нещастям, від якого треба було неодмінно позбавитися першою-ліпшою ціною.

За даними органів державної статистики невпинно щороку збільшувалося кількість абортів, досягаючи в окремі часи 900 тисяч - 1 міліона випадків на рік.

Сотні й тисячі жінок заповнювали кабінети лікарів-гінекологів, шукаючи допомоги від численних і ріжноманітних захорувань органів жіночої статтевої сфери, які часто густо призводили до безплідности або послаблення генеративної функції жінки.

Дорогою ціною викупала українська нація пресловуту "незалежність" своїх жінок і їх звільнення від кайданів родини і домашнього вогнища.

Большевицька політика населення залишила незатерті сліди на складі української людности, на її репродукції.

Відомо, що Україна належала до т.зв. і н т е н с и в н о г о т и п у розмноження людности, який характеризується порівняльно невисоким рівнем народжености: 25-30 pro mille людности /Росія: 40-50 pro mille/ при досить низькому також рівні смертности, зокрема дітячої.

До революції смертність немовляток виносила в Україні близько 180-190 pro mille новонароджених проти норми для російської людности 250 pro mille

В останні часи перед другою світовою війною, завдяки дійсно широким заходам советського уряду щодо охорони здоров"я матері й дитини, смертність немовлят в Україні досягла майже західньо-европейського стандарту і вимірялася показником 120-125 pro mille новонароджених.

Але заходи щодо зниження інтензивности смертности за большевицьких часів цілком знецінюються величезною смертністю років голоду, але також ще інтензивніщим систематичним зниженням рівня народжености.

Кількість народжених, що мала вимірятися числами 1.200 - 1.500 тисяч на рік невпинно падаючи, досягає загрозливого числа 250-400 тисяч випадків, що призводить, поруч із підвищеною смертністю, в окремі роки останнього десятиріччя навіть до негативного балянсу людности, її абсолютного убутку.

Загалом, починаючи від перепису 1926 р. аж до нового перепису 1939 р. втрати української людности від підвищеної смертности й свідомого обмеження народжености складають біля 6 мілійонів осіб.

Нація, що протягом 13 років втратила шість мілійонів своєї людности, перебувала під загрозою дальшого здегенерування, але це мало обходило большевицьких можновладців, яким була потрібна тільки її робоча сила.

Друга світова війна принесла Україні нові руїни, спричинилася до ще більших й чутливіщих втрат в її людности.

Війна винищила значну частину чоловічого населення найцвітучого віку життя, віку найбільшої активности й творчого розквіту.

Статистика людности з періоду війни показує якою мірою порушено по всіх країнах, що беруть участь у війні, нормальне співвідношення поміж чоловіками й жінками.

У нас в Україні замість звичайної, за мирних умов, невеличкої переваги жінок над чоловіками /1080-1100 жінок на 1.000 чоловіків/ це співвідношення вимірюється тепер числами 1.300- 1.400 жінок на 1.000 чоловіків пересічно.

Ще більша перевага на користь жінок спостерігається в робочому віці: 1.500 жінок на 1.000 чоловіків, а в деяких групах занять, як ось від 18-25, на кожну сотню жінок припадає ледви 25-30 осіб чоловічої статті.

Щоправда, після закінчення війни й повернення з фронту частини чоловіків це співвідношення має почасти вирівнятися. Але всеятаки, певна частина жінок так зв. генеративного віку життя неминуче має опинитися поза рамками нормальної родини, а, значить, не братиме участи і в репродукції людности.

Таке становище, за умов збереження усталеної за останні два десятиріччя норми народжености - "3" дитини на родину /для міст: 1 - 2 /, може спричинитися до того, що природний приріст не спроможний буде забезпечити новітне відтворення існуючого населення - і нація почне дегенерувати.

Не в кращому стані може опинитися і справа з другим складником природного руху людности - смертністю, з"окрема смертністю дітей.

Наявність великого числа родин, позбавлених свого природнього опікуна, батька і потреба для самітньої жінки-матері власною працею здобувати засоби до життя для себе і своєї родини може несприятливо відбитися на дітях через брак уваги з боку матері до їх фізичного й морального виховання і може спричинитися до погіршення стану їхнього здоровля, а, за певних умов, і до збільшення розмірів дитячої смертности.

Отже, і другий складник репродукції людности, смертність, має опинитися під впливом несприятливих умов, що їх утворено війною.

Треба зазначити, що спостережені тут глибокі порушення демографічної структури є явищем великої довгости, яке відчуватиметься протягом багатьох років і виживатиметься тільки поволі протягом періоду життя принаймні одного покоління.

Процес відбудови нормальної демографічної структури в Україні може затягнутися ще на довгий час, якщо відбуватиметься стихійно.

Щоб прискорити цей процес потрібне свідоме втручання в перебіг демографічних явищ так уряду, як й громадськости, але безперечно не в родумінні большовицького "плянування", яке намагалося піддати навіть явища народжености своєму безпосередньому впливові, себто, плянувати ре-

продукцію людности.

Тут, крім організованого впливу уряду через мережу відповідних установ на матеріяльні умови, на стан здоровля жінок й дітей, що потрібна спільна робота політиків, моралістів, містців для створення здорової моралі громадської думки навколо зазначених проблем.

Від того оскільки здатний буде уряд країни й її громадські сили здійснити найефективніші заходи до відтворення кількости людности залежить успішний розвій нації в майбутньому, може, більшою мірою ніж навіть від прискорених темпів відбудови господарського життя.

Рівень народжености достатній для відтворення знищеної війною людности й турботи за життя й здоровля немовлят та матерей важитимуть більше в після воєнному суспільстві, ніж кількість відбудованих фабрик й пущених в експльоатацію копалень.

Але відновити біологічну систему українського народу здатний й може здійснити тільки національний уряд, який єдиний буде працювати не тільки для сучасности, але й для майбутнього нації.

------:::::------

Проф. Д-р ЯРОСЛАВ РУДНИЦЬКИЙ

РІДКІСНІ ЙМЕНА СЛОВ"ЯНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЗОВНИЦТВІ

Словник українських хресних імен доданий наприкінці 2-го тому до Грінченкового "Словника Української Мови" аж ніяк не вичерпує великого багатства й різнородности українського особового назовництва. Це припадковий матеріял, зібраний або на основі літературних творів минулого сторіччя, або народній матеріял головно з центральної України. Повного списка українських імен досі немає.

Такий стан незадовільний передусім з наукового погляду. Як у багатьох інших ділянках життя й науки, так і тут Шашкевичевий вислів "судилося нам послідними бути" вповні підтверджений реальною /й сумною/ дійсністю. Бо ж насправді ніодна ділянка української науки так не успослідження й не відстала, як ділянка української ономастики.

Та не тільки з наукового погляду важлива ця справа. Адже ж і практичне життя висуває щодня потребу мати устійнений і доброякісний показник хресних імен, що був би дороговказом і дорадником при виборі такого чи іншого йменння.

З таких міркувань народилася в нас думка почати систематичне збирання українського хресного назовництва, насамперед між живими людьми, а так і на основі літературних творів. Ця збірка, хоч іще й не закінчена /гляди про неї звідомлення на іншому місці/, принесла вже тепер цікавий матеріял, з якого хочемо нижче подати деякі дані.

Виявляється, що крім великого числа випадків, де повторяються стереотипні загальновідомі йменння типу І в а н, П е т р о, П а в л о, існують імена, що виступають один або два рази, чи взагалі в дуже обмеженій кількості. Ці йменна однаково чужого походження, як і свого. Їх можна б назвати ономастичними "гапако легомена" - ми, якби була запорука, що їх не будуть з бігом часу вживати ширше. Тут хочемо навести йменна слов"янського походження, що трапляються в нас відокремлено, називаючи їх "рідкісними" і зазначуючи виразно, що: 1/ вони дійсно існують в українському хресно-особовому назовництві,

2/ їхні носії - свідомі українці /отже українці не тільки з походження, але й в почутті національної приналежности тепер/.
3/ ці йменя з історично-мовного становища містять у собі мовні формально-значеневі первні, що їх можна відносити в праслав"янську /доісторичну/ добу мовного розвитку /звідсіля й окреслення: "Українські йменя слов"янського походження"/.

Ось списко цих імен в абетному порядку:

1. Б о р и с л а в - /батьки з Галичини, дитина роджена на еміграції/x/
2. Б о р о н и с л а в а /теж: Бронислава/ - батьки з Галичини, роджена в краю;
3. Б у й т у р /теж здрібніло: Буйтурник/ батьки з Галичини, дитина роджена на еміграції /в Чехії/;
4. Ж д а н /здрібнілі: Жданчик, Жданцьо, Жданко/ - носії один у Києві, другий у Львові, третій на еміграції;
5. З о р е о д а в - йменя - псевдонім українського поета-священика на Закарпатті /в Словаччині/;
6. К а з и м и р - носій походженням із Волині, тепер на еміграції;
7. К в і т о с л а в а - носійка походженням із Галичини; тепер на еміграції;
8. Л ю б о м и р /здрібнілі: Любчик, Любцьо/ - носії один у Львові, другий на еміграції /з батька волиняка й матері галичанки/;
9. Л ю д м и л а - йменя української поетки Старицької-Чернянівської, Наддніпрянщина;
10. Л а д а /здрібніле: Ладуся/ - батьки з Галичини, тепер на еміграції, носійка роджена й хрещена в Галичині;
11. Р а д о м и р - /здрібнілі: Радко, Радчик/ носій імення роджений і хрищений на еміграції /в Чехії/ з батьків із Наддніпрянщини;
12. С в і т о з а р - /здрібніле-голубливе: Зоря/ носій імення роджений на еміграції з батьків із Наддніпрянщини;
13. Я р - йменя - частина псевдоніму українського поета походженням із Херсонщини, тепер на еміграції.

Наведені йменa, це тільки частина матеріялу, що збирається. Треба думати, що він зросте зчасом, коли поповниться наша збірка. А проте вже на основі повищого можна робити деякі висновки про джерела й вибір-підшукування особової назви.

І так насамперед треба взагальному ствердити, що ці йменa, це вислід спонтанного намагання батьків бути новим, свіжим, оригінальним при підборі йменя, а не йти втертим шляхом припадковости чи механічної традиції. Таке чи інше йменя видається гарне, краще за інші, тому що воно має крім своєї свіжости й оригінальности, ще певний зовнішньо-звуковий елемент, який у даному випадку видається милозвучним, ніжним, /напр. К в і т о с л а в а/, чи навпаки чоловіче-сильним /напр. Б у й т у р /. Не без впливу тут і зміст назви /напр. Ж д а н - той на якого чекали, якого ждали в родині/. Деякі видаються гарні, тому що короткі /напр. Л а д а , Я р, Ж д а н/; це важливе зокрема тоді, коли прізвище довше. Найважливіше при всьому: намагання вибирати своє, українсько- слов'янське ім"я.

----

x/ В нашій збірці матеріялів ці йменa позначені разом із прізвищами, тут їх пропускаємо, не маючи даних, чи батьки згідні з тим, щоб їх називати й по прізвищу.

Коли йде про джерела цих імен, то тут можна відрізнити три основні назовничі комплекси:

1/ с т а р і, п е р е д і с т о р и ч н і українські імена, збережені до сьогодні в місцевих назвах /напр.: Борислав від такої ж місцевої назви, Ж д а н - від назви села Жданна в Галичині й ін./, чи теж у прізвищах x/ Ж д а н - прізвища: Ж д а н і в, З д а н о в и ч, Ж д а н /.

2/ с т а р і, п е р е д і с т о р и ч н і імена, що збереглися до сьогодні в чужому, неукраїнському, але все таки слов"янському назовництві, напр. у польському: К а з и м и р, Б о р о н и с л а в а, у чеському Р а д о м и р і ін.;

3/ н о в о т в о р и, цебто імена створені штучно на основі існуючих, /напр. Я р на основі Я р о с л а в/, або на основі чужих зразків /напр. З о р е с л а в на основі чеського Г в о з д о с л а в а, Квітаслава на основі чеської К в е т о с л а в и тощо/, чи врешті на основі довільного складання обидвох частин /напр. В і р о с л а в а/, при чому, звичайно, складові нервні, відомі в апелятивному матеріялі, сягають давньої доби розвитку української мови. До цієї категорії назв належатимуть теж і т.зв. к а л ь к о в а н і імена, цебто імена перекладені з неслов"янських мов /головно з грецької та латинської мови/, як напр. іменння Богумил із гр. Т е о ф і л, Б о г о д а р із гр. Т е о д о р, польс. Л я с о т а із лат. С и л ь в е с т е р, Ж е г о т а з лат. І г н а т і ю с тощо. Сюди належать теж такі перекладені імена, як В і н о к замість С т е п а н /так м.ін. підписувався Степан Руданський/, В і р а, Н а д і я, Л ю б о в як відповідники латинських: Ф і д е с, С п е р а т а й А м а т а тощо.

Як сказано, психологічна основа цих імен передусім намагання у к р а ї н і з у в а т и /чи теж слов"янізувати/ іменничий матеріял новими засобами, а саме відтворюванням старих імен, чи новостворюванням штучних /зн. досі не вживаних/ особових назв.

Ми певні, що дальші наші розшуки й збирання українського іменничого матеріялу збагатить наші дотеперішні скупі знання про українське особове назовництво, тимто дозволимо собі на цьому місці, закінчуючи, прохати Вш.Читачів нашого журналу присилати відповіді на назовничий запитник, поміщений у 2-му зшитку нашого журналу /стор.45/, звертаючи окрему увагу на обговорені вище рідкісні імена слов"янського походження, їхню генезу й причини їхнього вживання.

------:::::-----

ДЕЩО ПРО ЮРІЯ Н А Р Б У Т А

Подаємо тут як матеріяли витяги з розвідки Хв.Ернста, що друковані в "Бібліологічні Вісті" ч.1. 1927, у Києві.

"Хто власне був Нарбут на передодні великої революції й що привело його на Україну?

Народженець далеко закинутого хутора Нарбутївка, Глухівського повіту на Чернигівщині, Нарбут ще на гімназичній лаві працює як ілюстратор. Він ілюструє дрібними окрасами переписаний церковно-сло-

---

x/ Пор. статтю: Про українські особові імення, "Рід і Знамено" ч.2/ 1947, стор.27-30.

в"янськими літерами уривок з "Слово о полку Ігореві", оповідання з литовської історії "Старина", уривки з київського літопису.

Скінчивши середню освіту, 1906 р. він переїздить до Петербурбургу й звертається просто до Білібіна. Оселяється в нього, працює вперто, щоб опанувати техніку, удосконалюється під керівництвом М.В. Добужинського. В кінці 1909 р. ми бачимо Нарбута вже в Мюнхені, звідки він повертає закінченим мистцем - графіком.

Як відомо пророків не визнають на їхній батьківщині. Нарбута на Україні мало знали й мало цінили.

Правильно оцінили Нарбута автори "Малороссійского Гербовника" - В.Лукомський та В.Модзалевський. Обгортку, заголовок, титульну сторінку та багато малюнків окремих шляхетських гербів Лівобережної України в цьому гарному виданні виконав Нарбут Що в данім разі звернулися до нього, а не до когось іншого, пояснюється не тільки тим, що він завоював собі почесну славу одного з кращих графіків, але й його знанням геральдики, що почерпнув він з початку з знайомства з відомим знавцем української старовини, П.Я.Дорошенком, цікавістю до історії власного роду, а далі підсиленого завдяки тісному співробітництву з відомим знавцем геральдики видавцем "Гербоведа" С.М.Тройницким. З інших українських наукових діячів він особливо знав В.Модзалевського та Я. Ждановича.

У звязку з "Гербовником" стоїть і досить рідка, друковано всього 5о примірників, книжка "Гербы гетманов Малороссіи". Це видання самого С.М.Тройницького. Усі малюнки до нього, разом з чудесною обгорткою, що має чорний напис та малюнок герба в овальнім вінку, на полі золотої парчи, виконав Нарбут. Нарбут виконав і жартовливе, дуже рідке видання /всього 8 примірників/ С.М.Тройницького: - "Реестр шести знатным особам, ироическій журнал гербовед 6 октября 912 года учредившим, с показаніем герба и способностей каждого". Тут під гербом самого Нарбута цікавий підпис: "Нарбут, Егор Іванович, мазепинец, полку черниговскаго, глуховской сотни, старшинскій сын и гербов и эмбемат живописец."

З початком революції Нарбут кидає Петербург і вже в березні 1917 р. ми застаємо його в Києві".

В тому ж часопису Е.Голлербах пише про Нарбута, як майстра обгортки.

"В 1913 р. почав видаватися що-місячний часопис "Гербовед" і природно, що "оздоблювателем" цього часопису запрошено було Ю.Нарбута. Він виконав для часопису обгортку, титульну сторінку, рисунки гербів, що не ввійшли до загального гербовника, заставки на початку кожного числа і деякі інші герби".

------:::::------

Е. ГОЛЛЕРБАХ

КНИЖНІ ЗНАКИ Ю.НАРБУТА

У питанні про природу та конструкцію книжкового знаку існує багато різноманітних думок. Перше ніж розпочати огляд книжкових знаків роботи Ю.І.Нарбута, спробуємо з"ясувати наш погляд на книжковий знак, на його графічний характер та призначення.

Усі визначення книжкового знаку, що в нас існують, можна звести до единого поняття: "екслібріс" є графічне визначення змісту даної бібліотеки або одного з її відділів, у звязку з особистим смаком власника. Так розуміючи книжковий знак, ясно, які вимоги можна й слід ставити до ідеального екслібриса. Нема сумніву, що обгортка та книж-

ковий знак споріднені своєю природою. Обгортка є наче б то в и в і с к а книги, що в графічну форму втілює її зміст і дух; книжковий знак є також формулою, але він стосується не до окремої книги, а до цілої книжкової збірки даного бібліофіла. Книжковий знак, так само, як і обгортка й видавнича марка, являє собою особливу відміну графічного жанру, особливістю якого є символічний зміст, прибраний у декоративні форми. Коли відхід від декоративно-символічної манери иноді й можна виправдати що-до обгортки, то від видавничої марки та екслібрису ми вимагаємо саме символічно-декоративного змісту: обидва вони мають щось о з н а ч а т и і разом з тим бути за прикрасу.

Проти ілюстраційного малюнку, що фіксує поодинокий випадковий момент життя або оповідання, без ніякої претензії на синтезу та абстракцію, книжковий знак являє собою лаконічний шифр, формулу, синтезу. Природно, що в структурі книжкового знаку треба дотримати того самого принципу плаского, мозаїчного змалювання, що зробився останніми часами повноправною графічною манерою в усіх книжкових прикрасах.

Усі роботи Нарбутові в галузі книжкового знаку витримані в суворо книжно-графічній манері. Художник книги з покликання, Нарбут не міг не відчувати, що для книжкового знаку є цілком неприпущенна манера трьохмірного ілюстраційного малюнка: що в ньому треба сполучити декоративність та символіку в як-найдовідніщій та найкрасномовнішій формі. Роботи Нарбутові відограли велику ролю в розвитку екслібрису геральдичного, що за наших днів не тільки не перевівся але, навпаки, здобув досить широке розповсюдження серед бібліофілів.

Перший книжковий знак виконав Нарбут 1910 року для Військової Бібліотеки Д.Н.Дубенського, видавця часопису "Летопись войны с Японией", "Летопись 1914-1915 г.г." та "Русскаго Чтенія". Дубенський один із перших оцінив графічний хист Нарбутів і ще 1906 року надрукував його ілюстрації до казок "Снегурочка" і "Горшеня". Екслібрис Дубенського відтворює родовий герб власників, оточений пишним орнаментом у восьмикутному обрамованні. Виконання цього екслібрису ще не робить враження графічної сили, але в ньому уже помітний гарний смак художників.

Згодом, за три роки, Нарбут виконав книжковий знак для В.К. Лукомського, змалювавши герб Лукомських, уміщений у картуш, узятий з "Малороссійского Гербовника". В.К.Лукомський не скористувався цим малюнком цілком, зважаючи на те, що картуш давав помилкове уявлення про українське походження його роду. Вилучивши з малюнку картуш з короною та ініціали з боків корони /В.Л./ він додав складальним шрифтом напис "Из книг В.К. Лукомскаго" і у такому вигляді надрукував кліше, як екслібрис для своєї бібліотеки /з питань генеалогії та геральдики/.

Того-ж таки року Нарбут виконав щось посереднє між видавничою маркою і книжковим знаком для популярно-наукового збірника "Новые идеи" /видавництво "Образованіе"/. Цей малюнок являє собою статуколону з барельєфною головою Арістотеля у центрі; на підніжжі уміщено назву видавництва, а вгорі слова "Из книг ", під яким залишено порожнє місце для прізвища власника.

До того-ж 1913 року належить книжковий знак С.П.Значко-Яворської, чіткий та скупий композицією; на ньому змальовано емблему роду Бернацьких, вміщену в український картуш. Цей малюнок використано було як супер-екслібрис на оправах дев"яти особливих примірників виданої 1913 року книги "Родословіе дворян Бернацких ".

1915 року Нарбут виконав досить складний, тотожній книжковий знак для бібліотеки Гербового відділу Департамента Герольдії "Правительствующего Сената". Виконання цього екслібрису припадає на той час, коли Нарбут захоплювався геральдичним мистецтвом; ефектні комбінації гербових символів та емблем в той час захоплювали цілу групу художників-графиків, особливо Нарбута та Шарлеманя. У цьому захопленні геральдикою велику ролю відограло приятелювання Ю.І.Нарбута з В.К.

Лукомським та С.М.Тройницьким. Видатний знавець геральдики й учений колекціонер, завзятий ентузіяст археологічної науки, завжди мандруючи в нетрях архівних дослідів, В.К.Лукомський зумів заразити Нарбута своєю закоханістю в маленьких і вибагливих таємницях гербознавства. Чималою мірою під його впливом творчість Нарбута пройнялася пишністю геральдичних фігур.

Працюючи в Гербовому Відділі Департамента Геральдії, Нарбут збагнув тут на незчисленних зразках усі основи геральдичної майстерности і в низці складних графічних композицій відбив старовинну емблематику. Звичайна вада геральдичних книжкових знаків є брак індивідуальної виразистости. Відограючи ролю родового, родинного символу, герб переходить з покоління в поколіннямайже без ніяких змін не відбиваючи особистих смаків та нахилів окремих представників р о д у. Гербовий екслібрис буває часто урочистий та чепурний, але як особистий книжковий знак він нічого не промовляє нам ні п р о характер бібліотеки, н і п р о індивідуальність власника. Він є тільки історична довідка та декоративний мотив. У гербовому книжковому знаку художник безсилий висловити чужу психологію, просто не маючи для цього матеріялу. Зате він має змогу виявити свій графічний стиль. свій смак, своє почування композиції.

Екслібрис Нарбутів для бібліотеки Гербового Відділу змальовує обеліск; на ньому двохголовий орел з сенатським гербом по-середині тулуба; коло підніжжя обеліску розташовано купи геральдичних річей, грамот, дипломів і книг. У горішній частині знаку розподілено п"ятьма рядками напис.

Одночасно Нарбут виконав так само пишний геральдичний екслібріс для Н.Н.Врангеля, відомого історика мистецтва, найближчого співробітника часопису "Старые Годы". На цьому знаку змальовано герб Врангеля посеред дерев архітектурних руїн.

Наступного року Нарбут намалював гербовий екслібріс для П.Я. Дорошенка, українського громадського діяча, мистецтвознавця, директора гімназії, в якій вчився свого часу Нарбут. Цей книжковий знак так само простий та лаконичний, як і книжкові знаки Дубенського, Значко-Яворської і Лукомського; так-само ж строго дотримано в ньому графічної рівноваги, також бездоганно правильно розташовано окремі елементи композиції та шрифту.

Ще один геральдичнийекслібрис зробив Нарбут для А.І.Римського-Корсакова /ред.-вид. часопису "Музыкальный Современник"/. На жаль, цей книжковий знак не було видано і навіть його оригінал загинув.

Надзвичайно майстерний книжковий знак виконав Нарбут 1919 р. для визначного київського бібліофіла та збирача О.Е.Ганзена. У центрі композиції на невисокім підніжжі вмішено мармурову вазу, навколо якої розташовано різні речі збирачівства, книги, силуети то-що.

Слід відзначити ще одну роботу Нарбутову, що має характер екслібрису, хоч її невикористано як книжковий знак, а саме - герб Т р о й н и ц ь к и х , оточений стрічкою з латинським н а п и с ом Цей м а л ю н о к правив за видавничу печатку на жартівливому виданні, видрукованому 1912 року, в числі восьмох нумерованих примірників: "Реестр шести знатным особам" /У цій брошюрі подано герби В.Г.Лукомського, А.Е.Фелькерзама, В.Я.Чемберса, Ю.І.Нарбута, С.М. Тройницького та О.А.Шарлеманя, що їх виконав Нарбут/.

Геральдичні книжкові знаки Нарбутові не являють собою точного копіювання гербів, надрукованих у "Российском Гербовнике". Нарбут умів трансформувати сухий урядовий трафарет гравірованих гербів,надаючи їм гнучкої та промовистої графічної майстерности. Відзначімо, доречи, що художник, не задовольняючися з офіційної форми свого власного родинного гербу, перекомпонував його; так-само перекомпонував він герби де-яких близьких йому українських родів і де-яких його друзів.

Геральдичні екслібриси Нарбутові за наших часів чимало вплинули на творчість художника А.М. Литвиненка, що пройнявся красою геральдичного майсерства. У низці екслібрисів /див. "Книжные знаки А.М.Литвиненко", вид. "Ленинградского Об-ва Экслибристов", 1924/, Литвиненко, йдучи за Нарбутом, удало використав геральдичні мотиви пристосовуючи їх до книжкового знаку.

У нашому короткому огляді екслібрисів Нарбутових ми штучно ізолювали тему, так само як і В.К. Охочинський у своїй брошюрі "Книжные знаки Ю.И.Нарбута"., це б то зробили спробу показати "обличчя" Нарбута-екслібриста. Слід визнати, що так ставити тему - не зовсім правильно: і кількість, і зміст екслібрисів Нарбутових є такі, що його не можна вважати за справжнього екслібриста. Усі його вправи в цій галузі цілком випливають з його праць над геральдикою. "Книжкові знаки Нарбутов" це лише розділ з можливої книги про Нарбута, як геральдичного художника. Не екслібристи, а геральдики можуть вважати його за "свойого" художника.

У галузі книжкового знаку Ю.І.Нарбут зробив порівнюючи небагато і проблеми екслібрису, як формули, він розвязав. Але в межах геральдичних завдань його книжкові знаки є, безсумнівно, зразки гарного смаку і композиційного такту.

------:::::-----

Ю.Р.

ЧУЖИНЦІ ПРО УКРАЇНСЬКЕ ЗНАМЕННИЦТВО

Не раз чужинці заберали голос в справах українського знаменництва.

Нажаль, умови в яких ми перебуваємо не дають сьогодні можливости зібрати цей прецікавий матеріял. А тому доводиться тут обмежуватися лишень тим, що далося схоронити в записках.

Цікавими є розвідки П е к о с и н с ь к о г о , проф.Краківського Університету. В книзі своїй "О жрудлах геральдикі руськей", Краків 1899 р., він пише: "Коли в своїх дослідах над середньовічним польським знаменництвом прийшов я до переконання, що найстарші початкові знаки польської шляхти не що інше, як тільки скандинавські руна і що в інший спосіб не дається вияснити їх походження, насунулося мені одразу спостереження, що українське знаменництво без порівняння багатше від знаменництва польського знаменами такого роду".

"Почав тому подрібно розглядати українське знаменництво й прийшов до переконання, що українське знаменництво розпоряджає й такими руничними тематами, сліду яких в польській геральдиці й додивитися не можна".

"Що до припущення, що одне з тих двох знаменництв походить від другого, то в дійсности знаменництво руське виявилося безпорівнання багатшим знаменами з тематами рунічного походження, порівнюючи з польським знаменництвом. З огляду на те в інших варунках можно було б сміливо уважати українське знаменництво за джерело знаменництва польського".

"Але стає на перешкоді факт, що знаменництво це плід західньої культури, що з заходу йдучи на схід через Польщу могло знаменництво достатися на Русь, але ніколи не відворотно".

Пєкосінський цілком ито упустив, що походження рун ще не розвязане. Що руна на Україні були раніше, як в Західній Европі, а що в Польщі рун взагалі дотепер не знайдено й сліду, а ті річи, які ніби були знайдені в Польщі під час розкопів, виявилися, як грубо сфальшовані самими поляками, що розкрив великий вчений Ягіч.

Так, що прав Пекосинський в першім своїм твердженні, що польське знаменництво має своїм джерелом знаменництво українське.

О. Верига-Даровський в своїм творі "Знакі печентне руське" Париж, 1862 р. на стор.8 впрост каже, що "ще за Пяста /цебто перед виникненням знаменництва в західній Европі.- увага Ю.Р./ знамена з західньої України принесено було до Польщі."

Олександер Яблоновський в часопису "Висла" /Варшава/ 1891 р. на стор. 104 ще на попередні твори Пекосинського остерегав його, що "українське знаменництво не можна вважати молодшою сестрою знаменництва польського", бо цілковито інші джерела лежать в його основі".

Суперечки між поляками про українське знаменництво проходять через всю польську знаменницьку літературу. Найбільш гостро проти польських знаменознавців виступив польський же дослідник А.Верига-Даровський. В своїм творі, про який вище згадали ми, вказує він, що, всупереч правді, польські знаменознавці вписали ціле українське знаменництво в польське знаменництво. Він на ст.29 Папроцького, Нісецького та Окульського називає "брехунами та баламутами", що І.Крашевський та А.Новосельський "омилювалися в виводах" /ст.30/.

"Що шляхта руських земель, які колись належала до складу Польщі, не є прийшла, як про це судять малоросійські патріоти й глупо розуміють деякі вчені, як наприклад кн.Петро Долгорукий; навпаки шляхта на тих землях є прастара й родима так само в Червоній, Чорній та Білій Руси, як на Поділлю, Волині та Україні".

"І.Крашевський згадує знамена руські, щоб вказати на їх нижчість, бо бракне в них "подань". Що неясні знаки можуть бути якимись "рунами", або "годлами" магічними. Знамено "Борейко" нагадує йому індійську сваргу. Новосельський додав ще до того індійські лінгами, татарські тамги, римські фасціміі, египетські кукуфи й на них казав формуватися українським знаменам". На стор.5 каже Верига-Даровський, що "А.Новосельський як гураган пройшов через руські знамена, обдер, викорінив все, що в них могло бути свійське, оприскав їх болотом десь з над джерел Нилу й берегів Гангу". Далі Верига-Даровський пише /ст.5/: "Знамена в Україні пішли від печаток, а не від знаків на щитах і прапорах. Одні з них могли бути числами чи особистими монограмами, істоту яких сьогодні вже не відгадати, другі нагадують букви П /покой/ і М /мислите/, що значило, первотно, в скороченню князівські "печатки" й князівські "метки". Вразила Лелевеля не менш часто повторювана літера Т /твердо/. Він припускав, що можна пояснити її через слово "Тайна" - "Таємниця". Я б судив, що скорше це буде монгольське "Тавро", "Пятка", або "печать" /Сігіллум/".

Праця Верига-Даровського є єдина польська праця, що об"єктивно розглядає українське знаменництво.

Цікаво, що суперечки про українське знаменництво, й ніби вищисть знаменництва польського, сягають давніх часів.

Ось перед нами Літопись Биковця, писана українською мовою, з ХУ віку. Там описує Биковець з"їзд коронованих в Луцьку 1429 р., а між ними: - цісар Жигимонд, король данський, Володислав Ягайло та Витольд. Малося на меті, аби нахилити цісаря, щоб піднести Витольда до гідности короля литовського. Цісар проти того не ставився. Бажали собі того й бояри українські та литовські. Але не було певности, чи не спротивляться тому польські пани.

Народжувалися, в якій спосіб все попровадити й що треба зробити українським і литовським боярам, щоб позискати поляків. Цісар Жигимонд пригадав українським і литовським панам, "що пани ляхи не могли інакше досягти миру між королівством чеським і польським, бо завжди між тими краями бували війни, аж поки пани ляхи з чеськими панами збраталися /час панування чеських Вацлавів над Польщею в р. 1290-1306 - Ю.Р./ тим, що ляхи побрали собі знамена у чеських панів.

А відколи побрали собі знамена, й тим з ними побралися, відтоді заперестали боротьбу поміж себе й живуть собі в мирі. А тому й ви литвини берить собі знамена від ляхів".

Українці й литвини так відповіли Цісареві й Великому князеві Витольдові; "Милостивий Цісарю й господаре, наш Великий Княже Витольде. Ляхове не були шляхтою, але були люди прості, а ні знамен своїх не мали, й великими дарами доходили того від чехів, щоб їм чехи випозичили знамен своїх, зробили їх шляхтою й до знамен своїх приняли. Але ми стара шляхта римська: предки наші з тими знаменами своїми зайшли до тих держав і уживали їх, а так само тепер і ми їх маємо й уживаємо як своїх, а обок їх не потребуємо інших нових знамен, а тримаємося давніх, що нам їх предки наші залишили".

На те все відповів Цісар, що то все правда, "але не для того маєте приймати знамена від ляхів, щоб то для шляхетства, але берете від них знамена для єдности й для братства з ними. Бо коли знамена між себе поберете, тоді один другому братом станете й повинен буде один другому сприяти".

А Витольд від себе додав: "Маєте збрататися з ляхами й знамена від них для того брати, аби своїм спротивом вони не вчинили перешкоди моїй короні. Коли мені вже принесуть корону, то ви їм потім можете їх лист з поворотом відіслати, а знамена їх відкинути, а свої давні знову взяти".

Далі хроніка не подає, як закінчилася справа з знаменами, тільки зазначає, що "ляхове не зичили корони Литві" а до коронації не дійшло, хоч і Папа вже дозволив. Ав р. 1400 вмер і кн. Витольд.

Проф. А. Малецький в своїм творі "Студіє Геральдичне" Львів. т. І ст. 292-323 спробував проаналізувати ті відомости й усталив, що дійсно значна частина польських знамен, в кількості 46 запозичена у Чехів. Але зазначає, що це ще не кінець, бо чеське знаменництво розроблене дуже слабо і що пізніше може виявитися, що запозичення чеських знамен поляками було куди більше.

Для уваги українців, що посідають ніби польські знамена, подаємо тут список польських знамен, запозичених у чехів, як їх усталив проф. А. Малецький: Абданк, Беліна, Біберштайн, Вуж, Вінява, Вежа, Гербурт, Газдава, Грабе, Гуска, Глаубіц, Гріф, Древіце, Дрин, Забава, Зарембa, Злотоголенчик, Кетлін, Корвін, Корнич, Коржбок, Кушаба, Лебедь, Лодзя, Нечуя, Одровонж, Окша, Олень, Оссорія, Острев, Остоя, Порай, Прус III, Прегонія, Рамулт, Романі, Старий-Кунь, Стеренберг, Стремя, Свинка, Сухеківвнати, Топач, Шеліга, Юноша, Ястребець і один невідомої назви, що уявляє й стріли, навхрест під простим кутом покладені, гострим кінцем назовні.

Назви цим знаменам дали вже поляки.

Цікаво, що в цьому списку, є кілька знамен українських. Той список треба булоб грунтовно простудіювати, бо наприклад, Абданк і другі доказували б запозичення знамен чехами з України.

З появою "Української Родовідної Установи" й часопису "Рід та Знамено" тепер тільки, майже вперше у нас, зачинається наукова вивчення багатійшого українського знаменництва. Тепер тільки настане час, коли можна буде освітити його дії, а тоді сказати, що властиво уявляє з себе польське знаменництво та тим допомогти й самим полякам виплутатися з лаберинту суперечностей, куди вони загналися, приписуючи собі те, що ніколи їхнім не було.

-----:::::-----

Проф.Д-р М.МІЛЛЕР.

ПО СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ "РІД ТА ЗНАМЕНО".

В перших же числах часопису, маємо силу ріжноманітною та багато матеріялу,іноді несподіваної наукової ваги. Така виключна змістовність часопису, вказує на велику кількість матерьялу, що накопичувався у науковців, не мавших змоги його публикувати, та на суспільно-наукову потребу часопису типу "Рід та Знамено". Цікавий та цінний матерьял, завдяки публикації, заходить до наукового ужитку і викликає багато спогадів, аналогій та усуспільнень. В такий спосіб часопис допомагає об"єднанню та зросту наукової думки загалу.

На разі оголошуємо кілька зауважень та приміток, що виникли було під час перегляду перших 2-х чисел часопису "Рід та Знамено".

1. Бортні знамена. Під цією назвою зустрічаємо в ч.1-му "Р. та З." публикацію Р.П. В цій публикації автор описує сучасні бортні знамена, які він спостеріг в північній Київщині, а також наводить відриси тих знаків, що й дають підстави для багатьох важних висновків. Бортні міти розповсюджені по всій лісовій смузі Східній Европи у всіх племін, що й досі займаються бортневим пасічництвом - однією з первісних привласнюючих господарчих форм. Завдяки великому значенню пасічництва в примитивному господарстві, виникає форма звичаєвого права - бортні міти або знамена, що заходять уже у всі перші кодекси писаних законів, отже у насу "Руську Правду". Особливо бортневе пасічництво було розповсюджено в Уральських лісах у башкирів, що цілий нарід жив переважно з того господарства. Башкирські бортневі знаки звичайно походять від родових тамг, знаків власности, з якими тісно повязані. Як бачимо з публикації Р.П.,збереглося бортневе пасічництво подекуди і у нас, в Північній Україні-Київському Поліссі. Збереглися до наших днів і бортневі знамена або міти, які, маємо право думати, так само у свій час були пов"язані з тамгами-родовими знаками, як і в інших народів. Руська Правда, початку XI ст. легализує та охороняє бортневі знаки. Походження ж їх значно раніше.

Що ж уявляють собою українськи бортневі знаки? З наведених автором публикації видрисів 1-3 дають родинні модуляції одного знаку. Так саме 4-5. 6-й має маленьке перехрестя, додане до основи якимсь поколінням, але в основі знак не порушений. Таким чином маємо разом 6 ріжних знаків. Від дохристіянського часу на Україні, в числі всяких фігур ідеографічних, найбільш зустрічаємо руни, особливо т.зв. готські або Надчорноморські. Руни зустрічаємо в українському геометричному орнаменті, в старослав"янській абетці, т.зв. Кирилиці /40%/ і, що особливо цікаво в даному разі, в знаменах староукраїнських шляхетських родів. Отже ще не бачучи українських бортневих знаків, можна припустити, що серед них якусь ролю мусили грати руни. Порівнявши ж відриси Р.П. до руничного шрифту, побачимо, що всі наведені бортні знаки уявляють собою в основі руни.

Бортні знамена

Руничні літери. x/

y d r ε s c

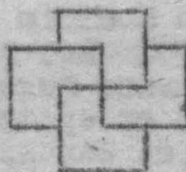
x/ Руничні літери взято з новішого видання по рунознавству:

Відтак, до перелічених вище форм збережінних рун в пам"ятках української культури, маємо додати нині ще й бортні знамена. Серед них, крім літер шрифту " allgemeine evropäische " бачимо 3 літери /2,3,4/ з Вульфилівського готського шрифту. Домішка готських рун, що цілком невідомі в Середній Европі, характерна для всіх українських пам"яток, і то саме в пропорції коло 50 %.

Публиковані Р.П. руни в українських бортневих знаках, мають велике пінсобне значіння для дальших студій з української символографії. Особливо ж важні для вирішення питань походження староукраїнських родових знамен.

2. Клейна на посуді князівської доби. Під цією назвою уміщено в ч.2. розвідку Проф.В.Козловської. З приводу цієї праці згадую таке: Здається на самому початку 1890 р.р., під час ремонту Св.Софії в Києві, несподівано було знайдено цілі ряди макітер, замурованих в стіни, що колись грали ролю голосників /резонаторів/. На днищах деяких з цих макітер були клейна, з яких одно, найбільш розповсюджене, вражало своєю своєрідністю. Це було сполучення свастики з хрестом, створене остроумним злученням чотирьох квадратів. Ніякі символичні фігури не дають такої кількости ріжноманітних, часто складних та декоративних модуляцій, як свастика та хрест. Я мав волись в своїх зарисовках до 100 ріжних датованих форм свастики. Але такої форми, як на днищі макітер з Св.Софії - ніколи і ніде не зустрічав. 1/

Минуло півстоліття. Оглядаючи р.1943 у Львові здобутки проф. Я.Пастернака з розкопів Старого Галича, я був здивований, наскочивши на днища посуду з Золотого Току, з тими ж самими клейнами. 2/ Більш таких клейн я ніде не зустрічав і не знаю. Знахідка їх в Старому Галичі зайвий раз указує на тотожність галицької культури того часу з київською. Можливо також, що це клейно пов"язане з якимсь видатнішим керамичним виробництвом того часу в Києві.

Клейно на днищах макітер з Св.Софії та на посуді з Старого Галича.

3. Портрет В.Кн. Ярослава Мудрого. В 2-му числі часопису уміщено в прекрасній репродукції погруддя Кн. Ярослава в реконструкції М.Герасимова.

М.Герасимов, народний учитель в селі коло м.Іркутськ, археолог-аматор, наприкінці 1920 р.р. зробив надзвичайні знахідки в палеолітичній стації біля с.Мальта, під Іркутськом. Він знайшов тут багатющі вияви мистецтва магдаленського часу, з мамутячої кости. Між ними коло 16 жіночих фігурок, також різаних з кости, та дітяче поховання з багато орнаментованими кістковими прикрасами. Потому М.Герасимова було забрано в Петербург, яко аспіранта в Академію Історії Матерьяльної Культури, для підготовки до наукової праці. Тут за який час виявилося, що М.Герасимов особливих здібностей до науки не має, проте виявляє видатний хист мистця-сницара /скульптора/. Відтоді М.Герасимов зробився скульптором-реставратором Ін-та Історичної технології,

----

1/ Клейна київських знахідок опубликовані в "Археологических известиях и заметках". Мо, 1892 г.

2/ Клейна галицьких знахідок опубликовані в книжці Я.Пастернак, "Старий Галич. Л., 1944 р.

де практикував яко реставратор людських типів на черепах. Далі він придбав славу деякими удалими реконструкціями, як от сінантропа, неандертольця, дівчинки з печери. Тешік-Таш, жінки брондзової доби з Північн.-Кавказу та інш. Так М.Герасимов зробився єдиним фахівцем цієї справи в СССР.

В 1939 р., після відкриття домовини Ярослава Мудрого, його кости було перевезено до Петербургу для наукової обробки. Рентгенологічний Ін-т, після спеціяльного досліду та вивчення кісток, опублікував реконструкцію психофізичного образу Великого Князя. На той час були публиковані й інші цікаві матерьяли до характеристики Ярослава, на підставі звідомлень про нього в скандинавських сагах.

Череп Ярослава був переданий М.Герасимову для реконструкції його портретного погруддя. Підчас цієї праці і виявилася недостатня освіченість М.Герасимова та відсутність у нього фахового антропологичного знання. М.Герасимов, не маючи найменьшого уявлення про український тип, сам ясно виявлений монголоід, родився та виріс серед російян лапоноїдного типу. Українсько-руського княз 10-12 ст.ст. можемо уявити собі по відомому портретному опису Святослава, по опису зовнішнього вигляду словян того часу, по виображенню князів на монетах, та врешті по живому староукраїнському типу, що по місцях прекрасно зберігся до нашого часу. У Герасимова ж, під час реконструкції Ярослава, виявився не українсько-руський князь 11 ст., а рязанський "мужик-штукатур" 19 ст. в якомусь фантастичному шличку. Типове російсько-финська пика з широкими вилицями, вузькими очима, простим волоссям та цаповою борідкою.

При Ін-ті було створено Комісію для апробації погруддя з боку історичного, мистецького і, головне, політичного. Комісія найшла реконструкцію невдалою, виображення князя модернизованим і до массового виробу та розповсюдження - не ствердила. Єдиний примірник, зроблений з білої порцеляни на Держ.Порц. Заводі, лишився на спогад на столі в директора Ін-ту Проф. М.Артамонова, де я й оглядав його в 1940 р. Це саме порцелянове погруддя і наведено в № 2 "Рід та Знамено". Оригінальний череп В.Кн.Ярослава, який я також мав щастя тримати у руках та оглядати, після невдалої спроби реконструкції портрета князя, разом з кістками, був повернутий наприкінці того ж 1940 р. до Св.Софії в Київі. Там він знаходився ще за німецьку окупацію. Але дальша судьбина цієї національної української святині, мені вже невідома.

-----;;;;;-----

Проф.Д-р Ярослав РУДНИЦЬКИЙ

ЗБИРАННЯ МАТЕРІЯЛІВ ДО УКРАЇНСЬКОГО ОСОБОВОГО Й МІСЦЕВОГО НАЗОВНИЦТВА

/Скорочене звідомлення, прочитане на річній сесії усіх Груп УВАН в Авгсбурзі дня 25 березня 1947 р./

Щоб використати те, що в українських таборах на еміграції зібралися тепер люди з різних земель України і є добра нагода для вивчення української духовости в усіх її виявах, з усіма її місцевими й загально-українськими особливостями, вирішено на третій науковій конференції Мовознавчої Групи УВАН у травні 1946 р. в Фюсені, зорганізувати збирання діялектологічних і ономастичних матеріялів на ос-

кові власних записів поодиноких членів Групи та окремих запитників /квестіонарів/. Діялектологічною працею доручено керувати д-рові Марії Пшепюрській, назовничу справу перейняв на себе підписаний.

Ономастичнк працю ведено в двох напрямках: 1/збирано безпосередньо назовничий матеріял між емігрантами й 2/розсилано запитника /квестіонара/, що в 13 питаннях обхоплював увесь можливий матеріял із особового й місцевого назовництва. Цей запитник надруковано в "Бюлетеню УВАН" ч.6. за червень 1946 р. для розсилки/, висота накладу 200 примірників/. Деякі еміграційні осередки передрукували самі цей запитник й розповсюджували між людьми. Так напр. український табір у Байройті зорганізував систематичне збирання матеріялу в рямцях праці "Народнього Університету" під керівництвом проф.д-ра Костя Кисілевського. Запитник передруковано теж у деяких наших журналах, напр. у 2 числі "Роду і Знамена" на стор.45. Найцікавіший матеріял отримано від студентів - україністів Українського Вільного Університету, вони спрацьовували цей запитник як семінарні вправи й продискутовували на засіданнях мого семінара.

В сумі зібрано такою методою 40 відповідей із різних місцевостей України, а саме:

1. Галичина	-	27	відповідей
2. Полтавщина	-	5	"
3. Чернигівщина	-	2	"
4. Волинь	-	3	"
5. Дніпропетровщина	-	1	"
6. Херсонщина	-	1	"
7. Запоріжчина	-	1	"
8. Закарпаття	-	1	"

Час збирання: від вересня 1946 до квітня 1947.

Акцію збирання цих матеріялів ведеться далі.

x x
x

Подаючи нижче 13 питань нашого запитника, прохаємо ввічливо людей доброї волі й усіх, кому дорога справа українського назовництва й української науки взагалі, подавати відповіді на ці питання, пересилаючи їх на адресу редакції "Рід і Знамено".

Ось ці питання, що на них треба подати відповіді на окремому аркуші паперу, зазначивши місцевість та наголоси на кожній назві:

1. Які хресні ймена вживалися в селі чи місті, з якого походите Ви або Ваші співрозмовники?
2. Які були здрібнілі і згрубілі форми цих імен?
3. Що рішало про вибір хресного імення /церковна, історично-національна, родинна, традиція, приналежність і т.д./ Чи були подвійні хресні йменя.
4. Які були прізвища вданому селі чи місці?
5. Які були прозви, що вживалися на місці або поруч прізвищ?
6. Як пояснював народ поодинокі йменя і прізвища?
7. Яка була офіційна, а яка неофіційна /народня/ назва місцевости з якої походите, агл. походить Ваш співрозмовник?
8. Як називали сусідні села людей із даної місцевости, та як їх жартівливо прозивали?
9. Як називалися окремі замешкалі частини поселення?
10. Як народ називав довкільні луки, поля, луги, ліси, полонини й т.п.?
11. Які були назви гір, вершків, горбів і горбків, скель і т.д.?
12. Як називалися ріки, потоки, потічки, стави, озера, заливи й т.д.
13. Як народ пояснював собі повстання окремих назов?

-----:::::-----

В. СЕНЮТОВИЧ-БЕРЕЖНИЙ

- доктор філософії.

12 травня 1947 р. в українському Університеті в Мюнхені В. Сенютович-Бережний захищав докторську дисертацію. Як дисертацію він представив до Університету свій новий твір: - "Шляхта землі волинської та її участь в українськім національнім і культурнім житті". Дисертація обіймає 85 друкованих на машині сторінок.

Опоненти підкреслили наукове значіння праці, а до окремих точок поробили свої уваги, на які відповідав В. Сенютович-Бережний, захищаючи свої позиції.

12 червня 1947 р. в тому ж Університеті відбулася урочиста промоція нового нашого доктора.

В присутності професорів, студентів і гостей Декан Філософічного Факультету проф. І. Мірчук представив В. Сенютовича-Бережного Ректорові проф. В. Щербаківському та подав його життєпис, перебіг студій та іспитів. Ректор ствердив, що В. Сенютович-Бережний задовольнив вимогам, потрібним для отримання титулу доктора філософії, а проф. Д. Петрів виконав урочистий акт промоції та вручив диплом.

Як довідуємося д-ра В. Сенютовича-Бережного призначено асистентом в Українському Університеті в Мюнхені при катедрі історії у проф. п. Полонської-Василенко.

"Українська Родовідна Установа" і редакція часопису "Рід та Знамено" засилають новому докторові, першому українцеві, що дістає докторат за дисертацію в зв"язку з українським родознавством, свої найліпші побажання в успішних працях на добро української науки та народу.

-----:::::-----

М А Т Е Р І Я Л И

Діялектологія й справа походження галицької шляхти. В 2.числі "Роду й Знамена" на стор.43-44 Вш. Ю.Рудич порушив питання генези галицької шляхти, видвигаючи при цьому гіпотезу про можливість походження її з півдня, з Дакії, з часів її розгрому римським імператором Траяном в 4.ст. після Хр. Шановний автор покликається при цій нагоді на одну з моїх праць /"Український наголос" Прага 1942/, де у вступі я підкреслюю деякі формально-мовні різниці в соціяльному аспекті серед шляхетських і селянських мешканців гірських околиць Бойківщини, в Галичині. В зв'язку з питанням, що його поставлено мені на стор.44, уважаю за відповідне подати ось що до відома зацікавленим у цій справі:

Коли я в рр.1934-37 переводив діялектологічні й ономастичні досліди на Бойківщині, звернув увагу й на соціяльні різниці в мішаних селянсько-шляхетських оселях, напр. уСтрийщині й у Турчанщині. Це вперше зустрінув я не тільки різниці в побуті /окреме місце в церкві, деякі різниці в одягу, традиційну нехіть до мішаних подруж між селянами й шляхтою й т.п./, але й у мові. Найприкметніші явища, які я тоді відмітив, було вживання приростка ві- шляхетськими мовлянами /напр. "вінести", "вібрати", " відати" й ін./, а ви- селянами /напр. "винести", "вибрати", "видати" й ін./ Крім цього в деяких селах шляхта вживає звука -е по м'яких приголосівках /"зяте", "коне, взети"/, селяни ж -а на цьому місці /"зятя", "коня", "взяти"/. Насувається питання, чи можна на цій основі твердити щонебудь про можливості походження шляхетських мешканців даних сіл. В основі треба відповісти притакливо на це запитання, бо є можливості льскалізувати дані мовні явища, а саме на п і в н о ч і від бойківських теренів, а в наддністрянському говорі, де вони /а зокрема -е після м'яких/ мають свою генезу й звідкіля експандували /разом із мовлянами, їхніми носіями/ на південь, у гори. Цей образ і правдоподібність міграцій українського населення з долів у гори, з півночі на південь, потверджується й іншими явищами на східніх теренах Бойківщини. Час тих міграцій годі точно устійнювати, не маючи історичних даних про перехід типу "вибрати" в "вібрати", чи теж типу "зятя" в "зяте". На всякий випадок він, на нашу думку, не старший як 16 століття.

Ці наші ствердження про міграцію підгірського населення з півночі на південь в гори й гіпотеза про /розмірно/ пізню хронологію згаданих діялектологічних явищ негативно насвітлюють проблему походження галицької дрібної шляхти з півдня, з Закарпаття. Мовні прикмети що їх принесли б українці з-за Карпат були б зовсім інші, як ті, що їх вони принесли в гори з північного Підкарпаття. Хронологія ж тут, туж не без значення. Різниця в /приблизно/ 12 століттях не дозволяє рішуче на якінебудь обосновані висновки про тракійське походження галицької шляхти.

Авгсбург, 5.8.1947. Яр.Рудницький.

Альманах -де-Гота. Знаменитий альманах де-Гота почав виходити коло 1770 р. Виходив він щороку книжечками й напочатку містив лише родоводи княжих домів. Пізніше з'явилося різнобіжно й друге видання, з графськими родами, ще пізніще - третє з баронськими родами.

Лише щось з 1900 р. почали, крім попередніх трьох видань, виходити ще два "Урадель" /роди знані до 1400 р./ та "Брієфадель" /після 1400 р./

Всі ці 5. альманахів виходили щорічно але до останнього часу. Тепер видавництво Гота залишилося в совітській зоні окупації й знищено.
Всі альманахи Гота - кілька сот книжечок маленького розміру, в 32°, виповнюють кілька полиць.
Є до них і загальний показник всіх прізвищ.

Знамено та прапор Карпатської України. 14 березня 1939 р. голова уряду Карпатської України д-р Волошин проголосив в імені українського народу самостійність Карпатської України.
15 березня 1939 р. відбулося перше засідання сойму, на якому було ухвалено закон про самостійність, устрій, мову, ПРАПОР ТА ЗНАМЕНО держави й державний гимн.

Запрошення В.Липинського. 18 листопада 1929 р. відбувався в Барселоні конгрес шляхотської генеалогії та геральдики. Було вислано запрошення единому українцеві В.Липинському. Той відповів, що стан здоровля не дозволяє йому прибути на конгрес.

Загибель українських документів. В книзі Л.Биковського "Варшавські Бібліотеки в VIII - X.1944 р.", яка тільки вийшла з друку, знаходимо повідомлення, що Книгозбір Ординації Красінських /Варшава, Окульнік ч.9/ "цілковито розторощений і спалений від низу до гори" під час Варшавського повстання в 1944 р. Книгозбір мав, між іншим, "також кілька тисяч пергамінових шляхетських диплòмів, в тому багато україніків".

Еп.Варлаам Шишацький. 15 червня 1947 р. відбулося наукове засідання богословського факультету Богословсько-Педагогічної Академії У.А.П.Ц. Проф. д-р О.Оглоблин доповів про єпископа Варлаама Шишацького, визначного, але досі мало знаного українського церковного діяча. Народився він у Шишаках, в козацькій родині. У Вільні попав в конфлікт з Польщею. Після прилучення Білорусі до Москви, став архиепископом могилівським та витебським. В 1812 р., коли французи зайняли Могилів, Варлаам визнав їх владу. Пізніще Московський Синод в огидній церемонії скинув з нього єпископство, й заслав його, як ченця, до манастиря в Новгор.-Сіверську, де він і помер 1820 р.

Михайло Гарасевич. В час. "Неділя" ч.78 за 1947 р. умістив д-р С. Баран статтю про "Друковане Слово", де згадав, що о.д-р Михайло Гарасевич, архипресвітер гр.-катол. Митрополичої Капітули у Львові, був першим редактором щоденника німецькою мовою у Львові в 1817 р.
Він одержав від цісаря Франца I-го шляхетство і титул барона Нойштерна, та використав це у Ватикані на українську користь.

"Запозичення" тризуба. Іноді трапляється в публікаціях згадка, що якась московська організація прийняла тризуб за державне знамено Росії. Про це була тільки чутка й ніхто не знав яка саме організація це зробила.
Зробила то нова політична московська організація, що виникла в Сербії коло 1927 під назвою "Національно-трудовий Союз Нового Покоління".
Цей Союз заявив, що тризуб це знамено Вел.Кн.Володимира, основоположника Росії, а тому тризуб треба признати російським державним знаменом, а не чужий двоглавий орел. Українці неправильно привластили собі знамено Володимира.
Всі видання цього Союзу виходили з знаком тризуба. При чому дуже характерно, що цей Союз не спромігся, навіть, знайти форму тризуба для себе, а впрост друкував його таким, як прийняла Українська Центральна Рада в 1917 р.

Тому, що ви селяни..! В часопису польському "Кроніка" від 15.УІ.1947 уміщена стаття нашого знаного адвоката Льва Ганкевича в справі польсько-українського порозуміння. В 1915 р. його співрозмовець, польський представник граф Йосип Потоцький, сказав: "Так, ми вас не любимо, але не для того, що ви українці, а тому що ви селяни".
Незанадто глибокий політичний розум має той бундючний польський шляхтич.

Знаки на "Ковельському списі". В часопису "Висла", Варшава, 1891 р., на ст.133 подає Ол.Яблоновський, "що на так званому ковельському списі, найстаршому забуткові норманськo-рунічному, обок імени є таємні символічні знаки, що відповідать "руським" знаменам Борейко і Гутор".

Печатка Воєводи Сешина. "Воєвода Краківський Сешин /коло 1100 р./ печатається печаткою з монограмою кириличною С-П, а підпис оточний на печатці латинкою. Цікавий приклад, який дає багато до мислення". Пекосінський "Печатки польські віків середніх". Краків, ст.121 , з мал. 136.

ЛЮДИ Й ПОДІЇ

Зміна в "конституції" СССР про шлюб. Як подає "Нувель де Франс," Верховна Рада Совєтського Союзу, на внесок Вишинського, вирішила, що мати й дитина "повинні бути забезпечені куди більше, як в капіталістичних країнах." Легальне подружжя має стати відтепер однією з основ держави. Розвід можна буде добути тільки в дуже рідких та важливих випадках. Всі справи, що стосуються родини й родинного життя, належать до компетенції Верховної Ради та уряду.

Новий закон про шлюб. Як повідомляє агенція ЮП, 21-го березня 1947 р. президія Верховного Совєта СССР ухвалила, що всім громадянам Совєтського Союзу заборонено брати шлюб з чужинцями, без винятку, до якої б національности вони не належали. Одначе, дотеперішні шлюби з чужинцями залишаються непорушними. Всі совєтські республіки одержали н а к а з змінити законодавство своїх країн у дусі цієї постанови.

Розріст населення в Індії. В 1891 р. мала Індія 279.446.248 мешканців, в 1931 р. вже 338.119.149, а в 1941 р. 388.120.347. В 1939 р. було в Індії на 22 смертних випадки 34 народжень. Індія - одна з нечисленних країн, де число чоловіків постійно більше від числа жінок. 90% населення Індії живе по селах. Дрібні хлібороби творять більшість.

Метрики позашлюбних дітей. Польська влада видала розпорядження, щоб в метриках позашлюбних дітей не писати " Н. Н. " що означало незнаного батька. Надалі будуть вписувати прибране прізвище. Таким чином метрика не буде ріжнитися від метрик шлюбних дітей.

Клопоти Англії про доріст. В часопису "Медична Преса" знаний англійський лікар Франклін Бейкнель стверджує, що харчове становище в Англії дуже скрутне. Англійці дістають тільки 2100 кальорій. Підростаюче покоління не дістає належної кількости молока, товщу та цукру. Він висловлює обаву, що здорова дотепер раса англосаксів, може підупадати і дрібніти.

Вік англійців. На 47,5 мільйона мешканців в 1938 р. мала Англія 4 мільйони в віку понад 65 літ. В 1946 році на 48 мільйонів мешканців - 5,1 мільйона.

Нешлюбні діти. Часопис "Кроніка" в ч.23, 1947 р., подає що серед дітей, які вродилися в Берліні, в 1944-45 р. було 22,44% нешлюбних. В 1946 р. відсоток нешлюбних дітей зменшився до 18.77%.
В 1933 р. у Франкфурті на Майні /Німеччина/ серед народжених дітей нешлюбних було 12.7%. В 1946 р., як виказує статистика, нешлюбних дітей було вже 18%.

Смертність в Берліні. Як повідомляє агенція "У.П." в 1946 р. вмерло в Берліні 77.682 особи, цебто на 54.026 більше, як вродилося.

Збільшення народжень в З.Ш.А. ЗШПА мали в 1946 р. рекордову кількість народжень - 3.440.000. В 1943 р. вродилося - 3.127.000, а в 1933 р. - 2.312.000.
Як оголосив статистичний уряд в З'єднаних Штатах Америки народжуться щохвилини 7 дітей. В 1947 р. це дасть 3 3/4 мільйона дітей. Цікаво що ціле населення З.Ш.А. в 1790 р. було тільки 4 мільони. Вираховано, що пересічна довгота життя в З.Ш.А. тепер 67 літ.

Кількість шлюбів в З.Ш.А. Як подають американські часописи, в 1946 р. відбулася в З.Ш.А. найбільша кількість шлюбів, порівнюючи з попередніми роками за весь час існування держави.

Виказ народжень. Як подає "Час" в числі 19, з 11.У.1947, оголошено виказ народжень в 1942 р. Перше місце по кількости народжень займала Англія - 15.6 народжень на 1000 мешканців, далі Німеччина - 14.9, Франція - 14.5. Найменший приріст з усіх європейських країв мала Бельгія - 13.1.

Війна за жінок. "Нувель де Франс" подає, що між племенами Віяка й Пакідарі, які живуть над Амазонкою в Аргентині, прийшло до війни. Причиною війни є надмір жінок у Пакідарів і недостача їх у Віяків.

Видатна плодливість. Як подає чеська преса, жінка фабричного робітника в Сумперк /Морава/ породила "чотирнята". Вона перед тим мала троячків і дві пари близнят. За 5 літ вона мала 11-ро дітей.

Повінь розлучень. По закінченні війни почалась повінь розлучень в Англії. Суди англійські видали вже 75.000 розлучень і тепер тижнево видають до 1000 постанов. Підраховано, що на 7 шлюбів припадає одне розлучення. Щоб запобігти цьому явищу заложили "Передшлюбні порадні".

Проти контролю народин. — Англійські католицькі круги гостро запротестували проти постанови одного місцевого уряду, що в ній сказано: "Кожній замужній жінці треба залишити повну свободу контролю народин". Католицькі круги засуджують цю постанову як неприродню та неморальну. Маємо враження, кажуть вони в протесті, що в цей спосіб уряд хоче запобігти мешканевій кризі, бо родини, де менше дітей, потребують менше мешкання. Пороблено всі старання, щоб родинам приділено досить мешкального простору. За цим голосували на зборах і католики, й не католики.

Могили ізгоїв. - в Льор /Німеччина/ будуть упорядковані й на них будуть поставлені тривалі пам"ятники. В Льор міститься лічниця для хворих на легені й є вже там 10 могил українців.

Далекозорі... — В Америці заклали товариство "Вдови третьої світової війни". Незабаром відбудеться й з'їзд цього товариства в Нью Йорку. Не подають тільки, хто його заклав.

Міжнароднє Жіноче Об'єднання — 26 квітня 1947 р. відбувся в Парижі III Міжнародній З'їзд Міжнародного Жіночого Об'єднання. в справі оборони й зміцнення суспільного та соціяльного становища жінки.

Міжнародній кодовий сигнал. — Перший по війні німецький корабель приплинув до Англії. З огляду на те, що німецький прапор тепер не усталений, корабель вивісив червоно-білосиній прапор, цебто міжнародній "кодовий" сигнал.

Збільшення натурального приросту в Чехії. — В 1946 р. народилося в Чехії 287 тисяч дітей, а в 1936 р. 238 тисяч, хоч населення тоді було більше на 3 мільони німців, які тепер виселені. В 1945 р. вродилося 276 тис. дітей. Приріст населення в 1946 р. був 180 тисяч.

"Світовий конгрес родини й популяції" — відбувся 22-29 червня, 1947 р. в Парижі. На конгресі обговорювали: стан родинного життя, справи мешкань, стосунки батьків і дітей, праця жінки, роля родинних організацій в житті народу й держави. Учасниками конгресу могли бути тільки представники державних народів.

Біологічне відродження Франції. — В багатьох краях в повоєнний час помічається характеристичне явище - значне збільшення народжень. Особливо це кидається в вічі у Франції. В час з 1918 р. по р.1939 вирисувалося небезпечне становище Франції, коли в деякі роки смертність була вища за народження. Натурального приросту населення майже не було. Хоч в минулій війні страти Франції були порівнюючи невеликі - 620.000 забитих та вмерлих, однак брак приросту населення вселяв великий непокій. І ось статистика за 1946 р. несподівано показала 833 тисячі народжень. Число не одмічене вже від кількох десятків літ. А поруч з тим статистика відмітила й зменшення смертности серед немовлят. Французи сподіваються, що в 1947 кількість народжень дійде до 900 тисяч.

Держава попирає як може популяційну політику, підвищує допомогу багатодітним родинам, поліпшує опіку над матерю й дитиною.

По сторінках часописів

"Культура мас чи еліти?" Під таким наголовком умістив Ю.Косач статтю в ч.51 "Україн.Трибуни" за 13.7.1947 р.

В цій надзвичайно цікавій статті, що в значній мірі може стосуватися й "Української Родовідної Установи", автор каже:

"Проблема глибша й поставлена в соціяльно-культурній площині: маємо плекати культуру мас чи культуру еліти? Маємо плекати просвітянство й літературне козакування - чи революційну аристократичність?"

"Череда ніколи не творила культури. Велика культура повстає не з злагоди, а з гніву й трагедійности. Не з дозвілля, а з неспокою. Вона не плекається в просвітянсько-плужанських гурточках, а твориться одиницями, і їй підпорядковується, до неї доростає юрба".

"Проф.Г. В а щ е н к о /"Рід та знамено" ч.2./ правильно каже: "В сучасній титанічній боротьбі двох світів український аристократизм в його здоровій формі може відограти важну й позитивну ролю".

Це взагалі. А відносно культури? Історик Б. К р у п н и ц ь к и й /"Заграва" ч.23/ справедливо стверджує: "Великий чисельний народ мусить створити й велику культуру. Інакше він загине, як окремий народ, як окрема нація, й стане тільки підложжям для поширення етнографічних границь іншого народу. Наша культура, що залишається й надалі культурою народньою й для народу, мусить стати в повному розумінні цього слова й культурою панською, аристократичною".

"Так, мусимо. Коли ми поглянемо довкруги себе, то побачимо, як інші здійснюють це слово "мусимо". Культура твориться і в демократичний вік під аристократичним /очевидно, в сенсі аристократизму не крови, а духу/ знаком. Блеф про нову умасовлену, усуспільнену культуру" винайдено тоталітаризмами. Все, що дійсно вартісне й дійсно велике в комуністичних і фашистівських режимах, постало поза тими режимами і всупереч їм. Мистецтво й література ЗША, Франції, Великобрітанії й інших є твором еліти, а не маси. Тільки самі короткі п'ять років в історії літератури ЗША /1850-1855/ з іменами Емерсона, Гавторна, Мельвіна й Вітмена створили клясичну добу цієї літератури, хоч Вітмена за його "Листя трави" хотіли свого часу посадити до дому божевільних і нищили вуличною лайкою за "незрозумілість".

Аристократія й державне будівництво. В часопису "Рідне Слово", ч.9-10 за 1946 р., Д-р Б. Крупницький умістив - "Силюети наших істориків".

Говорячи про В.Липинського він синтезує так його думки про аристократію й державне будівництво: -

"Надаючи великого значення в будові держави творчій меншості, аристократії, Липинський взявся реабілітувати й ту частину української шляхти, що за часів Б.Хмельницького повернулася до свого народу. На сьогодні стало, завдяки його дослідові, ясним, що українська шляхта прийняла дуже видатну участь і в повстанні

Б.Хмельницького проти Польщі і в будові української козацької державности. На прикладі польської шляхти показав це Липинський дуже яскраво і переконуюче. Це вже сталий здобуток української історіографії; правда, і тут помітна певна пересада, зрозуміла зрештою в автора, що захопився ідеєю переоцінки значення шляхти в будові держави Б.Хмельницького".

"В тісній співпраці української шляхти з елітою самого козацтва символізувалося для Липинського взагалі одне з ґрунтовних питань державного українського будівництва: національна аристократія, на плечі якої була положена будова української державности, могла бути правдиво творчою тільки при гармонійному сполученні тих старих шляхетських родів, що берегли в собі традиції й умілості правлячої верстви, з новими позитивними елементами, що подібно до козацької старшини, вибивалися наверх.
Сам, походячи зі старої шляхти, Липинський боронив і ті позитивні якості, які були ще живучими в шляхетстві: традицію, авторитет і віру. Але він не проповідував примусу у відношеннях між правлячою елітою і народом. Авторитет і відповідальність згори, свобода знизу - так звучала його формула трудової монархії. Еліта мусіла здобути собі моральний авторитет серед народу; від неї вимагалося вміння вести за собою народні маси."

"В Липинському шануємо засновника державницького напряму української історіографії. Він відкрив нам очі на те, як треба оцінювати правдиву еліту, авторитет, консерватизм в кращому розумінні цього слова, в той час, як історики народницького напрямку безперечно навчили нас ставитися з пошаною і зі зрозумінням до потреб народної маси з її соціяльними і іншими вимогами".

Генетика в Совітах. Місячник " Discovery" , в числі за березень 1947 р. приносить статтю визначного англійського природника, члена Royal Society, Cyril Dean Darligton.

Він пише:

"Бачимо в Росії в одній галузі науки офіційне перекреслення правди, розсудку та людей, які боронили їх. Те перекреслення є не менш офіційне ніж в гітлеровській Німеччині. Стосується воно передовсім тої самої галузі науки, що стосується спадковости, раси і класи".

Далі він оповідає про долю знаменитого московського біолога Миколая Вавілова, якого забили большевики на початку остатньої війни. Забили його за те, що боронив засад традиційної генетики, опертої на праві Менделя. Вбивство Вавілова було оточене такою великою таємницею, що в 1945 р. Королівське Т-во вибрало його на гонорового члена й не знало, що признає ту гідність особі, що її давно вже зліквідували.

Чоловим авторитетом у большевиків в галузі генетики є сьогодні академік Трохим Лисенко /наш землячок з Одеси/, як видав книжку "Спадковість та її змінність". Там він доводить, згідно вказівок большевиків, що спадковість у людей, тварин і рослин змінна під впливом умов оточення. "Darlington" доводить, що тези Лисенка не витримують наукової критики й є тільки прикладом пристосування совітської науки в службі політиці.

Деякі риси англійців. "Украін.Вісті" ч.27 1947 р. подають зміст поучень, що їх зробила для українців, які виїжджають до Англії, англійська організація квекерів. Англійці хочуть, щоб чужинці заховувалися так, щоб не дражнили їх.

"Англійці, засадничо, не настроєні націоналістично й вони не люблять виставляти на показ свою національність. Особливо треба звернути українцям на це увагу й не вимахувати на кожному кроці своїм національним прапором чи хвастатись своїми національними відзнаками. Звісно, що нікому не заборонено носити національні відзнаки, але самі англійці цього не люблять і тому ліпше оминати це.

Англійці не люблять подавати один одному руку при зустрічі. І на це треба звернути увагу. Українці, навпаки, подають часто своїм і чужим, незнайомим людям руку, де це потрібно й непотрібно. Ніколи в Англії не цілують жінок у руку.

Не добре питати англійця про його особисте життя до того часу, доки когось добре не знають. Англієць не любить нічого оповідати про своє приватне життя й також не любить слухати оповідань про чисто приватні справи інших людей".

Реферуючі ці рядки часопис "На чужині" додає від себе: "Варто, щоб і наші люди багато засвоїли собі того, що мають англійці".

Кілько дітей? Інститут Галупп'а в Америці перепровадив в кількох краях анкет уна тему: "Яку кількість дітей в родині уважаєте за найвідповіднішу?"

Відповіді показали, що:

в Канаді за 2 дітьми було 21 %,
за 3 - 22%, за 4 - 28%
в Голяндії за 2 - 22%, за 3 - 29%, за 4 - 22%.
у Франції за 2 - 31%, за 3 - 38%, за 4 - 17% .
в Англії за 2 - 39%, за 3 - 27%, за 4 - 20%.
в Австрії за 2 - 1 4%, за 3 - 21% і за 4 - 46%.

Кількість сторонників одної дитини ніде не перевищила 1%.

Виходило б з того, що розріст тих народів був би загрожений, бо при 2, а навіть при 3 дітях тільки дається урівняти народженнями смертність.

Згідно анкеті найліпше б вийшли Австрія й Канада.

Прийде час, коли в нормальних умовах і в Україні буде пророблено таку анкету, яка, напевно, викаже прагнення великої розрідности української нації, що буде цілком природнім явищем.

Вимирання польського народу. В польській пресі йде гаряча дискусія в справі наявного вимирання польського народу.

Тому спричинилися військові події, під час яких загинуло, як подають, приблизно від 6 до 10 мільонів поляків. Впливає тут также й не унормованість життя, сучасний тяжкий господарський стан Польщі. Але головний удар наносять польські комуністи. З наказу своєї зверхности, вони повели шалену пропаганду проти розвію польського народу. Вони кажуть, що з огляду на тяжке господарське положення треба зменшити народження. Вони кажуть, що "з плідности виграють тільки в'язниці, лікарні й цвинтарі, а не.... міністерство війни", що "плідність це катастрофа". Вони випустили книжки як заподіяти вагітності й переривати її.

А статистика польська тимчасом вже показує значне зменшення народжень й велику перевегу смертности.

Незалежна польська преса за кордоном вказує, що німців є в 3 рази більш як поляків і що в Німеччині на 1 квадр.кільом. припадає 200 людей, а в Польщі 70.

А в дійсності поляків ще менше, бо вони рахують, що в Польщі живе тепер 25 міл. поляків, в той час там є кілька міл. неполяків, які записалися, до часу, поляками.

Реєстр ганьби. В ч.3, 10 травня 1947, подає часопис "На чужині" подію з прапором в Ашафенбургу під заголовком "Профанація національного прапору".

"Під час пластового свята в Ашафенбургу на другий і третій день Великодніх Свят був організований напад на пластовий прапор і тамошніх пластунів. Напасники зірвали пластову емблему й прапор з намаганням переставити барву прапору з жовто-синього на синьо-жовтий. Коли ж пластуни, до речі малолітні діти, боронили свойого прапору, побито їх, повалено древко, а подертий прапор кинуто під ноги. В тій справі проводиться слідство, щоб вишукати, передівсім, головних винуватців організування цього виступу, цим разом вже проти наших пластунів".

Штучне поронення. Німецька преса займається справою зміни § 218 німецького карного кодексу, започаткованою в совітській зоні. Цей § дозволяв жінці безкарне штучне поронення, коли це потрібно з огляду на здоров'я жінки. Тепер большевики жадають впровадити так звану "соціяльну індикацію", цебто безкарність за штучне поронення з мотивів господарських оглядів. Цей проєкт підтримує совітський представник в альянтській контрольній комісії.

Проти цього виступила німецька преса західних зон, вказуючи, що ця зміна грозить існуванню німецького народу.

Ратуйте родину. Як повідомляє в ч.35 "Християнський Шлях", німецькі єпископи видали пастирський лист. Вони вказують, що війна завдала родині тяжкі рани. "Родина кривається з тисячі ран і є в тяжкій кризі. Тому закликаємо всіх: Ратуйте родину! Вона є ґрунтом, на якому мусить рости одиниця, вона є джерелом, з якого виплидає одиниця". А далі обговорює відношення держави до родини й подає вказівки, як повинна держава забезпечити добрий розвій родини.

Зі з'їзду жінок. Як подає часоп. "Наше Життя", в ч.17 з 5.V.1947 р., в днях 29-30 березня відбувся з'їзд "Об'єднання Українських Жінок".

"При обміні думок виникло питання потреби перейти від господарського перевишколу жінок до національно-виховної праці, бо тільки жінка в родині й громаді може зберегти національно здорову й моральну основу".

Виховання молоді. В цій справі забрав голос д-р С.Баран в статті "Проти тоталізму, диктатури й терору" /"Неділя" ч.30/. В відповідь в ч.38 "Неділі" з'явилася стаття Леоніда Лимана "Чому батькі потурають молоді?"

Срібний тризуб. В ч.32-33 часопису "Українські Вісти" за 1946 р. надрукована така оповістка:

"Срібні тризуби на блакитному тлі, гарно виконані, можна набути в укр. книгарні "Промінь" в Анебах".

Оповістку треба розуміти так, що на блакитному щиті уміщено не золотий тризуб, як усталене державне знамено, а срібний. Чому срібний? Чи це омилка підприємця, чи маємо знов нову "організаційну відзнаку".

Час би вже покінчити з довільним трактуванням усталеного державного знамена. Треба мати до нього більш поваги та не калічити його й не вживати як фірмової, або організаційної відзнаки.

ннн
н   н
н   Н о в і   п у б л і к а ц і ї   н
н   н
ннн

Д-р М.Андрусяк - "Тризуб". Наша невелика література по знаменництву взагалі, та по історії нашого державного знамена-тризуба зосібна, збогатилася новою працею. Перед нами книжка д-ра М.Андрусяка "Тризуб", в видавн.Тов."Вернигора," 1947 р. Книжка розм. в 16°, має 26 стор. друку та 2 табл. рисунків.

В передмові автор пише, що його праця має завданням звести до купи та дати огляд всіх дослідів за тризуб. "Фехівцям-історикам вона промощує шлях до дальших студій над тризубом". Постановлене перед собою завдання автор визначає цілком правильно, оцінку ж виконання цього завдання гадаємо дещо перебільшеною. Бо, ясно, що жоден "історик-фаховець", що займеться історією тризуба, не зможе обмежитися коротким оглядом М.Андрусяка, і неминучо звернеться до основних оригінальних дослідчих праць по історії тризуба - А.Орішникова, М.Таубе, Б. Рибакова, В.Січинського та інших.

Автор цілком справедливо вказує на те, що українськи дослідники історії тризуба, в більшій або меншій мірі нехтували дослідами за тризуб на чужинських мовах, особливо на російський. Завдяки цьому українська наука за тризуб - тільки програвала. Об'єктивність, що її виявляє М.Андрусяк при огляді - як чужинської літератури за тризуб, так і своєї, визнаєм основною якістю його праці. Ця об'єктивність, разом з широким охопленням матерьялу, надають праці М.Андрусяка характер справжньої наукової розвідки.

Цілком слушно пише М.Андрусяк, що "хибно є лучити тризуб Володимира Великого з тризубом Посейдона, чи навіть з формуванням цього знаку під виключно грецьким боспорсько-византийським впливом". Але ж нам здається, що звільняючись однієї, мало обґрунтованої гіпотези, М.Андрусяк переходе до другої, ще меньш обґрунтованої, говорячи за антів, яко за найближчих предків українського народу, та за необхідність вести історію української держави лише з держави антів. Разом з тим М.Андрусяк категорично викидає з історії України - Боспорське царство з його культурно-історичними традиціями. Треба сказати, що як розглядати історію людства на Україні, то цю історію треба починати з раннього палеоліту, коли з'являються перші гуртки первісних людей на Причорномор'ї. Як що говорити за історію арійських племін на Україні, то цю історію прийдеться почати з початком бронзової доби, коли вся Україна залюднюється приарійськими племенами. А що говорити про історію державних формувань на Україні, то цю історію треба починати з греко-варварських міст-держав Причорноморья - Тіри, Ольбії, Херсону та Боспору. Хиба як що мати на увазі історію лише українського народу та його провісторичних предків, так тоді треба починати з антів. Але ж і тоді не треба забувати, що анти в такій же мірі уважаються й предками російського народу. А крім того ми остільки мало маємо свідоцтв за антів, що все, що пов'язане з антами, має поки що гіпотетичний або легендарний характер. Реальних же матерьялів за антів - наука не має, не знаючи ні їхньої культури, а ні терену їхнього розповсюдження.

Цілком погожуємося з М.Андрусяком в тому, що виведення київського тризуба від боспорського, при повній відсутности між ними генетичного звязку, не досить обґрунтоване. Але ж ми не можемо, почавши історію України з антів, викинути з цієї історії велику політичну та куль-

турну ролю Боспору, Византії та Херсонесу. Впливи ці починаються на терені України з 7 ст. до Р.Х., протягаються безперервно до прийняття християнства наприкінці 10 ст., а відтак і багато пізніше. Ці величезні впливи античної, тоді византійської культури, на нашу історію - не можемо ігнорувати.

Викликають сумніви і деякі твердження автора, в дрібних питаннях. Як от ототожнення Буса"Слова о полку Ігоревім"з Бозом Гетіки Іордана. Не наводиться ніяких пояснень важливому твердженню автора про те, що "вплив ірійсько-скандинавського плетінкового орнаменту на тризуб Володимира Великого є тільки припадковий". Це твердження тим більш незрозуміле, що далі автор, говорячи за дармовіс з "Рюрикова" городища, вказує на те, що "складність плетінки промовляє за те, що це - первіснийзнак Рюриковичів". Відтак за автором виходе, що первісний тризуб був скандинавського походження та творився складною плетінкою,а до часів Володимира вплив скандинавського плетінкового орнаменту на тризуб виявився вже яко "припадковий"? Дальша, важна концепція, з якої виходе М.Андрусяк, оцінуючи деякі явища, міститься в тому, що плетінковий орнамент, складний в Скандинавії, поступово спрощується на Вкраїні, під впливом Византийського орнаменту, який визначається ніби то "ясними,нескладними формами". Коли ж то византийський плетінковий орнамент відзначався простими та нескладними формами? А мініятюра Изборника Святослава та інше, а наведені самим же М.Андрусяком плетінкові тризубоподібні орнаменти з заставок українських рукописів XIII-XVII ст.ст., або композиції не іконах XI ст.? Скандинавська плетінка виникає з 3-4 ст. На фібулах та металевих прикрасах готського стилю. Далі безперервно розвивається та ускладняється, сягаючи в XII-XIII ст.ст. викрутасних бароккових форм. Аналогичний розвиток переходе і византійська плетінка, що надходе від сасанидського мистецтва, через Малу Азію. Тут розвиток та осклaднення плетінки найзручніше простежити в розвитку заставок на рукописах. Але ніде й ніколи плетінка в своєму розвитку не посувалася від складного до простішого, тобто задом наперед.

Якісна ріжниця византийської плетінки від скандинавської міститься в тому, що скандинавська плетінка,вже в 6 ст., починає заповнювати всю поверхню речи. Тоді як византийська увесь час дає самостійний візерунок на чистому тлі.

Плутанина з плетінкою виявляється у М.Таубе, що ніколи не цікавився мистецтвознавством, а також і в П.Паульзена. М.Андрусяк, намагаючись інтерпретувати обох авторів в частині плетінки, яко важливої і ще майже не підлягавшої аналізу особливости тризуба, не зміг виплутатись з цієї плутанини. І в його праці місця за плетінку уявляються найбільш темними та слабими.

Дармовіс з Рюрикова городища, разом з всіми іншими дармовісами, творять собою єдину групу речей, остільки близьких між собою з боку форми, призначення, техніки виконання та характеру орнаменту, що не може бути найменьшого сумніву в їх однорідности та одночасности. Найбільш ймовірним уявляється їхнє відношення до доби розквіту Київської держави за часів Ярослава. В таблицях до книжки М.Андрусяка, щоб тотожність дармовисів не кидалась в вічі, їхні рисунки уміщено в ріжних місцях, та деякі догори ногами. Але розподілять дармовіси та відносити до ріжних епох ніяких підстав, як і шукать поміж них "первісні", "рюриківські" тризуби. Взагалі треба сказати, що неодноразові спроби деяких дослідників знайти серед відомих досі тризубів "доволодимирівські" екземпляри - не дали позітивних наслідків. Очевидно з тризубами перших рюриковичів прийдеться дещо почекати на археологію.

Інтерпретуючи гипотезу Р.Смаль-Стоцького, М.Андрусяк, дещо несподівано, заявляє, що "простота і симетрія в малюнку цього сокола,промовляють радше за тим, що цей "правид гербу" Смаль-Стоцького, подібно як і образ ярла Рогувальда, є знаком впливів княжої Руси в Скандинавії".

В якому фактичному, археологічному та історичному матерьялі відомі авторові "Тризуба" ці впливи і в чому вони виявлялися? Яку саме "Русь" автор має тут у вигляді? Бо до кінця 10 ст. всі письменні пам'ятки, так слав'янські як і византийські, чітко і непомилково відріжняють Русь-скандинавів від Дніпрівських славян-предків українців. Лише в XI ст. після прийняття христіянства починається плутатина цих двох терминів і надалі "Русь" стає загальною назвою для держави, терену та населення. Теза про впливи "княжої Руси" в Скандинавії остільки важлива і відповідальна для нашої історії, що хотілося б до цього, крім глухого натяку, мати якись пояснення.

Характеризуючи працю Б.Рибакова, М.Андрусяк пише: "Заслуга Рибакова в тому, що він зібрав всі види знаків Рюриковичів"... і т.д. Інтерес, що уявляє собою праця Б.Рибакова не в тому, скільки він зібрав знаків, а в тому, що ця праця єсть перше і поки що єдине "марксівське" дослідження по історії тризуба. Підходячи до питання з позицій історичного матерьялізму, Б.Рибаков трактує тризуб лише яко "знак князівської приватної власности", тобто як звичайне клейно або тавро, повністю не визнаючи за тризубом значіння геральдичного та державного знамена. Б.Рибаков зібрав великий матеріял та надав йому повний опис. Але ж необхідність ужиття марксівської доктрини, що виявилася тут в формі вульгарного матерьялизму, обмежила його позиції і не дала можливости широких успільнень та висновків.

Позитивну оцінку дає М.Андрусяк дослідчий праці М.Таубе. Можна не погоджуватись з деякими висновками М.Таубе, але на позитивну оцінку в цілому, його праця уповні заслуговує.

Відносно дещо перестарілій нумизматичній праці А.Орешникова, можна було б додати, що його гіпотеза, ніби то всі гроші з ім'ям Володимира належать не Володимиру Великому, а Володимиру Мономаху,- не набула визнання в науковому світі.

Наприкінці своєї праці, М.Андрусяк дає 2 таблиці рисунків. Тут ясна тенденція дати максимальну кількість виображень тризуба /звиш 111 рис./ Треба визнати, що серед тих виображень єсть малознані й цікаві. Але єсть рисунки без яких можна булоб і обійтися. Тризуби Володимира на грошах - рис.рис. 12-34, можна було б не наводить всі. В зв'язку з текстом, цілком досить 3-4 зразків, замісць 23. Чи є потреба в рис. 4-му та 5-му. Також не зовсім зрозумілі рис.6, 7а, 7 б та 8. Їх відношення до тризуба - малозрозуміле. Як що говорити за скандинавську плетінку, то з її історії існує ціла література, з якої можна добрати більш переконливі зразки. Взагалі, з плетінкою не повелося. Рисунки також непереконливі та малозрозумілі, як і відповідний текст. Деякі рисунки зроблено неохайно. Напр. на рис. рис.10 і 11 тризуби видерті з блях, з якими вони декоративно пов'язані. Рис.61 дає остільки дрібні виображення, що в такому вигляді вони майже не мають сенсу. Надаючи велике значіння такому великому збору виображень тризуба, бажаємо, щоб в наступному виданні цієї книжки, для таблиць був використаний кращий папер, деякі рисунки зроблено акуратніше, та розмір таблиць був такий же , як і аркуші книжки.

Наприкінці, підводячи підсумки перегляду книжки М.Андрусяка, мусимо визнати, що в цілому вона уявляє собою позитивне явище в нашій небагатій науковій літературі. Деякі приватні твердження, що ми їх відмічали, мають дещо сумнівний або дискусійний характер. В основних же своїх рисах праця М.Андрусяка визначається притягненням широкого матеріялу та прагненням до його об'єктивної оцінки. Ці основні особливости праці, надають їй науковий характер та почесне місце в нашій літературі за тризуб.

М. М-р.

К н и г о п и с

НАРБУТ І ПРО НАРБУТА

Література про Ю.Нарбута дуже велика. Тут подаємо частину тої літератури, на яку в наших умовах ізгойщини, припадково натрапили.

Величезна сильвета у людський зріст роботи Ю.Нарбута, де П.Зайцев підносить В.Модзалевському першу книжку часопису "Наше Минуле" з вигуком "Нарешті". Виставлена була на святі з нагоди виходу часопису в приватному помешканні Г.Нарбута та В.Модзалевського.

"Výstava ukrainske soucasne knižni grafiky". Katalog. Прага, 1924, ст.13, під числами 120-133 виставлені були тут малюнки та репродукції Нарбутових творів.

"Георгій Нарбут. Посмертна виставка творів". Київ,1926. Там-само разом з каталогом виставки й докладний життєпис нашого мистця.

Часопис "Гербовѣдъ". Зачав виходити в 1913 р. в Петербурґу за редакцією С.Тройницького. Ю.Нарбут виконав тут обгортку, титульну сторінку, малюнки знамен, що не ввійшли до загального гербовника, заставки з початку кожного числа і деякі інші знамена.

"Книжные знаки А.М. Литвиненко".
Ленінград, 1924

"Книжные знаки Г.И. Нарбута".

МИТРИХИН Д. "О.Нарбутъ". З приводу виставки в Русском Музее. В часопису "Аргонавты", ч.1, Петроград, 1923, стор. 19-21.

"НАШЕ МИНУЛЕ". Часопис за редакцією Павла Зайцева. Київ,1918. Обгортка Ю.Нарбута.

ОКОЧИНСЬКИЙ В.К. "Книжные знаки Г.И.Нарбута". Місце і рік видання незнані.

"Современная русская графика". Редакція С.МАКОВСКАГО, текст Н.РАДЛОВА. Петроград, 1917. Тут про Ю.Нарбута ст.XX, 100-109. Видруковано 26 репродукцій з творів та шрифтів Нарбутових. Обгортка Ю.Нарбута.

В.МОДЗАЛЕВСЬКИЙ та В.ЛУКОМСЬКИЙ. "Малороссійскій гербовник". З малюнками Ю.Нарбута. Виданий Чернигівського Дворянства. СПБ., 1914, 8°. Обгортку, заголовок, титульну сторінку та багато окремих шляхетських знамен Лівобережної України виконав Ю.Нарбут.

В.МОДЗАЛЕВСЬКИЙ. "Товстолѣсы. Очерк исторіи рода". 1915. Обгортка Ю.Нарбута.

В.МОДЗАЛЕВСЬКИЙ та П.САВИЦЬКИЙ. "Очерк Искусства Старой Украины". Чернигів -Петроград,1915. Обгортка Ю.Нарбута. Ця книга не побачила світу. Було видруковано 4-5 аркушів,а далі через революційні події перервався звязок з Петроградом і друк її припинився.

НАРБУТ Ю. - "Гербы гетьманов Малороссіи". Видання С.М.Тройницького. СПБ., коло 1914 р. Видано тільки 50 примір. Усі малюнки разом з чудесною обгорткою, що має чорний напис та малюнок знамена Війська Запорізького в овальнім вінку, на полі з золотої парчі, виконав Нарбут.

НАРБУТ Ю. " Раестр шести знатным особам, проическій журнал герповѣд 6 октября 912 года учредившись, съ показаніем герба и способностей каждого". СПБ., 1912 р. Видруковано 8 нумерованих примір. Тут під знаменом самого Нарбута цікавийпідпис: "Нарбут, Єгор Иванович, мазепинець, полку черниговскаго, глуховской сотни, старшинский сын и гербов и эмблемат живописец".

-----:::::-----

О.ОЛЕСЬ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР

Синій, як море, як день, золотий -
З неба і сонця наш прапор ясний.
Свій рідний прапор високо несім!
Хай він, уславлений, квітне усім!

Гляньте, - на ньому волошки цвітуть,
Гляньте, - жита з його золото ллють!
З жита, з волошок наш прапор ясний,
З неба і сонця, як день весняний!

Прапор наш рідний,- це рідна земля,
Наші простори, річки і поля.
Доки в боях не уславим його,
Доти не вгледимо краю свого!

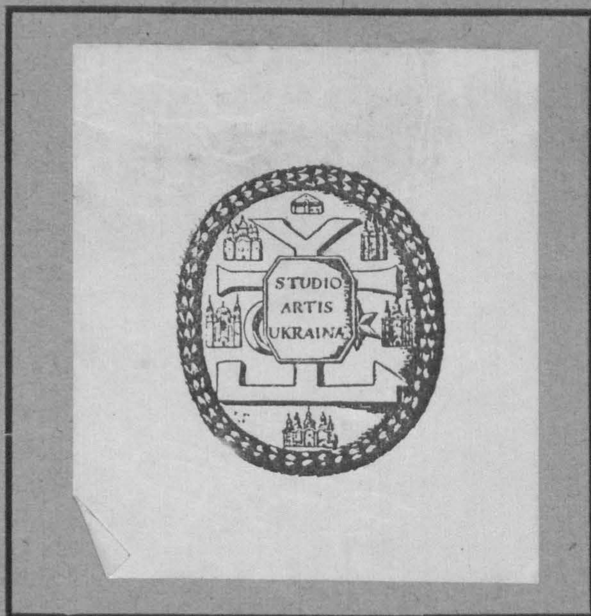
Славою, славою вкриєм його.
Кровю гарячою серця свого!
Доки його не уславим в боях,
Доти не будем на рідних полях!

Славою, славою вкриєм в боях!
Вквітчані будем на рідних полях.

9.I.1923.

------ооОоо------

РІД ТА ЗНАМЕНО

19 47

УКРАЇНСЬКА
РОДОВІДНА УСТАНОВА

УПРАВА

О Б І Ж Н И К ч. І
В справі н о в и х о п-
л а т з а ч и н н о с-
т і У Р У від дня І чер-
вня 1949 року

Високодостойний Добродію !

Від самого початку свого існування УРУ побирала оплати за свої чинності в найменшому розмірі, які тільки покривали власні видатки УРУ.

Вже з введенням нової німецької валюти довелося упростити чинності по оформленню родів, бо тяжко було оплачувати їх в новій валюті. Однак життєвий досвід показав, що чинности мусять бути ще більш упрощені і що всі оплати по оформленню роду не можуть виносити більш І0 марок, до яких ще доходить вписове до УРУ - 3 марки і щорічний знаменний внесок - 3 марки.

Таким чином всі видатки за повне оформлення роду з оплатами на УРУ не перевишатимуть І6 марок. Ось же оформлення роду відтепер стає для всіх цілковито доступним і може бути використане широкими масами українського народу.

Оплати за окремі чинності визначені такі : -

За виготовлення малого знамена в 2 примірниках (для грамоти й архиву)	5,00мар.
За виготовлення опису знамена	І " "
За " - " малої грамоти	2 " "
За впис роду до Української Родовідної Книги...	2 " "
Вписове до УРУ	3 " "
Щорічний внесок знаменний	3 " "

Хто бажає мати своє родове знамено в більшому розмірі, а окремо від грамоти може замовити його в УРУ. Таке знамено, залежно від виконання, коштує від 20 до 50 марок.

Окрім того УРУ займається пошукуванням в джерелах в справі роду . За ту чинність УРУ побирає три марки.

Одночасно зазначаємо, що відтепер число часопису "Рід та Знамено" коштує замість І0 мар. тільки 2 марки. Дотепер вийшло 4 числа. Число 5-те друкується.

З українським привітом !

УПРАВА У Р У.

"РІД ТА ЗНАМЕНО". Зшиток 4 - 1947 +++ "RID ta ZNAMENO" No 3 - 1947
"Lineago and Arms" -"Genre et Armes" - "Abkunf und Wappen"

Privy copy. На правах рукопису.- Друковано 100 пр. - Орган внутрішнього звязку знаменованих родів - В загальну продаж не подається.

-----:::::-----

ОПИС МАЛЮНКІВ В ч.4.

НА ОКЛАДИНЦІ: Знак роботи Ю.Нарбута "Студіум Артіс Україне". 1918 р.

Окрема таблиця з 16 знаменами українських гетьманів роботи М.Битинського. /До статті "Знамена українських гетьманів".

ТАБЛИЦЯ I. З'їзд "Української Родовідної Установи" 11-12 жовтня 1947 р. : - Учасники на залі. Група учасників перед будинком нарад. Виставка родо-та знаменознавства. Група перших членів Управи УРУ.

ТАБЛИЦЯ II. Мал. до статтей про Ю.Нарбута Е.Голлербаха в ч.3. "Рід та Знамено" і В.Січинського в ч.4. Книжкові знаки: - П.Дорошенка, Н.Врангеля, Гербового Відділу Департамента Геральдії, О.Гансена. Окладинки - : "Гербы Гетманов Малороссии" 1915 /2 фарби/ "Т-вто Лёсы" 1916 /5 фарб/

ТАБЛИЦЯ III. Роботи Ю.Нарбута. Окладинки: "Оповідання з української історії" /1918 р./, Часопис "Гербовѣдъ", "Черниговъ" /1916 р.2 фарби/. Видавничий знак "Сіверянська Думка" /1918 р./, фірмовий знак союза кооперативів "Централ" /1919 р., 2 фарби/.

ТАБЛИЦЯ IV. Олив'яні привісні печатки з Галичини: 1.Печатка еп.Косми з саду біля церкви в Крилосі. - 2.Печатка без напису з "Золотого Току" в Крилосі. - 3.Печатка з написом "ДЬНЬСЛОВО" з "Золотого Току" в Крилосі. - 4.Печатка гал.еп.Косми з Крилоса. - 5.Печатка з написом "ДЕНЕСЛОВО" з "Золотого Току" в Крилосі. - 6. Печатка гал.еп. Косми з Залукви біля Галича. - 7. Печатка з написом О ѲЕОДОСІОС з Крилоса. - 8. Печатка з написом "Дьнѣслово" з Белза, пов.Сокаль. /Рисунки чч. 1-3, 5, 8 за оригіналами, чч. 4, 6-7 за М.Грушевським/. Всі печатки дещо побільшені. Мал. до ст."Потомство князя Готшалка".

--------:::::---------

Рід та Знамено

Часопис присвячений знаменництву та родовідній справі

РІК I. № 4 — 1947

Проф. Др Михайло МІЛЛЕР.

МАТЕРІЯЛИ ДО ПИТАННЯ ЗА ТРИЗУБ

/ Докінчення /

VI. Знаки подібні до тризуба.

До цих знаків відносяться всі виображення речей з трьома кінцями. Звичайно ті речі нічого спільного з тризубом не мають, їхні ж схематичні та стилізовані виображення в знаменах, в своєму розвитку, іноді наближаються до деяких модуляцій українського тризуба. Проте подобність між ними випадкова та формальна. Тим то розглядаємо ті знаки яко подібні, але не родинні тризубу. В попередні часи дослідники тризуба, що підходили до питання походження тризуба здебільш ненауково, а формально, шукали цієї випадкової подібности і, зустрінувши якесь виображення, що хоч здалека нагадувало тризуб, відразу оголошували нову теорію походження тризуба. Здається не лишилося ні однієї речи з трьома кінцями, яку в свій час не було висунуто в якості прототипа тризуба. В наслідок того маємо дотепер 25 гіпотез за походження тризуба. В генетиці взагалі маємо закон, за силою якого від одного предка, шляхом зміни поколінь, твориться сила нащадків. В справі з тризубом сталося навпаки. Один тризуб набув десятки предків. Звичайно не будемо наводити тут усіх самозванних предків, бо й теорії, що висували їх колись, вже позабуті. Але ж уявлення за деякі з тих псевдопредків, як за правдиву основу тризуба-знамена, держиться й зараз серед деяких кол, в тим числі німецьких. До таких знаків належить наприклад Корогва. Як відомо корогвою зветься стяг особливої форми з трьома кінцями, які й збили з пантелику деяких дослідників, що не знали ширшого матеріялу. Уперше гіпотезу за походження тризуба від корогви, було висунуто в 1882 р. Тілезіусом. Після того, з перебігом часу було висунуто ще кількось таких же легкодухих гіпотез, але й уявлення за корогву, як за предка тризуба, держиться досі, як мені довелося з тим спіткатись, особливо серед деяких поляків та німців.

Корогва в знаменах розповсюджена найбільш в Польщі, серед шляхетства якої ми налічили до 20 родів з таким знаменом. Зустрічаються корогви також і в Німеччині, звідки вони очевидячки, разом з деякими іншими знаками, як от наприклад руни, дісталися до польського знаменництва. Найбільш повним та канонічним рахується виображення в знамені роду Радван /Рис.207/ x/, що, між іншим, походить з Голяндії.

---

x/ Див.малюнки в ч.3 "Рід та Знамено"

Корогви в своїх стилізаціях набувають часом значної зміни. Рис.220 дає найбільш тризубоподібне виображення. Але слід лише порівняти його до рис.219, цей останній до 217, а далі й до 207 - і весь ланцюг спрощення Радвану та наближення його до тризуба, стає наявним, а разом з тим і формальна, випадкова схожість між схемами корогви та тризуба. На рис.209, 208, 211, 210,213,214,219,212, 216, 218 - бачимо іншу лінію напрямку схематизації, а саме спрощення виображення корогви з трьома рівними та однакової довжини биндами. По другій лінії спрощення бинди поширюються до долу, рис. 215,221,222.

Не кажучи про те, що виображення корогви не тільки в своєму основному вигляді не має нічого спільного з тризубом, а навіть і в крайніх схематізаціях, побічникам гіпотези Тілезіуса треба було подумати про те, що корогва заходе в знамена не раніш 15 .стол., відколи і починається її розвиток та схематизація. Між тим тризуб маємо вже на прикінці 10-го ст. в високо розвиненому вигляді. Такий розполіг в часу робить припущення можливости розвитку київського тризуба з корогви -абсурдним.

Другим знаком, що в ньому деяки дослідники думали знайти предка тризуба - есть виображення грецької літери о м е г и . Взагалі побічників думки за походження тризуба від візантійських літер, було багато: М. Грушевський, А.Соболевський, Болсуновський, Т. Скотинський, в певній мірі О.Пастернак. Також чимало було дослідників, що виводили тризуб від інших візантійських символів, як от: вершок скипетра, трикірій, лабарум, анакія, візантійський геометричний орнамент, то що. Не менша, як що не більша кількість дослідників виводили тризуб від рунічних літер та норманської символіки. В цьому відбилася історична дискусія візантістів з норманістами. Принциповою помилкою цих двох діпуючих напрямків було те, що вони не бачили і не рахувалися з третім фактором, що відіграв чималу ролю в формуванні та розвитку ранньої української культури. Цей фактор загалом можна назвати романським, і виявлявся він в звязку України того часу з Західною Европою, відомим великим торговельним шляхом: Київ, Володимир, Галич, Краків, Регенсбург. Отой культурний звязок та вплив, можемо простежити на археологічнім матеріялі та, частково, з історичних джерел, з 3 ст. до н.д., аж до татарської навали. Для історичних часів найбільш тісні звязки з Західною Европою та культурний вплив останньої, характерні особливо для 10-11 ст.ст.

Омега, як остання літера в грецької абетки , за часів ранньохристіянської символіки, знаменовала кінець світу, memento mori. З розвитком цього символа, його середня частина сполучалася з хрестом. Звідси виникав якір - символ надії та спасіння. Виображення якоря має певне розповсюдження в европейському знаменництві, омега ж зустрічається дуже рідко. Наводимо тут зразок знаменчого знака на рис. 223. Виображення указує на своє церковне походження сполученням знаку з візантійськими хрестами. Омега, в своєму розвитку пов'язується з якорем, але не дає ніяких вказівок на родинність з тризубом і подібність між ними досить віддалена та формальна і не йде далі трьох кінців, які можна знайти й на багатьох інших речах. Але ж ості в тризуба часто вказують на первісне загострення своїх кінців, тоді як у омаги кінці здебільше поширюються, чим репродуцірують, характерне для римських чисел та деяких шрифтів Середневіччя, закінчення простих сторчових ліній в горі - короткими поперековими рисками.

Слідуючим знаком, формальної подобности до тризуба, що мав у свій час значну кількість побічників, яко предок тризуба, є р у н и . Гіпотезу походження тризуба з рунічної монограми, було висунуто гр. І.Толстим в 1882 р., її підтримували І.Орешников, Кунік, Болсуновський, Чернев. Цікаво, що з цих учених чотири були нумизмати з фаху. Вони звикли до монограм на монетах, відтак і в товмаченні київського тризуба виходили з монет Володимира. Інших же виображень тризу-

ба не брали на увагу, та більшість їх в ті часи ще й не була відома.

Рунична абетка походить безпосередне від Етруської. Остання склалася в Етрурії та досягнула повного розвитку вже в 5-4 ст.ст. до Р.Х. В дальшому, з зрістом римської держави, культури та письменства, замісць етруського письма і тут запанувало латинське. В сусідних же країнах, Венеції та Ілірії, етруські літери зберегаються ще кілька сторіч у кельтів. Під впливом кельтської культури ця абетка з'являється в 2-му ст. н.д. в трохи зміненому вигляді в Богемії, у німецького племені Маркоманів, після чого розповсюджується поміж іншими німецькими племенами, яко руничне письмо. Так виникають руни. Основна, старіша форма руничних літер була виключно простолінейна, бо довгий час руни вирізувалися на дереві та висікалися на камені. Очевидячки з 5-го ст. н.д. у германських племін, що приймають християнство, руничне письмо починають вживати й на пергаменті. Так у готів, що раніш за всіх прийняли християнство, біблія Ульфіли вже була писана рунами на пергаменті. В умовах нової техніки письма, деякі прості риски рун починають заокруглюватись. В ті ж часи розповсюдження християнської религії та культури серед германських племен витісняє руничне письмо та замінює його латинським шрифтом. Найпізніше християнство розповсюджується в Скандинавських краях, де й руни держаться найдовше. Масове розповсюдження руничного письма охоплювало країни нинішньої Франції, Германії, сточища Дунаю, Ютландію, Скандинавію та Ісландію. З находки окремих написів відомі на Волині та на о-ві Березані. Найбільшого розвитку руничне письмо набуває в 8-10 ст.ст., після чого уживання рун зберегається лише в Скандинавії до 12 ст. Окремі випадки уживання руничного письма зустрічаються найдовші часи в Данії, аж до 18 ст. головним чином в церковних записах та написах.

Деякі руни, в якості основного знака увійшли в знамена та Haus-Marke германських родів і, під впливом германської культури, зайшли і до деяких старопольських знамен. Во всіх випадках руни в знаменах зберегають свій вигляд незмінним, не набуваючи жадних стилістичних змін.

Рунична літера Eluhs, або як її звуть деякі дослідники - Manrune, від якої виводять київський тризуб побічники його руничного походження, має три форми, при яких звук, що вони його передають, лишається той сам. Ці три форми літери Eluhs наведено на рис.224, 228 та 229. Основною, найбільш розповсюдженою та найстарішою, есть форма на рис. 224. Її зустрічаємо ще в Північно-Етруській абетці. На рис.рис.225, 226,227 та 227/а наведено ті модуляції, що їх набуває основна руна Eluhs в умовах розвитку, письма на пергаменті. Останні з цих форм я бачив на пізніх пергаментах 11-12 ст.ст., причому найбільш тризубоподібна форма 227 а зустрічалася найрідше.

Таким чином основною, ортодоксальною формою руни Eluhs есть фігура 224. Органічна, якісна різниця цієї руни від тризуба полягає в тому, що 1/руна Eluhs не має одного з головних та обов'язкових елементів тризуба - поперекової основи, і її бічні "ості" відходять безпосередньо від стрижня. 2/ Руна Eluhs ніколи не має середньої ості довшої за бічні. 3/Руна Eluhs ніколи не дає будь яких вказівок на зазубні або загострення своїх кінців. Навпаки, в "пергаментових" формах руна набуває навіть на кінцях короткі поперекові риски. Між тим загострені кінці, загострені леза середньої та внутрішні бічних, як і довша середня вість - риси характерні для модуляції так українського тризуба, як і тризубів європейського знаменництва. Во всіх випадках, які нам доводилося бачити, будь які руни, так на письмі, як і ті що зайшли в знамена, зберегають повністю свою форму, не наближаючись ніколи до будь-якої з ріжноманітних модуляцій тризуба. /Рис.230/.

Ці явища примушують думати, що руна Eluhs, , як і виображення деяких інших речей, має лише формальну подібність до тризуба. Яко фігура Eluhs, має свою окрему та самостійну історію, без ніякої спільної генези з тризубом. Це дає нам підстави віднести ту руну до знаків подіб-

них до тризуба, але не до його родичів.

Крім наведених вище знаків подібних до тризуба, висувалося ще багато гіпотез, що бачили в тризубі виображення таких речей, як от диканікій, трикирій, анакія, якір, шолом, лук з стрілою, ціла арматура, портал, голуб, ворон і т.д. Але то вже такі речі, що ступінь їх подібности до тризуба залежав виключно від ступня фантазії автора й окремого перегляду ті гіпотези навряд чи потрібують.

Деякі висновки. Зводячи підсумки наведеного вище перегляду виображень тризуба та тризубоподібних фігур в європейському знаменництві, можна зробити слідуючі попередні висновки.

Тризуб в европейському знаменництві має два вирази, різні по своєму стилю, часу, та очевидячки і по походженні. Тризуб пізнього середневіччя - звичайно в повному вигляді та реалістичній трактовці. Виникає в знаменництві не раніш 15-го ст., під впливом історичної та літературної традиції. Тризуб, що виникає ще в ранньому середневіччі, - звичайно його бойова частина, часто в схематизованій формі. З цих двох груп виображення тризуба, друга уявляє собою для нас найбільший інтерес, бо тут зустрічаємо виображення тризуба, що майже повністю збігаються з простішими виображеннями українського тризуба. Деякі схеми тризуба європейського знаменництва, уявляються найдавнішими своїм походженням, очевидячки старішими за український тризуб кінця X - XII ст.ст. Через те вони ніби то вказують шлях, який пройшов український тризуб, поки з'явився перед нами вже в високорозвиненій формі. Генетичний звязок між давнішими европейськими тризубами та українським тризубом цілком імовірний і логічний відносно часу. Можна думати, що попередники українського тризуба 6-9 ст.ст. були дуже близьки до европейських схематизованих тризубів в знаменах, що походять очевидячки з тих же часів.

Появлення схематизованого виображення тризуба в Европі, в якості символичного та родового знака на початку середніх віків, гадаємо одночасним та сумісним з появою знака ангона та, можливо, деяких інших символічних фігур, та становимо появу і розповсюдження в Европі цих знаків в безпосередню залежність від так званого "готського", або як його звали в Европі-"меровінгського" стиля, що склався в Причорноморьї в 3-4 ст.ст. н.д. Виробничими осередками витворів цього стилю до кінця 4-го ст. правив Пантікапей, можливо Наддніпрів'я, а далі - Византія. Вироби цього стилю розносились та розповсюджувалися шляхом торгівлі та переселень народів, по сточищах Нижнього Дону до Середньої Волги і по Камі до Біармії. Окремі речі знаходяться аж по той бік Урала, в ЗахіднійСибірі. По сточищу Кубані до північної Осетії, де маємо їх особливе скупчення. Мабуть найбільша кількість речей готсько-меровінгського стилю на Україні відома з Криму та сточища Нижнього й Середнього Дніпра. За часів великого переселення народів меровінгський стиль з його орнаментацією розноситься готами, аланами, можливо гунами та іншими народами, по всій Европі. Через Молдавію, Валахію, Угорщину, по всій середній Европі аж до Еспанії включно, захопивши повністю Великобританію, Ісландію і Скандінавію. В останній навіть, за силою відносної відсталости в розвитку скандинавських країн, їхньої ізольованости та пізньому розповсюдженню християнства, меровінгський стиль, що зветься тут стилем "Wikingerzeit", набуває місцевого характеру і задержується тут принаймні до 12 ст. Сучасна наука ще досить не розробила цих питань, а через те й не доцінює той величезний вплив та значіння, що його мали "меровінський" стиль та матерьяльна культура, перенесені з Надчорномор'я в Европу, для дальшого складання та розвитку европейської культури. Цей вплив не обмежувався стилем металевих прикрас та мистецьких виробів, він відбився також на зброї, убранні та інших явищах матерьяльної культури. Досі, наприклад, в Европі кіннота, озброєна списами, називається уланами, від алан, що уперше перенесли списи до Евро-

пи, а кіннота озброєна шаблями -зветься гусарами від хазар, від яких Европа перейняла цю зброю.

Поки що не можемо точно виявить та вказати цей шлях з берегів Чорного моря до Середній Европи для тризуба, але він ніби то з достатньою ясністю визначається групою символичних знаків "меровінгського" стилю, в тому числі родичами тризуба - ангоном.

Зустрічаємо ангон в ріжних формах стілізації на сарматських золотих бляшках, рис. рис.200, 202, в аланських родових тамгах на рис. 2 03. На рис.201 золота бляшка має форму зміненого стилізацією тризуба. Далі зустрічаємо ангон на начільнику золотої корони"поліхромного" стилю, кінця 4-го ст., з Пантікапею /рис.200 а/. Ще далі таж форма повторюється на европейських коронах раннього середневіччя /рис.200 б/, на навершках скипетрів, в знаменництві, де ангон, як то ми згадували, набуває масового розповсюдження та самих ріжноманітних форм. Для дальшого виявлення шляху та теренів розпобсюдження всієї групи знаків, дуже важно було б зібрати відомості за елементи українського народнього геометричного орнаменту, що в багатьох випадках цілком тотожні основним елементам "меровінгського" стилю. Всі данні говорять за те, що най давніші схеми тризуба відносяться до групи цих же знаків, та проробили разом з ними той же шлях розповсюдження з берегів Чорного моря по всій Европі, в наслідок великого переселення народів. До Київської держави тризуб, яко елемент"меровингської орнаментальної символіки", міг дістатися найшвидче із Скандінавії, в якості родового знака предків князя Володимира. На цей шлях указують і знахідки тризуба біля Ладоги, біля Новгороду на "Рюріковому городищі"та в Естонії.

Таким міг бути шлях, що його відбув тризуб з кінця 4 ст. з берегів Чорного моря і аж до Київа десь у 9-10 ст.ст. Звичайно, поки що це є лише робоча гіпотеза, що вимагає дальших дослідів та накопичення матеріялу, але разом з тим вона вказує і напрямки дальших розшуків.

Гадаємо, що предків українського тризуба треба шукати серед сармато-аланських родових тамг та "загадкових знаків Причорноморря", а далі серед символіки "меровінського" стилю Середньої Европи та Скандинавії. Таким чином в історії тризуба ніби то намічаються етапи його розвитку та шляху, разом з розвитком культури та цивілізації - 1.Схід та античний світ. 2.Геленистично-причорноморська культура. 3.Меровінгська доба в Европі. 4.Український тризуб. Переживання глибокої давнини ранніх форм тризуба, разом з іншими фігурами тієї ж групи, дійшли до наших днів в европейському знаменництві, в українському народному орнаменті геометричного стилю, в рітуальних виображеннях тризуба в Підкарпатті та в тамгах деяких народів Надчорномор'я.

Література до тризуба в европейському знаменництві:

1. J.Siebmacher.Das grosse und allgemeine Wappenbuch. I-й том 1854 р. і до 1944 р. За 90 років видано 617 випусків, в 52 томах.
2. I.B.Rietstap. Armorial General. ~~Berlin, 1934, 6 t.~~
3. Le comte Theodore de Renesse. Dictionaire figures heraldiques. Bruxelles. 1-7 t. 1894-1903.
4. B.Koerner. Handbuch der Heroldskunst. Görlitz, 1920-1930. 4 t.
5. Alfred Brenfer. Kunst-Wappen und Handwerter - Insignien.Frankf.1889.
6. Deutsche Wappenrolle burgerlicher Gelchlehter.tt.1-8.Leipzig,1935-1944
7. Wappenbuch der Marschlandschaften. Brem, 1923.
8 Schlesisches Wappenbuch, Görlitz, 1938, t.1-2.
9. Geschlechts - und Wappenbuch des Konigreichs, Hannover, Han.,1843.
10. F.Lorenz-Meyer. Hamburgische Wappenrolle. Hamburg, 1912.
11. Muhlhauser Wappen-Buch, Görlitz,1934.
12. Georg Meyermann. Göttinger Hausmarken und Familienwappen.Götingen, 1904.
13. C.Marstrander.Om runene og runenavnenes oprinnelse. In.Norsk Fidokrifs för Filologi. I.C., 1920.

УІІ. З півдня чи з півночі ?

Український тризуб в його давніших відомих нам виображеннях кінця 10-го - початку 11 ст.ст. вже виступає в ріжноманітних та складних формах стилізації. Зразки таких особливо роскішних трактовок тризуба можна бачити на бронзових дармовісах рис.рис. 7 - 11. Дармовіси очевидячки були ознакою влади, що носили на грудях посадники та воєводи, призначені Великим князем на управління окремими волостями. Очевидячки всі відомі нам дармовіси відносяться до часів Ярослава Володимировича /1019-1054 рр./, на що вказують і історичні обставини і основна форма тризуба на деяких дармовісах /рис.7,10/. Таку ж складну форму бачимо і на рис.16,17 і на бляшці до паса з Приладожжя на рис.12. Але таку ж різноманітну та досить складну стилізацію знаходимо вже й на давніших відомих нам виображеннях тризуба Володимира /980-1015/ - на монетах та цеглі Десятинної церкви. /рис.1,2,3,4,5,6/.

Ці складні форми тризуба доводять, що до його появи в Київській державі, він вже проробив довший та складний шлях свого розвитку. Тим то з самого початку тризуб повстає перед нами яко складна орнаментальна фігура, що в багатьох своїх виразах вже загубила більшисть своїх реалістичних рис. Немає сумніву в тому, що попередні київські князі, предки Володимира, мали свій знаменницький знак і цим родинним знаком і був тризуб, очевидячки в більш примитивному, схематичному вигляді. До нас дійшли поки лише тризуби Володимира, оскільки він перший з Київських князів почав карбувати гроші та становити муровані будівлі. Маємо дві знахідки тризуба зі сточища р.Волхова: 1/Мосяжна бляха до пасу з Приладожжя /рис.12/, та 2/Дармовіс з Рюрюкова городища біля Новгороду /рис.11/. В обох випадках в місцях маються культурні поклади старші за добу Володимира. На жаль обидві знахідки не датовані точно умовами стратиграфії, але по характеру фігур ці знахідки відносяться ймовірно до часів Ярослава Володимировича. Аджеж не губимо надії на те, що в дальшому будуть знайдені виображення тризубів і на речах Володимирових попередників. Ці ознаки можна сподіватися знайти лише на зброї, прикрасних та інших речах, що належали персонально тим князям. Нашу надію підтримують постійні нові знахідки тризубів,на просторі від Карпат до Тамані, здебільшого на металевих прикрасах та зброї.

Дуже старе істнування знака київських князів, які вживали його яко ознаку своєї власности /Володимир, а се його сребро/. В значінні знака власности "міти" згадуються в Руській Правді. В цьому ж значінні тамги, тавра, клейна, печатки - вживаються від перед'історичних часів і аж до наших днів, особливо ж тавра, як позначення на конях. В стадії патріярхального родового устрою, основне майно, в тому й худоба, належать цілому роду, який для відзначення своєї власности вживає родову тамгу, що належить цілому роду, яко соціяльній організації. Ці тамги мають вигляд простішої фігури, зробленої рисками. В такому вигляді та значінні тамги дожила до наших днів у народів, у яких досі збереглися найбільші переживання родового устрою, як от у волзських финів, почасті татар, козаків та, особливо, у черкеських племен. З роскладом родового устрою, власність на майно, в тому числі й худобу, переходе до окремих родин, з яких раніше складався цілий рід. Господарем родини та її майна вже є її голова /газда, кмет, господар, хазяїн, "большак" у москалів/. Він уже є й носієм родинного знака власности. Відтак той знак вже не тамга, а тавро, або родинний /фамілійний/ знак. Після смерти господаря, його майно та всі права, разом із знаком, переходять, яко спадщина, до його синів, що з них кожний очолює вже нову родину.З розвитком февдального устрою в його класичній /середньо-европейській/ формі, та утворенням лицарства, родинний знак, що й раніше становився на зброї, переноситься в великому розмірі на щит лицаря. Знак пов'язується з щитом, яко своїм тлом та оформленням. Відтак виникають знамена.

Цей процес становлення знамен відбувається в Европі після 10 ст.н.д.

Звертаючись до українського тризуба бачимо, що він дає високі та розвинені форми, що становлять його вже далеко вище родової тамги. В деяких випадках, як от на дармовісах, тризуб наближається до знамена, але правдивого знамена ніколи не сягає. Разом з тим тризуб, яко основний знак, переходячи від батька до сина, кожен раз дістає якоїсь індівідуальное відзнаки, що також неможливе для правдивого знамена. Відтак в українському князівському тризубі, маємо типовий родинний або фамільний /не родовий/ знак, що посідає переходове місце між тамгою та правдивим знаменом.

Тризуб Володимира безумовно мали й його попередники. Оскільки вони були скандинавського походження, можливе скандинавське походження й цього знаку. Тим більш, що февдальний устрій Київської держави складався під скандинавським впливом, як то бачимо хотя б і з февдальної термінології старогерманського походження, як от король, князь, витязь, бояр, дружина і т.д., або й з самого державного устрою київської доби. Византийського походження була духовна культура, як і пов'язані з нею будівництво, ремісниче виробництво та малярство. Ця культура прийшла на ранне-февдальний устрій, що в основному вже сформувався.

Що до побічників византійського походження тризуба, то бачимо величезну помилку в самій основі цієї концепції. Помилка полягає в тому, що "візантійці" підходили до тризуба цілком формально, схоластично, відриваючи його від того історично-соціяльного середовища, що його створило. Щоби переконатися в тому, досить переглянути всі візантійські теорії походження тризуба. Окрім зовнішньої випадкової подібности тризуба до якоїсь речі візантійського походження, чи вжитку, ніяких доказів більш не наводиться. Далі починається більш чи менш остроумна схоластична еквілібристика, побудована на ріжних догадках, припущеннях та натягненних. Між тим тризуб, як і всяку форму прояву культури, треба розглядати та досліджувати на тлі всієї сукупности історичних явищ соціяльного та історико-культурного порядку.

Повертаючись до Греції бачимо, що тут, завдяки природним умовам сточища Егейського моря, дуже рано виникає висока цивілізація. Вже в гомеромському періоді / 12 - 8 ст.ст. до н.д./ відбувається росклад родового устрою та формування клясового рабовласницького суспільства. В наслідок того формуються перші дрібненьки держави - поліси з містом-твердинею на чолі. Ці то полоси, що прийшли на зміну патріархального роду, переймають від нього яко спадщину й родову тамгу, що робиться знаком того міста. На всьому протязі класичного періода маємо ті знаки /не знамена/ для всіх грецьких полісів, причому іменно яко знаки данного поліса, а не держави, в цілому, або якогось окремого роду. Завдяки такій судьбі родових тамг, що перейшли на знаки полісів, ніякі роди, чи родини, чи окремі персони в античній Греції знаків не мали. В дальшому, з розкладом вже рабовласницького суспільства, февдальний устрій в Візантії складається під впливом східньої великої сасанидської держави та її культури. Тим то февдалізм в Візантії значно відмінний від класичного европейського. На чолі держави стає централізована однолична влада імператора, типу східнього деспота. При такій побудові февдалізму, вже не може бути можновладних февдалів, подібних до европейських герцогів, князів, графів та баронів, а тому в грецький мові і немає назов для цієї февдальної драбини. Натомість тут складається величезний двір з великою кількістю придворних чинів. При такому февдальному устрою східного типа, вже не може бути шляхетного лицарства з його культурою. Таким чином в Візантії не могло бути й не було ніяких знамен, чи родинних знаків.

То як при таких історичних передпокладах та фактичних умовах,

можна товкмачити за якесь запозичення, чи занесення тризуба, яко знамена з Візантії?

Велике значіння до питання за тризуб мала була б художньо-історична аналіза стилізації всіх відомих нам досі модуляцій українського тризуба. Отже маємо своїх істориків мистецтва та культури, то будемо сподіватися, що колись і вони зглянуться й на наш тризуб.

З перших зразків тризуба Володимира і до найпізніших, особливо на святочних, декоративно стилізованих його виображеннях, маємо в основі стилізації -плетінку з стрічки. Цей декорум плетеною стрічкою, є характерний так для скандінавського мистецтва, як і для малоазійського та візантійського того ж часу. В Скандинавії зустрічаємо його більш на металевих виробах, де він з'являється ще запізньо-римську добу /3-4 ст. ст./, розвиваючись надалі довгий час, та набуваючи за добу вікінгів /9-12 ст.ст./ найбільшого розповсюдження та гіпертрофичного барокового розвитку. В ці часи зустрічаємо плетінку на фібулах, на держаках та пихвах мечів, в різбі на дереві та на камені. В останній стадії розвитку плетенкового орнаменту, стрічка часто переплітається з шнуром, також сполучається з стилізованими виображеннями звірят, що здебільше нагадують вовків або псів / Tierornamentik /. Основне використання плетінки-заповнення всієї зовнішньої поверхні якоїсь речі. Найбільш відомі і розповсюджені у нас зразки орнаментації плетінкою - великі черепаковидні бронзові фібули. Маємо значну кількість їх з Гніздовського могильника /біля м.Смоленського/, з норманських поховань біля м.Чернигова /розкопи П.Смолічова/, та інші. Стрічковий орнамент, але трохи іншого характеру, маємо на турьїх рогах з Чорної могили в Чернигові.

Византійську плетінку зустрічаємо здебільшого на камені в церковній орнаментації на капітелях колон, на домовині Ярослава Мудрого, в мініятюрах Ізборника Святослава та інш. Візантійська плетінка принципово відріжняється від скандинавської насамперед тим, що тут вона не криє всієї площі, лише творить самостійний по формі орнамент, на невтральному тлі.

Після порівнання тризубів в їх найскладнішому вигляді, як от на дармовісах, з відповідними орнаментами скандинавськими та візантійськими, відразу кидається у вічі подібність до скандинавських декоративниі речей та бронзових прикрас. Цікаво до того, що характеру стилізації тризуби нагадують не сучасне їм мистецтво "Wikingerzeit ", а попереднє "Wendelzeit ", з 7-8 ст.ст. Але повної тотожності - не маємо. При пильнішому розгляді бачимо, що на тризубах орнамент більш стрічковий і дає трохи певної плетінки /рис.5-11/, так до того ж лише творить саму фігуру тризуба, в будь який складній формі і, лише в окремих випадках, разом з обрамленням, заповнює всю площу. /рис.рис.7-8/.

Разом з тим зустрічаємо в декоративній стилізації тризуба - звірячий стиль, але в вигляді птахів /рис.рис.8,10/ які й характером стилізації тягнуть більш до Візантії. Так на дармовісі /рис.10/ маємо пташка близького до деяких стилізацій пташків на мініятюрах Ізборника Святослава, та особливо до деяких стилізацій пташків на українських рушниках з орнаментом східнього походження /ломане дерево з пташками/. В цілому декоративні стилізації тризуба роблять враження якогось виродження плетінки, якоїсь своєрідної, орігінальної переробки скандинавського в основі стилю, міцними візантийськими впливами. Цілком окремо стоїть тризуб, що його знайшов 1935 р. Проф. Я.Пастернак під час розкопів на Княжому Дворі, в старому Галичі. Виображений в контурі також стрічкою, він дає основну форму досить розповсюдженої в сасанидському та візантійському декоративному мистецтві квітку-лотос.

Таким чином і в цьому надзвичайно важному питанні художньо-історичного стиля тризуба, не маємо ніякої картини, а ні остаточних висновків, також за браком фахових наукових дослідів. При такому стані можемо лише відзначити це питання та поставити його на чергу. Літаратури

по скандинавському та візантійському мистецтву є досить, так що такі досліди для фахівців не уявляють будьяких труднощів. Висновки ж тіх дослідів були б надзвичайно важні.

VIII. Деякі аналогії до тризуба.

В праці "Пояснення тризуба, герба Великого князя київського Володимира Великого". 2-е вид. Прага, 1941 р., автор ІІ О.Пастернак весь час твердить походження київського тризуба від тризуба понтійського та Боспорського цісарства, тоб то від правдивого тризуба в його реалістичному виображенні. Переходячи ж до детального розгляду та опису цього знаку, несподівано, і всупереч самому собі, каже, що "Київський тризуб - це нарисований образок з фігур старовинної зброї, як лук,меч та інші старовинні воєнні приладдя, зложені в один образок-фігуру або піраміду". Таким родом автор висуває нову гіпотезу про те, що тризуб уявляє собою т.з. арматуру. Далі, описуючи "родову незмінну ознаку київського тризуба", той же автор наводить рисунки основної схеми тризуба, на яких також несподівано і без будь яких пояснень, дає виображення не тризуба, а двозуба з широким кутом, що відходить униз від основи, замість звичайного стріжня /рис.38,39/. Де ділась середня,найважніша для розуміння тризуба вість - автор не каже нічого. Так саме і трьохкутник в основі тризуба зовсім не реквізіт схеми тризуба і маємо такий, поруч з іншими стілізаціями стріжня, лише на срібній монеті Володимира /рис.4/. Гадаємо, що основною схемою тризуба, тим разом і князівського, є тризуб з довшою середньої вістю та стріжнем, або руркою, що відходять униз від основи, для насаджування знаряддя на ратище. /Рис.40/. В київському тризубі доказ його походження від правдивого тризуба-знаряддя, крім основної схематичної форми, бачимо в тому, що середня вість в первісному виображенні нагострена з обох довгих боків та накінці, як меч, або кинджал /обоюдогостра/. Бокові ж ості завжди загострені по довгих боках обернутих до середини, та також на кінцях, як шаблі. Цю форму бічні вісті зберігають яко реквізіт у всіх формах стилізації, що завжди править доказом данної фігури від певного тризуба. /Рис.рис.1,2,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17/. Стріжень в первісному вигляді також має реалістичну форму з гострим кінцем. Під час розвитку форми тризуба, дуже рано виявляється тенденція дегенерації середньої вісті. Вже в Володимирових тризубах маємо всі градації від повної середньої ості /рис.4-5/ через її рудіменти /рис.1/ до цілковитого зникнення /рис.2/. Але в усіх цих випадках, як і в пізніших двох остних тризубах /рис.15/ маємо дуже виразні бічні ості, які беззмінно переховують свою форму у всіх модуляціях і вказують на походження данного типу від певного тризубу. В деяких випадках, на місце середньої ості, що зникла, маємо хрест або півмісяць /Рис.рис.16,17/. І тут так саме одна бічна вість, що збереглася від первісної схеми, в обох випадках має тую реалістичну форму.

За часи князівської доби після Ярослава, тризуб, як знак великого князя, розпорошився на фамильні знаки, окремі для кожної князівської родини. Разом з тим, поруч з ріжноманітними модуляціями, що ведуть свій початок від правдивого тризуба, з'являється та розповсюджується новий знак, цілком інакший в своїй схемі /Рис.41/. Цей знак умовно називаємо "кривим двозубом". Треба сказати, що звичайний двозуб, що по формі цілком тотожній тризубу і відріжняється від нього лише звичайно відсутністю середньої вісті, відомий ще з часів глибокої давнини, вже в месопотамській мітології.

Теж саме бачимо і в старих типах тризубів та двозубів европейського знаменництва. Тут всі модуляції та схеми тризубів та двозубів - тотожні і не викликають сумніву в тому, що двозуб уявляє собою одну з форм тризуба, котра була обумовлена очевидячки пристосуванням тризуба для ужитку в якості бойової зброї. Такий двозуб, що зберігає риси тризуба, відомий і серед модуляцій київського тризуба, вже від часів Володимира / /.

/Рис.2,11/. Характерним для нього залишається завжди простий стрижень. Бічні ж ості, як і в тризубах, можуть зачинатись назовні /рис:рис.36, 37/. Шляхом цієї то зміни виникає відомий ще у сарматів,поруч із тризубом,ангон, що набув такого величезного розповсюдження надалі в европейському знаменництві /рис.25,26/. Між тим стріжень завжди лишається простий і немає сумніву в тому, що у всіх цих випадках, як би не була схематизована та змінена фігура, маємо перед собою знаряддя, що лежить в основі виображення. Інакше враження робить кривий двозуб. Тут загинаються назовні не тільки ості, але й стріжень. Поставить загин стріжня в безпосередній звязок з загином остей за силою закона кореляції, навряд чи можна, бо маємо низку виображень правдивого двозуба та всіх ангонів - простий стріжень. Кривий двозуб вже не має спільного ні з тризубом, а ні з правдивим двозубом і найбільш скидається на надчорноморські варварські значки - тамги сарматські, татарські та черкеські.

Кривий двозуб в ріжних модуляціях, був значно розповсюджений серед українських князів пізніших часів князівської доби. /Рис.рис.18,19, 27,28,29,30,31,32,33,34,35/. Можна гадати, що кривий двозуб має інакше від тризубу походження і не має з ним генетичного звязку. Добір відповідного матерьялу та дослідження цього питання, також стоїть на черзі перед дослідниками українського тризуба. Звертаємо тут увагу на маловідомий факт,на велике розповсюдження модуляцій кривого двозуба разом з тризубом, яко сармато-аланських родових тамг та родинних знаків танаїтських династів. Деякі виображення кривого двозуба у аланів дуже близькі до кривих двозубів наших князів /рис.18-20/. В Новочеркаському музеї зберігалися 2 великих мармурових плахи з руїн Танаісу, біля хут.Недвигівки. Один широкий бік на кожній з них, гладко обтесаний, вкритий ріжними тамгами,висіченими на мармурі зубилом. Можна думати, що то якісь списи аланських родів Танаісу. Дві мармурові плашки звідти ж також з ріжними тамгами, знаходилися в Ростовському н/Д. музеї. У мене випадково збереглися кліше з цих плашок, яке було виготовлено в свій час до друку. З цих кліш і наведені криві двозуби на рис.20,21,22,23. Проф.П. Леонтьєв, що розкопував румовища Танаіса в 1853 р., писав про знайдені там інскріпції на мармурових плахах, що "на багатьох написах - виображений символичний знак". Ще в 1940 р. на площі акрополя руїн Танаісу, валялася велика мармурова брила, на якій тесана поверхня вже вивітрилася, але ще можна було помітити кілька тамг. В Новочеркаському музеї зберігалася також велика надгробкова стела, також з Танаісу. На тій стелі - великий прекрасно оброблений знак тризуба, під яким інскріпція в грецькій мові. /Був виданий В.Латишевим: "Танаитская плита с надписью Боспорського царя Тиберія Юлія Евпатора". Матерьяли по археологіи Россіи. Вып.IX, СПБ., 1891 г./ Цікаво, що вже в сарматських тамгах кривий двозуб зустрічається поруч з тризубом, що також говорить за його окреме походження. В 1891 р. в околицях Керчі, в пограбованих могилах, поміж іншого реманенту, було знайдено розкішну кінську узду, з позолочених брондзових та срібних платівок, саджених сердоліками та червоним склом /Отчет Имп. Археолог.Ком. за 1891 г., СПБ. 1893/. На двох з цих платівок мається виображення родового знаку, у вигляді кривого двозуба з тризубом /Рис.24/. Деталью цього знаку є зірка над двозубом,яка з конструктивного боку відповідає хресту або півмісяцю над двозубами Ізяслава /Дмитра/ Ярославовича та Святополка /Михайла/ Ізяславовича /Рис. рис.16,17/. З Причорноморья взагалі відома вже значна кількість різноманітних знаків, серед яких - чимало тризубів та двозубів. Але вони ще не були ні зібрані, ані зведені докупи. Маємо лише попередню розвідку І. Мещанинова "Загадочные знаки Причерноморья" Л., 1933 р.

Значний інтерес мають також тамги кримських татар, опубліковані О.Акчокракли в "Известиях о-ва истории, археологии и этнографии Тавриды". Симферополь, 1927 р. Особливе значіння тамг,та взагалі символографії кримських татар,полягає в тому, що вони в значній мірі змішалися з крим-

ськими готами, які зберегали свою мову ще в 16 ст. Вплив кримських готів на татар не міг не залишити слідів.

Рівнобіжно з сармато-аланськими тамгами, не тільки не дослідженими, але ще й не зібраними, маємо ж у сарматів золоті бляшки-нашивки на одяг, в вигляді стилізованих форм тризуба та ангона. Ці знаки було рознесено на Західній Европі за часів великого переселення народів, разом з так званим готським або меровінгським стилем. В дальшому ці знаки лягли в основу великої кількости европейських /в тому числі і скандинавських/ знамен. Гадаємо, що в символографії часів великого переселення народів, або раніш, знаходиться пень усіх наших княжих знаків. В генезі та розвитку тризуба ніби визначаються три доби - етапи. Перший - Причорноморський, до кінця 4-го ст. н.д. Другий - Европейсько-Скандинавський з 5 до 10 ст. Н.д. Третій - Київсько-український з 10 ст.н.д. Звичайно, покищо - це робоча гіпотеза, що намічається попередніми дослідами та указує шляхи дальших розшуків.

-------:::-------

М.БИТИНСЬКИЙ

ЗНАМЕНА УКРАЇНСЬКИХ ГЕТЬМАНІВ

Один з кращих знавців нашого історичного знаменництва, славний графік Ю.Нарбут, спорядив був гарну збірку українських гетьманських знамен, видану в Петербурзі ще до І-ої світової війни під назвою "Гербы гетьманов Малороссии".

Та невеличка Нарбутовська збірка обіймає 13 знамен, виконаних графічно в шабльонах однакових барокових щитів з відповідним оточенням. Всі щити, шоломи, покривки та нашоломники з трьох струсевих пер мають на гетьманських знаменах однакову рисункову форму. Видно, що для технічної зручности друкувалися вони в одному шабльоні і в полях щитів змінювалися одні тільки нащитні титла. Кожне знамено окремо блазоновано, - нiбто внизу під щитом подано короткий словесний опис знамена, а в деяких випадках, якщо знамено належало до якоїсь з родових знаменницьких груп, подано і назву тієї групи в польській мові.

Так назовні виглядає збірник українських гетьманських знамен Ю.Нарбута. В ньому представлені знамена таких гетьманів: - 1.Петра Сагайдачного /"Побог"/, 2. Богдана Хмельницького /"Абданк - Сирокомля"/. 3.Івана Виговського /"Абданк"/, 4.Івана Брюховецького, 5.Петра Дорошенка, 6.Дамяна Многогрішного, 7.Михайла Ханенка, 8.Івана Самойловича, 9.Івана Мазепи /"Корч"/, 10.Івана Скоропадського, 11.Павла Полуботька, 12.Данила Апостола, 13.Кирила Розумовського.

Автор цієї замітки працював також над знаменами українських гетьманів і виготовив у Празі в 1940 р., на основі праць Нарбута, спеціяльний альбом знамен українських гетьманів /"Герби українських гетьманів"/ з їх портретами у поліхромії. При цьому до 13 нарбутовських таблиць знамен, по відповідних розшуках, додано було ще знамена гетьманів - 1.Юрія Хмельницького /той же "Абданк-Сирокомля"/, 2.Павла Тетері - Моржковського /"Радван"/, 3.Пилипа Орлика /"Новіна"/, 4.Дмитра Байди"Вишневецького /"Корибут"/, 5.Наказн гет.Василя Дунін-Борковського /"Дунін"/, та 6.Наказн.гет.Михайла Кричевського /"Кричевський/.

При дослідженні згаданих цих шести знамен особливі трудноші виявилися при розшуку знамен гетьманів Тетері й Орлика з огляду на глухі й дуже невиразні згадки про ці знамена в історичній літературі та

відсутність точних вказівок у польському та українському знаменництві. Нарешті, спираючись на деякі натяки в цій справі у статтях і замітках В.Антоновича в "Київській Старині" /Кіевская Старина/, пощастило встановити, що знамено П.Тетері належить до групи польських знамен "Радван", супроти суперечного одного здогаду самого таки В.Антоновича, що знамено Тетері могло б належати і до польської знаменницької групи "Слеповрон". Знамено ж гет.П.Орлика встановлено було за допомогою доброго знавця історичних родових українських знамен проф.Вячеслава Прокоповича, який дослідив, що знамено це й є походження шлезького і д польського знаменництва втілене було під груповою назвою "Новіна".

Згаданий поліхромічний альбом з 19 таблиць було також і знамено знавчо управлено. Шоломи, покривки нашоломники дістали своє належне оформлення відповідно до індивідуальних властивостей кожного знамена. Правда, для більшости знамен у нашоломнику залишились струсові пір'я /належної барви/ без знаменницького значення, в якості прикраси, але в нашоломники знамен П.Орлика і В.Дуніна винесено відповідно до структури тих знаків фігури: - Орлика - опанцерена нога, а в Дуніна - нащитне титло-лебедя; лицарський же шолом над щитом Розумовського увінчано графською короною.

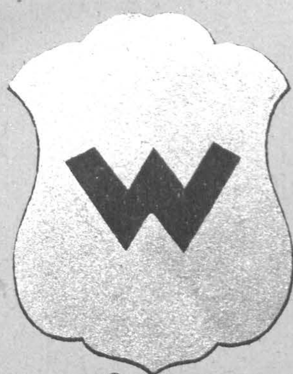
Розглядаючи всі ці знамена, легко дається пізнати, що найзручніше поділити їх на три групи відповідно до приналежности їх до трьох знаменницьких систем: - польської, української і російської. До польської геральдики належать ті гетьманські знамена, що входять у склад певних знаменницьких родових груп і мають свої групово-родові назви. Найперше тут мається на увазі саме польське походження знамена, до якого ті чи інші українські шляхецькі або козацькі роди були приписані. Подруге, вплив польського знаменництва тут помітний і в способі знаменницького оформлення знамена.

Тому то до знамен суто польського походження можна б віднести знамена таких гетьманів - 1.Виговського, рід якого приписано до польської знаменницької групи "Абданк", що має нащитку фігуру подібну до латинської літери W /подвійно ломане догори кроква/; 2.знамено Богдана й Юрія Хмельницьких, приналежне до групи "Абданк-Сирокомля" /той же "Абданк", але увінчаний хрестом/, 3.знамено П.Сагайдачного "Побог" /увінчана хрестом підкова/, а також 4.знамено П.Тетері "Радван" /трійзична корогва/. В певній мірі до цієї групи можна віднести й знамено гет.П.Полуботька /серце пробите перехрещеними стрілами/, що його приписують до родової групи "Приятель", хоч графічно дещо від властивого "Приятеля" відрізняється.

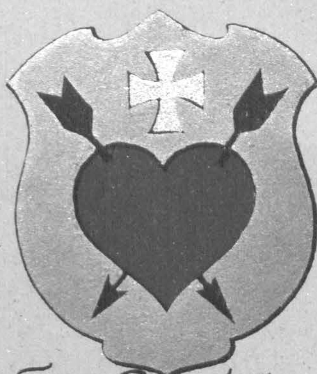
Інші гетьманські, так звані "польські" знамена, цебто адоптовані польським знаменництвом і включені в польську родово-групову систему, мають чужинецьке, непольське походження. Так, прикладом знамено гет.П.Орлика під груповою назвою "Новіна" /вухо казана, супроводжене мечем/, як було вже згадано, принесено до Польщі з Шлеська. Рід Орлика, що ще в давнину примандрував до Польщі правдоподібно десь з Чехії, приписаний був до того знамена. Подібно й знамено наказного гетьмана В.Дунін-Борковського /лебідь/, разом з давніми предками гетьмана, примандрувало до Польщі з Данії, і в польське знаменництво навіть і включено під своєю власною фамільною назвою "Дунін".

Багато українських давніх княжих, боярських і шляхетських родів мали також знамена литовські, а ще більше свої власні так звані "знамена руські", адоптовані польським знаменництвом /почавши з "Городельського Привілея" 1410 р./ під ріжними первісними їх фамільними назвами. З українських гетьманів литовське знамено мав князь Дмитро Байда-Вишневецький /"Корибут"/, перший організатор січового козацтва. А знамено давнє "руське", тобто українське, мав наказний гетьман Михайло Кричевський під тою таки фамільною назвою "Кричевський" /руничне титло подібне до літери Ⱶ / і правдоподібно гетьман Іван Мазепа.

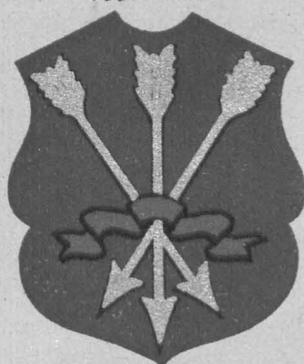
Знамена українських гетьманів

Іван Виговський
1657-1659

Павло Полуботок
1722-1724

Іван Скоропадський
1708-1722

Кирило Розумовський
1750-1764

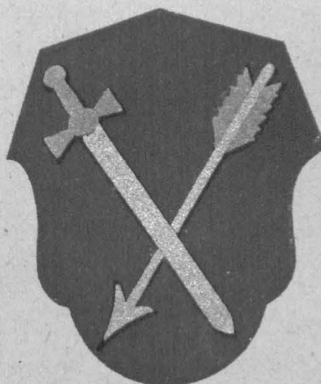
Знамена українських гетьманів

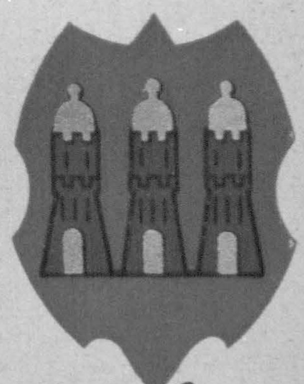
Юрій Хмельницький
1658-1663

Іван Брюховецький
1664-1668

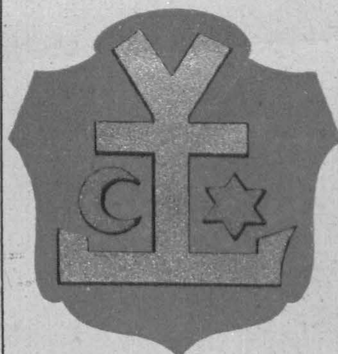

Дамян Многогрішний
1668-1672

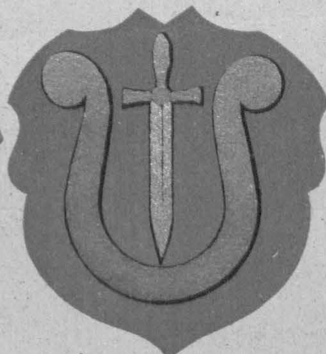

Михайло Ханенко
1670-1672

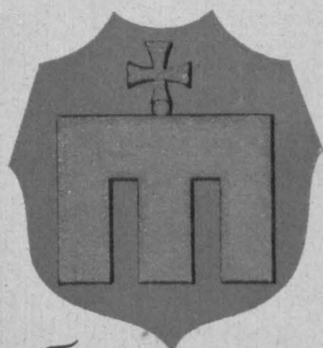
Знамена українських гетьманів

Іван Мазепа
1687-1709

Пилип Орлик
1709-1742

Павло Тетеря
1663-1665

Данило Апостол
1727-1734

Знамена українських гетьманів

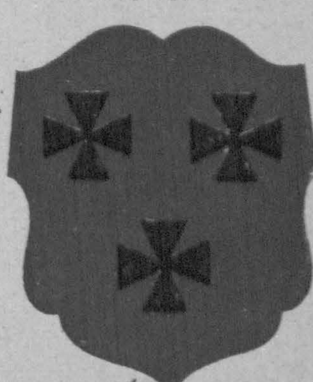
Богдан Хмельницький
1648-1657

Петро Дорошенко
1665-1676

Петро Сагайдачний
1616-1622

Іван Самойлович
1672-1687

Властиво гет.І.Мазепа мав знамено не цілком ясного походження. Формально знамено то в польському знаменництві відоме під назвою "Корч" і належало воно до первісного свого властителя кн.Курцевича з литовського роду. Але характер не рунічне титло вказує, що цей геральдичний знак скорше можна б віднести до групи знамен "руських". Таку групу чисто українського походження й з окремою характеристикою знамен, як окремих специфічних знаків, означують навіть самі деякі польські знаменознавці, як ось - Несецький й Пекосинський. До цього варто ще додати, що український шляхецький рід Мазепів-Калядинських користувався змінения "Корчем", в якому то знамені первісне червоне поле щита змінено на блакитне.

Усі ці давні родові знамена, як бачимо, мають в титлах переважно рунічні абстрактні знаки і тільки деякі з них визначаються конкретними предметними фігурами. Особливий рід серед гетьманських знамен являє собою знамено гетьмана К.Розумовського, що був утворений під цілковитим впливом молодого російського знаменництва.

Решта гетьманських гербів, себто знаки Брюховецького, Дорошенка Многогрішного, Ханенка, Самойловича, Скоропадського й Апостола уже являють собою яскравий зразок творчости нового українського"козацького" знаменництва, що вишукувало для себе специфічного і самобутнього знакового виразу. Загальною характеристичною прикметою козацького українського знаменництва може служити уживання таких нащитних тител, як зброя та інші предмети воєнного побуту, а також світла небесні - головно місяць і зорі та хрести ріжних форм, переважно широкораменний запорізький - степовий і лапковий. В цих образах знаходило козацьке знаменництво символи для певного роду конкретних понять, якими жила і мислила тодішня українська провідна воєнна верства, що стала носієм народніх і державних ідеалів та репрезентантом нашої духової культури.

-----::::------

Проф. Д-р Ярослав ПАСТЕРНАК

ПРИВІСНІ ПЕЧАТКИ КНЯЖОЇ ДОБИ НА УКРАЇНІ

Археологічними розкопами на княжих городищах західної України були в останньому десятиліттю добуті деякі нові матеріяли, придатні для докладнішого вивчення української сфрагістики княжої доби.

Описуючи їх тут, додаємо, для повноти образу, й другі, давніші, знані нам находки з усіх українських земель.

Сфрагістичні матеріяли, що про них тут буде мова, - це металеві привісні печатки-буллі, що їх привішували на шнурочках у середневіччю до важних документів та листів визначних світських та духовних осіб. Вони мали стверджувати автентичність цих документів та надавати їм правної сили. В пізніших часах їх вживали вже тільки до того, щоби зачинити дане письмо, аж доки сучасні конверти не витиснули їх чисто з вживання. На цих печатках є, звичайно з одного боку, н а л и ц і, образок Христа, Богородиці, чи якого святого, а з другого боку, н а р у б і, напис, що вказує на власника печатки й водночас автора письма.

Всі наші привісні печатки, за виїмком двох, є зроблені з о л и в а . Печатки з цього матеріялу є знані майже по всій Европі, але найбільше їх було вживано у візантійській державі. Та на диво, можна сказати: ми досі ще зовсім не знаємо з археологічних находок приладдя, що ним були витискані на печатках образки й написи. І тому є лише здогад

що це робили при помочі двох окремих, не злучених зі собою штампів, на той самий спосіб, як тоді били й монети. /2/

В часі наших розкопів на "Золотому Току" в Крилосі-старому Галичі ми найшли одну о д н о б о к у печатку, яка вповні підтверджує цей здогад. Образок на ній можна було витиснути лише окремим штампом, а не приладом у формі кліщів. /3/

Приступаючи до опису відомих нам з України печаток, ми поділимо їх на три групи. Це будуть: 1/печатки з написом "Дьнѣслово", 2/печатки галицького єпископа Косми, з часів князя Ярослава Осьмомисла, та 3/печатки різних осіб.

I. Печатки з написом "Дьнѣслово".

1/ Одну печатку з таким написом ми добули з культурної верстви XI - XII ст. в часі розкопів у 1935 р. на колишньому княждворі - сьогодні городище "Замочок" - у м.Белзі, сокальського повіту. Вона має 28 мм. в промірі та не є докладно округла /Рис.8/. На лицевій стороні стояча постать бородатого святого в німбі кругом голови, пересунена дещо до правого боку, щоби зробити місце на напис ліворуч. Святий має на собі військову одежу, що сягає лише вище колін, на ногах наколінчики, і держить піднесеною правою рукою довгий спис, а лівою спирається на овальний чи може круглий щит. Це св.Теодор Стратилат. По боках у його в двох стовпцях грецький напис:

Ф А
Д Г
Р О

тобто 'АГІОС ФЕОДОР /святий Федір/. Кругом цілого образка обвідка з "перлівки". На обороті кириличний напис у трьох рядках:

ДЬ
НѢСЛ
ОВО

в такій самій обвідці. Згори й знизу слід дірки для шнурочка. Стан збереження печатки дуже добрий. Печатка переховувалася в Музею Наук.Тов. ім.Шевченка у Львові та не була ще нігде публікована. /4/

2/ Друга печатка з таким написом була добута нами з культурної верстви XII ст. в часі розкопів у 1940 р. на "Золотому Тоці", колишньому княждворі старого Галича в Крилосі. Вона має на лиці погруддя благословляючого Христа з німбом, обведене колом з дещо грубшої "перлівки", без ініціялів по боках, а на рубі в трьох рядках напис: ДЬ-НѢСЛО-ВО в такій самій обвідці. Згори й знизу слід дірки для шнурочка /Рис.3/. Стан збереження печатки задовільний, її промір виносить 23х25 мм., вага 8.6 гр. Вона переховувалася в Музею НТШ у Львові. /5/

3/ У третьої печатки, добутої теж на "Золотому Тоці", на лиці св.Іван Предтеча з німбом - ціла стояча постать з трираменним хрестом - жезлом в лівій руці, через яку звисає плащ, а права спочиває долонею на грудях. /Рис.5/ По боках грецький напис у двох стовпцях:

/?/
Іω Д
/N/ Р
/П/ О
/Р/ М
О

тобто IωN ПРОДРОМОС /Іван Предтеча/. На рубі в трьох рядках грецький напис: +ДЕ-NЕСТАωВω . Згори й знизу слід дірки для шнурка. Стан збереження добрий, промір 20х21 мм., вага 8.6 гр. Печатка переховувалася в Музею НТШ у Львові /6/.

4/ Четверта печатка була знайдена на селищі княжої доби в с.Янчині, пов.Перемишляни. Вона мала на рубі напис у трьох рядках:ДЬ-ИЬСЛ-ОВО, мала виразні сліди дірки від шнурочка та переховувалася в Укр. Націон. Музею у Львові. При її публікації напис був хибно перечитаний як "ДАЙЬЛОВО/?/". /7/.

5/ П'яту печатку найшли на городищі в с.Конончі, пов.Черкаси. В неї на лиці святий у весь ріст, з виразним волоссям і очима,по його боках у двох стовпцях затертий напис, з якого видно лиш одну читку букву Д. На рубі у трьох рядках напись ДЬ"ИЬСЛ-ОВО. Печатка переховувалася у збірці Ханенка в Київі, відтак, мабуть, в "Музею Народовім" у Варшаві. /8/.

6/ У шостої печатки, яка найшлася коло 1885 р. в Переяславі, є на лиці, в обвідді з "перлівки", погруддя святого з німбом. На голові мабуть вінець, зпід якого звисають по боках голови довгі пасма волосся, у правій руці на грудях хрест, у лівій неначе жезл. Обабіч напис у двох стовпцях: ліворуч - ОДАВЧ /може скорочене "Давид"/, праворуч лише слабі сліди букв. На рубі у трьох рядках напис: ДЬ-ИЬСЛ-ОВО в обвідді з "перлівки". Якщо це, може, печатка князя Давида Святославича /1097-1123/, тоді вона походить з почат.XII.ст. Переховувалася вона, свого часу, в Київському церк.-археол.Музею. /9/

7/ Сьома печатка з написом ДЬ-ИЬСЛ-ОВО на рубі була найдена в с. Стеблові /Київщина ?/ і переховувалася в цьому ж київському Музею /10/.

Сьогодні не можна ще остаточно вирішити, хто був саме це Деніслав чи Денеслав. Руські літописи згадують тільки бояр з цим іменем у Великому Новгороді в рр.1118-1169. Пізніше, в рр.1342-1394 згадується тамже Даньславля вулиця та її мешканці даньславці; згодом /1403-1591/ вона перейменувалася на "Досланя вулиця"./11/. Одначе, по моєму, годі зв'язувати всі широко по Україні розкидані печатки того імени з новгородськими боярами.

Беручи до уваги те, що на печатках цього роду є різні святі, Б.Ф. Рибаков /Москва/ сумнівається в тому,/12/, щоби вони належали якомусь Деніславу, і припускає радше, що формулу "Дьнєслово" треба б вважати вказівкою на укриту думку посиланої з такою печаткою грамоти або на її секретний характер. Цей здогад, одначе, по моєму не вірний. Дві речі переконують нас в цьому, що словом "Дьнєслово" є назначене походження печатки від якоїсь особи з таким іменем: 1/його грецька транскрипція ΔΕΝΕСΤΛΩΒΩ на нашій третій печатці, що в ній хрестик зпереду,вказує на духовний стан названої особи; якщо це не булаб жива особа, а тільки абстракт /укрита думка чи секретний характер письма/, тоді це слово було б перекладене на грецьку мову,- - 2/ факт, що на всіх других печатках, де є на рубі напис, в ньому згадується особа, яка висилає дане письмо. Тому треба, на сьогодні, приняти, що якась духовна особа цього імени на Україні в XII ст. таки справді була і треба сподіватися, що якась щаслива нахідка ще поможе розв'язати колись цю загадку української сфрагістики.

II. Печатки галицького епископа Косми.

Таких печаток знаємо досі лише три і всі вони найшлися на місці свого походження, на території княжого Галича.

Першу з цих печаток знайшли були ще в часі розкопів о.Л.Лаврецького у 1882 р. біля фундаментів церкви св.Спаса в с.Залуквi, біля Галича /Рис.6/.

Вона має 22х25 мм. в промірі. З лицевого боку на ній образок Богородиці-Оранти з піднесеними вгору руками та з Дитятем - Ісусом перед собою, такого самого типу,як на камені з настінним мальованням-медальоном, по всякій правдоподібності теж з княжих часів, що вмурований в середущу апсиду сьогоднішньої парохіяльної церкви в Крилосі - княжому Галичі. /13/. З другого боку, на рубі, сильно стертий напис грецький в

п'ятьох рядках:

МР ΘУ
СКЕПЕС
МЕ КОСМ /АН/
ГАЛИТ /Z/
Н С

Це є по українськи: "Мати Божа, охороняй мене Косму /єпископа/ галицького". Нема ніяких перешкод вважати цю печатку за власність галицького єпископа Косми, що згідно з вісткою Воскресенського літопису, був у 1157 р., на початку володіння Ярослава Осмомисла галицького, поставлений єпископом до Галича /14/ печатка переховувалася свого часу в Музеї Ставропігії у Львові. /15/.

Друга печатка подібна до першої, але відбита іншими штемпами. /Рис.4/. З одного боку в неї теж образок Богородиці з Дитятем, краще збережений, але грубшої роботи, з монограмою МР ΘУ обабіч голови Богородиці. З другого боку печатки, - теж подібний до першого, грецький напис в п'ятьох рядках:

М/Р/. ΘY
СКЕПОІС
МЕ КОСМАN
ГАЛІТZ
НС

Значення напису те саме, що й на першій печатці, і теж нема причини не приписувати її галицькому єпископові Космі.

Цю печатку знайшли були в 1897 р. десь у Крилосі, мав її відтак А.Чоловський, директор архіву м.Львова, а від нього набув її в останніх довоєнних роках Укр.Націон.Музей у Львові. /16/

Першу відомість про цю печатку подав львівський історик І.Шараневич у 1897 р. /17/, але при цьому хибно відчитав напис як "Ма ΘЕО КРЕЛОІСА МС КОСМАС ГАЛІТς αες " /1206/. З таким читанням напису, позвильно, не погоджувався львівський історик церкви та піонір галицької археології о.А.Петрушевич, - мовляв, І.Шараневич, вид мавши слово "Креλоіса" і дату 1206, переносить вже старий Галич до Крилоса. Водночас А.Петрушевич подав від себе іншу, зовсім хибну інтерпретацію находки, що це не печать, а медаля, вибита галицьким єпископом Космою на пам'ятку про введення в половині XII ст. на всій Русі свята Покрови Богородиці дня 1 жовтня ст.ст. /18/

Третю печатку того самого типу найшли ми в часі розкопів 1914 р. у Крилосі, в культурній верстві в саді, що на захід від сьогоднішньої Успенської церкви./19/ Вона має 21х23 мм. в промірі і важить 10,08. гр. /Рис.1/. На лиці в неї сильно стерте погруддя типу "Знам'я Богородиці" /Влахернська Богородиця-Оранта/ з Дитятем на колінах та з дуже слабими слідами звичайної монограми МР - ΘУ по боках. На рубі теж сильно стертий напис, який можна прочитати тільки тоді, коли прирівняти його до подібного тексту на обох описаних вище печатках. Цей напис звучить:

/МР ΘУ/
СКЕП /НС/
МЕ КОСМ/АН/
ГАЛІТ Z
/Н/С

Значення напису те саме, що й на перших двох печатках, і власник той самий. Згори й знизу є виразний слід дірки, якою проходив шнурок печатки. Загалом печатка дуже подібна до першої з обох попередніх, тільки напис далеко менше читкий. Вона зберігалася в Музею НТШ. у Львові.

Отже, є три печатки першого галицького єпископа Косми, які знайшлися на терені княжого Галича. Цей факт вказує на довше перебування

владики на галицькому єпископському престолі, і це взнані узгоджується з проміжком у часі між двома літописними згадками про нього: про його поставлення в єпископи в 1157р. та про подорож з візантійським царевичем Андроніком у Царгород в 1165 р.

Цілком погоджуємось при цьому зі здогадом М.Грушевського, /20/, що лицевий образок на печатках Косми - це патрональний образ старого галицького катедрального собору, фундаменти якого ми відкрили в 1937 р. в Крилосі біля сьогоднішнього м.Галича. Тому він був вмурований і в середину апсиди нинішньої крилоської церкви, і тільки над головним її входом є плоскорізьбний ренесансовий образ Успіння Богородиці, який вказує на титул старого й нового храму /21/.

В часі розкопів у 1940 р. на "Золотому Току" в Крилосі добули ми, крім третьої описаної тут печатки Косми, ще одну безіменну. В неї на лиці сидяча Богородиця з Дитятем на колінах, по боках сліди монограми МР - ΘУ. Згори слід дірки. Руб зовсім гладкий, без жодного напису /Рис.2/. Стан збереження поганий. Промір печатки 22х23 мм., вага 9.55 гр.

Такі однобокі олив'яні привісні печатки є знані, крім того, тільки з папської канцелярії, як

і були вживані на початку володіння кожного папи, ще до часу його урочистої коронації. Тому, може, й у нашім випадку є це печатка одного з галицьких єпископів /Косми?/, вжита ним як кандидатом /номінатом/ на єпископа, ще не затвердженим через київського митрополита. Якщо наш здогад правильний, тоді це була б, мабуть, єдина досі знана печатка того роду на Україні.

Вона зберігалася в Музею НТШ у Львові. /23/

Тут треба згадати також пізнішу, вже воскову печать галицького єпископа Теодора з з'ображенням Богородиці, як покровительки старого галицького собору. Вона має близько 44 мм. в промірі. На ній добре видно погруддя Богородиці з піднесеними вгору руками та з малим Христом на грудях. По боках сліди звичайної монограми.

Ця печать привішена до грамоти князя Болеслава Тройденовича, писаної в 1334 р. у Львові до бранншвайгського герцога, великого магістра Людера. /24/.

III. Печатки з різними іменами.

Печатки в цій групі більш різноманітні, зібрані з Наддніпрянщини й Галичини. Їх нас не все дається означити. Ось вони:

1. С р і б н а п о з о л о ч е н а печатка великого князя Мстислава Київського /1125-1130/, сина Володимира II.Мономаха. Її місце найдення й зберігання нам невідоме. /25/
2. С р і б н а печатка, 22х25 мм. завбільшки, з грецькими написами: з одного боку АГО ДМТ /'АГІОС ДЕМЕТРІОС/, тобто св.Димитрій, з другого АГ ВСЛІ /'АГІОС ВАСІЛІОС/, тобто св.Василій. Вона була викопана на городищі "Княжа Гора" в с.Пекар'ях, пов.Черкаси. Місце збереження невідоме. /26/
3. Олив'яна печатка з іменем Андрея найшлася в 1900 р. в одній садибі при Софіївській вулиці в Києві. Місце зберігання невідоме. /27/
4. Олив'яна печатка, знайдена в 1895 р. на городищі в с.Ступниця, пов. Самбір. На ній з одного боку погруддя візантійського імператора, з другого грецька напись в чотирьох рядках /подаємо в укр.перекладі/: "Господи, поможи рабу Твоєму Константину".

По думці М.Грушевського /28/ є це печатка візантійського царя Константина УШ /1025-1028/, а по думці Лихачева /29/ печатка Константина Великого. На всякий випадок вона є доказом зв'язків Перемиського князівства, що до нього належала Ступниця, з Візантією. Печатка переховувалася в Ставропигійському Музею у Львові. /30/.

5. . Олив'яна печатка з княжого городища в с.Звенигороді,пов.Бібрка, Богородицею на лиці. Вона була власністю митрополита "всієї Русі" Константина,про що свідчить грецький напис на обороті./13/. Згаданий митрополит, це по думці М.Грушевського /32/ той, що виступає в Києві в 1167 р. Печатка зберігалася в Ставроп. Музею у Львові.
6. Олив'яна печатка, знайдена теж у Звенигороді, має на лицевій стороні погруддя св.Василія, а на рубі кириличний напис: "Господи, помози рабу своему Василию". Печатка походила може від князя Василька Теребовельського /✝ 1124/ та переховувалася разом з попередньою. /33/.
7. Олив'яна печатка, теж зі Звенигороду, 21х23 мм. в промірі. В неї на лиці Богородиця типу "Знам'я", на рубі св. Василій з грецьким написом. Печатка була приватною власністю о.Білинкевича, пароха Звенигороду, опісля Грибович, біля Львова. /34/.
8. Олив'яна печатка, знайдена на невідомому місці в Крилосі, 30х22 мм. зовбільшки /Рис.7/. З одного боку в неї образок Богородиці,описаного вида галицького типу, з піднесеними вгору руками та з Дитятем перед собою. Робота добра, тільки печатка досить затерта. Обабіч німбу монограма МР - ΘУ. З другого боку - бородатий святий, з німбом кругом голови, обидві руки піднесені до висоти грудей і звернені долонями перед себе. По боках святого у двох стовпцях грецький напис:

О	До
ΘЕ	СІ
О	ОС

тобто Теодосій - може ім'я незнаного ближче владики. Печатка була на археологічній виставці 1888 р. у Львові, пізніше переховувалася в Ставропигійському Музеї у Львові. /35/.
9. Олив'яну печатку з грецьким написом СФРАГІС ІЛАР.Е., тобто: печатка Іларіона епископа /?/, знайшли були свого часу теж у Крилосі на невідомому місці. Її показував тамже один селянин історикові мистецтва Милеленському в 1911 р., але не хотів її відступити /36/, тому її доля зовсім невідома.
В каталогу галицьких епископів, мабуть з XIII ст., що зберігся в рукописи київського митрополита Льва Кишки /✝ 1728/ не находимо галицького епископа з таким іменем.
10."Медалик олив'яний візантійський" /олив'яна привісна печатка?/,знайдений в с.Викторові біля Крилоса, пов.Станиславів, був на археологічній виставці 1885 р. у Львові. Його доля теж невідома./37/.
11.Олив'яна "печатка архонта" більшого формату, візантійського типу, з погруддям Св.Василія, найшлося в часі розкопів В.Антоневича в 1936 р. на літописному городищі "Сутеск" в с.Сонсядка, пов.Замістє с/Холмщина/. Нахідка зберігалася в археологічному кабінеті варшавського університету. /38/.
12.Олов'яна печатка, ближче невідома, найшлася в 1930-их рр. у Володимирі волин., в костельній садибі на кінці Островецької вулиці. Доля нахідки невідома. /39/.

У цій групі привісних печаток на окрему увагу заслуговують дві перші печатки, зроблені зі с р і б л а . Печатки з цього матеріялу вживалися досить часто у візантійській державі, на заході вони багато рідші, а на Україні не єдині досі привісні печатки зі шляхотного металю. До великих рідкостей належать срібні печатки теж в Білорусі. Нам знана є звідтіля лише одна така печатка смоленського князя Мстислава-Теодора з 1..8 р. /40/.

З о л о т и х привісних печаток вживали в західній Европі тільки цісарі й королі /41/. Тому позолочувану печатку великого князя Мстислава Мономаховича київського, яка, звичайно, мала заступати місце чис-

то золотої, треба вважати безсумовним доказом того, що київський великий князь мав у середньовічній Европі таку саму міждержавну позагу, як і другі, західно-европейські володарі. І вживання золотої /позолоченої/ печатки не було з його сторони ніяк не оправдане, а навпаки: західні володарі гляділи на те, напевно, як на один з атрибутів найвищої державної влади, природно належний найстаршому з усіх українських удільних князів.

x x x

Ми свідомі того, що тут згадані не всі привісні печатки - буллі, найдені досі на землях України та розкинені по багатьох музеях східньої Европи. Воєнні обставини не дають спромоги використати у відповідний спосіб хочби тільки всі публіковані вже матеріяли. Тому остається лише побажати, щоби ці незвичайно цінні для української історії матеріяли стали колись предметом спеціяльних студій дослідників української сфрагістики.

Примітки.

1/ Шлюмберже, найкращий на заході знавець візантійської сфрагістики, бачив лише раз один такий прилад, у формі кліщів, в Атенах / Schlumberger: Sigillographie de l'empire Byzantin, Paris 1884,10/.
2/ Baumgarten: Aus Kanzlei und Kammer, Freiburg i B.,1907,146.
3/ Такими кліщами, але маленького формату, виготовляли укр.купці в княжій добі свої пльомби так зв. дорогічинського типу. На це вказує найдена нами на княжому городищі в Звенигороді /пов.Бібрка/ одна половина таких кліщиків /Музей Наук.Тов-ва ім.Шевченка у Львові/.
4/ Коротка згадка автора про неї в "Записках Наук.Тов. ім.Шевч.у Львові", 154, 1937, 261, ч.250.
5/ Я.Пастернак: Старий Галич /Монографія/, Львів 1944, рис.83,ч.3.
6/ Я.Пастернак: 1.с., рис.83, ч.5.
7/ В. Гребеняк: Нові археолог. находки на території Галичини /Записки НТШ, 122, 1915, 27 і табл.IV, 7/.
8/ Археолог. Лѣтопись Южной Россіи I, Київ 1899, 146-147.
9/ Н.Бѣляшевській: Два замѣчательные предмета Кіевскаго церковно-археолог. Музея /Кіев.Старина, 1888, липень, 133-135, з 2 рис./; Археол. Лѣтоп. I, 1899, 147.
10/ Н.Петров. Альбомъ достоприм. Церк.- археол. Музея при Имп.Кіев.Духовн.Акад., вип:IV-V, 1915, 19.
11/ Б.И.Поозоровскій: Великій Новгородъ /Зап.Отдѣл. Русс.и Слав.Археол. IV, 1887, 18/.
12/ За усною інформацією з 1944 р.
13/ Я.Пастернак: 1. с. 114 ; таб. XVI, вдолі.
14/ Полное собраніе русскихъ лѣтописей VII, 66.
15/ I.Шарановичь: Отчетъ изъ археолог. выставки Ставроп.Инст. у Львовѣ, 1889, 22; М.Грушевський: Записки НТШ, XXXVIII, Львів 1900, 1-2, з рис.; Я.Пастернак 1. с. 198 і рис.83, ч.6; Рід та Знамено, 1947, кн.I, 28.
16/ М.Грушевський: 1. с.2-3, з рис.; Я.Пастернак:1. с. 198 і рис.83,ч.4.
17/ Mitteilungen der k.u.k. Zentralkomm.XXIII,Wien. 1897, 223.
18/ И.Петрушевичь: О соборной Богород. церкви въ городѣ Галичѣ, I, Львів 1899, 20.
19/ Я.Пастернак: 1. с.200-201 і рис.83,1.
20/ Записки НТШ, XXXVIII, 1900, 2.
21/ Я.Пастернак: 1. с., табл.XVI, вгорі.
22/ W. Ewald: Siegelkunde, München-Berlin 1914, 161.
23/ Я.Пастернак 1. с. 200 і рис.83,1.
24/ А.Лаппо-Данилевскій: Печати послѣднихъ галичско-владим.князей и ихъ совѣтниковъ, Петерб. 1906, 293.

2./ W. Ewald: l.c. 148.
26/ Археол.Лѣтоп. III, 1901,90.
27/ Археол. Лѣтоп. III, 1901, 85.
28/ Записки НТШ, XXXI-XXXII, Львів 1899, 1-4, з рис.
29/ Материалы для истории визант. и русск. сфрагистики I, Ленинград 1928, 157-158 і рис.73.
30/ P. Barwinski: Ze sfragistyki ruskiej /Wiadomosci numizmat.-archeolog. I., Krakow 1909, 11/.
31/ P. Barwinski: l.c., 10-11.
32/ Печатка митроп.Константина з Звенигорода /Записки НТШ, XXII, miscellanea 1-2/.
33/ I.Шараневичъ: Отчетъ, табл.I,63; М.Грушевський: Записки НТШ, XXXI-XXXII, 1899, 21-22; той самий: Иллюстиров. історія України, Петерб. 1913, 97; Лихачев: l.c.107 і рис.54.
34/ М.Грушевський: Записки НТШ, XXXI-XXXII,1899, 20-21; Лихачев: l.c. 163-164 і рис.78.
35/ I.Шараневичъ: Отчетъ, табл.I, 72; II, 20; М.Грушевський: Записки НТШ, XXXVIII, 1900, 3-4 і рис.; Лихачев: l. c.162 і рис.47; Я.Пастернак: l. c. 198-199 і рис.83,7.
36/ J.Pelenski: Halich w dziejach sztuki sredniowiecznej.Krakow. 1914, 113; Я.Пастернак: l. c. 200.
37/ Katalog wystawy archeol.-etnograf., Lwow, 1885, N.2002; B.Janusz: Zabytki przedhistor. Galicyi wschodniej, Lwow 1918, 221.
38/ "Z otchlani wiekow", XI, Poznan, 1936, 160.
39/ О.Цинкаловський: Записки НТШ, 154, 1937, 204.
40/ B.Koehne: Notices sur les sceaux et armories de la Russie, Берлін 1861
41/ Папи римські вживали все лиш олив'яних привісних печаток.-

-----::::-----

Проф. Др.О.ОГЛОБЛИН

ОЛЕКСАНДЕР ЛАЗАРЕВСЬКИЙ

/1834 - 1902/

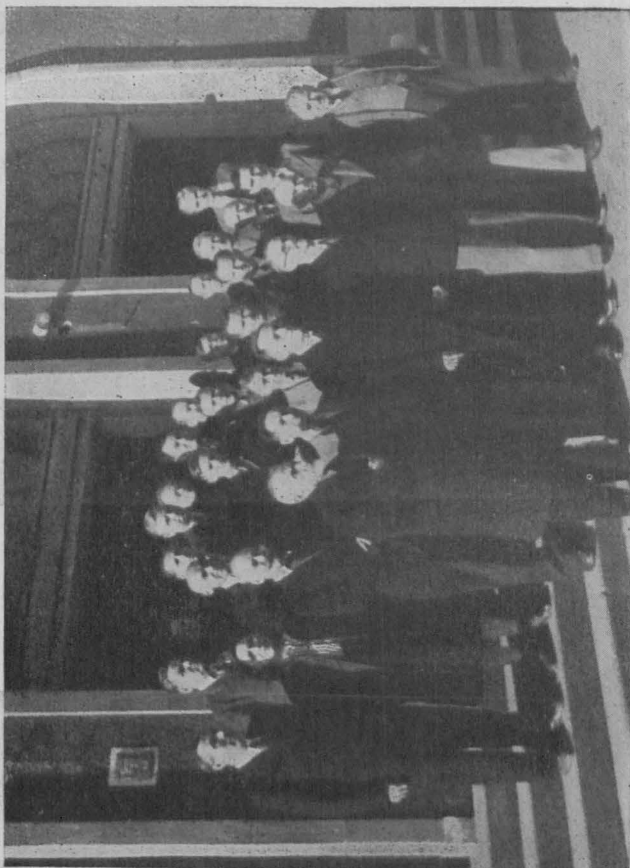
І УКРАЇНСЬКЕ РОДОЗНАВСТВО

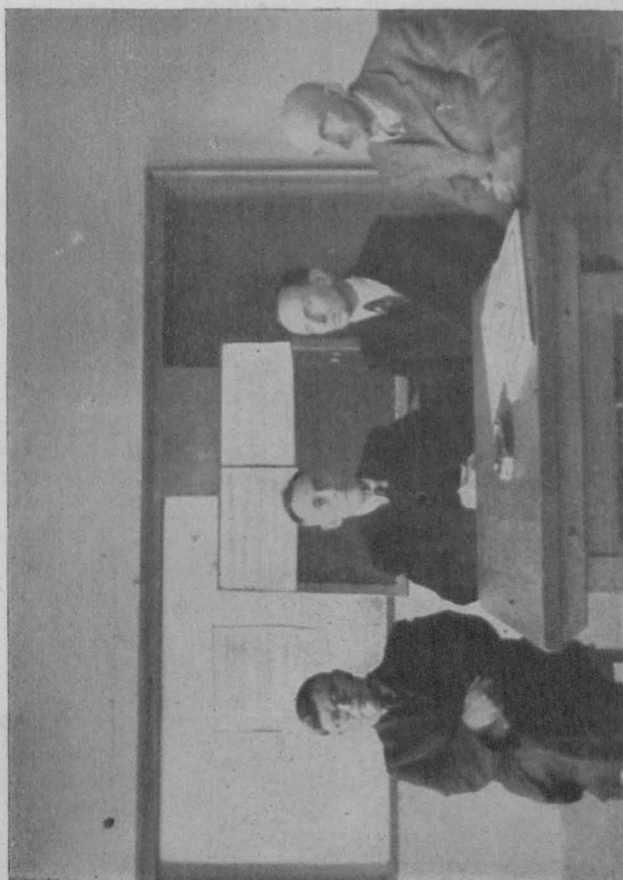
I.

Сорок п'ять років тому смерть обірвала майже півстолітню невтомну працю Олександра Лазаревського, великого українського історика народницької доби, який створив свою, дуже поважну, школу дослідження історії України - Гетьманщини XVII-XVIII ст. й своїми численними студіями з історії української старшини XVII-XVIII ст. розпочав нову епоху в розвиткові науки українського родознавства.

Олександер Матвієвич Лазаревський,що народився р.1834, походив з старого козацького роду Конотопського повіту на Чернігівщині. В родині Лазаревських, близькій і дружній Т.Г.Шевченкові, кращі традиції українського автономізму XVIII століття поєднувалися з новими ідеями українського національно-визвольного руху, втіленого в Кирило-Методіївському Товаристві. Рано вирваний з фамільного гнізда й кинутий на далеку російську чужину, Лазаревський виніс з собою глибокий інтерес до рідної старовини - фамільної, локальної, а згодом національної. Знайомство з

Tab. I

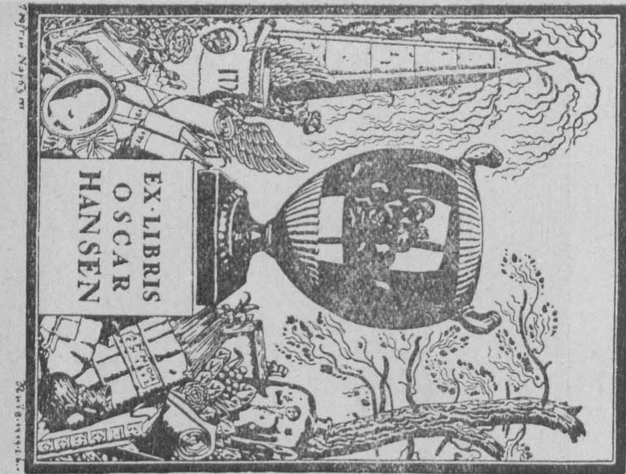

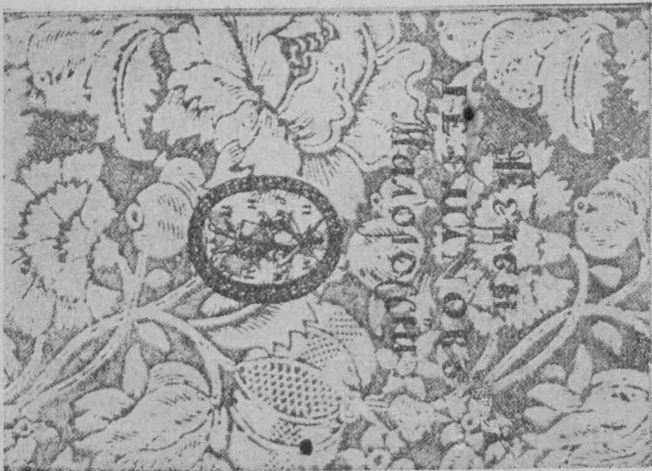

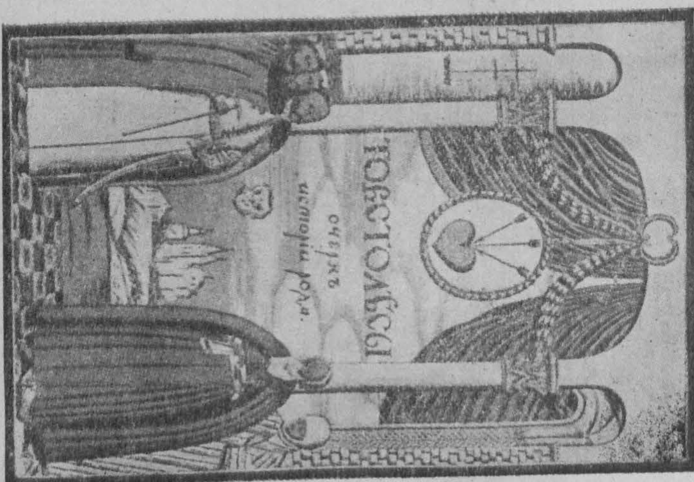

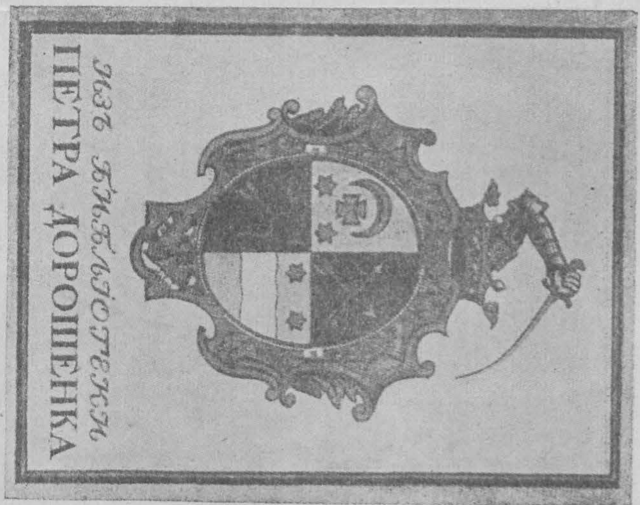

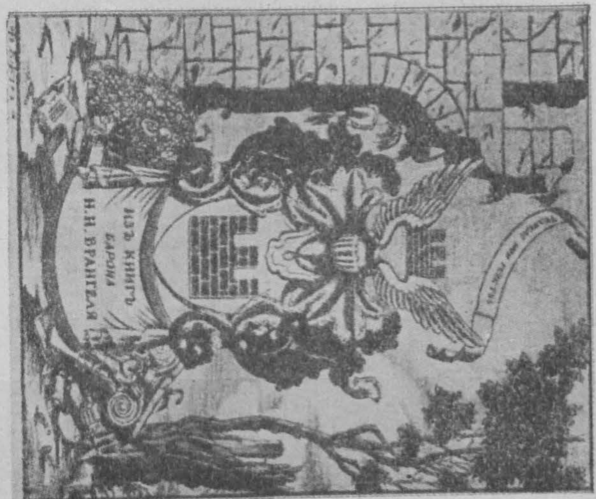
Tab. II

EX·LIBRIS
OSCAR
HANSEN

ИЗЪ БИБЛІОТЕКИ
ПЕТРА ДОРОШЕНКА

ИЗЪ КНИГЪ
БАРОНА
Н.Н. ВРАНГЕЛЯ

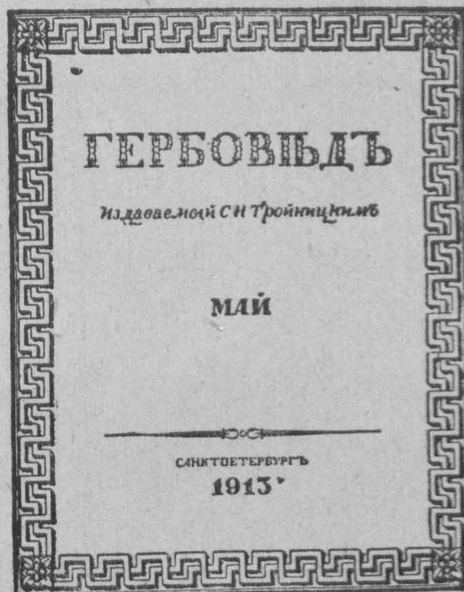

ГЕРБОВАГО ОТДѢЛЕНІЯ

Грицько Коваленко

ОПОВІДАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

для початкових шкіл

видавниче товариство „Січ" Черкаси 1918

ГЕРБОВѢДЪ

издаваемый С Н Тройницкимъ

МАЙ

САНКТПЕТЕРБУРГЪ

1913

1. Обгортка 1913 р.

Вадимъ Модзалевскій
и Петръ Савицкій

Очерки искусства Старой
Украины

ЧЕРNИГОВЪ.

Черниговъ-Петроградъ
1916

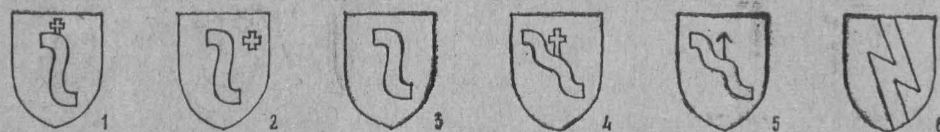

Tab. IV

Малюнки до ст. „Привісні печатки княжої доби на Україні".

Малюнки до ст. „Потомство князя Готшалка".

1 v. Gottschalt (B. Koerner), Goczalkowski (B. Koerner), Федорович (Є. Архипенко), Srzeniawa (B. Paprocki). 2. Srzenjawa (B. Koerner). 3. Družina (B. Koerner). 4. Poroза (Є. Архипенко). 5. Poroза (B. Koerner), Sczeniawa (B. Koerner). 6. Старогерманське знамено з руною "Sugil".

S – знак Sugil готський. ϟ – той же знак рунічний.

„Історієй Русов" та "Историей Малой России" Бантиш-Каменського, а головне - могутній ідейний вплив поезій Тараса Шевченка поглибили й оформили національну свідомість молодого Лазаревського, а Петербурзький університет, який він скінчив, озброїв його технікою наукового досліду. Покликаний селянською реформою 1861 року на батьківщину, Лазаревський працює над переведенням її на Чернігівщині. Він бере найжвавішу участь в організації Земства й, як секретар і редактор видань Чернігівського Губерніяльного Статистичного Комітету, переводить велику історично-краєзнавчу працю, оперту на ґрунтовних архівних дослідах. Вся дальша службова й громадська діяльність Лазаревського була присвячена новим судовим установам головне - на Україні /в Полтаві й в Києві/.

Але ціла душа Лазаревського була віддана історичному дослідженню України - Гетьманщини ХУП - ХУШ ст., передусім її соціяльно-економічного життя. Свої історичні студії й публікації він розпочав ще в Петербурзі. Згодом, в Чернігові, Полтаві й Києві, перед ним розкривається все багатство архівних скарбів Старої Гетьманщини. В пожовклих, іноді напівзотлілих архівних шпаргалах дослідник побачив внутрішне, повсякдене життя Старої України. Він глибоко студіює його й наслідки цих студій є в численних публікаціях, які з'являються на сторінках багатьох видань, а зокрема - "Записок Черниговскаго Губернскаго Статистическаго Комитета", "Черниговских Губернских Вѣдомостей", "Чтеній в Историческом Обществѣ Нестора-Лѣтописца", а найголовніше - "Кіевской Старины". Його монографія "Малороссійскіе посполитые крестьяне /1648-1783/," низка історично-родознавчих студій з історії лівобережно-українського шляхетства /"Очерки старѣйших родов Черниговской губерніи", "Очерки малороссійских фамилій", "Люди Старой Малороссіи, "Семья Скоропадских", "Сведенія о предках Гоголя", "Из семейной хроники Берлов", та інше/, численні документальні видання фамільних архівів /"Сулимовскій Архив", "Мотыжинскій Архив", "Любецкій Архив"/, генеалогічних матеріялів /приміром "Списки Черниговских дворян 1783 г."/ та окремих найвизначніших пам'яток /діяріуші Л.Марковича й М.Ханенка, листування Григорія Л.Полетики тощо/, досліди над українською історіографією ХУШ-І 1/2 XIX ст. /"Прежніи изыскатели малорусской старины" та інше/, монографія про П.Полуботка та "Замѣтки о Мазепѣ" й, нарешті, капітальний твір "Описаніе Старой Малороссіи" /т.І. Полк Стародубскій, т.П. Полк Нѣжинскій + т.III Прилуцкій/, - ось далеко неповний реєстр головних наукових праць Лазаревського, які відкривають нам внутрішню історію Лівобережної України ХУП-ХУШ віків.

Складне було відношення Лазаревського до старої Гетьманщини. Вірний завітам українського народництва середини XIX століття, Лазаревський виступав в українській історіографії, немов би суворий і невблаганий прокурор на суді над козацькою старшиною й українським шляхетством ХУП-ХУШ ст., які в його уявленні й освітленні з'являються перед нами, як верства, що нічого доброго не зробила в історії України й спричинилася до руйнації Старої Гетьманської держави. Багато важила, звичайно, й особиста вдача Лазаревського. Відомий історик української культури Василь П.Горленко, писав про нього: "Он был человек своеобразный, несколько капризный, к тому же человек типа "судебного ведомства". Все, что отступало от статей закона - было не по нем. Все, что так или иначе не укладывалось под кодекс, им самим для людей составленный, сейчас же заставляло его ежиться. Он не хотел знать, что известные вещи достигаются так или и н а ч е , что к ним ведут разные дороги, из которых выбирает ему подходящую". /Лист до М.В.Стороженка 16.IУ.1902 р./. Можно цілком погодитися з М.Грушевським, що "в своїй острій критиці козацької старшини Лазаревський і його школа, були дещо й односторонні, й несправедливі до цієї старшини, складаючи на неї всю вину /яка мусить бути добре поділена між нею й тодішнім російським правительством і його політикою на Україні/, а з другого бо-

ку - перечучуючи за економічною експлоатацією й більш ідеальні чинники в діяльности козацьких патріотів. Вони безперечно були. Змагання до ширшої европейської совіти, до культури взагалі не можна пояснити лиш амбіцію доробкевичів. Ідею української автономії у козацької старшини не можна звести до самих лиш змагань до свобідного використовування української людности, і цій ідеї вміли українські карієровичі й доробкевичі в старшини жертвувати при нагоді й свою карієру й маєтки. А тим часом школа Лазаревського, слідячи гріхи української старшини супроти козацтва й народніх мас на полі економічнім і суспільнім, забувала зазначити цю другу сторону медалі, й результатом не раз бувала односторонність". До таких же висновків прийшов й один з найвизначніших знавців історії Гетьманщини в українській історіографії XX ст. - В.Модзалевський.

Та, з другого боку, ніхто не зробив стільки для вивчення історії української старшини й шляхетства ХУП-ХУШ ст., як Лазаревський. Бо Лазаревський любив Стару Україну - Гетьманщину, любив її пристрастною любов'ю відданого сина. Він любив Українську Землю й український народ, ще більше любив свою Чернігівщину, а найбільше - рідну Конотопщину. Й ця жива любов, якою горіла ціла духова істота Лазаревського, перемогла його народницькі роздумування й антишляхетські упередження й, будь-що -будь, здолала задержати його на тій крайній межі, де сувора правда історика може перетворитися на поверховий осуд публіциста.

II

Ця внутрішня суперечливість духової й ідейної природи Лазаревського, може, найяскравіше позначилася на його ставленні до українського родознавства. Не можна забувати, що українське родознавство до Лазаревського було цілком "дворянською" наукою. Адже воно з'явилося й зростало на ґрунті складання родоводів лівобережно-українського шляхетства в кінці ХУШ - на початку XIX ст. Майже всі визначні українські родознавці XIX ст. були нащадками козацької старшини й українського шляхетства, і це ще більш посилювало зв'язок українського родознавства з історією українського шляхетства. Отож, гострий осуд Лазаревським старого українського шляхетства, природньо, мусив би викликати в нього несмак, а бодай неуважність до родознавчих проблем. Цього не сталося, й українська родознавча наука має повне право визнати й відзначити великі заслуги Лазаревського перед нею.

Насамперед Лазаревський зібрав величезний документальний м а т е р і я л до родознавства лівобережно-української старшини ХУП - ХУІІІ, століття, вперше знайдений ним в багатьох архівах - урядових і приватних. Він науково-критично д о с л і д и в цей багатющий матеріял і обробив його за певною родознавчою системою. Більш того. Родознавчі публікації Лазаревського виходять за межі вузького родознавства. Його родознавчі таблиці були завжди тільки хронологічно-біографічною мережою для широкої соціяльно-економічної історії козацької старшини й шляхетства ХУІІ - ХУІІІ ст. И хоч родословні розписи Лазаревського дуже неповні й своєю формою не цілком відповідають вимогам сучасного наукового родознавства, але він, цей нібито сухий і скучний історик, писання якого називали "многополезною алгеброю" /В.Горленко/, дав такі яскраві й пластичні портрети низки представників старшинських родів, які, безперечно, свідчать про те, що ці особи й діячі були йому дуже добре відомі й дуже цікавили його. Родознавчі розвідки Лазаревського нерідко перетворювалися на історичні монографії, що їх синтезом було грандіозне "Описаніе Старой Малороссіи" по полках, роботу над яким перервало тільки смерть дослідника /1902 р./.

Лазаревський не тільки сам працював над українським родознавством, але й заохочував інших до родознавчих студій. Зокрема, з великою увагою стежив він за дослідами графа Григорія Милорадовича, історика й

родознавця Чернігівщини, свого давнього приятеля. Відома публікація Милорадовича "Родословная книга Черниговського дворянства" /т.т.I - II, СпБ, 1901/, великою мірою, зобов'язана ініціятиві й науковій підтримці Лазаревського. "Мне кажется - писав Лазаревський Милорадовичу 26.X.1890 року, - Черниговское дворянство вправе от Вас ожидать книги о его прошлом более или менее солидной... Вы должны дать родословные, доведенные до наших дней. Только за такую книгу Вам дворянство скажет спасибо. Работы бояться нечего". Лазаревский перестерігав, одначе, Милорадовича / в тому ж листі/, що "Сведения о происхождении родов ... наиболее шаткія сведения в делах о дворянстве. Тут без критики выйдет много курйозов". Вимога наукової критики взагалі була для Лазаревського обов'язкова. Він шукав передусім історичної правди й, находячи її, або ж те, що він уважав за правду, - не спинявся ні перед чим. "Покійний Галаган - згадував Лазаревський у листі до Милорадовича 26.X.1890 року - пять лет не говорил со мною за сведения о его предке, а потом начал сам говорить на тему, что фактов противного представить не может. - Вообще без фактов вести беседы по історіи невозможно". Тем важливіше це в родознавстві, де фамільна пиха, особові амбіції внесли чимало баламутства. Треба визнати, що Милорадовичу такого науково-критичного підходу до родознавчих матеріялів бракувало. Недармо Лазаревський іронізував, що Милорадович прийняв родознавчу легенду Шираїв про походження їх з чужоземного шляхетства. "Только из Вашего списка - пише він Милорадовичу 14.I.1891 року, - узнал, что Шираи - "род выезжий" /-из Погарского государства/, но этим обижаться не следует"x/. "На Вас - писав він Милорадовичу в тому ж листі - господа дворяне 3-й части будут недовольны, что Вы их обозвали незаконным названием - бюрократической /я - дворянин сей части не сержусь/; тем более, что если Вы загляне́те в шестую часть /старовинне шляхетство - О.О./, то найдете там таких как Брешки, Булашевичи і т.д., которых дворянство основано на канцелярських фокусах. Впрочем, все это суета сует, ибо что за честь, коли нечего есть. В а ж н а о д н а и с т о р и я". xx/ Разом з тим, Лазаревський підкреслює: "Какой драгоценный источник всякого рода материялов хранит в себе дворянский архив". xxx/ А надзвичайно важлива була порада Лазаревського Милорадовичу: "По моему, необходимо ввести в родословную и те предания, которые у многих родов существуют о родоначальнике. В э т и х п р е д а н и я х е с т ь к р у п и ц ы и п р а в д ы, а в ы м ы с е л и с т о р и я в п о с л е д с т в и и о т б р о с и т". /22.IX.1894/. Аде Лазаревський відчував, що справа Чернігівського Родословника далеко не забезпечена з наукового боку. "Какие цели преследует /или будет преследовать/ Родословник? - писав він Милорадовичу 8.X.1897 року. - Историю или исключительно генеалогію всех членов вплоть до родившихся в последнее время Саш, Маш і т.д. Я бы думал, что история должна быть на первом плане у Вас, потому что полная генеалогия немыслима". Дуже цікаво, що коли Милорадович р.1900 звернувся до Лазаревського з проханням "написать краткое предисловие /до його "Родословной книги" - О.О./ о происхождении Малоросийського дворянства и проч. ", той спочатку згодився, але 29.X.1901 р. писав Милорадовичу: "Начинал я два раза предисловие для Вас, но вижу, что в Ваш тон я не попаду, а на исправление своего не соглашусь Ваша книга требует предисловия, как говорится, sui genezis , а я сих дел не мастер. Хотите вот какой способ принять: напишите предисловие Вы сами, а я его поправлю и подделаю, где нужно. Предисловие будет несомненно Ваше и козы, следовательно, будут сыты". "Пишите, сколько хотите, предисловия. В лучший вид призведем" - писав,

---

x/ Шираї були родом з міщан м.Погата /Стародубівського полку/.

xx/ Підкреслено скрізь нами.

xxx/ Мова мовиться , зокрема, про Архів Чернігівського Дворянського Депутатського Зібрання.

жартуючи Лазаревський Милорадовичу в іншому місці. Так з цього нічого й не вийшло: надто різні були ідейні й методологічні засади цих двох дослідників. Побоювання Лазаревського були цілком слушні. "Родословная книга Черниговского дворянства" Милорадовича, яка вийшла в світ р.1901 і яка, будь-що-будь, містила великий матеріял до українського родознавства /тим цінніший тепер, що архів чернігівського дворянства, оскільки відомо, загинув підчас останньої війни/, стоїть поза межами наукової критики, яку Лазаревський вважав за обов'язкову для родознавця x/, й яку поклала в основу своїх дослідів українська родознавча наука XX століття, й передусім її найвизначніший репрезентант - Вадим Модзалевський. Цим вона, великою мірою, завдячує Олександру Лазаревському, суворому історикові українського шляхетства й фундаторові його наукового родознавства".

------::::-----

Проф.Д-р М.МІЛЛЕР

ПОТОМСТВО КНЯЗЯ ГОТШАЛКА

Готшалк, син Удо - був князем поморських та полабських слов'ян, бодричів та вагрів. Вихований він був в манастирі Св.Михайла в Люнебурзі. Після довгого перебування при дворі Данського короля Канута Великого, зорганізував, за допомогою Архиєпископа Адальберта І Бременського, слов'янську державу Вендів. В цій державі розповсюджував християнство в християнською культурою, творив епархії, будував манастирі та церкви. В 1066 р., під час повстання частини слов'ян старої віри, був забитий в церкві. З ним загинула і вендська держава. Дітей по собі не лишив.

Ці короткі історичні факти, відомі нам за вендського князя Готшалка.

Готшалк, що в різних германських діялектах має також форми Готчал, Готескалк або Годескалк, означає в старогерманській мові "Раб Божий". Ім'я побудоване за тим типом імен, що мають в своєму складі ім'я Боже. Такі імення істнували з найглибшої давнини, ще у східних семітів, як от Гані-бал, Гасдру-бал, Геліога-бал, або у західних, як от - Міка-ел, Габрі-ел, Дані-ел. У греків: Тео-дор, Тео-філ, у слов'ян: Бог-дан, Божи-дар, Богу-мил. Навіть грецьке ім'я Тео-дул /Хведул/ та арабське - Абд-ала, буквально означають "Раб Божий". Німецьке ім'я Готшалк очевидно виникло на християнській базі, і серед німецьких дохристіянських імен невідоме.

Князь Готшалк, кревний слов'янин і великий національний діяч, прийняв це ім'я разом з християнством від німців, так само, як колись наші предки, приймали разом з християнством імення грецькі та жидівські.

Князь Готшалк не мав дітей, але німецькі роди von Gottschall, як і польські Гочалковські, ведуть своє походження від Готшалківського роду, від його братів та племінників, що після його смерти стали прозиватися його ім'ям. Поважним фактом на користь цієї легенди є те, що всі von Gottschall, як і всі Гочалковські, мають одно знамено. Але дивним і, поки що неясним є те, що це ж знамено мають український рід Федоровичів з Київського Полісся, а також модуляції цього знамена мають

---

x/ Це й відзначив Лазаревський у своїй просторій і ґрунтовній рецензії на працю Милорадовича, надрукованій у "Київській Старині", 1902, IV, 43-54.

- українськиЙ рід Рогоза та українські або польські роди з знаменом "Druzina " та "Srzeniawa".

Це більш загадковим є й те, що змістом для знамена Gottschall, спільним для всіх наведених вище родів, руничний знак Sugil , але в його готський, надчорноморський формі. Це ще більш пов'язує знамено Gottschall з українським знаменництвом, готськ надчорноморські знаки властиві лише староукраїнському знаменництву. Знак Sugil був запозичений Вульфілою при складанні ним готського шрифту, з латинської абетики. В цій формі готський Sugil , разом з низкою інших знаків, зайшов в слов'янську абетку - кирилицю, під назвою "зѣло". З дальшим розвитком кириличного письма "зѣло" - зникло і натомість лишився найближчий в pronunciatio знак "земля". Знак Sugil в звичайних "gemeinegermanische " рунах, має простолінійний вираз, а потім і інакший вигляд. В старо-германському знаменництві добре відомий і вживався лише цей останній руничний знак.

З українським характером знамена Готшал пасує і те, що на знамені Srzeniawa /За В.Koerner /, де хрест виображений окремо від знака, він має типову візантійську форму, на той час, як в германському знаменництві вживається хрест латинський.

Відси бачимо, що знамено Gottschall , збоку основного знаку, як і додаткових, виказує якийсь, поки що неясний для нас, звязок з українським найстаршим знаменництвом.

Одинокі руничні або готські знаки, характерні для найстаріших знамен взагалі, що формувалися в 12-15 ст. ст. і виникали здебільшого з домових /родинних знаків/ ще ранішого походження.

В знаменах: німецькому Gottschal /В.Koerner/, Goczalkowski /В.Koerner/, Федорович /За Е.Архипенком/ та Srzeniawa /В.Paprocki/ маємо знаки цілком тотожні - Sugil в оборотному стані з хрещиком на горі. В знаменах Srzeniawa /В.Koerner/ та Druzina /В.Koerner/ маємо той же основний знак, але в першому хрещик винесено окремо на тло, а в другому немає хреста зовсім, а самий знак ліновано рівнобіжними рисами. В українському знамені Рогози /За Е.Архипенком/ основний знак дещо стильований, в вигляді похилої хвилястої смуги, яка в тому зберегає основні риси знака. Хрещик стверджений на середній частині. Роди Рогози та Srzeniawa /За В.Koerner/ мають ту ж форму знака, але замість хреста - літеру Teiwar і, в такий спосіб, цей знак переходить вже до монограмних /Binderunen /, які можна розглядати як трохи пізніші за основні, лише з знаком Sugil . За це доводить і стилізування основного знака. Але за їх родинність та походження будь яких з наведених модуляцій від единої основної форми знаку, говорить і те, що всі вони в уживанні часто змішуються в одних і тих же родах. Так в уживанні роду Srzeniawa зустрічаємо знак 1, знак 2-й, та знак 4-й. Знак 5-й - уживається в родах і Рогози і Srzeniawa . За знаком 3-м /Druzina/ В.Сенютович припускає українське походження і звертає увагу на його спорідненість з знаками I та 4. /лист від 20.VII.47 р./. Також на спорідненість знаків в знаменах 1, 2 та 4-му, звертає увагу Е.Архипенко /лист від 26.VIII.47 р./.

В наслідок повищого короткого переліку деяких матеріялів, гадаємо, що знамена, пов'язані готською літерою Sigul , уявляють значний інтерес і порушують низку питань, що мають значіння для нашої історії, через що заслуговують на спеціяльні наукові досліди.

З німецьких фон-Готшалів відомий є знаний письменник та історик літератури, другої половини 19 ст. Rudolf v.Gottschall . Також знаний в ті часи -композитор та x/ З роду Рогоз - відомий український Митрополит Рогоза, та український генерал часів визвольної боротьби. З дому Гочалковських походила Маврицтя Биковська, покійна дружина українського редактора, бібліотекознавця та журналіста інж. Л.Биковського. Вона також була відома яко лікар-дантист та почасти бібліотекознавець.

---

x/ музика, що все своє життя перебув в США Люї-Готчалк

Деяка література, використана до теми:

1. H.Arntz: "Handbuch der Runenkunde". Saale, 1944.
2. B. Koerner. "Handbuch der Herold Kunst". Görlitz, 1920-1933.
3. B. Paprozki - "Herby ryzerstwa polskiego". Krakow, 1584.
4. М.Любавский, История западных славян". М., 1904.
5. Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона.
6. "Maurycja Bykowska". Fundacja popierania bibliotekoznawstwa imienia M.Goczalkowskiej. Frankfurt/M., 1946.

-------:::::-------

Д-р Володимир МАЦЯК

РОЙСИ І ШВАРЦБУРГИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ.

В XIII і XIУ ст. могутня Галицько-Волинська Держава й її князівсько-королівська династія випливають на широкі води європейської міжнародної політики та в ній відограють часто першорядну і вирішальну ролю. Скупість і нерозкриття властивих джерел покищо ще не дозволяє розкрити нам цих всіх подружно-родинних звязків, які злучили тоді в XIII-XIУ стол. українську династію з різними високими европейськими родами. Треба тільки, наразі, з загальних даних /в напрямі до майбутніх детальних розшуків/ припускати існування оживлених звязків українського княжого, й може ще й чільних боярських родів, з високими родами тодішньої Франції, Чехії, Угорщини, Польщі й ін. Але вже знайшлися певні докази про родинно-подружні звязки українських монархів XIII-XIУ століть з деякими княжими і графськими німецькими родами Ройсів і Шварцбургів. Вже здавна знані в нашій історичній науці загальні джерельні відомости про поріднення галицько-волинських князів Андрія і Льва Юрієвичів та Юрія II Тройденовича в XIУ стол. з німецьким графським родом Шварцбургів. Але деталі про ті звязки в XIII-XIУ ще не були відомі в працях М.Грушевського і Ст.Білецького про короля Данила Галицького /Львів 1930-ті рр., в рукопису/.

Тільки в останньому часі на еміграції, в Німеччині проф.др М.Міллер натрапив на ближчі деталі споріднення українських князів з родами німецьких Ройсів і Шварцбургів. В німецьких шляхотських, т.зв. Готайських альманахах віднайшов проф.Міллер важні і цікаві подробиці про спосіб споріднення галицько-волинських князів з Ройсами і Шварцбургами та про дальші родинні звязки цих обох німецьких родів з німецькими і іншими европейськими родами впродовж віків, аж до наших часів /подробиці в статті "Рід Князів Ройсів" в журналі "Рід та Знамено" 1947, число 3, стор.12-13/.

Отже, за Готайським альманахом тюринські князі Ройси, це потомки в жіночій лінії галицького короля Данила Романовича /помер 1264 р./. Данилова донька, Софія віддалася за графа фон Шварцбурга і мала доньку Ютту, графиню фон Шварцбург. Ютта вийшла в 1280 р. за Гайнріха фон Вайда, графа фон Пляуен, котрий по своїй дружині і по тещі взяв для свого роду прізвище "Ройс" /Reuss/ тобто "Русин". /1/. Рід "Ройс" жив у Тюрінгії до 1945 р.

/1/ Треба підкреслити факти, що назви "Ройссен"/Русь/ зафіксувалися продовж довгих століть, до сьогодні, на німецьких землях по українських поселенцях, які тут жили з своїми нащадками. Так, наприклад, доказується походження назов "Ройссен" та "Кляйн"Ройссен" /"Русь" та

Родовід Романовичів, Шварцбургів і Ройссів

Данило Романович (+1264)
Король Руси-України

- Лев I (+1301)
  Князь Галичини
  - Юрій I Львович (+1308)
    Король всеї Руси-України.
    - Марія Юріївна
      ∞ з Мазовецьким
      кн. Тройденом Земовит.
      - Юрій II Болеслав
        князь всеї Руси-України
        (1323-1340)
    - Андрій I і Лев II
      князі всеї Руси-України
      (1308-1323)
- Софія
  ∞ з Н.Н. графом
  Шварцбургом у 1250-тих рр.
  - Н.Н. граф Шварцбург
    ∞ з Н.Н. (?)
    - Зігфрід і Гюнтер
      Шварцбурги
      в Ордені Сх. Пруссії
      коло 1316-1327 рр.
  - Ютта граф Шварцбург
    ∞ з Гайнріхом
    Вайде ф. Плявен-Ройсе
    в 1280 р.
    - рід Ройссів
      в Тюрингії
      до XX стол.

Невисвітлено ще питання, коли ж Данилова донька, Софія віддалася за графа фон Шварцбурґа. Треба припускати, що це сталося в 1250-их рр. /може коло 1253/, коли Данило опинився в добросоюзних звязках з східнопруським Орденом хрестоносних лицарів. З цим Орденом і з Польщею Данило склав тоді договір про спільне розподілення Ятвяжської землі між три договірні держави. Видко, що тоді дуже видатну ролю в цих взаєминах Данило з Орденом зайняв німецький рід графів Шварцбурґів, з якого один дістав Данилову доньку Софію собі за дружину. Щобільше, живі докази про тісне посвоячення українських монархів XIV стол. з Шварцбурґами, та про високі уряди цих Шварцбурґів у східнопруськ.Ордені хрестоносців у XIII і XIV стол., читаємо наявно з двох міждержавних договірних грамот, виданих галицько-волинськими князями Андрієм і Львом Юрієвичами та Юрієм II Болеславом у 1316 і 1327 р. великим майстрам німецько-східньопруського Ордену лицарів св.Марії.

Східньопруський лицарський Орден переніс свою столицю в р.1309 з Венеції до Марієнбурґа над Вислою і звязався в 1316 і потім у 1327 р. з українськими князями міждержавним договором політичного союзу, зверненим виразно проти грізної тоді небезпеки з боку татарських орд хана Узбека. В договірних рамових грамотах України для Ордену, щодо наших часів збереглися в оригіналах в Державному Архіві в Кеніґсберґу /Сх.Прусія/, наші князі виразно згадують, що з боку Ордену міжнародній договір з українським князями склав їх родич /consauguineus noster / Зіґеґардт Шварцбурґ. Треба догадуватися, що він сфіналізував умови цих договорів, в яких була мова також про довірені і тайні договірні частини-клявзулі і що Зіґеґард найкраще, як родич укр. князів, до того надавав і це перевів. Самі Шварцбурґи, брати Зіґеґардт і Ґюнтер також у XIV стол. займали в німецькому Ордені у Сх.Прусії високі урядові становища. Вони це влекшували політичні звязки між Орденом і Галицько-Волинською Державою.

Потім, перед і після упадку Галицько-Волинської Держави в середині XIV ст., вже більш не чуємо про звязки Шварцбурґів з Україною і її Княжо-боярським проводом.

Як нам треба розуміти, що граф Зіґеґардт Шварцбурґ був "родич" українських монархів Андрія I і Льва II Юрієвичів /1308-1323/ та Юрія II Болеслава /1323-1340/?

Ми ще зараз не знаємо, якого віку був Зіґеґердт на початку XIV стол., старий чи молодий, а тому ще очевидно не знаємо, чи він був сином чи внуком української княгині Софії Данилівни, що стала й тюринґською графінею Шварцбурґ, і не знаємо чи він був внуком чи правнуком українського короля Данила в жіночій лінії. Але українські монархи XIV стол. та Зіґеґерд знали себе добре як близькі родичі й мабуть таки цупко повязалися всі вони, як правнуки короля Данила в чоловічій та жіночій лініях. Таксамо й потомки Ютти Шварцбурґ та Гайнріха Вайде фон Пляуен, продовжуючи рід Ройсів з XIII стол., як відгалуження роду Шварцбурґів, були теж правнуками короля Данила в жіночій лінії і, хоч трішки слабше кровно звязані з Данилом, гордилися дуже своїм походженням з руського королівського роду і таку руську традицію в своєму роді собі творили, як

"Мала Русь"/ двох сіл у Східній Прусії, коло Алленштайн /сьогодні Ольштайн/, і Морунґен /Моронґ/, во українських поселенцях з початків XIV стол., яких нащадки жили тут довгі століття. За східнопруською орденною грамотою з 1324 р. село "Мала Русь", коло Алленштайн, пішло від її українських поселенців Максима і Григора, яким це село було надано /Гляди В.Мацяк, "Мала Русь - Україна" у Східній Прусії з XIV стол., "Наша Батьківщина", Львів 1937 р., ч.9, за вересень./.

своє, безсірно високу і горду родову легітимацію в [illegible].

Така гордість в німецькому графському роді [illegible]ого українського королівського походження, зрозуміло, оправдується в XIII-XIУ стол. загально тоді й відомими в німецьких країнах, і взагалі на заході Европи, родинними звязками українського княжо-королівського роду Романовичів з династією князів Баварії. Німецькі хроніки й особливо австрійський поет-хроніст Оттокар з Стирії у своїй віршованій хроніці, на переломі XIII і XIУ століть, тепло згадує про "руського короля Юрія" /Кунік Георін фон Рюзен/ Львовича як свояка баварського князя Оттона /матері Оттона і короля Юрія, ця остання Констанція, дружина галицького князя Льва Даниловича, це були рідні сестри і доньки угорського короля Белі ІУ/. Отей баварський князь Оттон, за словами хроніста Оттокара, втік в 1307/8 р. з мадярської вязниці, прибув на двір українського короля Юрія і відсіля, обдарований Юрієм, вернувся у свою Баварію.

Таким чином перед нами, на одному відтинку західноевропейської історії, зараз вже виходить наяву одна ілюстрація великої цінности, яку мали деякі західноевропейські роди з своїх родинних звязків з українскою княжо-королівською династією.

Скільки таких звязків України з західною Европою могло ще існувати, про котрі українська історична наука ще не знає, бо їх ще не вивчало?

-----:::::-----

Д-р В. СЕНЮТОВИЧ-БЕРЕЖНИЙ

БАРТОШ ПАПРОЦЬКИЙ.

Папроцькі - старовинний мазовецький шляхетський рід знамена Ястршембець. З бігом часу він розбився на кілька галузей, які оселилися в землі Хельминській, Литві, зокрема на Волині. Вони прийняли знамена Холева, Еліта і Огончик.

Славний польський знаменознавець Бартош Папроцький походив з корінної галузі роду і народився в Папроцькій-Волі, на Мазовью, в 1543 р.

Здобувши освіту в Краківській академії, він скоро заслужив собі признання як поет, історик, літератор і мораліст. Між тим, ця його діяльність незабаром перервалася завдяки смерті батьків і він повернув в родовий маєток, де занявся господарством. Вскорі Папроцький одружився з багатою сусідкою-вдовою Кособудською, жінкою немолодою і сварливою, яка не принесла йому щастя.

Не вдоволений супружнім життям, Папроцький з радістю використав нагоду приєднатися до посольства, яке віправлялося в Туреччину, на чолі з Андрієм Тарновським. Лише після смерти дружини в 1572 р. повернув він до дому і став працювати над зібраними матеріялами по історії шляхетських родин. Першім його твором була "Panosza" /Краків 1575 р./, віршована характеристика руських і подільських панів. Він подав багато портретів описаних їм осіб, які являються в багатьох випадках одинокими образами панства його доби, котрі залишилися. Цей твір був також ілюстрований відповідними знаменами. В "Koło rycerskie" /1576/ Папроцький, описуючі під видом звірят сучасну йому шляхту, дав дотепну сатиру на непорядки в державі, сеймові свавільства і шляхетські примхи. Чисто родо-знаменознавчим твором його можно назвати "Gniazdo cnoty" /1578/, яке мало й історичне оповідання подій в Польщі до Стефана Бато-

рія, В цій праці, крім знамен шляхти, подає Папроцький також і знамена земель та міст. Нове доповнене видання виходить в 1584 р. під назвою "Herby rycerstwa polskiego". Хоча Папроцькому і закидають, що він часто вміщував в свої праці матеріял неперевіреної історичної вартости, треба визнати, що він подав велику кількість найцінніших матеріялів і фактів, які уважно збірав довги роки по архівах кляшторів, приватних маєтків, міст і тд. Лише Папроцькому маємо ми дякувати, що до нас дійшли в оригінальнім вигляді знамена нашої шляхти, бо він надрукував їх без змін в виданні 1578 р. згідно з знаменницькими списками і рисунками, вивезеними з Русі.

Папроцький був проти короля Сигізмунда III, а тому, боячись переслідувань з боку короля та його партії, емігрував в Моравію. Особливо дружне поставився до нього епископ Оломюцький Павловський, у якого перебуває Папроцький до самої смерти епископа.

Підчас свойого життя в Моравії, Папроцький займався історією та знаменознавством чеської шляхти та видав "Zreadlo Slavnego Markhrabstwi Morawskieho /Olomouc 1593/.

Після смерті свого протектора, епископа Павловського, жив Папроцький деякий час в Празі а Шлезьку. Тут виходять його твори: "Ogrod Krolewski " /Прага 1599/, "Diadochus, id est posloupnost kniazat a kralav ceskych /1602/, "Stambuch Slezsky /Брюн 1609/, в рукопису залишився "Para lipomena genealogiarum Slavicarum".

Папроцький помер в 1614 р. Дітей не залишив, мав лише 4 племінника:

Постать Папроцького є цікавою для нас не тільки тому, що він вміщував в своїх працях родо-знаменознавчі відомости про наші роди, а і тому, що він був нашим щирим приятелем і не боявся відверто про це казати полякам, підкреслюючі негативні риси польської шляхти і вихваляючі лицарськість українців.

Тому подам дуже цікавий переклад з його "Паноші", як раз тієї частини, де він про це пише. Переклад зробив Пант.Куліш. Мову Куліша, вже застарілу, не модернізую.

"Року 1575 знаний Бартош Папроцький у своїй "паноші" напечатав таку до ляцьких панів орацію", - каже П.Куліш:

"Не думайте, мовляв, що похлібую Русі: недавно ще я живу між нею і не з нею згодував ся; тільки-ж я зараз зрозумів їх славні діла, що слава їх не вмре в потомстві. Чи раз же то на кожен рік угоняють сі поважні люде за татарами, не боячись пригоді військової? Мов ті сьвіливі леви, обороняють вони все християнство; мало не кожного з них можно назвати Гектором. Нема від вас їм жадної підмоги, а вам від них упокій, наче годованим волам. Тим часом ви себе прекладаєте над Русь і випрошуєте собі в руських землях маєтку. Ви же б самі уділили Русі від свого достатку, за те, що з її ласки живете в такому спокої.

Покажіть лишень ви достойні памяті діла, які раз-по-раз являють сі, можна сказати, сьвяті люде. Хто нашого часу переживе у чому небудь Русина? Пошліте його послом, він справу справить ся красче, ніж ви йому наказати зумієте. Шукай між Русинами й гетьмана і доброго воїна. Не люблять вони, як у разі про примире родують. У найкрасчого коня і най красчого їздеця знайдеш на Русі. Ба й ваш Матуш іншою тут зробить ся людиною. Не буяє по улицях, не зазирає-ть-ся на инших. З Матуша тут виходить воїн, а панський ваш синок робить ся на Русі ротмистром або хоробрим лицарем. А ви-ж то самі чим заслужили в свому краї маєтків? Чи бачили ви вихвачену проти себе шаблюку - не серед улиці, а з потреби? Вислухайте ж від мене правду: не личить розумному доповнятись чужого, не годиться багатому гордувати вбогим. У подолян не розбереш, хто пан, а хто слуга, нема в їх не за грош пихи. Не ходять вони в дорогій одежі, вкривають ся вони славою, що дорогша з вашого убрання. Слава сього народу розлилась по всьому світу і во віки при йому зостанеться,

хоч би Польща і згинула. Що робив Геркулес, як побував, чи дер, не милуючи і земних богів, те на Русі з'уміє зробити кожен. Самсон роздірав челюсти леву: так і подвиги нашого часу-Русинові за звичай. Страшенний Турчин розявив на нас пельку, от же хоробра Русь нераз туди засовувала руку. Ринув ся б він з великим військом у Польщу, та зупиня його руська сила. Кидають ся Русини в безодню війни, занедбавши опаси, і як що зроблять спасенне - всім нам прибуде слави.

Вдовольняйтесь же славою, що вони вам придбовують, хоч і немає вас між ними у походах; не поривайте очей на руські добра, коли що-разу, як доведеть ся воювати, ви сидите десь по гаях".

-------:::::-------

Д-р Т.ОЛЕСЕВИЧ-ОЛЕСІЮК

СОБОРНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ КРОВИ

/Основи української евгенічної політики./

Епоха напливів на Україну ріжних нордійських племен тривала повних дві тисячі літ. Вона закінчилася при кінці першого тисячоліття по Різдві Христовім приходом на Подніпрянщину скандинавських варягів, що їм норманська історична школа приписує заснування володарської династії Рюріковичів і створення системи Київсько-Руської Великодержави.

Так в часі цього двохтисячоліття, як і в наступній третій тисячі літ, аж до наших днів, відбувався в Україні інтенсивний процес докладного вимішування основних компонент української нації,- рас арменоїдальної й нордичної та синтетично стоплення їх в посередньому расовому типі -/д/-динарському.

Сформовання динарського расового типу доконалося, в основному, вже в часі перших півтори тисячі літ по розпочаттю нордичних наїздів. Доказом того може послужити той факт, що вже в епоху розселення слов'янських народів, у У-УІ століттях по Р.Х., безпосередні тодішні сусіди українців серво-хорвати мали вже цілком виразний расовий динарський тип, якого пізніше вони занесли аж на береги Адрійського моря, в Динарські гори.

Неоднакові умови пізнішого історичного життя двох расово-братніх народів українського та сербо-хорватського привели до дальшого змішування їх з ріжними сусідніми народами і, в часі останніх півтори тисячі літ, витворили в Україні й на Балканах в динарському расовому типі дві окремі відміни з окремим розподілом в них побічних расових компонент. У Сербо-хорватів з побічних компонент сильно домішана /е/-середземноморська раса, а в меншій степені /к/-оріентальна, /і/-північно-західна і /р/-літоральна. Натомість у українців повстала сильна домішка /г/-субнордичної і менші домішки /е/-середземноморської і /в/-сублапоноїдальної рас.

Український динарський расовий тип характеризується згруба такими антропологичними прикметами:

1/ Форма черепа - переважно круглоголова, або півкруглоголова;
2/ Обличчя - вузьке, з вузьким тонким носом і переніссям;
3/ Ріст - високий, або вищесередній;
4/ Вага - вищесередня;
5/ Будова тіла - міцна, мускуляста, гармонійно пропорційна;

6/ Барва тіла - смаглява;
7/ Барва волосся й очей - темна.

Український динарський расовий тип, так по його расовій генезі, як і по достосованню до природньо-географічних і суспільно-політичних умов історичного життя на европейсько-азійському лісо-степовому погориччі, мусить вважатися за тип релятивно найбільш досконалий. - "Фортес креантур фортібус ет боніс" - "Сильні повстають з сильних та добрих", - ця світова істина вповні стосується й до українського народу.

Лише силою фізичною і духовною, що одержано її в спадщині по його сильних расово предках, можна пояснити те, що український народ остаточно переміг все те безконечне лихо, яке спіткало його в бурхливому історичному житті. Міцно й гармонійно збудований, всесторонне загартований і витривалий, потужно розродчий та людяно життерадісний, український народ виріс на одного з найбільших народів Европи. Він сполучив у собі в одне нерозривне ціле: з одної сторони /по предках арменоідах/-безмежну любов до рідної землі, культ святої матери-землі, привязаність до мирної хліборобської праці та життя з неї з роду в рід, а з другої сторони /по предках нордійцях/ найбільше вояцьке завзяття, отчайдушну хоробрість, жертвенне лицарство та організаційний хист в оборонній оружній боротьбі за волю своєї землі, за свою свободу. Подібно до інших европейських національно-расових мішаних типів /-старо-грецького, старо-римського, французького, англійського/, українці посідають у високій степені розвинений хист державотворчий. Доброго роду й обичай гречний молодець, красний лицар, вільний козак, що однаково міцно тримає в руці плуг і меч, - ось український расово динарський ідеал людини, оспіваний усією багатою, прекрасною українською народньою поезією, починаючи від прадавніх колядок та щедрівок, а кінчаючи на сучасних повстанських піснях. Всенародня загальність цього ідеалу у всіх часах і на всіх українських землях, правдива с о б о р н і с т ь у к р а ї н с ь к о г о р а с о в о г о т и п у,- найпевніша запорука того, що, так, як в минувшині, так і в сучасності, український народ переборе всі перепони і осягне, нарешті, вільне життя в своєму вільному Державному Володарстві.

С к р і п л е н н я ф і з и ч н о - б і о л о г і ч н о ї т а д у х о в н о ї с и л и у к р а ї н с ь к о г о н а р о д у , с к р і п л е н н я й о г о р а с о в о ї с о б о р н о с т и ,- ц е ц і л ь д о б р е п р о д у м а н о ї і с п л я н о в а н о ї у к р а ї н с ь к о ї с о б о р н о ї е в г е н і ч н о ї п о л і т и к и .

Перш за все соборна евгенічна політика мусить сприяти продовженню й поширенню процесів всестороннього вимішування расових компонент в рямках української національної спільноти. Західні й північно-західні українські землі в українських розсельчих рухах на придніпрянщині та в причорноморському степу відогравали ролю глибокого запілля, з якого виходили великі кадри людей, але назад вже не приходили. Таким чином стала людність цього запілля вимішувалася лише поміж собою й витворювала тут не всеукраїнський, а партикулярний західно-український тип. Цьому сприяла ще й та обставина, що Галичина, Буковина й Закарпаття, після розборів Річіпосполитої Польської, опинилися під владою Австро-Угорщини, й звиш півтораста літ були політично відокремлені від решти українських земель, що перебували під владою Росії. Прийняття засади соборности України мусить неуникнено привести за собою й знищення кордону Збруча у всеукраїнських процесах вимішування й расової консолідації українського народу.

Само собою зрозуміло, що у внутрішньонаціональних процесах расової консолідації необхідно стреміти до посилення компонент життєво динамічних, конгеніяльних, гармонійних, родово стабільних та необхідно

ослаблювати, або й цілковито виключувати компоненти життєво вичерпані, екстремно протилежні, енгармонійні та руйнуючі рід.

Соборна евгенічна політика мусить охоронити українську націю від надмірного припливу до неї расових компонент з чужих та фізично-біологічних віддалених національних середовищ. Подібно до інших білих европейських народів, українці мусять недопустити у себе змішування з расовими комплексами концентру /с/ нігрицького, чи азійського жовтого лапоноїдного походження /л,т,с,п,н./

Рівнож слід вистерігатися припливу до українського національного організму крови націй виразно фізично й духовно вичерпаних, здегенерованих та енгармонійних.

В умовах сучасного підневільного життя ріжних народностей СССР надзвичай швидко зростає число національно-мішаних подруж. До першої світової війни число мішаних подруж українців з чужинцями було 1-2%. У 1927 році це число сягало вже 7,5%, а в 1937 році воно було аж 19 %. В умовах нинішнього часу, коли екстермінаційна та денаціоналізаційна большевицька політика, для осягнення своїх політичних цілей вселює на Україну великі маси неукраїнських народностей, а одночасно виселює з неї мілійони українців, яких розпорошує по широчезних просторах СССР, цей відсоток мішаних подруж, без сумніву, ще значно більший. Українське суспільство мусить собі вповні усвідомити всю небезпеку для існування українського національного організму від такого припливу до нього чужородних фізично і духовно елементів. "Коли струм цих елементів зростає невгамовно до розмірів великої ріки, тоді може підлягти сказі міцний стрижень народу, стрижень, що становить підставу народньої традиції. А коли народ затратить свої традиції, то затратить і сам себе." - каже англійський соціолог, Проф.В.Баркер.

Боротьба проти національно-мішаних подруж, це нині боротьба за саме існування української нації.

Одночасно за всяку ціну необхідно утримати на належній висоті розродчий потенціал українського народу. Природній приріст українців донедавна належав, не лише до найвищих в Европі, але й у цілому світі. Висота його на придніпрянщині сягала, до першої світової війни річно 1,8 - 2,0 %. Роки першої світової війни, революції та початків большевицького панування /1914-1923/ цілковити знищили цей приріст. Період большевицької політики НЕП-у дозволив знову привернути цей приріст, що в роках 1924-1925 виносив 2,4 %; в роках 1926-1927 - 2,3 %; в роках 1928-1929 - 1,9 %.

Наступний період тотальної колективізації сільського господарства та індустріялізаційних пятиліток знову привів до цілковитого знищення природнього приросту українського народу. Ми не посідаємо офіційних совітських статистичних даних що до природнього руху української людности в тридцятих роках аж до другої світової війни. Їх совітська влада давно вже перестала публікувати. Однак, порівнання даних совітських переписів з 17.XII. 1926 року та з 17/I.1939 року вповні потверджує факт цілковитого знищення приросту кількости українців.

Так у 1926 році в СССР нараховано було українців 31,194,778 душ. Середній щорічний приріст всього населення СССР в період до 1939 року виносив 2,35 %. Приймаючи цей відсоток і для українців, ми мусіли би одержати щорічний приріст числа українців 733,078 душ, а за дванадцять літ - 8,796,936 душ. Разом українців мусіло би бути за переписом 1939 року, 31,194,778 + 8,796,936, себто разом 39,991,714 душ. Між тим перепис 1939 року показав число українців СССР рівним 16,5 % від всього загалу населення СССР - 170,467,000 душ, себто лише 28,127,055 душ. Таким чином, загальне число українців СССР за час від 1926 року до другої світової війни не лише не збільшилося, але ще й абсолютно зменшилося на 3.067.723 душі,себто на 9,83 %.

Буря другої світової війни шаліла довгими наворотами на всіх чарінних українських землях. Розміри знищень, принесених війною українському народові, не піддаться ще нині якомусь точнішому числовому окресленню. Сторонні спостерігачі /Р.Врага/ оцінюють на 1945 рік загальну кількість українців у СССР лише на 22 - 24 мілійони душ, при чому лише не багато більше від 14 мілійонів мало би проживати на суцільній українській етнічній території.

У минувшині, до часу достаточного розвитку медичної науки, особливо в її санітарійно-запобігаючій галузі, ціле людство час від часу підлягало великому фізичному винищенню через сильні хвилі епідемій - "морів". Народи Европи на очах історії перебули чимало таких "морів" - чуми, холери, віспи... Їхня згубність для мас населення була тим більшою, чим у більшому скупченні, у більшій густоті по містах проживала людність. В Україні, де людність була переважно хліборобська і була більш менш рівномірно розподілена в терені по невеликих оелищах та хуторах, - нищивні наслідки колишніх "морів" були релятивно невеликі.

У нинішніх часах згадані форми епідемічних "морів" вже не бувають в Европі, а залишаються лише в околицях найбільшого в світі скупчення людности в Індії та в Китаї. Натомість інші епідемії, а серед них дизентерія та ріжні форми тифів, продовжують десяткувати людність Східньої Европи, а в тому числі й українців. Значіння цих епідемій для нашого народнього життя ясне для кожного з нас, хто в трагічні для нас місяці 1919-1920 років був наочним свідком гибелі цвіту нашої Армії від найсильнішого тодішнього нашого ворога - плямистого тифу...

Сучасна большевицька національна і соціяльно-економічна політика, що має "плянетарні" цілі й пляни, цілковито негує елементарні життєві потреби людей та безоглядно використовує їхні сили, здоровля й життя. Реклямуючи себе по всьому світі яко "владу робітників та селян", большевики ввели у себе законодавство, яке цілковито позбавило працюючу людину не лише права на справедливий, достаточний заробіток, але й права на повну охорону життя й здоровля в часі праці та здорового й вистачаючого відпочинку. Надзвичайний зріст числа недуг професійного й соціяльного характеру, - явище знаменне для нинішнього катастрофального стану здоровля українського народу.

Поставлена в безнадійне рабське положення, українська людність шукає хоч би хвилевого забуття в алькоголі. Його в необмежених кількостях услужливо подає большевицька влада, яка, так, як і колишня царська, в доході з народнього піятства вбачає одно з потужніших джерел для поповнення свого державного бюджету.

Зруйнована большевицькою світоглядовою системою, родинна мораль та суспільна обичаєвість дає підстави до цілковитого хаосу в міжстатевих стосунках і до широкого розвитку загально толерованої проституції з всіма її згубними наслідками - венеричними недугами,, злочинними абортами та цілковитим упадком розродчих здібностей.

На такому понурому тлі загального образу сучасного здоровля українського народу сформовується й неухильно насовується нова, давніше на Україні ближче і ширше незнана, зловіща хмара масової блідої смерти - сухітничої, туберкульозної...

Український народ в умовах сучасного життя під совітською владою йде швидкими кроками до цілковитої фізичної заглади. Цю жахливу істину мусить собі вповні усвідомити ціле українське суспільство, мусять знати й інші народи, що нині, або байдуже придивляються до чужої біди, або навіть допомагають большевикам у їхніх нелюдських злочинах.

Українське суспільство мусить за всяку ціну та якнайскорше знайти ефективні засоби, щоби усунути й знищити смертельну небезпеку вичерпання фізичного потенціялу українського народу. Мусимо поступати так, щоби заощаджувати кожну краплю її крови. Кров українська нині може бути пролята лише в інтересі безсумнівного добра української нації. Проливання

української крови для егоїстичних інтересів інших, чужих народів, найбільше безрозсудство і злочин, який може доконати український громадянин. Кількість наша, побіч нашої якости, є одним з основних та найцінніших наших національних скарбів. Українська політика не сміє сходити на бездоріжжя ріжних, модних в тому чи іншому часі, міжнародніх теорій та "мітів", а мусить невідступно стояти на твердому ґрунті християнської моралі, національної традиції та тверезої, точної науки.

Фізично і морально міцна українська родина, це наша неприступна фортеця, де зберегається сила і честь українського роду, - це кузня, де сталиться майбутність України.

------::::::------

Проф. В.СІЧИНСЬКИЙ

ЮРІЙ НАРБУТ-ГЕРАЛЬДИСТ

Найбільший український графік новітньої доби, тепер, зовсім певно можна сказати, - найвизначніший графік першої половини двадцятого століття - Юрій Нарбут, мав спеціяльне замилування до знаменництва, цього прекрасного вияву традиціональности, міцного звязку з минувшиною, непобірної й непереможної ознаки національної приналежности.

Знамена, картуші, символи та алегорії творили в графічних працях Нарбута невідмінні мотиви і головні засоби графічного вислову. Їх ми бачимо скрізь - в книжній ґрафіці, окладинці та інших працях Нарбута, але найбільше в так званій меморіяльній ґрафіці /грамоти, свідоцтва, дипломи/ державних знаках і в таких меньших працях, як карти для гри, екслібріси, видавничі і фірмові знаки.

Заінтересовання Нарбута знаменництвом і, зокрема, знаками датується ще з юнацьких років. Вже та обставина, що мистець походив з старої старшинської родини та виховувався у старовинному Глухові, давало йому багато матеріялу до пізнання світлої і захоплюючої минувшини України, з її чаром старої мистецької культури. Цей інтерес до старовини постійно зусилювався та привів Нарбута до студій старого українського ґраверства, яке було у нас незвичайно розвинене в XVII-XVIII ст., а яке ніґде не викладалося і майже ніде не публікувалося. Цілком природньо, що при тих студіях він зустрінувся з знаменництвом і емблематикою, яке ще поглиблювалося знайомством з західньо-европейською графікою. У пізнанні знаменництва на мистця мали великий вплив також відомі дослідники-українці В.Лукомський і В.Модзалевський.

Власне це широке знайомство Нарбута з старим українським ґраверством, спрямувало в певному напрямку цілу творчість мистця, дало йому міцні підстави для творення українського стилю у формі і змісті мистецького вислову та виробило з нього оригінального, справді українського графіка.

Може якраз добре, що Нарбут не закінчив жадної Академії чи мистецької школи, він не перенявся ніяким шабльоном, не втопився у "сусальному" - приторному "русскому стилі" і західньо-европейському безбарвному універсалізмі. А що в мистця був винятковий талант до творчости й самобутности, дарував нам великі, просто епохіяльні твори світового значіння. Працював він у часи творення нового українського національного життя, яке досягнуло свого апогею в роках 1917-1920. Тому руху мистець від-

дав цілу свою вибухаючу енергію, експансивність і впертість. Як писав російський мистець Мітрохін,"Нарбут з якоюсь не російською працездатністью" кидався у вир життя й, не зважаючи на свої численні обов'язки у ріжних комісіях державного значіння та педагогічної праці в Українській Академії Мистецтва,дав силу безсмертних праць з ріжних галузів графічного мистецтва.

Але чи не найбільше помітне і почесне місце в графіці Нарбута займали знамена й знаки? Мабудь так, бо не дурно під своїм родинним знаменом Нарбут дав власноручний підпис в 1912 році такого змісту:

"Мазепинець, полку Черниговського, Глуховськой сотни, старшинскій сынъ и гербовъ и эмблематъ живописецъ."

Тому не диво, що ще у ранні роки своєї діяльности в Петербурзі, Нарбут бере найблищу участь у ріжних знаменознавчих виданнях. Не випадок також, що ці "російські" видання торкаються головно українського знаменництва. Як відомо, інтерес до знаменництва у російських мистців, навіть, дослідників усе був мінімальний, а самі знамена й знаки на Московщині появилися в XVII-XVIII ст. головно під впливом українського знаменництва та до того ще як засіб... підробльовати чужоземні вироби та підшиватися під чужоземні "закордонні" роди...

Отже Ю.Нарбут брав участь у Петербурзі та виконував усі графічні праці в монументальних виданнях, які мусіли додержувати "офіційної"термінології - як "Былая Малоросія" /листівки 1907 р./, "Малороссійскій Гербовникъ" /1914/,, "Гербы гетмановъ Малороссіи" /1915/, "Реестръ шести знатнимъ особамъ" /1912/. Особливо рідкі видання "Гербы гетманов", що друкувалися в кількости всього 50 примірників і "Реестръ шести"... що вийшов у світ у кількости 8 /восьми./ примірників. В останньому, крім знамена роду Нарбутів, були знамена ще 5 ближчих знайомих мистця.

У великій мірі звязана з знаменництвом величезна праця Нарбута "Георгієвський Статут", яку виконував Нарбут на замовлення військового міністерства в Петербурзі, в роках 1914-1917, до якої вложив кольосальну працю й яка невідомо де поділася...

Графічне виконання знамен і емблємів у всіх згаданих працях, залишаться на довший час неперевершеним зразком справжньої мистецької праці. Хоч мистець точно дотримувався змісту знамен, зумів їх віддати модерною формою, новим графічним способом, так що ці старовинні емблєми стали жити для сучасности, звязуючи давню культуру з модерним життям. Це вже секрет творчого виконання, коли мистець, точно передаючи форму, непомітними рисками, де якою загостреністю чи, навпаки, змягченністю форм, досягає кращого мистецького вислову. Більше того, - оці старовинні знамена стали жити наново, стали ніби необхідною частиною сучасного життя і побуту, стали наскрізь модерними творами. Така їх сугестивна роля ще у більшій мірі помітна в інших працях Нарбута, як екслібріси, державні знаки та інше, де мистець міг собі дозволити більшої вільности у перетворенні знаменницьких мотивів.

Екслібріси Нарбута це немов би маленькі монументи, що скупчують в собі символічним способом цілий зміст, усі чари книжкового мистецтва та книжкових збірок. Особливо "Геральдичні" ранні екслібріси мистця /Д.Дубровського, В.Лукомського, О.Зіночко-Яворської, П.Дорошенка/. Чи не дивує нас, що всі власники цих екслібрісів українці чи українського походження, хоч самі екслібріси замовлялися і виконувалися в російській столиці?

Не в меншій мірі застосовував Нарбут емблєматику в українських державних знаках 1917-1919 рр.фірмових знаках і знаменитій серії гральних карт. З усієї графічної спадщини Нарбута, вони мають найбільш пам'яткове значіння. Свідчать вони не тільки про високий мистецький рівень і спілість нашої культури, але під мистецьким оглядом стоять вище інших. Коли по першій світовій війні вийшли нові поштові марки Франції, то французька критика вказувала на їх не мистецький вигляд, а один мистець-

кий часопис у Парижі репродукував українські поштові марки Ю.Нарбута /30,40 і 50 шагів Української Народньої Республіки/, як приклад дійсно мистецького виконання, який треба наслідувати. Інший приклад стався в 1921 році, коли в новітній польщі було випущено новий банкнот паперових грошей /на жаль непригадую якої вартости "марок"/. Тоді знаний /уже покійний/ український графік Павло Ковжун опублікував у львівському "Ділі" замітку, де доводив, що на цьому польському банкноті в цілости перерисовано мотив жіночої голови з віночком у 8-ми кутньому обрамованню з 500 гривень Української Народньої Республіки у виконанні Ю. Нарбута. Наслідок цього розкриття Ковжуна був такий, що польська влада забрала з обігу свої нові банкноти...

Рисунки грошей Нарбута можуть служити прекрасним зразком, у якій мірі треба уживати емблематику на державних паперах, зокрема як треба вибражати тризуб /10 і 100 гривень, 100 карб. 1918 р., 500 і 1.000 гривень 1918 р., незакінчені рисунки - 250 карб., І гривня і 50 карбованців/. Взагалі, державні знаки у виконанні Нарбута, це наше наочне свідоцтво державної спілости, наша гордість і слава.

Незвичайний твір, який також не має собі рівного в сучасній продукції, це проекти карт для гри. Мають вони поважний характер виховного чинника, де "королі", "дами" і "хлопці" змальовані в образі історичних українських діячів, як гетьмани, полковники та інші особи з старшинської провідної верстви. Тільки ці особи змальовані не в точній портретовій схожости, а лише з метою додержати стилістичну цілість. Бачимо тут П.Конашевича-Сагайдачного, П.Дорошенка, І.Підкову, Настю Апостолову та інше. При тім кожна історична особа має своє знамено, виконане надзвичайно майстерно, без зайвої бутафорії і без підкреслення знаку в загальній композиції. На превеликий жаль, ця праця Нарбута, так само,як і знаменита "Абетка", не були закінчені і видруковані.

З останнього періоду життя й творчости нашого великого мистця,треба відмітити його знамениту "Akte Narbutorum " - цей апогей замилування до славної української минувшини, може і надто романтичний, але пересякнутий непідробленою і відданою любовю до свого національного мистецтва і культури - до своєї Батьківщини. Тут яскраво підкреслено самобутність та оригінальність старовинної української культури, тому форма у пластиці й мові тут нарочито бароково-пишна та архічна. Повний текст заголовку цієї пам'ятковової, родовідної книжки звучить так: "Akte Narbutorum" " - права,унѣверсала и крѣпости служачіе їх Милости панам Нарбутам на власнія їх покупления грунта й чини з розних гродових і судових мѣст виданни оним суть. Вік сімьнадцятий і вісімьнадцятий. У Глухові і Батурині".

"Akte Narbutorum " " - це неначе заповіт великого мистця і патріота для послідуючих поколінь, наказ шанувати і зберігати свою національну культуру, основою якої являється рід і родина та їх культивація - родовідна книга та документи про своїх батьків і прадідів.

Це була одна з останніх праць "Мазепинця полку Чернигівського - гербов і емблемат живописця".

В минулому році припадало 60 років з дня народження Юрія Нарбута, між тим проминуло уже 27 років з дня його смерти. Одначе то, що дав Юрій Нарбут потягом свого короткого 34 річного життя і всього 14 років творчої праці, перевищує усе, що було створене в галузі української графіки потягом першого півстоліття нашого віку.

---------:::::---------

Проф.Д-р Ярослав РУДНИЦЬКИЙ

ЩЕ ПРО РІДКІСНІ ІМЕНА СЛОВ'ЯНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЗОВНИЦТВІ

В статті про рідкісні йменa слов'янського походження в українському назовництві /пор. "Рід і Знамено" ч.3/1947, стор.25-27 x/ ми навели таких 13 ономастичних рідкощів:

1. Борислав
2. Борониславa
3. Буйтур x/
4. Ждан
5. Зореслав x/
6. Казимир
7. Квітослава
8. Лада
9. Любомир
10. Людмила
11. Радомир
12. Світозар
13. Яр.

На основі дальших розшуків та інформацій можна збільшити це число йще такими фактичними даними:

14. Д а л и б о р – так підписувався галицький поет і вчений, член "Руської Трійці" Іван Вагилевич /1811-1866/, напр. в "Часописі Ческого Музеум" за р.1838 і ін.

15. С т а н и с л а в – так називався син одного з визначних представників Мазепинської еміграції, небожа гетьмана Мазепи, Андрія Войнаровського.

16. В'я ч е с л а в – ймення українського письменника Будзиновського й історика Липинського, поза цим рідко в українському назовничому матеріялі.

Коли ці три ймення сягають своїми початками до передісторичної прослав'янської доби розвитку українського назовництва, то наведені нижче новіші висліди окремих теоретичних міркувань. Є це:

17. В і н о к – так іменував себе Степан Руданський /1830-1873/, перекладаючи своє грецьке ймення на українську мову.

18. Г о р і х, Г о р і ш о к – ймення сина одного з зах.-українських політичних діячів – Володимира Темницького. Дочка: Рута Темницька – відома українська декляматорка й рецитаторка з школи Кривіцької у Львові.

Ми певні, що дальші розшуки й збирання українського іменничого матеріялу збагатить наші дотеперішні скупі знання про українське особове назовництво й тому дозволимо собі прохати наших Вш.Читачів присилати до Редакції відповіді на наш назовничий запитник, а саме такі питання:

1/ Які хресні ймена вживалися в селі чи місті, з якого Ви походите, чи з якого походить Ваш співрозмовник?
2/ Які були здрібнілі й згрубілі форми цих імен?
3/ Що рішало про вибір хресного ймення? /церковна, іст.-національна чи теж родинна традиція, припадковість і тп./ Чи були подвійні ймена?
4/ Які були прізвища в даному селі, чи місті?

---

x/ Прохаємо справити такі коректорські помилки в цій статті: на стор.26 замість "Буйтурник" – має бути "Буйтурчик", а замість "Зореслав" – Зореслав".

5/ Які були прозви, що вживалися на місці, або поруч прізвищ?
6/ Як пояснював народ поодинокі імення й прізвища?
7/ Яка була офіційна, а яка неофіційна /народня/ назва місцевости?
8/ Як називали сусідні села людей із цієї місцевости, а як їх жартівливо прозивали?
9/ Як називалися окремі замешкалі частини поселення?
10/ Як народ називав довкільні луки, поля, луги, ліси, полонини, тощо?
11/ Які були назви гір, верхів, горбів, могил, скель, тощо?
12/ Як називалися річки, поточки, ставки, озера, заливи, тощо?
13/ Як народ пояснював собі повстання окремих назов?

------:::::------

Д-р М.АНДРУСЯК

РЕЦЕНЗЕНТОВІ "ТРИЗУБА"

/З приводу рецензії М.М-ра в часопису "Рід та Знамено", зшиток 3, стор. 48-50 /.

В загальній оцінці моєї книжки про тризуб шановний рецензент признає її науковий характер, але в деяких своїх заввагах робить мені неслушні закиди.

Коли я в передмові зазначив, що "спеціялістам-історикам вона промощує шлях до дальших студій над тризубом", то не висловив я того, що спеціяліст-історик "зможе обмежитися" моїм коротким оглядом, як це підсуває мені п.М.М-р; тільки, подібно як праці А.Орешнікова, М.Таубе, Б.Рибакова, В.Січинського й інших, також і мій нарис приносить матеріял для наукової дискусії. Зведення ж вислідів дотеперішних історичних дослідів над тризубом відтяжує дослідника в тому випадку, коли йому недоступна вся література тризуба. Пишу це на основі власного досвіду, тому що навіть у такій багатій на "Украйніка" й "Руссіка" Бібліотеці Наукового Товариства ім.Шевченка у Львові не можна було дістати в 1944 р. таких праць, як гр. І.І. Толстого - "Древнѣйшія русскія монеты вел. княжества Кіевскаго" /Петербург 1882/, чи П.М. Сорокина "О загадочныхъ изображеніяхъ на монетѣ Владиміра св. и его сыновей" /Археолог. Извѣстія и Замѣтки" 1894, Ч.10/, А.В.Орешникова "Новые матеріялы по вопросу о загадочныхъ фигурахъ на древнѣйшихъ русскихъ монетахъ /тамже/, Н.П. Кондакова "Русскіе клады" /СПБ 1896/ чи А.Заллета "Münzen und Medaillen" /Берлін 1898/, хоч деякі з них були в бібліотечному каталозі. Очевидно, праць з ділянки нумізматики з першої половини XIX ст., таких як А.Черткова: "Описаніе древнихъ русскихъ монетъ /1834/, S.Chaudoir "Aperçu sur les monnaies russes et sur les monnaies étrangères qui ont eu Russie depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours /SPtb.1836/ й по російськи "Обозреніе русскихъ денегъ и иностранныхъ монетъ, употреблявшихся въ Россіи съ древнѣйшихъ временъ" /СПБ 1837-9/, П.Рейхеля "Die Reichelsche Münzsammlung in St.Petersburg" /PB. 1842/ та І.Сахарова "Лѣтопись русской нумизматики, отдѣленіе первое" /Пб. 1842/ в названій бібліотеці не було. Знову ж у слов'янському відділі університетської бібліотеки в Празі / Clementinum/ "Сборник статтей, посвящених П.Н.Милюкову", де міститься розвідка бар. М.А.Таубе, був під ключем так, що автор цих рядків, якому його львівська редакція нарису про тризуб пропала в цензурі разом з малюнками, мусів з чорновика відтворювати й текст і рисунки. Тимто стрінувся автор з докорами з боку рецензента.

Коли я пишу, що "[illegible] візантській державі слід шукати джерел української державности, а не в боспорсько-понтійській державі Мітридата", то це не значить, що я відкидаю з історії України історію тих народів, що мешкали в різних частинах сьогочасної української національної території, та про їх культурний вплив при формуванні культури прямих предків українського народу. Тимто в обсяг історії України старинних віків входить й історія Боспорсько-понтійського царства, проте не можна вважати Мітридата за українського володаря й ставити його поруч Богдана Хмельницького, бож він і походженням і культурою був чужий праславянам.

Не має слушности п.М.М-р, коли пише, "що анти в такій же мірі уважаються предками російського" та що "наука не має реальних матеріялів, що до їхньої культури ані що до терену їхнього розповсюдження". Навіть відомий з своїх дослідів над знаками Рюриковичів, совєтський історик Рибаков, у свій статті "Анты и Киевская Русь" не йде так далеко, як М.М-р, щоб уважати антів за предків російського народу, тільки, хоч не покликується на М.Грушевського вважає, що анти, а не варяги були творцями києво-руської, тобто української, державности. Польський дослідник первопочинів слов'янського державного ладу Освальд Бальцер /[illegible] posmiertne, - т. III, Львів 1937/ дошукується осередку держави антського володаря Боза над долішним Дунаєм. Вістки в історичних джерелах [illegible] мовляють за те, що держава антів об'єднувала тільки ті слов'янські племена, що мешкали в причорноморських країнах отже сьогочасні Україну, Болгарію та положені поміж ними Молдавію й Волошину, що щойно в середневіччі залюднилися волоськими пастухами з семигородських полонин. Тимто антів можна вважати предками тільки українців і болгарів, а не росіян. Все таки описи Йордана, Прокопія, Маврикія, Менандра Протектора й Агатія подають матеріяли до пізнання культури антів та їхнього розповсюдження.

Хоча М.Грушевський, подібно як і М.М-р, відноситься критично до утотожнювання Боза з Бусом у "Слові о полку Ігоревім", проте натяк про готські діви, що співать на березі до синього моря, дзвонять руським золотом та співають про часи Буса, промовляють таки за традицію антсько-готського здару, представленого Йорданом в його історії готів.

Плетінковий орнамент у Володимировому тризубі вважаю "припадковим" тому, що тільки припадково так сталося, що цей орнамент знайшовся в знаку Рюриковичів, адже не маємо вісток, що інші князі веліли створити для себе знак по зразкам ірійсько-скандинавського плетінкового чи якого іншого орнаменту. Мушу признатися, що про упрощення плетінкового орнаменту на Україні під візантійським впливом, написав я під впливом історика грецького мистецтва, що з своєї скромности та з інших причин просив мене не покликуватися на нього. Тимто я, не мистецтвознавець, беру на себе цей гріх, доки властивий автор цієї думки не зможе прочитати моєї розвідки й рецензії на неї.

Брак симетрії в будові рамен при знаках Изяслава I Ярославича та його синів велів мені вязати їх з скандинавськими прототипами, але я розчарувався, коли, після видрукування моєї книжки, авгсбурський часопис "Пу-Гу" з 4 травня 1947 р. /ч.9, стор.14/ подав статтейку про реставраційну працю американського візантолога Томи Вітмора / Whitmore/ в храмі св. Софії в Царгороді. На поданій там ілюстрації маємо знак на капітелі одної з колон цього храма, що є подібний до знаку Святополка II Изяславича.

Згадуючи про знак на руничному камені, який подав у своїй праці про германсько-німецькі культурні впливи д-р Р.Смаль-Стоцький, я вважаю його знаком впливів княжої Руси в Скандинавії, подібно як і образ ярла Рогвельда. Вище признаю слушність твердження барона Таубе, що в згаданому образі добачує тільки звязки посвоячення між цим ярлом та Рюриковичами. Ясно, що завдяки посвояченню Ярослава Мудрого з скандинавськими володарями йшли туди й культурні впливи.

Чому я подаю багато зразків Володимирового тризуба, вияснюю я на стор.17; а саме, "я не маю змоги на основі автопсії Володимирових монет ствердити, котрі з них є справжніми відбитками знаків на цих монетах". Ось проф.др. Михайло Міллер /"Рід та Знамено" зш.3, табл.7,рис. 15/ один з цих тризубів відносить Володимирові II Всеволодовичеві Мономахові, чого я з вище наведеної причини не міг зробити. Проте я вважаю за потрібне вкласти свою цеглину до дослідів над тризубом і в такому виді, тому що двічи пропадав мій рукопис приготовлений до друку, за другим разом через те, що я, користаючи з відвідин о.д-ра В.Кушніра,передав йому рукопис свого нарису з проханням надрукувати в Канаді - але така високопоставленалюдина не зацікавилася цією справою, а мій лист,в якому я питав о.дра Кушніра, що сталося з моїм рукописом, залишився без відповіди. Рисунку ж образу на руничному камені в Елінґе не мав я змоги вдруге відтворити, тимто прийшлось при виданні задовольнитися тільки зразками плетінки.

Проте дивно є, чому для п.М.М-ра "не зовсім зрозумілі" є рис.6, 7 а, 7 б і 8, коли я відсилаю до них при обговорюванні праць М.Таубе та Р.Смаль-Стоцького. Взагалі вияснення не полягає на довжині слів; коротко вияснюю все.

Вже після надрукування внижки появилася в пресі замітка нашого мистця Святослава Гординського, що велике і мале знамено УНР, приняте Центральною Радою в 1918 р., є твором не Юрія Нарбута, тільки Василя Кричевського, що слід справити в тексті моєї книжки.

На загал я вдячний рецензентові за його завваги, хоч, на жаль,не вірю в нове видання моєї книжки. "Тризуб", знаючи мале зацікавлення українського громадянства питанням походження свого національного знамена.

------:::::------

ЛИСТ ДО РЕДАКЦІЇ

Вельмишановний Пане Редакторе!

Я вже нераз, ще до війни, зустрічався з запитами,а то й з критикою, зверненою, помилково, у мою сторону у звязку з появою публікації п.О.Пастернака про походження тризуба. Тому ввічливо прохаю помістити у Вашому журналі "Рід та Знамено" мою прилюдну заяву у тій справі.

З а я в а

Подаю до прилюдного відома, що не маю нічого спільного з публікацією п.Онуфрія Пастернака п.з. "Пояснення тризуба герба Великого князя Київського Володимира Великого" /I вид. Ужгород 1920, II. вид.Прага 1941/ та не погоджуюся з його теорією, яка не має переконливого наукового обґрунтування.

Остаю з глибокою пошаною для Вас,Пане Редакторе.

Проф.Др Ярослав Пастернак.

------:::::------

З ДУМОК ПРО РОДОВІДНУ СПРАВУ

Д-р О.ПРІЦАК. "Дещо про наш. історізм". Бюлетень НОУС. Квітень-травень 1944:
"Пошана до імен предків. Знов поставляю питання: - хто з нас зможе похвалитися знанням імен хоч би... п'ятого свого предка? І знов число тих, хто б позитивно відповів, буде не надто велике.
Бо хто ж з нас цікавиться родознавчими студіями, хто веде родове дерево, хто займається історією родів?
Стільки про нашу історичну пам'ять, про пошану й любов до свого минулого, про наш традиціоналізм".

А.М.САВЕЛЄВ. "Лекції по історії русской генеалогії":
"Ми не знаємо ні одного, хоч трохи культурного народу в світі, якийби так мало звертав уваги на своє минуле, так мало цінував би минулу діяльність своїх предків, як то робить великорусскій народ, в якому примічаємо ми певну відсутність самопізнання, поваги до себе, а тому й саморозуміння".

І. АКСАКОВ. "Пам'ять про своїх предків, почуття роду - добре почуття, почуття історичне, цілковито достойне пошани".

А.С.ПУШКІН. "Непошана до предків є першою ознакою дикости, неморальности".

І З'ЇЗД УКРАЇНСЬКОЇ РОДОВІДНОЇ УСТАНОВИ НА ЧУЖИНІ

1947 рік залишиться в житті УРУ пам'ятним роком.
В тому році УРУ розвинула свою організаційну діяльність по оформленню та об'єднанню українських родів, розпочала видання часопису "Рід та Знамено", відбула І З'їзд УРУ та І Снем представників знаменованих родів й положила основи Інституту Родо - та знаменознавства.
Ці події в житті УРУ важливі своїми наслідками. Тут було не тільки завершено організаційні форми Установи. Тут було намічено й дальші шляхи її розвитку.
І З'їзд відбувся 11-12 жовтня 1947 р. в Майнц-Кастелі.
На З'їзд прибули діячі УРУ, наукові сили, що працюють в часопису "Рід та Знамено", представник Вільної Української Академії Наук, представник від Центрального Представництва Української Еміграції.
Прибули представники привітали З'їзд від своїх установ.
Зачитано було одержані привітання.
Від Пані Гетьманової Ол.С к о р о п а д с ь к о ї: - "Вітаю Жевальний З'їзд, одночасно щиро вітаю й ті завдання, що їх поставила перед собою Українська Родовідна Установа. Завдання ці дуже тяжкі, особливо в сучасних обставинах, але осягнення їх принесе, безумовно, велику користь для нашої української історії. Свого часу я сама зробила певну генеалогічну працю роду Скоропадських. На практиці я переконалась, що всі, до цього часу видані праці Модзалевського, Лукомського, Лазаревського, Набута та інших - всі вони є далеко недосконалі. Власне тому я ще більше вітаю почин "Української Родовідної Установи".

Від Й.ВП. Митрополита ПОЛІКАРПА:
"Щиро вітаю І-й З'їзд УРУ на еміграції і бажаю його учасникам успіху в праці".

Від проф.д-ра М.АНДРУСЯКА: "Не маю змоги взяти участь в З'їзді. Засилаю сердечне привітання".

Від п.А.БІЛОУСА: - "Сердечно вітаю З'їзд".
Від Маг.І.КОРОВИЦЬКОГО:-"Дуже шкодую, що не вдасться мені побувати на З'їзді. Прийміть мое щире побажання успіху в працях З'їзду."
Від Ю.КОСАЧА: -"Дуже жалую, що не можу прибути. Сердечний привіт З'їздові УРУ".
Від Проф.Д-ра З.КУЗЕЛІ: -"Щиро дякую за запросини на перший З'їзд вельми цінної установи і шлю бажання якнайкращих успіхів. Сам особисто, хоч дуже хотів би,не зможу прибути, бо саме в цьому часі маю пленарне засідання Допомоги Українському Студенству".
Від інженіра С.КУНИЦІ: -"Дякую за запросини. Переобтяжений від цю хвилю роботою, не зможу прибути. Пересилаю найліпші побажання З'їздові".
Від сотника Д.ПЕРЕЛЬ-ЛИМАРЕНКА: - "Лежу в лікарні і не можу прибути на З'їзд. Сердечно вітаю З'їзд УРУ і бажаю конструктивних вислідів його праці".
Від п.ЧЕШКА: -"Бажаю З'їздові якнайкращих успіхів у праці".
Від проф. К.МОЩЕНКА: - "Радіючи з кожного прояву українського культурного життя на чужині, від щирого серця вітаю ініціятиву скликання З'їзду в такій важливій справі. Прошу передати від мене найщиріше привітання прибулим на З'їзд українським вченим за побажання найбільших успіхів в їх праці".
Від Проф.Д-ра О.ОГЛОБЛИНА: -"Стан мого здоровля не дозволив мені вирушити в таку далеку путь. Прошу переказати учасникам З'їзду мій сердечний привіт і найщиріші побажання З'їздові успіху в його праці".
Від Проф.Д-ра ЯРОСЛАВА ПАСТЕРНАКА: -"Бажаю найкращих успіхів З'їздові".
Від проф.Д-ра І.РОЗГОНА: "Сердечно вітаю Учасників З'їзду УРУ. Бажаю найкращих успіхів в працях З'їзду. Разом з тим висловлюю подяку ініціяторам і основоположникам цієї великої справи. Щасти Боже.
Від Інженіра І.САПІГИ: "Не маючи спроможности прибути особисто на З'їзд, пересилаю цією дорогою найліпші побажання З'їздові успішної та плідної праці. Розглядаючи заснування УРУ як відрадне в наших умовах і дуже потрібне з національного боку явище, дозволяю собі переслати Управі УРУ за її ініціятиву і віддану працю українське Спасибіг".
Від Капітан-Лейтенанта Святослава ШРАМЧЕНКА: -"Щиро вітаю всіх присутних на 1-му З'їзді УРУ та бажаю повного успіху нарад".

На З'їзді були виголошені наступні доповіді:

1. Д-р В.СЕНЮТОВИЧ-БЕРЕЖНИЙ: -"Про західно-европейську, українську та польську геральдику".
2. Проф. Д-р М.МІЛЛЕР: - "До питання про старі українські знамена".
3. Проф. Д-р Я.РУДНИЦЬКИЙ: "Українське назвознавство".
4. Д-р Б.ЗАЦЯК:-"Українське боярство XIII-XIV ст. та його державнотворча роля".
5. М.МИЦІНСЬКИЙ: - "Українські Державні Відзнаки".

Незачитаною лишилася доповідь проф. Д-ра О.ОГЛОБЛИНА: "Листи Юрія Нарбута до Вадима Модзалевського р.р. 1912-1918".
Всі ці доповіді будуть надруковані незабаром в окремій книзі

"Праці І З'їзду УРУ".

Кількість гостей на З'їзді доходила до 70 осіб.

З'їзд пройшов при великому зацікавленні учасників.

Одночасно з З'їздом відбулася й перша українська родо-знаменознавча виставка. Перша виставка була невелика, складалася з припадково набутих експонатів.

На виставці можна було простежити роботу УРУ та переглянути знамена, що їх тепер прийняли роди, а також знамена старі, узнані за родами.

На З'їзді рішено було відбути ІІ З'їзд УРУ на весні 1948 р.

В ілюстрації цього числа подаємо 4 пропам'ятні світлини з 1-го З'їзду.

В тих же днях відбувся й І Сойм Представників Знаменованих Родів, звіт з якого умістимо в наступному числі "Рід та Знамено".

Обов'язком кожного роду, знаменованого в У Р У, оплачувати всі видання У Р У, що надіслано їм.

По одержанні цього числа часопису "Рід та Знамено" негайно перекажіть 8 мар. на покриття коштів друку.

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЗВОЗНАВЧИЙ З'ЇЗД НА ЕМІГРАЦІЇ

Що зацікавлення назовництвом /ономастикою/ зростає серед українських наукових кіл, про це свідчить перший український назвознавчий з'їзд, що відбувся в українському таборі Лягард в Ашаффенбурзі в днях 5-6 листопада ц.р., На ньому виголошено й продискутовано ряд доповідей із ономастики /назвознавства/. Брали в ньому участь крім мовознавців, ще й інші фахівці в наукових ділянок, що посередньо, або безпосередньо, заторкують назвознавчі питання /історія, краєзнавство, етнографія тощо/.

Перша доповідь керівного члена Мовознавчої Групи УВАН, проф. д-ра Ярослава Рудницького була присвячена "Проблемі трансформацій в українському місцевому назовництві". Автор проаналізував звукові й словотворчі зміни в назвах із українського мовного терену, порівнюючи їх із відповідними змінами в апелятивах /ґатункових зменниках/ та ствердивши в висліді більшу консервативність у перших. Окремо торкнувся проблеми т.зв. деформацій у назвах.

Дуже цікава й багата фактичним матеріялом була доповідь проф. Аркадія Животка на тему: "До топоніміки українських земель Вороніжчини". Прелеґент, добрий безпосередній знавець цих земель, дав незвичайно цінні й подекуди досі невідомі матеріяли про топономастику української Вороніжчини. Окремо спинився він над поясненням і походженням назви "Острогозьке" та формою назви "Подонь", обстоюючи таке, а не інше її закінчення. Жива й довга дискусія над доповіддю внесла деякі нові дані, особливо щодо пояснення поодиноких місцевин.

Доповідь проф. Володимира Січинського "Про назву Роксоляни", не вважаючи на свій спеціяльний характер, дала багато цікавого й нового про згадану назву. Прелеґент завдав собі труду зілюструвати не тільки в історичній перспективі свідчення про цю назву, але теж і її географічне розпоширення, презентувавши слухачам окрему мапу, де були зазначені всі терени, до яких відносилася вдавнину назва "Роксоляни".

Зголошені на цей з'їзд дві інші доповіді, а саме проф. д-ра Ярослава Пастернака про "Походження назви Галичина" та мґра Володимира Мацяка: "На пограниччі історії й топоніміки. Методологічні завваги" - не відбулися; їх відкладено до чергової конференції.

Закінчуючи цю першу назвознавчу конференцію українських науковців на еміграції й зробивши підсумки з праці, проф. Рудницький вказав на потребу збирання назовничих матеріялів по українських таборах на еміграції. Мовознавча Група УВАН вирішила в травні 1946 приступити до цієї акції, притягаючи до співпраці широкі кола українського громадянства. Для тієї цілі видрукувано кремий запитник /"квестіонар"/, що в 13 питаннях обхоплював увесь можливий матеріял із особового й місцевого назовництва. Цей запитник розіслано по таборам, а деякі осередки передруковували його самі й роздавали між охочими допомогти справі. В сумі зібрано такою дорогою за час від вересня 1946 до вересня 1947 коло пів сотні відповідей із різних місцевостей України, що містять у собі цінний матеріял із призабутої в нас ділянки особових імен, прізвищ, прозв та місцевих назв. Проф. Рудницький звернувся при цій нагоді до приявних таборян із поновним проханням іти в допомогу праці і виповняти назовничий запитник для наукових цілей.

Я. Р-ий.

Від Редакції:
Редакція "Рід і Знамена", доцінюючи значення назвознавчих студій, пере-

друкувала запитник УВАН /ч.2, стор.45 і ч.3, стор.37/ й прохає Вш. Читачів прийти в допомогу в праці, виповнюючи цього запитника, й пересилаючи матеріял на адресу Редакції.

З НАШОГО МИНУЛОГО

Нобілітація "ребелізантів"

По Конституції 1578 р. право короля нобілітувати було обмежено, "аби плебеї не були піднесені в шляхетство, єдине на Соймі за відомістю Панов Рад". Але лише конституція з 1601 р. остаточно й в цілості перенесла в компетенцію соймів право нобілітації.

Коли пронеслася буря повстання гетьмана Богдана Хмельницького, саме життя поставило знову питання станових прав і обов'язків, а покозачені шляхтичі опинилися перед прикрим для багатьох з них фактом, що Річ Посполита, дивлячися на них як на зрадників і ребелізантів /бунтівників/, за шляхтичів більше не вважала.

Це відносилося до всіх шляхтичів, що були в лавах козацьких, за винятком лише тих, які могли довести, що йшли з козаками "нолентес", ... з примусу.

Зовсім ясно, що втративши шляхетство, губили ці "бунтівники" і ... право на маєтки та землі. Тому становиться вповні зрозумілим пункт 5 зборівського договору між Хмельницьким і Польщею /1649 р./ який гласить:

"Шляхтичі, як релігії грецької, так і римської, які підчас того замішання якимбудь способом перебували при війську запорізькому, Його Королівська Високість то все пробачає и переступство їх покриває. І, якби хоч що під котрим упрошано, як з добр спадкових, так і ленних, чи котрого інфамовано, то тому, що то все діялося в сучасному замішанні, має бути знесене соймовою конституцією.

Цей договір незабаром перетворився лише в історичний документ, зміст якого скасували нові події. Між тим життя вимагало своє та, коли воєнчий пожар тимчасово пригаснув, показачена шляхта, що була під Польщею, почала шукати шляхів, щоб добитися соймової нобілітації, яка б мала наслідком "знесення інфамії" та "привернення чести"

Ходило безумовно не так о "поворот честі", як о справах реальних, вказаних вище. Крім того, кожна нобілітація була звязаною з "декляраціею ласки" Королівської, новими наданнями землі та ствердженням права на старі маєтки. Бували, але рідкі випадки, коли нобілітація відбувалася без декларації ласки короля. Так, брат Івана Золотаренка, полковника Ніжинського /† 1655/, Василь, був нобілітований в 1659 р., але без "надання дібр", з огляду на його "плебейське походження.

З видних діячів історії, які пройшли через таку нобілітацію, згадаю гетьмана Івана Виговського та сина Великого Гетьмана Юрія Хмельницького. Обидва вони залишилися при своєму старому знамені "Абданк".

Взагалі згадані нобілітації рідкістю не були, але треба підкреслити, що "очищені грішники" при першій нагоді починали "грішити" знову. Так було з полковником брацлавським Остапом Гоголем, який нобілітувався двічі /в рр.1660 і 1676/ і Павлом Тетерею-Моржковським, що був нобілітований також двічі /в рр.1659 і 1661/.

Одже, як раз тому в інструкціях послам козацьким на загальний варшавський Сойм 1664 р. говориться в пункті 41 про те, щоб тому з шляхтичів, хто був в реєстрі козацькім, нічого не шкодило і не зменшувало ніяк його гонору.

Д-р С.

М А Т А Р І Я Л И

Українські Державні Інсиґнії

Д-р Степан Васан в статті "Галичина в 1948 р.", в Календар-Альманах" на 1948 р., подає: "Головна Руська Рада подбала, і то ще в 1848 р., про український національний прапор, національне знамено й національний гімн.

Національним українським прапором став блакитно-жовтий прапор:- блакитна барва вгорі, жовта вдолі. Знаменом був жовтий стилізований лев на блакитному полі. Той прапор і те знамено стало опісля державними в Західньо-Українській Народній Республіці, на основі окремого закону Національної Ради у Львові 13 листопада 1918 р.

Національним гімном галицьких українців став вірш о. Івана Гушелевича з 1848 р. - "Мир вам, браття, всім приносим", незугарний мовою, змістом і мелодією, що його співали в Галичині при всіх наших національних обходах і святах аж до початку 20-го ст., коли в загальне вживання увійшов загально-український гім "Ще не вмерла Україна".

Л Ю Д И Й П О Д І Ї

Привітання.

З нагоди іменин Його Ексцеленції Апостольського Візитатора, о. Миколая Вояковського, член Ради УРУ, Д-р В. Сенютович-Бережний, склав йому візиту та передав в імені Управи УРУ найліпші побажання. Підчас авдієнції, яка тривала більш ніж півгодини, Його Ексцеленція розпитували про історію виникнення УРУ, її працю та мету й висловили бажання ближче запізнатися з її діяльністю.

Чи відновлення дворянства?

В часопису "Правда" з червня 1947 р. подано дрібним шрифтом коротку, але характерну замітку. Ленінградське геральдичне т-во, яке, нібито, існує з 1920 р., виголосило перед совітськими достойниками доповідь, що бажано "для укрепления фамилий в Советах", щоб роди приймали "частним порядком герби."

"Архів Департамента Геральдій".

Як довідалися ми з певних джерел, "Архів Департамента Геральдій" в Ленінграді уцілів. В тому Архіві знаходяться неоцініми джерела для українського знаменництва, які, по майбутньому мировому договорі з Москвою, повинні бути звернені Україні й передані УРУ.

П О С Т О Р І Н К А Х Ч А С О П И С І В

Проти розбиття родин

Сотник Богдан Панчук, представник Центрального Українського Допомогового Бюра в Лондоні, вислав до Женевської Конференції ІРО листа /6.11.1947/ з своїми ґрунтовними заввагами в справі переселення ізгоїв /"Час", ч:50,

1947.

В точці 2-й свого листа торкається Б.Панчук справи розбиття родин при переселенні.

"2. Деякі держави вибирають наймолодший і найбільш придатний до фізичної праці елемент, а відкидають слабших і старших членів тої самої сім'ї, що залишаються часто на ласці рідні й приятелів, або допоміжних установ. Якщо немає можности еміґрації більшими, організованими групами, то треба дозволити виїзджати цілими родинами разом, так, щоб здатні до праці могли удержувати старих і слабих членів родини. Теперішня система вибирання вже розділила багато родин і це впливає некорисно й на психічний стан тих, що виїхали, і на тих, що залишилися. Переспектива розлучення з матір'ю або з іншими найближчими рідними стримує декого від еміґрації. Часом бажання покинути Німеччину чи Австрію є сильніше, але таких випадків буває щораз менше. Треба усвідомити собі, що дуже велика більшість ДП втратила все, що мала. Тепер їх примушують виректись одинокої річи, що їм ще залишилася, а саме родинного життя. Трудно повірити, що в році 1947 від народження Христа, у нашому християнському світі могли б найтись члени нинішньої конференції, що дивилися б холоднокровно й без хвилювання на цю справу".

БІБЛІОГРАФІЯ

В німецькому журналі " Familie, Sippe, Volk, Berlin, 1941[x] уміщено статтю за підписом Professor Basil von Arseniew, та під назвою " Ueber den kleine russischen Adel".

Стаття та має для нас певний інтерес, тому подаємо нижче, в найкоротшому та найстислішому вигляді, її зміст. Автор починає з того, що на Україні переважала дрібна шляхта. Її формування - гетьманська доба 1648-1782 р.р., до якої й відноситься більшість шляхетських домів. Лише дуже небагато родин своїм походженням належать до часу перед поєднанням України з Москвою. На зразок цих виїмкових найстаріших домів, автор наводе Достоєвських, що походять від Аслан-Мурзи Чилібея, що приїхав на службу з Золотої Орди до Москви в 1389 р. До цього ж дня належать роди Арсеньєвих, Сомових та Ртищевих. Але у всіх них в родословних є прогалини. Після заведення в 18 ст. кріпацтва на Україні, потомки військової старшини набули право володіння кріпаками, а з указа Катерини 1785 р., також право запису до шляхетських книг. Багато заможних людей намагається придбати ці привілеї. В наслідок того починається підробка документів, яка набуває такого розміру, що в Бердичиві виникла і процвітала ціла "фабріка шляхетських грамот". Посилаючись на статтю Вересаєва в журналі "Звезда" 1933 р., автор подає, що родовідні документи М.Гоголя - також підроблені. До теми підроблювання шляхетських документів на Україні, автор вертається двічі, намагається всіма засобами ту тему роздмухати й в такий спосіб створити враження фальшивости значної частини української шляхти. На доказ того наводе, що українські депутати Катериненської Комісії по складанню наказа, зробили заяву, що більшість українських шляхетських родів не має документів, бо їх було розгублено підчас постійних воєн. А 15-20 років пізніше, підчас реєстрації, на Україні виявилося 100.000 шляхти. Далі автор вказує на походження багатьох родів від леґендарних, тобто також фальшивих осіб. Указом 1835 р. українську старшину зрівняно в правах з російськими офіцерами та державними урядовцями.

Більшість шляхетських грамот знаходилася в Київському Центральному Архиві, устаткованому в р.1852. В 1890 р. в цьому Архиві зберегалося 5.885 актових книг та звиш 400.000 окремих грамот. Частина їх була видана під назвою "Архив Юго-Западной России."

Вже в 16 ст. українська шляхта посилала свої синів закордон для освіти. Західний вплив відбивався також в тому,що вже в 17 ст. українська шляхта уживає емблеми і печатки. 20.I.1797 р. Павлом I був виданий маніфест про загальну гербову книгу Російської імперії. Далі автор наводе бібліографію до історії української шляхти, виключно на російській мові, причому,не знать чого,- не наводе О.Лазаревського. Також наводе кілька розвідок, присвячених окремим українським родам, що були опубліковані закордоном, на еміграції, як то: генеалогія Гудовичей,надрукована Гр.Ф. Уваровим в Ниці в 1938 р., генеалогія Орликів,надрукована в Нью-Йорку в 1938 р., тамож потомки Орликові, що називалися Майбороди та Буймістрови. Генеологія Трутовських була надрукована в журналі "Новик" в Нью-Йорку, в 1939 р. Далі автор до українського шляхетства тулить донськи шляхетські роди, родівництво яких було опубліковано Савеловим, як от Орлових, Бобрікових та Егорових. Згадує за те, що багато старої російської шляхти набуло земель на Україні і там повернулася на українську шляхту. В 1775 р. Марія-Терезія видала у Львові наказ, за яким українська, як і польська шляхта визнавалася в шляхетських правах во всіх країнах Священо-Римської імперії. Наводиться кілька прізвищ української шляхти, що збереглися на еміграції - Скоропадські, Розумовські, Кочубеї, Дорошенки, Стаховичи, Денісови /останні - знову з донської шляхти/. На початку часопису, до статьї, додана добра світлина Києва, з загальним виглядом з гори на Поділ. Загальне враження та висновки.

Наведена стаття - типова аматорська писанина, що могла з'явитися лише в Німеччині,для німців, незнайомих в масі з історією України й її шляхти.

Як то видко й з короткого огляду змісту,в статті немає певного плану і вона вражає сумбурністю викладу, неповязаністю та випадковим характером наведених матеріялів.

Автор виявляє повне незнання історії, та навіть і самого факту існування правобережної української шляхти - Київщини, Волині, Галичини, Поділля, що саме й творила найстаріше українське Лицарство / Uhradel /.

Таке ж повне незнання і літератури з історії української шляхти та знаменознавства в польській мові. Між тим ця література - основна і, без її знання, годі що говорити за українську шляхту. /Праці Папроцького, Веріги-Дāровського, Нісецького, Маліновського,Пєкосинського, Вітига,Шеліги -Зерніцького та інш./

Загальне завдання статті - оплюгавити згори "малоросійське" шляхетство, яке з'явилося ніби то лише з часів Хмельниччини, мало "хлопський" характер, а значна частина його базувалася на підроблених паперах. Для денаціоналізації української шляхтиц автор увесь час змішує її з зайшлою на Україну російською, сербською та сусідньо-донською.

В такий спосіб знайомить Европу з українською історією та культурою колишній царський віце-губернатор, потім професор /не знать якого Університету та дисципліни/ "малоросійський шляхтич Фон-Арсеньев."

М.М.

-- о --

Д-р Євген ГРИЦАК: „Імена учнів та учениць Української гімназії в Ярославі". Звіт державної гімназії з українською мовою навчання за шк.рік 1942/43. Ярослав 1943, стор. 3-11.

Коли відмічуємо цю нову працю відомого нашого передчасно помершого, україніста-мовознавця,то не тільки тому, що вона одна з незвичайно рідких

у нас статтів на ономастичні /назовницькі/ теми. Вона вказує передусім на те, що при добрій волі й охоті працювати для забачення української культури можна знайти час і за виснажливими обов'язками в школі, й ще на те, що наукову працю, коли йде про збирання матеріялу, можна вести теж і поза, т.зв. центрами з університетськими книгозбірнями. Після аналогічної статті в "Рідній мові" за 1938 рік про "Особові імена учнів Перемиської Української гімназії" розглядає д-р Грицак у своїй новій роботі хлоп'ячі й дівчачі імена української гімназії в Ярославі. Автор не аналізує їх за принципами мовознавчого досліду, обмежуючи тільки тут і там ствердженням, що таке й таке імення чуже. За те цікавить його передусім статистичний бік справи, а саме питання, які імена виступають найчастіш серед ярославських учнів та учениць та при цьому інше питання, а саме - "чим кермуються родичі при виборі імен для дітей?" Щодо першого, то автор стверджує, що найчастіші імення для хлопців у цьому середовищі, це ім'я "Володимир", по цьому йде "Іван", опісля ж "Богдан" та "Роман". Дівчатам дають передусім ім'я "Марія", після нього йдуть: "Ірина" і "Ганна". Подібні відносини панували - як це підкреслює автор - і на пермиському ґрунті, так що його ствердження можуть бути важні взагалі для західньо-українських теренів. Коли йде про питання, чим кермуються батьки при підшукуванні імен для своїх дітей, то підкреслює д-р Грицак передусім родинні огляди /імення дідів дитини, або інших родичів, при чому береться під увагу славність чи визначність, або "щасливість" окремих осіб, а дуже часто роблять це з самого пієтизму до них. Буває що вибирають імена рідкі навмисне, щоб таким робом відзначити дітей неначе вивищити їх і заімпонувати своїм сусідам, знайомим мешканцям села чи міста. З інших психологічних моментів, що рішають при підборі імення для дитини, треба відмітити загально поширений звичай серед українського простолюддя надавати ім'я святого, що припадає на день народження. Цікаве авторове ствердження, що при староукраїнських, до - християнських, імен, чи доброблених на їх зразок /за автором "поетичних"/ як наприклад "Квітослава", "Зореслава", "Звенислава", "Калина", "Дзвінка" тощо, священики вимагали давати теж християнське /грецьке, або жидівське ім'я. Дітям неправого ложа давали нераз гірші, т.зв., погані імена, або рідкі, щоб так їх відзначити від інших дітей. В дальших розділах своєї цікавої розвідки обговорює автор коротко імена селянських і робітничих дітей, імена священичих дітей та врешті подвійні, а то потрійні імена, підкреслюючи, що звичай давати дитині більше імен не наш, він повстав без сумніву під польським впливом. Тим то і явище те виступає дуже замітно саме на західніх землях. Друге чи третє ім'я надають часто з родинних оглядів, щоб зробити приємність якійсь особі з родини або кумам, що тримають дитину до хресту. Буває й таке, що як мати полька, то стараються дати дитині друге ім'я, що наближувало б її до поляків, чи родинних традицій матері. Друге чи третє ім'я дають теж з огляду на свято, яке було при народженні дитини. Буває врешті, що батько і мати не можуть погодитися на одне імення і тоді дитина дістає обидва. Як бачимо, стаття д-ра Грицака розглядає багато цікавих питань із родинного життя, традицій, зв'язаних із найменування дітей. Як така має вона безперечну вартість не тільки для мовознавства /назовництва/, але теж і для етнографії. Зокрема цінний є статистичний матеріял, що його автор наводить в окремих розділах праці.

Треба дуже жалкувати, що передчасна й ненадійна смерть перервала працю д-ра Грицака на полі назовництва. Чужа земля, в якій він спочив, хай йому буде легка.

Д-р Ярослав Рудницький

-----oOo-----

"УКРАЇНСЬКА РОДОВІДНА УСТАНОВА"

"У.Р.У." - це об'єднання українських знаменованих родів.

Основне завдання "У.Р.У." - оформлення й скріплення українських родів та наукове дослідження й розроблення питань з родівництва та знаменництва.

Оформити й знаменувати свій рід може кожний чесний, характерний українець.

"У.Р.У." в своїй діяльності:

1. Допомагає оформленню українських родів та дає вказівки в провадженні їх.
2. Виробляє родові знамена та затверджує їх за родом.
3. Реєструє українські роди та затягає їх до Української Родовідної книги.
4. Провадить родовідні пошукування.
5. Допомагає виправленню скалічених прізвищ.

Хто хоче оформити й назавжди закріпити свій рід, тому "У.Р.У." висилає поучення про вступ до "У.Р.У."

ВИДАННЯ "УКРАЇНСЬКОЇ РОДОВІДНОЇ УСТАНОВИ"

1. Поучення про впис до "Української Родовідної Установи". 1946 /30x21/ 8 стор.
2. "РІД ТА ЗНАМЕНО". Часопис. Видано дотепер зшитки 1,2,3 і 4, що творять річник за 1947 р. /30x21/
3. ІСТОРИЧНІ ЗНАМЕНА, Випуск І. - 4 листівки з 16 знаменами українських гетьманів, роботи М.Битинського.
4. Проф. В.КОЗЛОВСЬКА - "Місце знахідки цегли з Володимировим знаменом". 1947. /30x21/. 2 стор. Відбитка.
5. Б.ЯСЕНЧИК - "Вадим Модзалевський - український родознавець". З 2 портретами. 1947. /30x21/. 6 стор. Відбитка.
6. Проф. В.КОЗЛОВСЬКА - "Клейна на посуді князівської доби". З 24 малюнками. 1947. /30x21/ 8 стор. і таблиця малюнків. Відбитка.
7. Проф. Д-р О.ОГЛОБЛИН - Матеріяли до родословної Косачів". 1947./30x21/ 3 стор. Відбитка.
8. Статут "Української Родовідної Установи" 1947. /30x21/ 7 стор.,з додатком Нарису Укладу "У.Р.У."
9. М.МІЛЛЕР - "Потомство княая Готшалка" 1947 /30x21/. 3 ст. і мал. Відбитка.

У.Р.У. купує й добре платить за геральдичні та генеологічні публікації,зокрема видання про українське державне знамено та прапор, а також видання "Шляхти Загродової". Прохаємо відступити їх "Українській Родовідній Установі",або на короткий час випозичити для перефотографування.

В звязку з замовленнями на печатки та обручки з печатками /сиґнети/ прохаємо українських ритівників /граверів/ та золотарів /ювелірів/ зголосити свої адреси до "Української Родовідної Установи".Хто знає адреси ритівників і золотарів,прохаємо нас повідомити.